

STANISLAV KOSTKA NEUMANN

S MĚSTEM ZA ZÁDY

PŘEDVÁLEČNÁ IDYLA

OBSAH

I

I Předmluva z roku 1922

I Ve skleníku mistra Band'oucha

II Návrat k přírodě

III Res publica

IV Jmelí

V Forma

VI Abychom si dali kořání silnější...

VII Básník a literární historie

VIII S městem za zády

IX Akvárium

X Naturalismus

XI Kino

XII Otázka vkusu

XIII Vítám tě, květně!

XIV Červený kohoutek zazpíval

XV Pokračování bez názvu

XVI Místo dopisu

XVII Souvenir de Prague

XVIII Pozdrav z nejužší vlasti

XIX Elegie

XX Píseň ke chvále vody

XXI Kapitola skoro národohospodářská

XXII Píseň ke chvále ryb

XXIII Píseň ke chvále rybářů

XXIV Meditace

XXV Kdo to chodí po hřbitově...

XXVI Ironie osudu

XXVII Moravanem

XXVIII Jedna vlašťovka

XXIX Bodličky

II

I Sníh

II Přes kopce a žleby

III Chceme se vrátiti...

IV Blahodárný odstup

V Sentimentální oblázek

VI Boháči a chudí

VII Dva světy

VIII Srdce v nouzi

IX Prostý komentář

X Řekněme třeba: o vědě a idealismu

XI Mlčení a mluvení

XII Otec básník a syn skaut

XIII Ke chvále hub

XIV Proskribovaný prorok

XV O dobrodružství

XVI Propasti

XVII Zdroje víry

XVIII Lidé jsme a jenom lidé

XIX Na velmi staré téma

XX Stále se píše, píše...

XXI Sociální svědomí a sociální cit

XXII Dostali jsme řád...

XXIII Přednáška přírodě

XXIV Noční lov

XXV Papíry v lese

XXVI Jaro, jež bude nutno odložit

XXVII Mistr Band'ouch a vojna

I

Předmluva z roku 1922

Fejetonovým prózám obsaženým v tomto dvousvazkovém souboru a obsahujícím na české poměry snad dosti básnického i myšlenkového bohatství, aby nebyly pouhými efemérními fejetony, mrtvými dříve, než zhasne den, ve kterém vyšly, dostává se knižního vydání opravdu velmi pozdě – vinou nemalou i jejich autora. Dával jsem příliš často přednost životu před literaturou a ve vhodné době i knihám jiných před knihami svými.

A tak když jsem dal konečně do tisku pro knihu tyto prózy, psané v letech 1910-1914 pro fejeton Lidových novin v Brně, měl jsem nepříjemný pocit, že dnešní moji dobří čtenáři budou velmi iritováni tehdejší mým cítěním a myšlením, že propast mezi tímto mým včerejškem a nynějším mým dneškem bude se jim zdáti příliš veliká.

Předpokládám sice, a samozřejmě, že mají jinou mentalitu než žurnalističtí a literátští šmokové, kteří licoměrně a jízlivě se pošklebují, prodělává-li člověk proměny – že jsou organické, marno jim dokazovati –, poněvadž žije, kdežto oni jsou od narození mrtví a opravdu stále stejní ve svém otročení vlasteneckému chleboďárce a vládnoucí třídě. Ale od té doby, co tyto prózy byly psány, staly se věci příliš veliké, zapomnělo se, velmi zapomnělo leckde na to, co jsme žili bezprostředně před válkou, co a v jakém ovzduší, že neporozumění mohl bych očekávati.

Ale nečekám.

Teď, když koriguji první obtahy této knihy, jsem sám s ní spokojenější, než jsem čekal, ovšem jen z hlediska svého včerejška, nikoli tak, že dnes neměl bych mnoho co měniti, kdybych chtěl svým dneškem falšovati svou minulost. Ba neškodila jim celkem ani ta okolnost, že vycházejí až nyní, několik let po válce. Naopak. V popřevratovém nadšení nejeden stesk, nejedna žaloba nebo výstraha v nich obsažená byla by zněla cize, kdežto dnes je znova živá a oprávněná.

Čtu tyto své prózy dnes jaksi s láskou, rozehřívají mě, připomínajíce mi dobu mého života, která z hlediska zcela soukromého byla lahodná jako právě idyla v zeleném ústraní, odkudž hleděl jsem na život zcela interesován sice, ale – zpovzdálí.

Jistě jsou v těchto dvou svazcích kapitoly, jimž bych dnes dal asi smysl právě opačný. Opakuji: žijíce měníme se, protože všechno se mění kolem nás, a to není neřest, nýbrž dobro a potřeba. Ale, myslím, pokud tu jde o záznamy téměř deníkové, komentář k mé Knize lesů, vod a strání, že většina neztratila dosud jisté svěžesti a upoutá ještě mé čtenáře, a pokud tu běží o myšlenky,

zejména ty bojovné, není naše literatura bystřinou ani tak prudkou, ani tak hlubokou, aby v tomto směru byl tento soubor zastaralý.

Tak – teď, když jsem si svou věc náležitě sám pochválil, prosím ještě čtenáře, aby nezapomněl:

1. Že mezi dobou, kdy tyto prózy byly psány, a dneškem řádila a lidem oči otvírala Válka.
2. Že pokud běží o nás socialisty, byla nám Ruská revoluce velikou školou teoretického i praktického poznání.

Zdá se mi, že teprve nyní našel jsem zcela pevnou půdu pro svůj život intelektuální i citový, že teprve dnes vplul jsem po všech nejistotách a zmatcích do bezpečného přístavu ideového, který mi poskytuje možnost, abych do všeho svého myšlení a cítění zavedl pevný pořádek. Považuji se dnes za kolečko na nejužitečnějším místě, třebaže nemám kdy básnit a toulati se ze řemesla po lesích, ale na svou minulost hledím přesto jako na proud velmi logický, organický, lidský, a vcelku, listuji-li znova v těchto svazečcích, nevím, zač bych se měl rdít.

Ani za to se nestydím, že tyto statě psány byly do Lidových novin, jediného trochu snesitelného žurnálu měšťáckého v té době, kdy žurnály socialistické byly maloměšťácké. Dnes ovšem i Lidové noviny jsou pro mne zcela na onom břehu, na druhé straně barikády.

I

Ve skleníku mistra Band'oucha

V teplém skleníku mistra Band'oucha je právě čtyřiadvacet stupňů. A ve všech koutech cvrlikají kapky vody.

Mistr má mnoho práce. Královské begónie věsily již své hnědé a stříbrné listy, vadly maršálky, nevolno bylo exotickým věžňům, kteří mají rádi nejen horko, ale i vlhko. Tož jsem kropil i zaléval.

Mám raději lesní a luční kvítí než veškeru chloubu našich zahrad a parků, anemický půvab zboží rychleného považuji za příliš buržoazní. Ale tropické rostlinstvo mám ve zbožné úctě.

Miluji teplé skleníky, kde bují asparágus, adiantum, anthurium, cocos, philodendron, pothos, maranta, cyperus, nephrolepis, polypodium, pteris, selaginella. Nejmenuji těchto podivných jmen zbytečně a namátkou. Z přiměřených druhů těchto rostlin sestaví vám zkušený zahradník kolekci, kterou můžete si osadit větší skleněné terárium v pokoji. Na dno dáte vrstvu

roztlučeného dřevěného uhlí, aby přebytečná vlhkost měla odchod, pak vrstvu dobré a tučné hlíny smíšené s jemným pískem. Potom zasadíte byliny, dobře je pokropíte a přikryjete terárium sklem. To je nejroztomilejší domácí zahrádka. Potřebuje nejméně péče a nabude vkrátku vzhledu nejbujnějšího. Nějakého drobného exotického obojživelníka neškodí přidati.

V Německu žijí zahradníci, kteří mají nejen vědomosti, ale i vkus. Zkuste to a napište si o ceník firmě Henkelově do Darmstadtu. To je četba, která vzbuzuje laskominy.

Tuto radu dávám však jen mimochodem a jistě zbytečně, neboť nepochybuji, že na takové hlouposti diletantů života nemáte kdy pro důležité zájmy a myšlenky, jež vás absorbují...

Tedy čtyřicet vlhkých stupňů je ve skleníku mistra Bandoucha. Kapky cvrlikají, a já si zapálil pěknou prohnutou blondýnku s tenkou slámkou. „Pikýruji“ lobélie. Víte, co to je?

To je zkouška trpělivosti.

Představte si dva mělké truhlíky naplněné jemnou hlínou smíšenou s ještě jemnějším pískem. Jeden z nich pokryt je jasně zeleným koberečkem útlých bylinek, jež vyklíčily ze semen. Jest jich nějaký tisíc. Tyto jako vlas útlé rostlinky s dvěma nebo třemi přeněžnými lístky nutno rozesaditi. Po jedné, slabší po dvou, po třech vyzvednou se dřevěnými klíšťkami nebo obratnými prsty a sází se do jamek vypíchnutých dřevěným bodlem pěkně do řady, v stejných mezerách. Půltřetího sta přijde jich asi do jednoho truhlíku.

Tož snad věříte, že je to zkouška trpělivosti. Mistr Bandouch umí při tom, víme, pěkně vyprávěti povídky svého života a své radosti, kterou jest, víme, žena.

Ale dnes mistr Bandouch nemá kdy „pikýrovat“, ač jest nejvyšší čas. Zřizuje o dvě nebo tři čísla dále zahradu nějakému měšťákovi. Ohání se motykou, rýčem a lopatou, kleje na takový život a vzpomíná pěkného posezení při dobrém pivku u panímámy z Luk.

Mám horké srdce, ale zimomřivou pokožku; proto je mi dobře v teplém skleníku, třebaže se potím nad lobéliemi. Žízeň si schovávám k večeri a myslím na to, jak sladko je žít v tropech.

Nejednou jsem si řekl s Nerudou,

že ledačím jsem byl v tom božím světě,

a čím jsem byl, tím jsem byl rád.

Vím také, že ještě ledačím budu a nakonec rovněž rád. Nejsem také závistivý a netoužím býti Petrem nebo Pavlem. Ale Gauguinem na Tahiti chtěl bych přece býti.

Naše venkovská idyla není, dejme tomu, nejhorší. Ti naši venkované nemají sice aristokratických rysů krásné rasy, ale jsou vcelku přece líbeznější než měšťáci a intelektuální. Naše vahina nemá ovšem zlatavou pleť jako Tehura, ale zato je běloučká zase a stejně sladká i rozmarná; ba i pro skleněné korále by plakala. Můžeme s ní ležeti kdesi vysoko ve vonné seči, na poledním slunci, když hmyz zpívá a motýli tancují.

Ale trochu tropického vzduchu člověku chybí a dvojnásobně chybí v době strádalů, abstinentů a pozitivních politiků.

To je moje bolest a na tu myslím ve skleníku mistra Band'oucha.

To je naše bolest, neboť předpokládám, že po českých vlastech žije ještě hrstka lidí, kteří milují poezii snu i činu, bujný růst, statečnost, myšlenku, vášně, tropický život, kteří stůňou touhou, poněvadž přes nejlepší vůli nemohou se bezpodmínečně aklimatizovati v zemi studených srdcí a skrčených mozků.

Na cestě k „ostřízlivění“, jak se tomu říká v nejmodernější české hantýrce, učinili jsme, jak se mi často zdá, největší pokrok. Byli jsme kdysi národem velikých idealistů, šlo nám to k duhu, a dějiny poznamenaly si nás dobře v tomto smyslu. Dnes vypravují si o nás v Evropě, nikoli bez ironie, že jsme lidé praktičtí, počítající a vypočítaví. Co z toho máme? Úpadek politický a všelijaké jiné ještě úpadky.

V době našeho pokrokového hnutí, v době, kdy jsme byli revolucionáři v otázkách kulturních, literárních, mravních, to bylo Rakousko ještě liberální. Teď z mělkého bláta dostalo se do hluboké louže. Rakousko je křesťansko-sociální a tímto směrem roste.

Jakými zastihlo nás toto Rakousko? Necharakterizují nás jen pozitivní politikové; to jsou konečně jen jednotlivci. Ale charakterizují nás veliké celky, politické strany. Máme jich dosti, ale nikdy snad neodlišovaly se tak málo jako dnes a tak podivně. V Čechách naši konzervativci chodí s radikály a sociální demokraté dělají pozitivní politiku s mladočechy. Nastalo u nás zmatení jazyků, z něhož prospěch mají klerikálové, nehledíme-li ovšem k hybné síle všech těchto kompromisů: k prospěchu osobnímu.

Zatímco naši „studení bratři“ se rozehřívají a si troufají, zatímco studené ruce podprostředních byrokratů zahrávají si s námi, jako když na šachovnici vítězný černý okolkuje s matem, ač bílý je dávno neschopen opravdové obrany, mají naše bezkrevná srdce státi se ještě studenějšími a naše neúrodné mozky ještě zprahlejšími.

Bylo vydáno heslo: hospodářské povznesení národa, hospodářská samostatnost. Není pro naši dobu tak špatné, jak se sem tam někomu zdá. Ale hledme bystře kolem sebe: Kolik lidí zkrátilo si jeho smysl ve stručné: obohacujme se! To však byly vždy nejhorší doby každého národa, ve kterých toto heslo nabylo vrch. Čeká nás opravdu teror správních radů?

Zdá se mi, že to souvisí: tzv. pozitivní politika a toto obohacujme se. Radikální fráze jsou ošklivé, ale radikální fráze nejsou ještě veškeren radikalismus, a fráze pozitivních politiků nejsou proto hezcí. Vůdci národa, když už jich národ potřebuje, nemohou býti a nebudou ovšem křičící kluci, ale běda národu, jehož vůdci jsou mlčící, nerozumní kývalové.

Ve skleníku mistra Band'oucha nemělo by se však mysliti na podobné věci. Nechtěl jsem také. Vzpomněl jsem si spíše zpočátku na osud myšlenky a poezie u nás v těchto zlých dobách, a to jsou přece věci prý, které nemají s politikou nic společného.

Uvědomil jsem si zase jednou ten fakt, tím zajímavější, poněvadž máme u nás intenzivní hnutí volnomyšlenkářské, že u nás myšlenka spí nebo umírá, že úroveň našich revuí a jiných orgánů myšlenky je hrozně prostřední a krotká, že chceme-li u nás ukázat, jak směleji se myslí v jiném, bezpochyby teplejším vzduchu, nemáme kde.

S pokrokovým hnutím přišlo k nám trochu myšlenek, a vzrostly u nás i naše české, ale byly okleštěny, rozředěny, rozkouskovány, staly se z nich myšlenečky, jimiž může kdekdo se oháněti, aniž čeho znamenají, aniž k čemu zavazují. A co hlavní, netřeba, aby byly domýšleny. Rodí se z nich „pokroková“ dogmata, jež nutno míti v úctě, nad něž však není dovoleno mysliti.

Něco podobného děje se u nás s poezií. Český verš skutečně stoupl v ceně, poněvadž dobrého je pomálu: slouží však jen k vyplnění místa. Verše se u nás již nečtou a nekupují, a tento tichý protest čtenářů není neoprávněn. Verše se nerodí a veršům se nedaří v studeném vzduchu velikého ostrízlivění, jež u nás nastalo. Národu stačí teď zemáky, řepa a akcie, několika pohovkovým aristokratům trochu vyumělkované vegetace. Čert vem poezii! To je dítko černých luhů, jak řekl již Pflieger-Moravských a jak jsme čítali ve Slovesnosti. Ty černé luhy, to jsou však cesty, kudy my směšní idealisté bloudíme mezi inspirací a logikou, snažíce se vyjádřiti krásu svého snu. A naše černé luhy jsou napolo zmrzlé. Proto nejen dnešní česká báseň, ale i dnešní česká próza je především nudná. Člověk nesmí míti kolem hlavy ledové obklady, v hlavě prázdno a v srdci pusto, má-li napsat Noc v zahradě Lucemburské nebo něco podobného...

Takové věci přichází člověku na mysl při dvaceti čtyřech vlhkých stupních ve skleníku. Truhlík lobélií je však hotov, a tož ještě truhlík floxu, který prý je zvláště pěkný. Aby měl mistr Band'ouch radost.

II

Návrat k přírodě

Z té nesmírné spleti a zmateného řevu názorečků, jednostranností a krajností, jimiž překypuje naše rozkolísaná doba, zazní někdy zvláště pisklavě diškant nikoli nepodobný, ba velmi blízký onomu, jímž málo půvabně rozhorlila se nedávno jistá naše dáma na vivisekci. Hlásá „návrát k přírodě“, pesimistické odmítnutí kulturního a civilizovaného života a – je-li dosti důsledný – také odpor proti umění a složitosti sociálních jevů, proti vědě a touze po jemných odstínech.

Toto „hnutí“ je sice roztržštěno ve spoustu tendencí a výstřelků, právě proto však je ho dosti na všech stranách, zejména všude tam, kde se nemyslí, nýbrž jen papouškuje, kde vládne chudoba ducha. Je širší, než si myslíme, a jeho příslušníky nejsou jen potrhlí apoštolové, kteří s věncem na holé hlavě, bosky a v rezné říze běhají před zástupem kluků ulicemi měst, nýbrž také dobří obchodníci, jimž dovoleno je psát se „dr. X“. Uvažujeme-li logicky, patří k nim leckterý univerzitní profesor. A jejich miláček, toť – nikoliv ovšem básník, ale stařec – Tolstoj.

Zde jsme v království šarlatánů a fušerů, někdy snad velmi poctivě to myslících, ale tím více pak nebezpečných. Vyznají se znamenitě v patosu a rozhořčeném gestu. Oplývají láskou k lidstvu i ke králíkům.

Pokud jsou mezi nimi však opravdu řídcí poctivci, jest jejich omyl ten, že hlásajíce návrat k přírodě a k přirozenému stavu nechtějí nic jiného než znásilňovati přírodu, přirozené pudy člověka, přirozený vývoj člověčenstva...

„Návrat k přírodě“, to zní velice vábivě. Je v tom také něco. Ba vysloví-li to ústa rozumného člověka, je v tom mnoho oprávněného, moudrého, krásného, zdravá tendence do budoucnosti. Přiznávám se upřímně k těm, kdož odsuzují kulturu výhradně velkoměstskou a zcentralizovanou. Představují-li nám tak často naivní neobratnost venkovana, který přijda do města je omámen, obrán a popřípadě i zbit, sympatizují s venkovem, a nikoli s městem. Santa Lucia je nejkrásnější – na dištanc. Milujeme ji nejvíce, když jsme se zřekli života v ní a s ní. Chápu a vážím si všech, kdož dovedou vymaniti se z rafinovaných osidel velkoměstských a prchnouti na venek. Seděti u řeky při rybolovu, slíditi v lesích po zvěři je zdravější, hezčí než

dřepěti v kavárně a vláčeti se promenádou. Nic nebude přirozenější než reakce proti velkoměstu, která nastane ihned, jakmile hospodářské podmínky se změní: magnet ztratí svou sílu a chapadla města nebudou dosti silná, aby zadržela odliv. Všecky prvky budoucí revolty proti velkoměstu jsou již zde a mají vliv.

Ale to všechno neznamena, že se lidstvo vrátí, může vrátiti k nějakému přirozenému stavu, který bezpochyby nikdy neexistoval v tomto smyslu, poněvadž lidstvo od počátku se vyvíjelo a všecky jeho stavy byly přirozené. Či byla přirozeným stavem lidstva doba, kdy se podobalo opicím? Nebo některá pozdější? Doba kamenná? Věk kovový? Babylon? Čína? Egypt? Řecko? Některá kultura ještě starší, nebo novější? Stav podobný životu černochů nebo indiánů před stykem s Evropany?

Můžeme-li vůbec mluvit o přirozeném stavu lidstva par excellence, pak nesmíme ho viděti za sebou, nýbrž před sebou. Počne v onen den, kdy uklidněné a skutečně osvícené lidstvo nabude čistého svědomí, to jest bude věděti, že koná pro svůj blahobyť a harmonický život vše, co jest v jeho moci.

Každý gymnasista ví, že dnešní kultura a civilizace je přirozený důsledek stavů předcházejících. Nemohouce odstraniti své minulosti, neodstraníme ani dnešního stavu jinak než přirozeným překonáním. Nemůžeme se vrátiti, nestanou se z nás barbaři, tak jako barbaři nevrátí se ve stav polozvířecí.

Je více než pravděpodobno, že co nejdříve budeme se snažiti rozdělití svůj život mezi venkov a město, že poznáme, kterak nejen černá káva a cigareta, nýbrž i mléko a ovoce stávají se požitkem, kterak nejen kavárny a kluby, divadla a koncertní síně, nýbrž i lesy, vrchy, vody a louky poskytují hluboké rozkoše, a kterak nejen hovor s lidmi, nýbrž i styk se živočichy a bylinami poučuje. Ale to neznamena, že se vzdáme vědy a umění, že budeme potlačovati rozmach a rozvoj kteréhokoli jasného pudu, kterékoli schopnosti a síly. Uvádíme znovu venkovskou přírodu do svého života nikoli jako výhradního pána, jemuž se přizpůsobujeme dokonalým zapřením své minulosti, nýbrž jako jednoho z činitelů, jako zdroj něhy tam, kde nás město učinilo hrubými, a zdroj drsné síly tam, kde nás učinilo přecitlivělými. Venkovem chceme paralyzovati jedy města, nikoli jeho krásné myšlenky a důmyslné činy...

Nechmne však blouznivců, kteří se domnívají, že vývoj se dá znásilniti jejich propagandou „přirozeného stavu“, a vraťme se k šarlatánům a íušerům.

Na vědu mají spadeno v první řadě, a hlavně na vědu lékařskou. Nepochybuje, že chrání své domy hromosvody, že ve svých příbytcích nesvítí loučemi, nemají-li v nich dokonce zařízení elektrického, buďme jisti, že používají železnic, elektrických drah a parníků, že se vůbec nevyhýbají vymoženostem vědeckým. Nicméně jsou zastánci „přírodního léčení“.

Dvacátý věk jest již na tom, aby dokončil a uplatnil jeden ze svých nejvelkolepějších vynálezů: lék proti příjici. Znamenalo-li objevení se příjice revoluci ve společenských mravech, znamenati bude jistě podobnou revoluci i spolehlivý lék proti ní. A v této slunné chvíli právě nejnestoudněji ozývá se patos „přírodních lékařů“, kteří „léčí“ příjici vodou a vzduchem. Je však známo, že například v Německu pozavírány byly po objevení se příjice kvetoucí veřejné lázně, z nichž mnohé byly pod širým nebem. Tedy ani vzduch, ani voda nepomáhaly, ponechávající si patrně svůj blahodárný účinek na příjici až pro devatenáctý a dvacátý věk, pro nový, modernější druh ziskuchtivého šarlatánství.

To je odporné divadlo, a nebezpečné, poněvadž veřejnost nereaguje na ně dosti rozhodně.

Tak jako veškerá serióznější žurnalistika opřela se sentimentálnímu rozhořčení pí Pavly Moudré, nutno krok za krokem stíhati všecko fušerské řemeslo, ať již jeho podkladem je ziskuchtivost či blouznění apoštolů přírody, abstinence nebo mravnosti. Kdybychom tento plevel nechali příliš se rozmnožiti v našem osení, mohl by ve slabých letech dusiti všechnu úrodu. Nezapomínejme, že svůdný moralismus je první jeho metoda. Co se mu nehodí do krámku, odsuzuje především s mravním rozhořčením. A poněvadž mez mezi přirozeným a nepřirozeným je velmi neurčitá a ve většině případů hodně sporná, možno s trochou drzosti jménem přirozenosti odsouditi všecko. Každý pokus vědecký, každou snahu uměleckou, každý požitek a každou rozkoš, každý pud a každou schopnost.

Jménem přirozenosti bylo by snad možno i člověka chtíti vykleštit. K čemuž nemá ostatně jistá kategorie fušerů příliš daleko.

III

Res publica

Nedávno ženil se jeden můj známý. Kdysi měl také literární aspirace. Z nějakých důvodů – nikoliv politických nebo náboženských – nevěděl, má-li to učiniti civilně nebo církevně. Mluvil jsem s ním o formalitách; neřekl jsem mu svého mínění. Bylo mi lhostejno, oženil-li se tak nebo onak. Je to přece lhostejná věc u lidí, kteří nepotřebují názorů. Ale jeho přítel, z milosti Moderní

revue také literát, řekl mu: „Musíš se oženit církevně. Jemu navzdor. My literáti musíme být šosáci.“ A neopomenul se tím chlubit tak dlouho, dokud neměl jistoty, že se toho dovim.

To je ovšem žvatlání literárních synů. Otcové mluví seriózněji; v podstatě však stejně.

Naše literatura je nesmírná nížina. Nížina ducha. Výjimky ční tu jako osamělé kopečky. Někdy kopce. Ale ani u nich není dobrá jakost materiálu pravidlo.

Jsme šosáci, maloměšťáci Evropy. Naše literatura je ryze maloměstská právě jako politika. Střední strana politická, po níž se u nás tolik touží, je představa skrz naskrz maloměšťácká, je to hledání pojistky proti nepohodlným evropským problémům. A tyto problémy marně byste hledali také v naší literatuře. Dramatické věci, které se skutečně hrají, romány, které se čtou, humor, který baví, to vše oslavuje maloměšťáctví nebo má aspoň jeho ducha, pod jehož jařmem ostatně sténá i to, co by se rádo vymanilo pro radostnější rozpětí křídel. Naši literáti stačí toliko na citečky a problémky; zmohou jen všednost a populární frázi. Veliké věci zmalicherňují a znehodnocují ve své beletrii i ve svém fejetonu, jako nad čarou politikové znehodnocují skutečně veliké evropské otázky politické a sociální. A rozběhnou-li se doopravdy, vypovědí jim službu jejich síly; rozletějí-li se, jejich křídla jsou z vosku.

Máme potenci maloměšťáků. Co se naběhají například naši literáti za svérázností našeho lidu! Vždyť toho leckde opravdu zasluhuje. Ale co vytěžili dosud z ní literárně? Více nebo méně živé fotografie, trochu folkloru, traktáty, trochu bodré nebo sentimentální lyriky. Umělecky skoro nic, je-li umění individuálním přeléváním skutečnosti k vyššímu životu, povznesením skutečnosti z nížin na hory, její velikou oslavou v bolesti nebo radosti... Anebo co jsme se naplahočili s pražským románem! Nemáme ho dosud, ale dostaneme jej. Dá prý nám jej – pan Meyer z pražského ryňku, bývalý židovský bankéř, teď německý spisovatel v říši, Gustav Meyrink. Do šířky svedeme něco, do hloubky nic. Mělcí jsme a bojácní. Naše starosti jsou komické, vážných věcí se lekáme. Nejdou-li odbýti pepickým vtipem, umlčujeme jejich existenci. Naše literatura je nesmírná nížina...

Nepůjdu do minulosti. Až do Riegrova pádu, řekněme (poněvadž Rieger byl zvláště pěkný typ), nemohli jsme být jinak; přirozeně a nutně byl veškeren život náš maloměšťácký. Teprve pak počíná něco vyššího, náběhy k dobrému evropanství. Pokrokové hnutí dokonce slibovalo širokou kulturní bázi pro naši politiku a literaturu, pro veřejný život vůbec. Bohužel jen slibovalo. Zůstalo při náběžích; zůstává při nich dosud.

Jako v Německu také u nás mají toliko jednotlivci, vzácní jednotlivci to, čemu se říká dnes pravá kultura a co není nic jiného než srdce na pravém místě a rozum v pořádku. Vřelost a statečnost. Máme-li nějaký spolek, který v tomto směru skutečně něco koná, je to zase jen jednotlivec, dva tři jednotlivci nejvýše. Ale v Německu jest přece již jakási naděje. Nespokojenost, která má pro svou věc statečná, ohnivá pera. Tvoří se hloučky spisovatelů, umělců, mužů vědy i obchodu, osamocené dosud hloučky, ale výbojné, nelekající se mířiti k samým základům hohenzollernského a junkerského pořádku. Před soud a do kriminálů posílají dnes v Německu spisovatele, karikaturisty, nakladatele, nikoli politiky v užším smyslu. To je zdravý zjev. Neboť veškerá kulturní a osvobozovací hnutí, celé novodobé dějiny Francie například nás učí, že národ, nemá-li býti pouhým stádem dobytka dle vůle pánů honěným na pastvu nebo z pastvy, má-li míti nějaké skutečné dějiny, musí znáti hodnotu idejí, přijímati je od svých velikých duchů, dodávati jim vojáky. Politikové mohou býti nejvýše generály vhodné chvíle; intelektuálními vůdci národa jsou jeho velicí spisovatelé, tvůrci idejí a hodnot. Od Francouzské revoluce je tomu tak, a čím více bude se demokratizovati náš život, tím tento způsob vývoje bude všeobecnější a očividnější. Základem zdravého vývoje každého civilizovaného národa je dnes, aby měl mezi svými spisovateli veliké duchy, kteří rozumějí jeho potřebám a dovedou je neohroženě hlásati nahoru i dolů, a – aby měl přístupný lid, který ideje svých spisovatelů chápe a za ně se bije. To je unum necessarium; pak žádný přežilý trůn ani oltář neodolá. Res publica musí býti v krvi a v nervech spisovatelů, kteří mají ducha, a musí býti v krvi a nervech lidu, aby se mohl státi vojskem ducha. Oba tyto prvky kultury se doplňují a vzájemně potřebují. Lid bez básníků a filozofů, bez Voltaira, Rousseaua, Zoly, France, stává se podnoží prvního pomazaného hulváta, který přijde, věčnou obětí cizopasníků; básníci, velicí a stateční duchové bez lidu zůstávají osamělými jako hlasy v poušti a každý přesycený kramář smí je beztréstně považovat za blázny. Teprve uvědomělým a trvalým spojením obou těchto prvků vzniká skála, na níž možno budovati zdravý národ. Pak moc světská ani duchovní nepřemohou ho. Je stálým pánem svého osudu...

Jeden z nejlepších a nejstatečnějších mladých básníků a dramatiků německých, Herbert Eulenberg, napsal sonet, jehož překlad prózou zní asi takto: „Och, jak těžký jsi, živote náš, na německé půdě, múzy tě nelaskají a uměny sotva, sedlácky hrubě se ti rozumí, jsi nenáviděn jako cizinec v šedém stádu. Temně jako zvony v husté mlze zní naše slovo a dílo zde v zemi, pitváno a váženo chladným rozumem jen ztěžka vniká do vyprahlých srdcí. Člověk by chtěl vzletěti se stěhovavými ptáky a opustiti tento drsně chladný lid, nemluvíti svou mateřštinou v

cizí zemi, hodovati v bohaté minulosti a snivě zkoumati tepnu budoucnosti a žárlivě tajiti obsah svého nitra.“

Po česku bylo to již podobně řečeno také. Jako v Německu i u nás trpí jednotlivci chladem rodné půdy, lhostejností, tupostí, neporozuměním. Ale kdežto v Německu, jak jsem již pravil, brání se již tito jednotlivci, zbrojí, sdružují se, není u nás ani potuchy po odboji.

Český spisovatel je příliš sobecký. Rozhodně sobečtější než český lid. Ten český lid narodil se v bouřlivých mračnech a zvykl si v bouřných mračnech dál kupředu jíti; kdo z nás odváží se tedy říci, že je špatný a tupý, kdo smí říci, že by se neprobudil ze své duševní letargie, kdyby se skutečně o to někdo pokoušel. Ale naši politikové chtějí míti z něho jen šedivé stádo, jež má jako cizince nenáviděti každého, kdo přichází je probouzet, a naši spisovatelé – jsou rádi, že je samé nikdo nebudí.

Od chudých duchem nemůžeme ovšem nic chtít, nemáme také čeho. Nechat' jen v bázni boží píšící dál své humoresky a povídky pro lid. Ale máme přece několik spisovatelů, kteří mají ducha. Co činí s touto hřivnou sobě svěřenou? Kde používají své energie? Kde uplatňují svou bojechtivost? Mají styk s Evropou: co nám přinášejí z Evropy?

Potřebujeme spisovatelů, kteří by se postavili v čelo boje proti byzantinismu a šmokovství, proti zakrytému absolutismu a nezakrytému zpátečnictví, proti bařtipánství zkoalovanému s demagogií, proti mravnímu a intelektuálnímu živoření, proti umlčování nepohodlných myšlenek a projevů, proti falšování soudobé historie, zejména sociální, potřebujeme spisovatelů, kteří by zase jednou vrátili pravou hodnotu pojmům svobody a spravedlnosti. A co máme? Máme výmluvná a bojechtivá pera: obírají se klepy a polemikami. Máme styk s Evropou: odbíráme módní novinky z Paříže, z Berlína, z Vídně. Naši nejvýmluvnější spisovatelé jsou malicherní jako maloměstské paničky, naše revue jsou duchaplné jako kávová odpoledne.

Ano, naše revue, naše literární, společenské, vědecké časopisy, nudné, prázdné, kožené nebo frivolní, ukazují nejlépe, jací jsme intelektuální mrzáci, tak jako – dnešní mládež česká ukazuje něco podobného.

Res publica je opuštěna, a z umění zbývá jen uměníčko. To souvisí. Neboť velcí umělci jsou velcí duchové a velcí duchové cítili by soudobou porobu ducha a nemlčeli by, aspoň nemlčeli s takovou dojemnou svorností jako naši spisovatelé.

Res publica je opuštěna a opovržena. Jedni ji překonali. Překonali aspoň každý politický a sociální požadavek, který byl překonán například ve Francii. Jiných požadavků nemají; ke spokojenosti stačí jim hypnotizující pozorování vlastního rostoucího pupku. Nejvzácnější species: domácí páni ve věžičce ze slonoviny. Jiní mlčí z opatrnosti; je to lépe, než kdyby promluvili, neboť byla by to kulatá slovíčka. Z opatrnosti jsou někteří také konzervativci. Je to nejméně nebezpečné: kulturkonservativ! Němci je mají také. Můj přítelíček, který mi vzkázal, že básníci musí být šosáci, k nim patří. V Německu byla doba, kdy „nerozumětí politice“ bylo módou. U nás, jako obvykle, přijde tato móda později. Věčná škoda, že Oscar Wilde psal tak pěkně o socialismu! (Pan Miloš Marten ostatně z opatrnosti již prohlásil, že to byl od Wilda toliko špatný vtip!) Jiní konečně... jsou i tací, kteří poctivě bojují. V husté mlze. Se schlíplými křídly. Činí koncese davu, že jich od něho často nerozeznáš. Nevedou, jsou voděni. A platí za to svým talentem. Jejich strana snad získává, res publica je stejně vepsí.

Soumrak bohů!

Soumrak otců; synové zalézají do něho ještě hlouběji. Jsou mladí Prometheové, z nebes ještě nic nesnesli, ale již jsou doživotně připoutáni – ke kavárně. Jsou jiní, kteří nemohou psát, nemají-li na sobě smokink a čistý límec. A můj mladistvý přítel sedí ve svém pokojíku – pardon! – interiéru na sofa, čte nejnovější román dandyho nebo slepuje namáhavě marné veršičky o věčné marnosti. Je ze zásady šosák...

Good night!

IV

Jmelí

Pro lidi jemnějších nervů a subtilnějších myšlenek nezbývá myslím již skoro nic z bývalé poezie našich nejhezčích náboženských svátků. Vyčichla a opršela. Setrvačnosti širších vrstev stačí trocha povrchních zvyků, podporovaných a udržovaných v zájmu průmyslníků a obchodníků; dětem stačí stromeček bez legendy, stromeček, jež si samy přinesou a ověsí, a volným myslitelům stačí legenda, zmodernizovaná tolstojovsky nebo socialisticky. Kvůli zlatému prasátku nikdo již se nepostí, nikdo se netěší na zlaté prasátko, poněvadž všichni bez rozdílu volky nebo nevolky, dobrovolně nebo z donucení, drže nebo s uzarděním tančíme v nesmírném kankánu kolem zlatého telete. Idylické city nerodí se již z našich Vánoc.

Zato v horečném předvánočním ruchu městském, jež tlumí jaksi všeobecná potřeba zevlování a jež zadržuje poněkud nepoetické moderní bláto místo bývalého poetického sněhu, uloví člověk tu a tam nějakou mírnou senzaci. Jsou to zejména výkladní skříně, které se koketně vyšňořují, lákají pohledy i peníze. Ledacos pěkného tu člověk uhlídá, od jisté doby opět trochu vkusu. Bohužel to platí co nejméně o výkladech knihkupeckých. Tuhle na to kdosi zcela správně upozornil: o Vánocích až do Nového roku nevystavují naši knihkupci dobré literatury, nýbrž špatnou práci knihařskou a galanterní...

Ostatně, zde je subjektivní vším. A já mám ze všeho vánočního nejraději večerní ruch primitivních vánočních trhů na některém ryňku, s hromadami laciných cukrovinek, pomorančů, citrónů, jablek, ořechů a fíků, se stany, jež jsou napěchovány dřevěnými hračkami, s bengály, s rozkošnými prskavkami a neomalenými vyvolávači. Chudé děti tu tak roztomile zevlují a já si mám chuť koupiti malovaného dřevěného koníčka a říci mu, oč je krásnější než všecka ta zlatá telata, kolem nichž marně se pachtíme...

A ještě něco mám rád, a raději. Ty tmavozelené laviny stromů a stromečků, smrků a jedlíček, jež se přes noc náhle snesou na všechna větší prostranství města, a pak ty ohromné kytice jmelí, jež přijedou na vozech a zakrátko rozdrobí se, rozletí po celém městě. Tyto pozdravy drsných lesů mají pro mne takový ironicky sentimentální smysl.

Jmelí zejména. Zbožňuji odedávna tohoto krásného cizopasníka. Býval mi kdysi vzácný, ale mám jej ještě raději teď, kdy mohu si ho často plnou náruč narvati na některém padlém velikánu po bitvě v seku. Taková kytice se sterými žlutozelenými křídélky a s bílými hlavičkami uprostřed připadá mi jako miniaturní chorál drobounkých a tajemných lesních bytůstek. O čem asi zpívají? Je to chorál a zpívá hymnu. Nic jiného to není než hymna. Hymna na veliké věci, které se odehrávají mezi nebesy a vrcholky vysokých jedlí. Neboť dokud jmelí žije tam nahoře připoutáno k rodné půdě, připoutáno, a přece svobodno, nezná nic malicherného, neví nic o živoření, které tak často vleče se dole, rozumí jen bezstarostné vegetaci tváří v tvář nebesům. Bují, kvete a zraje hore a nic není nad ním kromě blankytu, nebeských těles a mračen; tyčí se hrdě v palčivém světle i v mocném lijavci, v žáru i v mrazu, a neví, co to je hlad, žízeň, strach, neřest. Jen ptáci je navštěvují a ti zprostředkují vzrůst jeho rodu...

Myslím si: Tak by mělo býti dopřáno růsti básníkům. Neboť přijde chvíle, kdy jmelí, tento cizopasník temných jedlí a tvrdých dubů, v celých kyticích putuje do měst. A všude, kde se květinami zdobí vázy, naplní se všechny jmelím, a ženy, které si zdobí ňadra, zatknou jmelí do upjatých živůtků, a jmelí, jmelí, jmelí rozletí se po městě, každý se jím zdobí, jmelí štěstí přináší

a půvab dodává všemu. A pozdrav z lesů nese, a nejen z lesů, také z výšin, kde nic není známo o věcech malicherných.

Myslím si: Takový měl by býti osud básníků!

Právě jsem byl opět přesycen knihami a obrazy. Má krev byla již malátná a myšlenka nevrhá. Lidé se mi hnusili a noviny mě zlobily. Vyšel jsem si tedy a potkal jsem mistra Band'oucha. To je zahradník od nás. „Půjdeme na jmelí!“ povídá. Tak jsme šli na jmelí. U něho si člověk odpočine od lidí, zejména od křesťanů, jak on říká. Je primitivní, sám pud a dravost. Ale žádná zákeřnost.

Utábořili jsme se s kolečkem nahoře mezi černými jedlemi. Jmelí probleskuje na všech stranách. Běží jen o to nalézt strom, na nějž vyléztí stojí za to. Mají osmnáct, dvacet, pětadvacet metrů. Pak zavěsí Band'ouch pilku za opasek, přiváže k němu silný špagát, aspoň dvakrát tak dlouhý jako nejvyšší naše jedle – ten špagát je náš patent –, a leze. To se ví, tiše to nejde. Leze, kleje, funí, heká, odpočívá a zase leze, nahoře brání se, prodírá se, klestí si cestu větvemi, které bijí a bodají. Je to boj dravého člověka s lesním velikánem. Rozumí se, že Band'ouch zvítězí. Je konečně na vrcholku a volá, že je tam jmelí dosti a jeden pěkný vršek. Takový vršek, mocný trs, nádherná kytice, je to nejdůležitější. Má hodnotu jedné až tří korun. Pak odváže špagát od pasu, navine asi polovinu v klubko a hodí mi je dolů. Najdu si přiměřeně volné místo pro velký odstup, špagát se napne šikmo, a co Band'ouch nahoře uřízne, to zavěsí opatrně na špagát a „pošle“ mi to. Má to tu výhodu, že se trsy nerozbijí a bílé „kuličky“, hlavní věc, neopadají. Trs sjede mi přímo do rukou. Je-li to pořádný vršek, je třeba trochu opatrnosti. Nutno včas povolit špagát tak, aby trs nevrazil do člověka, ale také aby se neodřel o zemi. Ale je to zcela milý pocit, přijímá-li člověk shůry takové drsné, a přece krásné poselství. Sotvaže je někdy unese. Jistou zručnost máme v tom již od loňska, kdy jsme poprvé užili svého patentu. Nicméně stane se, že trs opustí špagát předčasně a rozdrtí se napolo na vlhké půdě lesní. Ale nejde se prostě domů, dokud sklizeň není vydatná. Obyčejně však z pěti jedlí je dostatečná, a Band'ouch má po páté také dosti; uprostřed se svačí, kouří, vypráví. Datli a jiní šplhavci pilně odklepávají svůj den a hejna sýkor cvrlikají vysoko v černém jehličí jako zvonečky. Pak se jede domů; začernění, s rukama plnými pryskyřice, s tvářemi planoucími rozkypěnou krví vracíme se s kořistí drsně něžnou, jež uprostřed jedlových haluzí leží na kolečku přivázána ze všech stran.

Jmelí! Mám je před sebou v prosté skleněné váze. Jednu mladou větévku sytě zelenou, plnou bujnosti, druhou dospělou jako ze zašlého zlata. Dobří básníci jsou také tací. A ty větévky budou mi po celé Vánoce vyprávěti pohádky hezčí a poučnější než to, co dětem se vypráví ještě

někde v tuto dobu. A budou mi voněti do mých snů výšinami, jehličím a vzduchem, který rozpaluje krev.

A přijdu-li ještě do města krásných židovek, potkám jistě nejednu s větévkou jmelí, zatknutou do upjatého živůtku. Budu na ni pohlížeti ironicky, poněvadž si pomyslím, že je to asi z trsu, jež jsem já měl v náruči hluboko v lese, a poněvadž budu jist, že s tou zelenou kyticí jmelí v náruči byl jsem šťastnější, než kdyby mi v něm spočívala bílá kytice jejího těla...

V

Forma

Byli jsme kdysi velice mladí, byli jsme fanatikové pravdy, poctivosti, svobody. Viděli jsme tyto pojmy vznášeti se jako posvátná božstva nad životem, místo abychom je ze života střízlivého a skutečného odvozovali. Byly nám vznešenými abstrakty, jichž největším nepřítelem byla forma. Forma, toť lež, toť pokrytectví, toť otroctví, říkali jsme. A byli bychom nejraději chodili s nahým tělem i s nahou duší.

Negace formy byla naším dogmatem. Všude. V životě individuálním, v životě společenském, v umění. Nejsvobodnějším zdálo se nám individuum nejbezuzdnější, nejpoctivějším život bez společenských forem, nejpravdivějším a nejvyšším umění formy rozbíjející.

Mládí si to smí dovoliti. Odpovídá to stejně dobře jeho touze po patetickém heroismu jako jeho neznalosti sebe i života.

Je to však i kus vysvětlení toho, že tak často z mladých revolucionářů stávají se staří hofráti^[1]. Mladík příliš zelený, neznající ještě svých sklonů, svých vlastností, svých možností, dosud nevyvinutých a utajených, přijímá zásady pod nátlakem prostředí, a nikoli z vnitřní nutnosti. Přejímá zásady knihy, která se mu pro to či ono zalíbila, zásady příjemného kamaráda, jež mu přivedla kvartýrská, zásady některé ze stran, do nichž není nesnadno se dostat. Odloží je ovšem později, nevyhovují-li jeho povaze. Ale zásady odkládají se také, poněvadž překázejí aspiracím. Byly vyznávány, aniž se o nich uvažovalo, proto jsou odkládány, aniž jsou překonány. Přijímají se třeba jiné, stejně málo k srdci přirostlé, anebo se nepřijímá vůbec nic, ačli nepovažujeme bezcharakternost také za zásadu.

Nicméně jsou lidé, kteří uvažují, překonávají a milují a kteří mají příliš mnoho vážnosti k sobě, než aby se dali přemoci životem a odstrčiti, zařaditi v batajlony loutek, – a ti, a právě ti nejvíce, korigují svůj život, a tedy i své názory. Nestávají se však proto šosáky, nekončí jako měšťáci.

Mezi horkokrevnou revolucí mladíků a tupou požívačností měšťáků není jen chytrácký zápas o zisk a úspěch. Uzrává zde také sladká moudrost, sebevědomá, a přece klidná, nesentimentální, a přece soucitná, vřelá a usmířená. Její velikou ochránkyní je forma...

Byli jsme velmi mladí a nenáviděli jsme formy.

A přece hmotu vidíme jen skrze formu a jen skrze formu poznáváme ducha. Forma, toť účel života, pravá forma na pravém místě, toť jeho smysl, nejvyšší cíl, ideál. Život je tím krásnější a šťastnější, čím větší počet forem dokonalých a účelných v něm existuje; a tím ohybnější, trapnější, čím formy jeho jsou špatnější, zastaralejší, překonanější.

Forma není lež, nýbrž polovice pravdy a krásy. Forma není pokrytectví, nýbrž produkt jemného taktu, kulturní zralosti. Forma není otroctví, nýbrž záštita svobody.

Bez formy není pravdy. Zeslabujeme pravdu, zeslabujeme-li její formu. Nejbláznivější paradox obratně a v pravou chvíli vyslovený má hodnotu pravdy, za kterou se budeme s kýmkoli bít; kdežto nejvšednější pravda stává se hloupou lží, je-li řečena neomaleně. Každá diskuse byla by zkrácena na minimum, kdyby každému z protivníků bylo dáno užítí včas pravé formy. Kolikrát každý z nás byl poražen nebo ze lži usvědčen jen proto, že nenašel včas pravé formy pro svou pravdu! Lidé nemýlí se většinou ve věci, nýbrž ve formě. A čím hlouběji vniknou jednou v tajemství dokonalé formy, čím jemnějšími umělci formy se stanou, tím menší počet pravd bude na světě, tím méně důvodů ke sporům. Proto fanatikové pravdy, zneuznávající jako všichni fanatikové formy, mají k pravdě nejdále.

Forma je záštitou svobody. Společenské formy budou pro člověka ve společnosti žijícího zárukou důležité části jeho svobody; jsou zárukou posledního jejího zbytku v době naší tak nesvobodné. Lidé nedbající společenských forem jsou stálým nebezpečím pro svobodu svého bližního, i když srdce jejich jest sebeprostější, jejich mysl sebevinnější, jejich vůle sebelepší. Člověk žárlivý na svou svobodu nebude se nikdy cítiti volný v jejich společnosti. Neomaleným povzdechem dovedou porušiti nejsladší náladu, všetečnou otázkou nejlepší shodu. Drsným slovem pokazí křehké vigílie, primitivním gestem kulturní svátek, lacinou voňavkou svěží atmosféru. A jak nesvobodni byli bychom vedle padouchů, do jejichž blízkosti přivádí nás život, kdyby rukavičky společenské formy nedovolovaly nám setkati se s nimi a – nepošpiniti se. Obvyklé společenské formy zabraňují, abychom se nestávali co chvíli otroky vlastních i cizích nechtů, rozmarů, vášní, abychom co chvíli nepocíťovali ruměnc rozpaků, těchto jemných, ale hrozných okovů, jimiž jsme sevřeni náhle a nepřipraveni. Člověk společensky neomalený, to jest dobře neovládající forem obcování s lidmi, je otrokem každého okamžiku a

dvojnásobným otrokem okamžiku nepředvídaného. Míti „jisté vystupování“ čili ovládati formy společenského soužití, toť nezaplacená a nevyvážitelná ctnost, záruka toho, že budou od nás odvráceny nesčetné útrapy a nesčetná pokoření, toť polovice štěstí. „A formy života včas najítí,“ měli by dodávati ti, kdož se modlí: „Chléb náš vezdejší dejž nám dnes.“ A my, kteří nečekáme nic shůry, měli bychom pilně studovati k poctivému doktorátu formy.

Také krása jest věcí formy. Nejkrásnějších duchů, to jest duchů, kteří dokonale vyjadřují svou etickou nebo estetickou pravdu, své etické nebo estetické bohatství, nechápou davy tak často jen proto, že jim chybí vytríbený smysl pro formu. Jako pravda, která nenašla své formy, stává se lží nebo hloupostí, tak i krása ve formě nepravé jest banální nebo ohyzdná. V přírodě, dokud do ní nezasáhl tvor zohyzďující, bylo všecko krásné, poněvadž všecko mělo svou zákonnou, pravou, jediné možnou formu. V přírodě jest dosud mnoho krásy všude, kde kypící tvárná síla její překonává bludná úsilí člověkova. Že u člověka není všecko krásné, to zavinil jeho odklon od přírody, jenž pomátl a zvrhl jeho smysl pro formy. Člověk zpronevěřiv se přírodě zpronevěřil se mateřské řeči forem a jest mu nyní namáhavě konstruovati umělou vlastní řeč forem tím obtížnější, čím musí býti pružnější a přizpůsobitelnější každé době rafinovaně složitě a stále složitější.

Nic konečně nemluví pro vznešenost a hluboký smysl formy výmluvněji než ta okolnost, že umění, toto nejsubtilnější lidské úsilí, jest kult formy, slavný od východu na západ.

Kéž je nám tedy dopřáno státi se umělci života, to jest nalézati pro všecko pravou formu v pravý čas.

Ale běda fanaticům formy! Není pro ně zevnějším znamením života. Mohli bychom říci, že odsuzují formu k smrti, kdyby smrt nebyla přechodem z jedné formy živé do druhé stejně živé. Znesvěcují zákon zákonů a nepoznávají skrze formu ani hmoty, ani ducha.

VI

Abychom si dali kořání silnější...

Sleduji denně úporný zápas březnových paprsků se šedivými oblaky a mlhami, jež nechtějí se vzdáti svých prošlých – rozhodně prošlých již přece – práv. A jakmile k poledni, obyčejně až k poledni, stane se spravedlnost a kolem naší roztrhané chalupy počne se usmívati a rozpínati všecko radostí ze slunce, je mi, jako bych sám vyhrál jednu vojnu na život a na smrt. Bílý

praporek dobře zaslouženého míru zastrčím si do srdce a utíkám, co mi nohy stačí, blátem dědiny k půdě, která přijala již jarní pozdravení andělské...

Včera dlouho však nechtělo se vyjasnit. A se mnou bylo zle jako s přírodou. Hlava byla pustá, papír a pero ležely na stole připraveny jako ohavné inkviziční nástroje a známý, proklatý skřítek seděl mi v týle a chodil se mnou sednicí, neúnavný v opakování svého mementa: Je čas, abys psal. Ale Múzy seděly někde v zátíší, pro ukrácení chvíle hrály jen jeu de patience a chvílemi činily nezbedné posušky ve směru, kde předpokládaly nejspíše básníky. Ani ta, která ničeho se neleká, Múza nejmladší, ale nejprohnanější, předčasně zralé dítě moderní perverze, horlivá kuplířka, patronka psaní pro výdělek – nepřicházela. Má všude dnes hojně práce a úspěchů, i vyhýbá se lidem, kteří se jí brání a nevpustí ji, dokud aspoň kus chleba je na stole. Modlil jsem se: Otče, přenes tento kalich ode mne. Ale skřítek vrčel: Je čas, abys psal.

Teprve odpoledne vyhrály to paprsky. Vzmužil jsem se. Skřítek dostal nehorázný pohlavek, já popadl klobouk a ten tam. Taková chvílka slunce v dnech šedých je čarokrásná. Myslil jsem si: půjdeš nahoru, snad někde uprostřed mýtiny najdeš Múzy; budou tančiti smědé jako dryády a syringa faunova bude jim k tomu pískati jako kos. Neboť ptáci již zpívají, slyšíte, zpívají...

Mínil jsem; mistr Bandouch to však změnil. Potkal jsem ho u řeky ještě s někým, koho nepojmenuji. Je to úřední osoba, ale také člověk hodný a toulavý.

„Pojďte s námi do lesa!“

„Půjdu!“ zvolal jsem přes řeku, v duchu dávaje Múzám pro dnešek definitivní dobrou noc.

Neboť jdeme-li s Bandouchem do lesa, Múzy před námi utíkají, a mohu zahlédnouti křovím jen cípky jejich závojí, blankytných, smaragdových, zlatých. Jeho vysoké boty dopadají, až mech se chvěje široko daleko. A kdyby ani těch bot nebylo: jde-li Bandouch do lesa, nejde nikdy nadarmo. Snáší jako dobrý hospodář stále dary země. Nekope-li pařezy, kope šípky, z nichž za několik měsíců je Souvenir de la Malmaison nebo Gruss aus Teplitz, Gloire de Dijon, Maréchal Niel, Baron Rothschild nebo Frau Karl Druschki. Neleze-li pro jmelí a šišky, leze pro chvojí, neřeže-li proutky, řeže různá tvrdá zeleniska a tak dále. Sklízí a pracuje. A pracuje-li Bandouch, kleje také. To Múzy neslyší rády, a proto před námi prchají.

Tentokráte šlo se na různá pláňata. Hrušničky, jablůňky, třešně, hlohy. Ještě je čas na štěpování. U potůčku na louce před Kozím žlebem jsme se zastavili.

„Že bychom udělali mlejnek?“ povídá Bandouch.

Úřední osoba byla hned při tom. Její mlejny pracují v létě na všech potocích našeho rajónu, na místech málo navštěvovaných. Jejich běloučké lopatky třepotají se pomaleji nebo rychleji dle spádu vody, třepotají se jako pozdrav zanechaný tu člověkem, který, když tudy šel, nevinný byl jako dítě.

A teď si představte: Tři staří chlapi sedí na bobku nad potokem v louce. Lipová větev padla jim za oběť. Jeden řeže hřídel, druhý osm lopatek, třetí upravuje proudek. Pak uříznou dvě vidličky, zabodnou v proudku a za okamžik lopatky se třepotají a tři staří chlapi mají radost...

Myslím si: Kdyby teď šel mimo nějaký známý člověk! Takhle literární člověk z města! Pokýval by shovívavě hlavou, prohlédl by si mé zablácené nohy a ruce a roztřepané kalhoty. Proti tomu nenamítal bych nic. Ale kdyby takhle přišel nacpaný až k prasknutí literární slámou a slávou a pokoušel se vyzvědět, co soudím například o nejnovější kritice v Národních listech nebo v Čase. Či o něčem podobném. Bozi, jak bych se naň podíval!

„Pane, slyšel jste již letos zpívat kosa? Že ne. Tak si pěkně sedněte na tenhle mezník Fürst Liechtenstein a chovejte se tiše: za chvíli začne – tamhle naproti na stráni.“

A což teprve kdyby tak vytáhl z kapsy opět jeden nezvratný důkaz toho, že jsem – bůhví pokolikáté již – literární mrtvola. Jak bych se mu zasmál!

Neboť opravdu modlím se denně: Otče, přenes tento kalich ode mne!

* * *

Sedíš-li na bobku nad mlejnkem v potoce a slunce hřeje ti do zad a broukání vody dodává spodní, jednotící tón písňím ptáků, jež slétají ze všech strání, – rci, co je ti po literatuře? Bloudíš-li lesy ztrácí směr a smysl pro čas, ale se smysly zbystřenými pro každou krásu a každé hnutí života, dáš-li se honiti mistrem Band'ouchem po jeho zahradě jako čtrnáctiletý učeň, potíš-li se ve skleníku nebo ležíš-li na břiše nehybně uprostřed sednice, v neděli po poledni, když je takové velebné ticho v celé dědině, a pozoruješ myš, zcela malou myš, která odvažuje se skoro až k tvé ruce, – rci, co je ti po literatuře? Anebo sedíš-li nad svými obrázky laskaje se s nimi a uče se stále lépe jim rozuměti, hladíš-li hřbety hezkých vazeb a otvíráš-li tu a tam knihu, abys přečetl si několik veršů nebo odstavců milého díla, – rci, co je ti přitom po literatuře?

Rci, co je ti v takových chvílích křehkého půvabu, z nichž, a jen z nichž skládá se nakonec nejhlubší lidské štěstí, co je ti po literatuře a literárních lidech, po literárních kritikách, pračkách, stranách, klepech!

Modlím se denně: Otče, přenes tento kalich ode mne! Učiň, aby mi nebylo bráti pera do ruky, když se mi hnusí, aby mi nebylo poskvřňovat papír, když je mi ho líto! Učiň, aby přestala, směla přestat mne zajímat literární vřava a vše, co s ní souvisí! Dej mi tolik svobody a tolik chleba, abych mohl odumřít jako aktivní a pasivní člověk literární!...

Budiž mi rozuměno: Nemyslím, že by měl člověk toužiti po úplné sleposti ve věcech literárního umění a jeho vývoje. Také kniha, vnitřně i zevně krásná kniha bývá prostředníkem oněch chvil, kdy mysl se vyjasňuje jako lesní studánka a srdce stává se čistým jako srdce dětské, také kniha bývá prostředníkem lásky k životu jako každý dobrý „dar boží“ ve své šťastné chvíli, jako pták, jež vidíme hnízditi, jako smrček, jenž pučí, jako drobná myš, jejíž každý pohyb je něha, jako oráč za svými volky, dřevorubec se svou sekerou, jako žena ve světlých hodinách dobroty a lásky, jako oblaka prchající a bílá, jako tolik, tolik živých a mrtvých věcí. A jako to vše i kniha vzbuzuje lásku tím hlubší a nezapomenutelnější, čím lépe známe její podstatu a její osudy. Ale pravím-li: také kniha, je větší důraz na slovu také než na slovu kniha.

V tomto smyslu je kniha onou krásnou a vážnou věcí, jakou byla na počátku. Je i dnes myslitelná bez literatury, té ohyzdné prostituce Gutenbergova vynálezu, která kalí mozek a zatvrzuje srdce, která nás rozjitřuje a štvě navzájem proti sobě. Jejím vlivem papírovatí životy, jejím vlivem přestávají lidé žít sub specie života a živoří sub specie litery.

To, co vzniklo pro rozmnožení oněch chvil, z nichž sestává štěstí v životě, proměnilo se podrobeno zákonům mamonu v lačnou bestii, v upíra, který vysává krev, mozek, šťávy ducha i těla.

Ale netážeme-li se, pozorující život hmyzů nebo rostlin a splývající s ním v harmonický celek, po sporech přírodozpytců, proč se vlastně zajímáme tolik o to, co se píše pro knihy a proti knihám? Neodvrátí-li nás obyčejně nic od ženy, kterou milujeme, a žádná filozofie neučiní z nás misogyny, nezrodili-li jsme se jimi, proč upravujeme svůj poměr ke knihám tak snadno podle úsudků Petra nebo Pavla?

Nemluvím proti kritice, ale proti literárnímu mumraji, jehož ráz je skrz naskrz masopustní, v němž však loví zloději, vraždí lupiči, v němž často z nejnevinnějších lidí stávají se bandité a v němž v nejlepším případě rodí se ješitnosti a životy dávají se v sázku pro hromádku papíru.

Tak mizí dobří čtenáři a mumraj odehrává se k potěše zevlounů chtivých senzací; tak mizí prestiž básníka a slovo má spisovatel. Jedni z ješitnosti, druzí, abychom na chléb si vydělali, stáváme se spisovateli, a jednou do víru stržení klesáme stále hlouběji do bahna prostituce,

zapouštíme do něj kořání své bytosti, odsouzené v něm živořiti, slábnouti, hynouti. Se žíravým bahnem spojujeme svou bytost, nikoli s živnou půdou, s bahnem prosyceným městskými plyny a jedy. Jaký div pak, že chátráme, ztrácíme smysl pro všechny ty chvílky, jež nás učí milovati život, a ty nejkrásnější věci pod sluncem opouštíme kvůli rozčilujícímu surogátu. Zrazujeme moudrý hédonismus, jenž jest nejpřípustnější metodou života pro ty, kdož jako básníci mají oslavovati to, co jest, a místo hlouběji do života vcházíme hlouběji v dav hazardních hráčů, kteří na zrádnou kartu sázejí vše...

Naše doba má více schopnosti k teoretizování než k velikým činům. Kde dříve stačily vedle nejnужnějších vědomostí talent a poctivost, je dnes prý třeba dokonalého zotročení ducha řemeslem, krutého specializování se na svůj obor. Možná. Ale jakmile někdo chce tím říci, že jako spisovatel smím utvářeti svůj život jen sub specie literatury, že můj poměr ke všem věcem a jevům má býti poměrem spisovatele a vše, co jest kolem mne, má viděti ve mně toliko spisovatele, ten lže. Srdce básníkovy, srdce umělcovy jest jistě jiné než srdce občanů méně zasvěcených, ale tento názor, tato metoda může toliko zkaliti, znetvořiti, zkorumpovati jeho poměr ke světu. To je krédo literátů, nikoli umělců, které jen dovršuje bídu, která má původ v sociálních a hospodářských poměrech.

Umělecké dílo má původ ve spontánním, bezprostředním, dětinsky čistém poměru umělcovy k příslušným věcem a jevům, nikoli v poměru vyrozumovaném, má původ v oněch chvílkách, o nichž jsme tu stále mluvili. Čím člověk v umělci má více těchto chvil, tím více nashromáždil subtilních složek pro své umění i – štěstí. A míra toho, co umělec musí věděti nebo znáti, nedá se určit. Je někdy veliká, někdy nepatrná, někdy velmi lhostejná. Ale že básníku mělo by tak mnoho záležeti na literatuře, aby kvůli ní oloupil svou bytost, aby ji položil mezi sebe a své štěstí, toť pověra příšerná a ničemná, kterou máme ničiti všude, kam přijdeme, a především ovšem ve vlastních srdcích...

Dnes hned zrána svítalo slunce. Vypravil jsem se na delší toulku, Kozím žlebem nahoru. Zastavil jsem se u našeho mlejnu. Voda poněkud opadla, nepracoval. Spravil jsem jej trochu a pomalu lezl jsem po slunci.

Bylo mi mysliti na básníka, který kvůli literatuře opustil obdivuhodný svůj včelí národ a roztomilou idylu diváckou.

A nahoře pak na Skalkách, na bílých balvanech, rozhlížeje se po mocných vlnách našich kopců, vzpomněl jsem jiného básníka, Arthura Rimbauda. Asi ve čtrnácti letech napsal hrst nádherných veršů; jeho jméno zůstane v panteonu francouzské lyriky. Ale Rimbaud ještě skoro jako chlapec

hodil po všech těchto „pitomostech“, po všem umění a po vší literatuře několika hrubými slovy a rozjel se do světa zabásnit si vlastní život. A skutečně, není méně krásný a obdivuhodný než jeho Opilý koráb?

Kontrasty! řeknete. Život! Nějaké „ale“ pronásledovalo mne však dolů ze Skalek, a hleděl jsem se vypořádati s ním.

VII

Básník a literární historie

Básnické dílo samo o sobě netěší se dnes v literatuře valné úctě. Řekli byste ovšem, že dílo samo jest vším a že jest v něm vše. Celá osobnost básníková, celý osud básníkův. Řekli byste, že soubor toho, co básník jako básník napsal, jest věrné zrcadlo jeho básnické bytosti. A vše ostatní že jest buď komentář pro poloslepé a nahluchlé, nebo biografický a povahopisný materiál k životopisu někoho vedlejšího. Ale mýlíte se: tak prostě a lehkovážně nesmí naše doba souditi. Je tomu právě naopak. Básníkově básnické dílo je pouhá surovina. Cosi jako syrové vykuchané holoubě, jež nutno připravit, aby bylo požitelné. Osol je dobře, pak udělej nádivku z jemně nastrouhaných domněnek, pověstí a klepů, k nimž přidáš několik fakt, opepři ji a vycpi jí holoubě; pak je dej zvolna péci do literárněhistorické trouby, podlij dvěma lžicemi lyrické vody a šťávu zapraš prima fantazií... Hlavní věci a nejdůležitější jsou pak ovšem dobří kuchaři. A das ist des Pudels Kern^[2].

Jiní jsou snad méně sobečtí. Je otázka, zda také méně domýšliví. Vycházejí patrně z předpokladu, že básnění je lhaní, básnické dílo lež. Jsou-li liberální, tedy lež někdy snad i estetická (o tom ostatně rozhodují kritikové), i etická (o tom rozhodují moralisté). Ale lež. Tož s pravdou ven! Nutno přijíti věci na kloub. Nutno zbaviti dílo života i těla, neboť ty jsou lež, a obnažiti kostru, neboť to je nahá pravda. Kus nahé pravdy aspoň, neboť kostra je velice defektní. Nutno ji rekonstruovati. Amica ars, magis amica veritas^[3], řeknou si literární historikové a dají se do práce.

Básník opěvoval milovanou ženu. Literární historikové zjistí, že skutečně žila, kdy a kde; proti tomu nelze nic namítati. Shledají také, že byla krásná. To je subjektivní, ale hezké od nich. Mimoto zbytečné, poněvadž všechny ženy, které jsou milovány básníky, jsou někdy krásné. To by nám však mohlo již stačiti. Nestačí to literárním historikům, je to příliš prosté a suché. Jejich práce teprve počíná. Nutno zjistiti vše, co básník o své milence nepovídá. Nutno na pravou míru

uvéstí – rozumí se přece, že ta básníková je levá – vše, co o své milence řekl. Nutno zejména dokázati, že to byla skutečně láska. To znamená dokumentárně zjistiti, že ti dva spolu spali. Neboť to je ta hledaná kostra, nahá pravda lásky...

Tito fanatikové pravdy mají ze svého stanoviska pravdu. Jako broučkaři, kteří počítají chloupky na mikroskopických nožičkách. Les affaires sont les affaires^[4], a fakta jsou fakta; nikomu to neškodí, jsou-li zjištěna. Jsou-li tito lidé dokonce svědomití a nemají-li příliš mnoho fantazie, mohou být i užiteční někdy. Čtenáři básníků jich ostatně nechtou.

Zle je však, mají-li svědomí tím laxnější, čím jejich fantazie je nemírnější. A ještě hůře, jsou-li očkovaní moralínem. A nejhůře, mají-li talent a shromažďují-li kolem sebe zástup polemiků a zvědavců.

Tito talentovaní jmenují se dnes esejisté. Přiznejme jim dobrou vůli, i když nezdá se vždy tak nepochybná. Je to konečně v pořádku, když básní na účet básníků, nedovedou-li psát ani básní, ani románů, ani dramát. Básní imaginární portréty. I to je někdy umění. Ale všechno má bohužel své meze. Vyhlíží-li takový imaginární portrét jako krvavé sousto pro lačnou bestii senzacechtivých, je to na pováženou.

Té ironie! Člověk jde po stopách literárněhistorických fanatiků pravdy a dojde k autorům imaginárních životů. Konečně, není divu. Když pravda fakt je příliš hubená, vymyslí se pravda tučnější. Básní se na účet básníků. A básnění je přece lhaní, že ano. Ale básníci, třebaže „lež“ jejich básnického díla jest v podstatě nově stvořená skutečnost, nestaví se, jako by psali historii, kdežto takový literární historik, jehož účelem je přece usoustavniti zjištěnou skutečnost, staví se, jako by historii psal, i když ve skutečnosti básní. Zde to vězí. Napíše-li někdo například imaginární život Nerudův tak, jako Walter Pater psal své imaginární portréty, a nenechá-li nikoho v pochybnostech, že psal umělecké dílo, a nikoliv vědeckou biografii, pochválí jej každý, podaří-li se mu to umělecky. Ale zabásniti si na účet Nerudova života a vydávati to za vědecký výsledek literárněhistorických studií, to dovoleno není.

Nemluvím tu pro krajně suchou objektivnost vědecké práce. Víme, že bez fantazie byl by smutný vývoj v každé vědecké disciplíně. Ale jako tato okolnost neodstraňuje meze mezi uměním a vědou, tak také nepovznáší fantastického závěru, pověry, klepu na rozhodného činitele v literární historii. Někteří esejisté připomínají ony známé lékaře, kteří co chvíli učiní zázračný objev, poněvadž potřebují senzace. V medicíně zvykli jsme si již na nejhorší humbuk, ale humbuk na účet básníků připadá nám přece trochu odporný. Před pilulkami šarlatánů jsou lidé jakžtakž chráněni policií; básníci a jejich čtenáři mají být vydáni otravě napospas? Necht'

v literárněhistorických traktátech pro odborníky zjistí se cokoliv, je to na svém místě; ale vydává-li se zlyrizovaná fantazie za zjištěný fakt, je to neřest, když se děje způsobem takovým, že omakávající a čenichající publikum dostane senzační potravu.

Básnické dílo přestalo zdá se býti sváto právě těm, kteří jsou povoláni, aby šířili pro ně porozumění. Nestačí, když se kriticky ocení a uspořádá, je třeba strhnouti je z jeho výše, z trůnu, na nějž usedá přemoudrý vykladač a popřípadě – moralista. Dosud jsme se domnívali, že erotická poezie básníků je sladkou hudbou, kterou nabízejí milujícím srdcím. Klamali jsme se. Je to seznam hříchů lidí zhýralých; slušný básník jich nemá a slušnému občanu jsou pro výstrahu. A abychom si toto mravní naučení dobře vštípili v paměť, je nutno vypočítati přesně všecky lásky zhýralcovy, oddělit „čisté“ od „nečistých“, zaznamenati, s kterou milenkou básník spal a s kterou nespál. A zejména s jemným sociálním porozuměním vytknouti přísně, měl-li poměr s dívkou z ulice.

Slušnému tisku je zakázáno vynášeti na veřejnost soukromé intimnosti kohokoliv. Mrtvého nebo živého. A přece živí se mohou brániti. Ale s mrtvým básníkem je dovoleno vše. S ním, který se nám sám krásně vyzpovídal. Ovšem, nezanechal nám adresy svých milenek ani seznamu svých nocí lásky. To je patrně tak důležité, že do pozadí musí ustoupiti jeho dílo, kde se dovídáme jedinou pravdu, totiž jak básník to cítil a jak básník to žil, a že místo toho dostáváme lživou fantazii rozohněných nebo rozhorlených vykladačů.

A přece básník je toliko ve svém básnickém díle. A nikde jinde. Celý a upřímný. Nejcelejší a nejupřímnější. Jeho všední maska, kterou znal snad strejc Vondra nebo kterou vyčenichá jednou profesor Petržilka, je lež. Nehorázná lež. Nahodilost. Sterými pitomými okolnostmi zaviněná tvář...

Neodlučuji díla od člověka. Nerozděluji básníka na dvě polovice, nedělní a pondělní. Ale básník, bytost příliš citlivá a složitá, je sám a svůj, jen když tvoří. V těch okamžicích je sám nejvyšším výrazem sebe. Nejceleším, nejupřímnějším. Jako každý skutečný umělec. A pak... pak laskán a zraňován, rozohňován a zchlazován více než obecný člověk, jinak než obecný člověk, nepochopitelně pro obecného člověka, potácí se zdánlivě v nesmyslných láskách a nenávistech, radostech a křecích, může se zdáti hrubým, když jeho srdce kypí něhou, hloupým, když je nejmoudřejší, falešným, když je nejupřímnější. Vše cítí jinak a hlouběji, je stále v skrytém nebo zjevném konfliktu s prostředím..., obecný člověk řekne, že je blázen nebo lump. Když netvoří, není básník tím, kým je, a nemůže býti považován za takového, jakým je, leda od člověka stejně citlivého a složitého.

To znamená: co básník činí, jinak činí než člověk obecný. Poněvadž jeho senzibilita je jiná, jeho intelekt jiný. Není to vždy moudré, je to snad zřídka moudré po rozumu profesora Petržilky, ale je to vždy čistší, než si může pomyslet strejc Vondra.

A z toho následuje dále, že je velmi povážlivo činiti neochvějně dedukce z dokumentů, které o básníku zanechali vrstevníci, jestliže to nebyli básníci. Neboť jen básník může rozumět celé básníku. Básník, který třeba ani nepíše.

VIII

S městem za zády

Ptáci tedy již zpívají. Ale počasí je stále velmi zasmušilé. A skřivan, který se namáhá vzletět až bůhvíkam a vrže spirály své jásavé písničky s velikým nadšením, vyhlíží poněkud směšně. Asi tak jako některý z nás básníků příliš zúčastněných a v podstatě přece příliš pozdě nebo příliš brzy narozených, který si v osamocených chvílích říká: ich komme aus anderen Zeiten und hoffe in andre zu gehn^[5], ale přesto zapomene se často a rozezpívá se, jako by mu naslouchaly uši bůhvíjak pozorné a dychtivé. Komický skřivane, tobě sluší smaragdová země pod tebou, blankytná nebesa nad tebou a zlatá lázeň kolem tebe, ale nikoli šedé a hnědé ráno, jako je dnes, plné mlh a chladu.

Stojím na obřanském Hradisku a kromě skřivana jest všecko pode mnou. A kromě šedivých chuchvalců ovšem, jež se převalují na výsostech. V tyhle dni, tak pusté ještě v lesních žlebech a alejích, zmocňuje se mne beze slunka nedočkavá tíseň v lese, i vylézám co nejvýše za rozhledem a svobodnými vánky.

Na Hradisku říká se zbytkům starožitných valů na kopci nad Obřany. Archeologicky a historicky psalo se již o nich. Nebyl jsem tu ještě, ač již tolik let chodívám spodem mimo a charakteristicky pravidelný obrys stráně a její korunu, krásnou staříčkou hrušeň, mám skoro stále na očích. Ale předměstské obce brněnské vysílají sem již své výrostky, a panáčkův les, který pokrývá spád ke Svitavě, je taková nelákavá, sešlapaná a vydrancovaná příroda. Zdálo se mi, jako bych byl někde v zákoutí starých pražských šancí, na nichž jsem proběhal volné chvíle svých mladých let. Nalézají se prý tu nahoře podél orné půdy vedle střepů z nádobí moderního také střepy popelnicové; viděl jsem toliko ty moderní...

Když jsem stoupal od řeky vzhůru panáčkovým lesem, myslil jsem ještě na uživatele této trosečné přírody, na usměvavého tlust'ouška, obřanského faráře, s nímž kdekdo se tu dělí

křesťansky o ten kousek dřeva. Ubližují mu teď v novinách totiž a zcela mimochodem řečeno: že prý nějakého chudáka oběšence nepohřbil se všemi obřady své církve. Nemám rád antiklerikalismu nelogického a tohle se mi zdá hodně nelogické. Já, starý pohan, vím ještě, že církev katolická odpírá sebevrahům obřady, kterými nešetří u křesťanů umírajících v míru se svým bohem. Tedy, buď jsem katolík, a pak obřanský farář jedná dle mého soudu správně, řídili se předpisy církve. Anebo nejsem katolík, a pak mi po jeho obřadech pranic, ale pranic není. Nic třetího tu neplatí, řekl jsem si, všecko třetí je středověk, a žijeme-li skutečně mimo církev, na druhé, k budoucnosti obrácené straně života, je naší nejvyšší ctností v takových případech toliko nesmírná, mrazivá lhostejnost...

A když jsem stanul nahoře, otrásal jsem se mimovolně. Ta nesmyslná složitost moderního člověka mne zabořila, rozplizlost jeho povahy. A podivné cesty našich bojů a zápasů. Je tomu dávno, velmi dávno, co gordické uzly neroztínají se již meči. Je tomu dávno, velmi dávno, co naše argumenty jsou kluzké jako hadi a mají hlavu také místo ocasu. A je tomu velmi dávno, co neříkáme již: já zde a ty tam. Barva, kterou přiznáváme, je obyčejně velmi neurčitá. Naše pravda je rafinovaně přizpůsobena lži, kterou potíráme. Řekl bych: Jsme všichni jako lidé, kteří bojují proti kněžím s ústy plnými náboženství, jemuž nevěří a jímž se neřídí, a jako kněží bojující proti materialistické nevěře skrze modloslužbu mamonu. Jsme každý ubohou lidskou duší vyšívanou z čistého vzduchu a přesazenou do atmosféry špinavých rvaček. Z bytosti tak čisté jako koniklec na stráni nebo doupeňák v lese činí se tvor, který po celý život nezví, čí jest, a urputným světem razí si cestu jen lží a podvodem. Přichází-li mladý muž vrhnout se do nějakého dobrého boje s vřelou vírou a s veselou krví, přijde o ně v klubku ohavností a intrik, a zbude-li mu aspoň čisté srdce a mysl poněkud jasná, prchá nakonec, ničím tak nezhnusen jako člověkem. Proto toho nejmoudřejšího, nejkrásnějšího, nejužitečnějšího dosahuje se tak hrozně obtížně a zřídka: trochy filozofického klidu a soucitného pochopení. Jak je to krásné, nedati se zmásti lidskými slabostmi, jejichž intenzivní kulturou je moderní pořádek, a viděti líc, když se mluví o rubu, a viděti rub, když se mluví o líci. Žel, člověk dnes méně než kdy dříve dovede se obracet ke své pravdě tak neodvratně a rozhodně jako bylina ke svému světlu. Žel, tolik ohavných a zbytečných věcí mate a znetvořuje naše pudy! Ale jaký by to byl život, kdyby lidské oko naučilo se spočívat nejprve na každé volné bylině, na každém volném živočichu, na celé volné přírodě jako na člancích nejzáračnějšího řetězu, a pak dovedlo a mohlo stejně spočinouti i na člověku...

Stojím na valu. Nalevo nad poli řinčí skřivan nepříliš vysoko a brzy klesá mezi hroudy, aby se za chvíli vznesl – opět toliko nakrátko. Obzor nalevo zahaluje hustý, sotva průsvitný kůžel

dýmu nad Brnem a jeho předměstími. Napravo jsou naše kopce. Obracím se rychle k nim, ke svému moři. Počítám ty jeho vlny, jimiž jsem se všemi již proplavil. Dědiny na lysinách vzhlížejí velmi nevinně. Naproti šedá skála Šumbery vyhlédá z temného větvoří poněkud divočeji; jsou tu ovšem d'áblova kopyta ještě dnes vidět v bělošedém kamení.

Těch kopců a těch strání! Jak jim blahořečím! Neboť dobře vychovaný a kultivovaný lidský mravenec z města zastavuje se obyčejně na jejich úpatích a urovnaných cestách, ta podivuhodná bestie, doma krotká, že z ruky žere, ale venku zlá a divoká, která spásá všecko kvetoucí, udupává a znetvořuje veškeren křehký život a za vzduch, vůni a zeleň odměňuje se mastnými papíry, ohlodanými kostmi, vaječnými skořápkami a pomorančovou kůrou. Kdyby nebylo těch našich strání, které udržují sváteční proudy městských mravenců a vši v určitých, skoro všude spodních řečištích, byl by snad dávno již z mého zeleného moře ohavný, páchnoucí močál, kde ani žábám nebylo by volno, a já bych tu byl nerozbil svůj stan vděčného nomáda...

Chráním se pohleděti za sebe a obracím tvář stále ke vzdálenějším vrcholům, po nichž chodí zpravidla jen myslivci a sběratelé darů země, kteří patří jaksí k lesu již jako slepýš nebo veverka. Cítím za sebou město naplňující obzor, nepřítele ponurého a ohyzdného, ukrutnou ville tentaculaire^[6], která natahuje pomalu svá šupinatá a dýmající chapadla až k prahu našich lesů. Od Žabovřesk Komínem, od Králova Pole Řečkovicemi, od Husovic Obrány, od Židenic nahoru; ke Klajdovce sune potvora své hladové sosáky a vzduch, svěžest, mízu, barvu odnímá hltavě všemu živému i mrtvému a vysílá legiony svého útočícího a obléhajícího hmyzu.

Zde je pomezí, a já tu dnes přecházím jako zbytečná stráž po nepotřebném valu. Skřivan je opět nade mnou, a připadám mu jistě stejně směšný jako on mně v tom šerém ranním chladu. Moje myšlenky toulají se mezi městem a lesy, vracejí se k lidem a marně obírají se lítostí nad tím, že lidé nejsou tak samozřejmí a krásní jako rostliny a živočichové v našich lesích. Od krásné hrušně, velmi majestátně rozložené nad šípkovou stěnou a sleželou trávou, vidím daleko dole nad dráhou rozbrázděnou dlaň oplocené zahrady mistra Band'oucha, který také potřebuje již sluníčko. Je to rovněž člověk z pomezí.

Ano, stojím na pomezí. Před sebou mám lesy, které miluji, a za sebou město, které potřebuji, ohyzdné město, kterého nikdy nebudu milovat. Ale je mi přitom dobře. Stojím na pomezí, poněvadž dieu le veult^[7] čili poněvadž tenhle kompromis je můj osud. A stojím tu rád, poněvadž považuji za nejvyšší moudrost pochopiti smysl svého osudu a nedati se zmásti touhou po osudech jiných.

Když člověk již jednou získal tak nebo onak trochu kultury a senzibility odlišné od průměrného citění civilizovaných křesťanů a publika z divadel, kinematografů a soudních síní, je to také hřivna, které neradno zakopávat. A nemá-li valné ceny pozlátka, které se lepí na všednost, nebo erudice, která se cpe do prázdného sudu, nebo maska, která se uhlazuje pro společnost, skutečná kultura zmnožující a osvobozující schopnosti mozku, srdce a nervů není věru k zahození. Poskytuje nám především možnost pochopiti a milovati lidské dílo, ono skutečně lidské dílo, jehož sláva dotýká se nejen hvězd, ale hlavně i našeho vlastního srdce a vědomí, nejsme-li zcela tupí. Neboť i když víme, že lidský živočich je zpravidla nepříjemný tvor (a snesitelný druh tak vzácný a přítel ještě vzácnější!), lidská práce není všecka tak ohyzdná, marná, bezúčelná, jak se zdá dnes často otrokům kapitalismu. Díla lidského umění a lidské techniky budí v nás dosud také city čisté a drahé; jsou umělecké a technické zázraky, před nimiž zastavíme se zcela tiši a omámeni jako před srnou, která se náhle vynořila z houští na stezku, nebo před třešní, která nám rozkvetla přes noc pod okny. A usmíruje-li nás dílo přírody stále znovu se životem vůbec, kdykoli nás zabolí a my prcháme v lázeň lesní samoty, usmíruje nás veliké dílo lidské s lidmi, plod génia přece jen kolektivního, jehož aspoň drobet je konečně v každém člověku. To stojí za to, abychom nevzdalovali se docela výkvětu lidské práce, nýbrž naopak, bylo-li nám dáno jednou milovati jej a rozuměti mu, abychom hřivny, kterou je pravá kultura, užívali k prohloubení svého pochopení a své lásky. A to také, jen to ostatně, stojí za to, že jsme navždy opustili stav primitivní, po jehož zdraví, prostotě a bezprostřednosti nejednou se nám zasteskne. Ostatně, pozorujeme-li značnou tupost a lhostejnost dnešního davu k přírodě a jejím bytostem, snadno nás napadne otázka, zda i my, kteří přistupujeme k přírodě s očima otevřenými a s milujícím srdcem, nebyli bychom sami ne-li stejně lhostejní, aspoň méně citliví k jejím krásám a poučením, kdyby ona kultura nebyla bystřila náš zrak a zjemňovala naše nervy.

Tolik je jisto, že kultura, které podrobují tě leta styků s uměním, s myšlenkami a s lidmi, neolupuje nutně člověka o tu míru prostnosti, čistoty srdce a svěžesti nervů, které je třeba k láskyplnému a plodnému životu s přírodou. A naopak: Život venkovský nevede nutně k úpadku senzibility a intelektu, k takovému zdrsnění, jímž hyne smysl pro rafinovaný výraz umělecký, pro odstíny myšlenky a pro složité povahy. Záleží všechno na sklonech, na předchozí výchově a na vůli individua. A ovšem často i na jeho hmotných prostředcích. Ale jako kulturní člověk nemusí se nutně státi „měšťákem“, tak člověk venkovský nemusí se státi „sedlákem“. A „zapadne-li“ někdo pro ty, s nimiž se povaloval v kavárnách a chodil po pitkách, neznamená to ještě v době dopravních prostředků poměrně dobrých, že se stal divochem a tupcem, třebaže

nenavštěvuje pravidelně divadel a koncertů a nechte všech polemik, bez kterýchžto věci nedovede si leckdo představití důstojného života...

Sestupuji z Hradiska úzkou pěšinou k řece. Rychlík právě přeletěl. Blíží se jedenáctá. Ale po slunci ani památky. Věru, možno se jít ještě ohrát...

Mistr Band'ouch opravuje cesty a já jdu přiložit do skleníku. Usedám u posledních hyacintů a dávám se do snění.

Sním o zeleni a čistotě měst zahradních. O jejich klidu a ladnosti. Myslím na snahy zalesňovací a ony okrašlovací, jež mají dobrý smysl a jejichž hlavním prostředkem je strom. Něco se počíná hýbati. Jakési tušení toho, jak sladko by bylo ztraceným synům na srdci matky. Ale jak nepatrné je tohle vše před strašlivým problémem, který se jmenuje Město! Nějaké maličké chybičky se napravují. Tu a tam někdo se zachrání. Ale hlavní chyba trvá, otrlý nepřítel tuční dál z nevinné krve a stále je na číhané; obluda nepřichází ani o jeden jedovatý svůj zub, ani o jeden dráp drtících svých spárů. Činí-li se tu a tam něco pro hygienu těla, pro hygienu ducha nečiní se nic, poněvadž všecko to naše lidové osvětování neznamena nic tam, kde vše, co má skutečný vliv na lid, jest pouze odpadkem ze stolu užívající třídy.

Sana mens in corpore sano. Jak vyobcováno je toto staré heslo z naší společnosti! A jak se zapomíná, že sana mens je napřed a corpus sanum až pak, poněvadž nezdravá mysl ve zdravém těle je tisíckrát nebezpečnější než nezdravé tělo s myslí zdravou.

Je to častý, známý, všední již případ: Obec vysází na své periferii alej okrasných nebo ovocných stromků, často s potížemi, ale jednou přes noc dva tři neopeření dvojnožci, opilí zlobou nebo alkoholem, zpřelámou stromky a zničí tak dílo, jež utěšeně vzrůstalo. Povídám, všední případ, nepatrný napohled: pětiřádková lokálka zaznamaná jej v novinách a škůdci, jsou-li dopadeni, odsedí si nějaký ten trestíček. Ale mně každá jiná vražda je pochopitelnější a snesitelnější. Ale mně tento ohavný akt zloby symbolizuje celé d'ábelské dílo města, charakterizuje mrzkou povahu útoku, jímž město žene na venkov, na půdu venkova a vše, co na ní žije. Jen lidé, kteří prošli přímo nebo nepřímo městskou školou života, jsou schopni takové surovosti a takové zlomení několika stromků je toliko počátek jejich zločinecké kariéry.

Nikoli, tak dlouho bude marno obepínati města pásem zahrad, luk a lesů, chceme-li docílit krásného přechodu z města na venkov, dokud město samo bude pařeništěm pro mikroby zkázy a neřesti. Město musí přestat býti tím, čím jest, v městě samém musí býti zasazena smrtelná rána puchu, špíně, zločinu, bídě hmotné i duchovní. Prvním krokem k tomu bude snad jednou

radikální oddělení města továren, dílen, kanceláří od města domovů, ateliérů a studoven, které se stane městem zahradním. Anglosaské plemeno to již zkouší.

Nicméně doba, kdy město přestane býti nepřítelem, je dosud utopií. Ti, kdož námi vládnu, i když jsme nejsvobodnější, mají zájem na tom, aby město rozněcovalo dravé vášně a ziskuchtivosti. Sklízají úspěchy vyděračské politiky, kterou město založilo a vypěstovalo k dnešní obdivuhodné ohavnosti. Posuzovají tuto lupičskou politiku hospodářskou i národní, ovládající svět, znamená otrásatí platnými řády, jak říká státní návladní, který má ostatně pravdu. Neboť náš hospodářský pořádek je základem a ospravedlněním tohoto moderního loupežnictví, velmi rozvětveného všemi stavy a třídami, jež vyhazuje za děla a vojáky miliardy, za které daly by se zříditi velkolepé podniky hygieny tělesné i duševní, schopné proměnit tvářnost světa v poloviční ráj. A lupičská politika sahá odshora až dolů celým našim životem a stojí tolik peněz, že nezbyvá žádných pro zdraví a kulturu. A mluví-li se, řeční-li se dnes tak často o miliardách, které zhltné militarismus, mělo by se stejně mluvit i o jiných vyhozených penězích, například o milionech, které stojí volby, jiný projev téže vášně...

„Osobní již jel. Půjdeme k obědu. Ale ještě mi, prosím vás, postříkejte růže!“

Mistr Bandouch probudil mne bohudíky z nedovolených myšlenek.

IX

Akvárium

Jaro jest zajisté ona chvíle, kdy příroda vlichocuje se i do srdcí nejzatvrzelejších. I ti, kdož chodí denně mimo ni hluší a slepí, prohlédnou na jaře, byť i jen na okamžiček, pocítí nějakou radost nebo úlevu, podiví se náhle krásnému zázraku. A ti, kdož milují přírodu a vnímají jaro v celé jeho hloubce i šíři, kochají se tímto velebným přílivem zeleně, květů a zpěvů jako malou splátkou na věčný slib lidského štěstí. Neboť na jaře všechny radosti jsou veselejší a všechny bolesti mírnější; bída narovnává svá shrbená záda a stáří vyjasňuje se vzpomínkami.

Jako žena v šestnácti jest i příroda nejmilejší na jaře, a to pro její svěžest a čistou veselost. Nepodceňujeme přitom půvabu horoucího léta a prahnoucí vášně zchlazované v hlubokém lesním stínu, ani půvabu jeseň, trochu perverzního, který k hříčkám lásky poněkud již rafinovaným způsobem přiměšuje bolest a nervózní chvat, ani konečně studeného půvabu zimy, která obsypávajíc všecko sněhem nebo jíním dovede milosrdně přikryti bílou pohádkou život nejzprahlejší a nejzuboženější. Ale mluvíme o „věčném jaru“, a nikoli o věčném létu, poněvadž

i kdyby mezi nimi nebylo žádného jiného rozdílu, již pouhá představa svěží a kypící zeleně mladé vítězí u nás.

Na jaře snaží se lidé nejvíce, aby aspoň nepatrný úlomek přírody urvali a zanesli do města a do příbytku; jarní květiny dovede skoro každý pojmenovati, letních již nikoli. Abychom jara nezapomněli, vnášíme drobty přírody do měst a domů. Připomínají nám, co jsme kdysi milovali a navždy ztratili, nebo co milujeme, aniž toho dosíci můžeme. Parky a sady, květiny na záhonech, v oknech, na balkonech a stolcích, ptáci v budkách, v klecích a voliérách – toť příroda měšťáků a otroků, příroda poloumělá a uvězněná, a přece příroda přinášející tak často útěchu ubohému lidskému srdci.

Ovšem, víme všichni, že není to vždy láska k přírodě a touha po ní, jež vězní ptáka v kleci, květinu za oknem. Vedle mnoha jiných úloh mají tyto drobty přírody i úlohu laciné dekorace, často velmi lhostejné tomu, kdo jimi dekoruje svou existenci – kvůli jiným. A zdá-li se nám někdy ta okolnost, že lidé tak rádi dosud dekorují své bytí v životě i smrti živými produkty přírody, jako znamení úcty k přírodě, nesmíme zapomenouti, jak lidé povšechně na druhé straně jednají s přírodou barbarsky, jak ji zohyžďují a oklešťují, jak ji drancují, tupí a ničí, jak ji moří a – jak ji napodobují z plátna, z vosku, z mýdla, bůhví z čeho všeho!

Pozorujeme-li davy, procházející velkými skleníky botanických zahrad a mimo klece zahrady zoologické nebo zvěřince, seznáme, jak odcizena je většina lidí přírodě. Neboť zájem, jež u nich vzbuzují poměrně stejně klece s opicemi jako voliéry s domácími ptáky, není projevem lásky, nýbrž zvědavosti, která pozoruje neznámý život spíše s údivem než s pochopením.

Zvědavost jest ovšem i u těch, kteří přírodu chápou a milují. Jedni chtějí vědecky proniknouti všecky její taje; druzí chtějí ji aspoň důvěrně znáti jako milenku. Vždyť nikde není vedle celku tak mohutného každý sebemenší detail tak zajímavý. O kolik hlubokých a krásných poznatků obohatili se lidé pozorováním včel a mravenců. Knihy byly o tom napsány a tyto knihy jsou sladké a zdravé jako hrozny a jablka. A co vše spatřili lidé ozbrojení mikroskopem!

Pro zbožné laiky, pro ty, kterým stačí rozuměti hlasům ptáků a lesů, kteří s otcovským pohledem pozorují své včely, kteří před mravenčím hnízdem myslí na sociální utopie, pro ty prostě, jimž příroda je částí jejich bytí, pro ty zejména byl, jak se zdá, vždy zvláště přitažlivým a vábným poloutajený život u tiché vody i pod její hladinou. Především drobná jezírka a tůň s průzračnou vodou, se žlutými kosatci na pokraji a s bílými lekníny a žlutými stulíky uprostřed. Co jest kde v přírodě s poezií delikátnější, křehčí a něžnější?

Jděte třeba k polabským tůním. Jaká rozkoš v krásný den pod několika stromy uprostřed luk pozorovati v křišťálové vodě hluboko u dna hejno okounů! Nebo kropenatého dravečka, štičku zcela drobounkou, která v malé zarostlé struze vyplovala na polopotopený vejčitý list a hřeje se spokojeně v slunečních paprscích! Při trošce opatrnosti do dlaní ji chytnete, tak je omámena štěstím a pohodou.

Nezkalený vodní život je tak zvláštní pro nás, kteří žijeme ve vzduchu, a tak krásný zejména pro ty, kteří se dusí ve smrdutém mraku městské atmosféry. Tož nebylo malým dobrodiním pro lidi, když jim bylo pomalu umožněno právě tento život – a právě tento život nejlépe – přenést do pokoje. Jezírko do sklenice!

Jmenuje se to jak známo akvárium, a je to za jistých okolností malý zázrak. Do čtyřech skleněných stěn, jen když nejsou příliš těsné, můžeme umístiti zlomek sladké přírody, která, dáme-li jí trochu slunce a vzduchu, vyniká nade všechny způsoby přírody přenesené do příbytku svou přirozeností, svěžestí a zajímavostí. To už není ani vězení; to je skoro volná příroda en miniature.

Ovšem akvárium, to není těsná láhev s línými „zlatými rybičkami“, které se krmí „mravenčími vajíčky“ a jimž se dává denně čerstvá voda.

Kus domácí nebo exotické vodní přírody, jež přenášíme do skleněné nádržky, musí býti úplný a logický, má-li nám působiti pravou radost: uprostřed zeleně ve stálé vodě musí žít vodní tvorové jako doma, jako v malé tůni české roviny nebo japonského ostrova. Správný poměr vody k rostlinstvu a živočichům je *conditio sine qua non*, je záruka zdaru; ostatek vykoná za nás ranní slunce a přiměřená potrava, s kterou se neplýtvá. Několik centimetrů písčité nebo rašelinné země, přes ni vrstva nepropraného a pak vrstva propraného písku, toť dno, do něhož zasadíme přiměřený počet rostlin; rybek chováme jen tolik, aby na každou přišly aspoň dva litry vody. Není-li ničeho mnoho ani ničeho málo, musí náš malý svět za skleněnými stěnami utěšeně růsti, kvěsti, prospívati. O podrobnostech ostatně poučují laciné knížky, jichž zejména Němci, lidé důkladní, mají spoustu.

Správně zařízené a umístěné akvárium vyhovuje všem, kdož chtějí míti doma kousek přírody: je skutečnou přírodou, do níž nahlížíme však jako do jiného světa, je jasnou ozdobou příbytku, je zřídlem intimní zábavy a nejednoho poučení. Posiluje lásku těch, kdož přírodu milují; nakloňuje přírodě znova ty, kdož se jí odcizili.

Velké společenské akvárium hodí se nejlépe pro lidi majetnější, kteří se chtějí jím bavit. Zařízeno jako domácí tůň může se státi nejvkusnějším divadlem rozmarných epizod. Hladinu pokrývají listy menšího leknínu nebo stulíku, chomáče trhutky, koberce různých okřehků. Nad hladinu vynášejí špičaté listy žabník, šmel a šípatka; pod hladinou rostou zdrojůvky, rdesty, kročeně, stolítky a růžkatce. V tuto různě odstíněnou zeleň můžeme nasaditi skoro všechny druhy domácích rybek, hlavně máme-li dobrý vodotrysk, jenž poháněn elektrickým motorkem pracuje ve dne v noci. Dbáme jen, aby rybky byly k sobě v přiměřené velikosti, to jest, aby všecka čeládka dravá a příliš divoká reprezentována byla exempláři co nejmenšími a pokojná stvoření byla poněkud větší. Snesou-li naše čivy trochu toho boje o život, nasadíme do nádrže ještě větší počet zcela drobných běliček, jelců a střevlí, jež se drží pohromadě a podnikají v hejnu procházky po celém akváriu, jsouce tu a tam předmětem zdařilých útoků našich dravců, z nichž zejména okoun (měří-li tři centimetry, jest již dosti veliký) libuje si v lupičských výpravách. Jakmile rybky zvyknou si na nový domov a k oknu obrácenou stěnu akvária povléknou drobné řasy jemně zeleným závojem, jenž dodává celku jednotný tón, můžeme před takto upraveným jevištěm proseděti celé hodiny na své židli.

Tato domácí příroda ztrácí v zimě ovšem svou bujnost, svěžest a lesk. Chceme-li tomu zabrániti a můžeme-li v pokoji, kde akvárium stojí, udržovat po celou zimu přiměřenou teplotu, vysázíme nádržku rostlinstvem exotickým, jež dodává zejména příroda japonská. Pak vodní naše krajinka zelená se po celý rok.

Máme k tomu cíli kosatce, jež kvetou pestře jako orchideje, obrovské šípatky, vzácnou kaprad', neurčenou dosud colocasii s velikými, nádherně sametovými listy, vděčný druh šídlatky s vlasy přes metr dlouhými, miniaturní stulík s listy průsvitnými a jemně zelenými, různé doušky, kročeně, chebule, šáchory a populární již zakrutichu (*vallisneria spiralis*), která nechybí v žádné nádrže.

Udržujeme-li vodu v akváriu přiměřeně teplou pro exotické rostliny, pak jest ovšem konec s většinou rybích dravečků domácích i cizích, kteří milují chladnou vodu, a jest nám poohlédnouti se i po exotických rybkách, z nichž rájovec, jenž se dá ochočiti jako kotě, jest již rovněž značně populární.

Tropické rybky množí se však většinou v dobrých akváriích. A proto ten, kdo chce pozorovati i tuto nejzajímavější kapitolu vodního života, musí jíti dále, než kam sahají možnosti společenského akvária pro zábavu. Musí se zařídit na chov, který se někdy vyplácí, ale vyžaduje řadu menších nádob, dosti péče a různých vědomostí.

To jest však již jiná kapitola, v níž ostatně dalo by se vyprávěti mnoho věcí ještě krásnějších. Ale k chovu rybek musí každý dospěti sám, pomalu, skrze zkušenosti s akváriem společenským.

Nejen však ve veliká, poměrně drahá akvária společenská, ba často lépe a snadněji než v tato možno vkouzlití rozkošný vodní život i do menších nádržek, jakými jsou například čtyřhranné sklenice akumulátorové, jež se teď hojně prodávají.

Jakou ozdobou mého pokoje bývala kdysi malá, asi dvacet centimetrů měřící štička, kterou jsem usadil v podobné nádobě, kde bylo na dně jen trochu čistého písku a pěkný keřík tmavozelené zdrojůvky! Měl jsem to zvíře raději než svou nejmilejší černou kočku. Stála stále na jednom místě uprostřed nádoby, zachvívajíc rychle a nervózně několika ploutvičkami a mrskajíc někdy hnědým okem po nezvyklém zjevu. Krmil jsem ji živými žížalami, jež mi rvala z prstů.

Měl jsem to zvíře raději než svou nejmilejší černou kočku...

X

Naturalismus

Chytří lidé, kteří nejsou pohodlní, běží-li o zisk, ale zcela líní, běží-li o něco, z čeho pro ně „nic nekouká“, nazývají často pohodlným každého, kdo miluje práci bez ohledu na zisk, který z ní má, a právě proto nespíchá s ní, kdo touží po životě tak umoudřelém, že jako nejposvátnější desku zákona klade si rovnici: práce = rozkoš. Nevadí: také země, veliká učitelka, rodiitelka, pracovnice, dává si načas, když chce vykonati dobrou práci, a je někdy tak pohodlná, že člověk, který ji miluje a čeká na její dary (i ty krásné pouze, i ty užitečné také), stává se nervózním. Například v takový vlažný a podmračný den z počátku dubna, jako je dnes.

Řekli byste v takový den, že země odpočívá, že je unavena onou sladkou únavou, která na jaře zmocňuje se i člověka každého po větší námaze, až každý pohyb bolí i každá myšlenka. Ale v březnu a počátkem dubna nevynaložila země ještě ani tolik síly, aby k životu probudila naše douby a habří, na nichž visí a chřestí dosud staré hávy ryšavé a zkadeřené. V tu dobu a ve dnech pošmurných je země spíše rozespala ještě. Patřit' k oněm pohodlným, kteří neskáčou rovnou z postele, sotva otevřeli oči. Dá si načas, než povstane, obleče se a umyje v první jarní bouřce. Ač ptáci po celý den ani vteřinu nemlčí, země nespěchá s konečným procitnutím: otevře oči v den slunečný, mžiká, mžiká, a sotva se slunce schová za šedá mračna a oblaka, už zas jako by spala. Je to jen polospánek, plný veselých ranních snů, při nichž se převaluje z boku na bok, ale

trvá to dlouho, dlouho, hanebně dlouho někdy. A já si myslím, že je v tom i mnoho moudrosti, rozvážného strachu před nočními mrazíky májovými, které ad oculos dokážou nám někdy, jak málo platna může býti práce kvapná.

A že jsem si již zvykl s tou svou zemí všechno prožívat i a že nepřiji si nic jiného než mít radost, když ona je veselá, a zlobiti se, když ona je mrzutá, a býti ospalý, když ona dříme, jsou dnes pod šedivými nebesy i moje gesta velmi pohodlná. Mistr Band'ouch je ve městě, nikdo mne tedy nehoní, a tož odkrývám velmi pomalu a velmi rozvláčně růže, které ohnuty odpočívaly pod chvojím dosud zeleným. Mám radost, že jsou skoro všechny hodně zdravé a čiperné již, ač teprve loni stěhovaly se sem, na kopec, který vyhlížel tak nehostinně, že se nám až smáli. Už tu máme vodu a dr. Koželuha, který se nám nejvíce smál, měl by se za měsíc přijíti podívat!

Za měsíc, all right! Za měsíc budeme už zelení. Teď jsme ještě šediví a hnědí, rozespálí a neumytí jarními dešti. A moje myšlenky jsou také takové šedivé skoro. Četl jsem nedávno veliký rozsudek smrti nad naturalismem jménem idealismu. A to mne dojalo.

Jednalo se ovšem o doktríny, o vědecké doktríny. A po těch, upřímně řečeno, již dávno nic mi není. Odpusťte, je tomu asi takhle. Člověk shání se tak dlouho po moudrosti svých bližních, dokud nenajde moudrost v sobě. Pak, není-li dogmatik, přeje každému jeho moudrost jako čárky na pivním tácku a chce toliko, aby i jemu bylo přáno, což jeho jest, a přáno ovšem cele a upřímně, nikoli pouze pokrytecky, s onou liberální maskou, za kterou je nadutá člověčina, která považuje za blázna nebo pitomce každého, kdo nevyplňuje svůj život dobrými obchody (třebaže dobrý obchod udělá rád) a neomezuje svých požitků na dobré plzeňské a hezké děvečky (i když jimi neopovrhne jako doktrináři abstinence). Pak možno s kýmkoli pokouřiti si z dýmky míru. A pak také každá doktrína učená i neučená stává se člověku velmi lhostejnou a doktrína učená se všemi ismy ještě více než neučená, poněvadž neučenou budují lidé obyčejně z toho, čím se v životě řídí, kdežto učenou z toho, čím se neřídí. A ještě studenější, nejstudenější je poměr k myšlence veškatulkované, když se člověk spojí se zemí a s přírodou a počíná s ní býti jedno tělo jako syn s matkou v době těhotenství. Neboť čím může býti člověku veškera moudrost lidská, když v mozku, v krvi, v nervech má moudrost země, když nevyrozumoval si, nýbrž cítí všemi smysly, že v podstatě jest v malém totéž, co země ve větším a vesmír v ještě větším? Ale...

Ublíží-li nespravedlivě a laje našim láskám, nu, tak se bouříme.

V poslední době bojuje se u nás opět prudčeji ve starém sporu o biologii. Mne, laika, zaujal tu a dojal konec polemického článku dr. F. Mareše Psychologie bez duše, psaný zdá se pro publikum.

Lidské duše, upotřebující člověka za prostředek ke svým účelům, usilují – praví se tu – od počátku ochromiti jeho vůli a pokořiti jeho osobu. Snaží se držeti lidskou osobu při zemi a spoutati její vůli. V tom jim pomáhá naturalismus, poněvadž hlásá nezměnitelnou nutnost přírodního dějství, trpné přizpůsobení se daným poměrům. A doslovně: „Naturalismus, zvláště v odrůdě materialismu, jest blízký příbuzný semitské teologie. Výtvar mysli nevěřící v sebe samu a hledající oporu v pánu nad přírodou, myšleném tu jako ‚věčný zákon přírodní‘, proti němuž člověk nic nemůže. Strhuje člověka dolů a drží při zemi, připomínaje mu stále jeho anorganický původ: prach jsi země. Vývojová teorie v pojetí naturalistickém vykládá život jako cosi mechanicky povstalého bez zasahování zvláštního životního činitele: člověk stejné kvality jako zvíře, jen něco větší mozkový plášť; připomíná člověku stále bestii... Celý naturalismus jest proti povznesení člověka nad přírodu; přirozený spojenec všech mocí Antikristových, bránící povýšení člověka za Syna božího...“

Opakuji: nezajímají mne doktríny, a co se zde praví o naturalistické doktríně, je mi stejně lhostejno jako to, co někde jinde říká se o vitalismu. Ale dr. Mareš mluví trochu neuctivě o mých láskách, boří v mém chrámu, kde já chovám se velmi pokorně, vidí můj svět choditi po hlavě... Och, toho zmatku!

Och, toho zmatku, který je na druhé straně! Neboť na mé straně šumí lesy, Svitava poskakuje a pění se na balvanech, růže, které jsem odkryl a postavil pěkně, mají veliké puky, mistr Bandouch co nevidět přijede, pochválí mne a svede na jeden džbánek, z něhož budou tři nebo čtyři. A zítra ráno zasvítí slunce, poněvadž teď už se to tak střídá, a já se ztratím v lesích a nebudu již mysliti na dr. Mareše, který je idealista.

Bude mi dobře a budu cítiti a věděti, co vždy cítím a vím v den slunečný v lesní aleji, a co jest asi toto: Kašlu na všechny lidské moci, které mi nemohou o nic více než kterémukoli domýšlivému pánu přírody, jenž nad ní „panuje“ právě tolik co já. Lidské moci nemohou ochromiti mou vůli k životu, ve kterém jsem věren sobě samému, jako nezabrání na jaře ledům, aby se rozpukly, lesům, aby se zazelenaly, ptákům, aby se rozezpívali. Mohou mě znásilniti, ale nemohou mne pokořiti, poněvadž jimi opovrhují jako zrádci země a života. Tyto černé lidské moci nejsou tak protikulturní, jak se říká, neboť kultura, rozum, umění jsou dle okolností výborní jejich sluzi. Zjemňují někdy tak, že zeslabují. Skutečný nepřítel černých mocí je spíše

zdravý a sebevědomý pud, vůle, ano, vůle k životu nejnplnějším, vůle ke svobodě, vůle k poznání, vůle k heroismu, kterou ve svých mezích má všechno živé, která se projevuje jako nezměnitelné přírodní dějství u každého zdravého organismu a jest jeho krásným osudem a sakramentskou nutností, pokud lidská moc – a nemusí býti k tomu ani tak černá – nezasáhne a nepodlomí jeho zdraví. A čím blíže zůstáváme při zemi, u země, se zemí, tím lépe slyšíme a chápeme ohromný chorál tohoto ano k životu, jež černá lidská moc může tu a tam porušiti, jehož však nemůže umlčeti. To opovržení, které i dnešní svět ještě mívá pro to, co jest „při zemi“, je z pověry, z pověry, z které nejvíce těžili kněží všemožných bohů, povzbuzující vše, co smysl života kladlo nad zemi a mimo zemi, co odvracelo člověka od poučení, která dává země, aby snáze uvěřil poučením, která dávají mocní, černí mocní se svými černými sluhy. Kdybychom se nebyli přizpůsobovali tomu, co domněle bylo nad zemí, kdybychom byli mohli od počátku „přizpůsobiti se daným poměrům“, to jest zemi, nebylo by lidstvo prodělalo vývoj tak bolestný, tak diktovaný černými mocnostmi. Není pro nás nic kromě země a všeobecných fakt přírody čili přírodních zákonů, jimž se přizpůsobiti, s nimiž se shodnouti, v jejichž smyslu pracovati je nejvyšší moudrost, které ve skutečnosti podrobuje se všechno, co je nezkaženo a nezmateno a nezmrzačeno ve jménu boha nebo imperátora nebo kapitálu. Jsme prach země jako bylina a jako živočich. Ale jaký prach je toto všechno, jaký, ať již povstal a zablýštl se jakkoliv! Je to tak hrozně jedno, říká-li se bůh, nebo pán nad přírodou, nebo věčný zákon přírodní, nebo – nejmoderněji tedy – zvláštní životní činitel. Každé toto slovo říká totéž: že o tom prozatím nic nevíme. A proto žádné z nich nezušlechťí člověka, nezkazí-li ho ještě více.

Jsem člověk stržený dolů. Obdivuji se hmotě a jejím květům, z nichž za jeden se považuji. Nepřipomíná-li mi člověk zvíře, říkám bohužel. Neboť mám jediný poměr k živočichům i k bylinám: obdiv. Nemohu se jim dosti vynadiviti, zejména těm, které žijí na svobodě neporušeny člověkem. Divím se ostatně i nerostům. S krásnými oblázky na břehu řeky hrál bych si jako dítě, japonské dítě. A jsem-li někdy smuten, mrzut v životě, věřte, jen proto, že nemohu se *každému člověku* obdivovati tak jako lani, která vyšla do aleje, nebo pěnkavě, která hnízdí na zemi pod keřem, nebo divizně na kamenité stráni. Och, proč jen proud života nečiní z lidí věci tak krásné, jako jsou křemeny, které unášel proud řeky! Člověku měl by býti stále připomínán aspoň živočich (brrr! dr. Mareš říká: bestie!). A srovnávání osla s pitomcem, straky s chmatákem, lišky s chytrákem, vůbec toto ohavné snižování zvířat mělo by býti považováno za smrtelný hřích...

Jsem tedy člověk strašlivě dolů stržený. Ale za nic na světě nechci se povznést, je mi dobře – tedy spojenci Antikristově. Jako Syn boží visel bych, ubohá lidská duše, mezi nebem a zemí,

deklamoval bych pateticky staré báje (o Prometheovi třeba), abych si dodal kuráže: neboť bylo by mi trochu úzko. Ale jako dítě Antikristovo mám v sobě celý vesmír a tuto slávu shledávám docela v pořádku...

Tak nějak budu si to tedy mysliti zítra zase. Půjdu do Černých žlebů za Myší dírou: objevil se tam prý horský jelen, jelen a laň. Uvidím-li je, zapláču v prvním okamžiku, že nejsem jim podoben a že by prchali, hrozně prchali, kdybych se přiblížil. Ale pak se rozpomenu, že koneckonců jsem přece jen nějaká přízeň jejich – trochu vzdálená ovšem! –, a umíním si co nejvíce se jim podobati, tak důstojným býti jako toto vznešené zvíře.

XI

Kino

O něco jsem opět bohatší. Uvelebil jsem se hezky vysoko nad dědinou v bílé sednici s hnědým dřevěným stropem. Chalupa je stará, ale sedí se mi tu jako hradnímu pánu. A pěkně zaklepat musí, kdo chce ke mně. A nepouštím každého a nepouštím kdykoliv. Až mne potkáte, uvidíte, oč mám vyšší podpatky a že toliko odpovídám na pozdrav. Ode dneška, 11. dubna, jsem grandseigneur.

Pomenší okna v tlustých zdích, jedno v protější stěně zcela malé jako vikýř a záhadné, vedoucí do dvorka, z něhož viděti toliko omšelý a rozpadávající se vchod do starého sklepa, pak ta podlaha úctyhodně ztrouchnivělá v koutech a ta kamna do šířky rozložená a ty hnědé trámy na stropě a vůbec všecko – docela dobře mohlo by to býti ve hradní věži. Byl by to ovšem hrad, o němž všeliké pověsti kolují po kraji. Hrad demokratického, ale samotářského aristokrata, přistěhovalce, jehož pravidelný krok, nekonečně se prodlužující, slyšán bývá často po celé dni a dává oporu pověstem o zločinech, které se vymýšlejí, a o zlém svědomí, které štve. Tohle ostatně usoudily pobožné ženy z lidu i o lesních toulkách hradního pána, který již svými knihami stal se podezřelý.

Nevadí. Informovaní lidé vědí, že tu nahoře usídlil se člověk, jenž dělá rád všecko naruby a miluje zbytečné věci, jako jsou povětrné zámky a utopie, sny a myšlenky, básně a rytiny. Je dobře pozdravovati ho zdvořile a žíti s ním v míru...

Takové tedy jsou moje pocity z prvního dne v novém sídle, zasvěceném múzám a tichu. Co je však zesiluje ještě, to jest jeho – vyhlídka. Rozpomínám se. Opravdu od té doby, co jsem počal vnímati dospělejšíma očima, žil jsem skoro stále bez vyhlídky, beze skutečné vyhlídky. Není

to podivné? Není to podivné, že ze svých oken vídal jsem vždy jen městské, předměstské nebo venkovské fasády a zdi, v nejlepším případě kousek zahrady a Olšanských hřbitovů? Není to podivné, že většina lidí vůbec obývá byty bez vyhlídky, že byty s poněkud snesitelnější vyhlídkou jsou hned dražší, že viděti z okna do zahrady považuje se za zvláštní milost osudu a okna vedoucí do parku jsou jen privilejí boháčů?

Ta okolnost, že byty s vyhlídkou považují se obecně za lepší a hledanější byty, nasvědčuje, že se tuší, jaký význam má vyhlídka. Zná se však celý vliv krásné vyhlídky na lidskou mysl, zná se celý její význam pro dnešní život člověka? Je dovoleno mysliti si, že člověk, který po ranním probuzení, když rozhrne záclony nebo otevře okno, spatří krajinu, která rovněž nějak procitá, nese si do života trochu její nálady? Že nálada krásné krajiny není nikdy tak pochmurná, aby nepovzbudila nějak člověka pro celý den? Mají jistě i všechny sebečarovnější kraje země své smutné dni. Ale tak smutná, jako je ulice v den chmurný, hluboký kanál nečistého vzduchu a smutku, nemůže býti nikdy příroda za ulicemi s jejich bezprostředním utýraným okolím.

Myslím si, že ti ubožáci, v jejichž skutcích není ani trochy ducha a srdce, nepoznali nikdy pěkné vyhlídky. Myslím si, že nedostatek vyhlídky jest jedna příčina vražednosti měst. Co probůh může ostatně nositi v sobě člověk, který stále, po celý život vidí před sebou toliko zdi?

Na venkově ovšem, kde pěkná vyhlídka bývá méně vzácná, oželi se také snadněji. Člověk venkovský pobývá pravidelně více v polích a lesích, na zahradách a cestách než doma. Ale i na venkově je vyhlídka něco. Zejména pro člověka, jehož bytost lne stejně k přírodě jako ke krásné knize nebo mapě a který, jako já, nemůže například čísti venku v lesích a polích, poněvadž každý sebedrobnější projev života strhuje k sobě jeho pozornost. S knihou a s obrazy se uzavírám. A tu vyhlídka stává se milostnou kulisou studia...

Mám před sebou pěknou hromádku střech. Ale za nimi, hle, stojí jeden předvoj adamovských lesů a kopců, v popředí s hrstkou políček. Řeknete: To nic není, zahraňuje to horizont. Snad. Snad by bylo lepší trůniti ještě výše, uprostřed lesa nahoře na Plazu, a viděti před sebou celé to temné moře vrchů, vzdouvajících se kolem několika světlých dědin. Ale, nešťastníče, který mi chceš otrávit mou vyhlídku, poněvadž sám bezpochyby vidíš oknem po celý den toliko pitomé fasády, z jejichž černých děr vystrkují svá vybledlá tykadla nějakí lhostejní a unavení živočichové —: mně stačí to, co mám, a je to jeden z nejlepších šperků mého nového bohatství...

Dnes, kdy zástupy ženou se denně do kinematografů, aby si daly drásati nervy krutými fakty a gesty, krutými a holými, tryskem míjejícími, je skoro vznešenou ctností, sedáš-li hodiny před akváriem, jehož život je zdánlivě tak pomalý, stejný a nudný, anebo u okna s vyhlídkou do polí

a lesů, jež moderní slepec vidí rovněž stále stejné. Ale nejsou, věřte, nejsou. Mění se nejen dle ročních dob, jsou jiné každý den, jiné v různých hodinách a v různých osvětleních. A co hlavní jest: hladí pravidelně hebkou, neviditelnou rukou mysl i srdce, uklidňují, smiřují.

A to vlastně chci říci, že šťastni jsou ti, jimž stačí dobrá vyhlídka a kteří nepotřebují kinematografických dramát. Že blahoslavení jsou, kdož dávají přednost divadlu přírody a z divadel lidských vybírají si toliko ta, která jsou uspořádána rukou skutečného básníka, a že na cestě k lůze ne-li navěky odsouzení již jsou ti, kdož propadli takovým moderním neřestem, jako je dnešní kinematografické obžerství.

Ale třeba hned dodat: Kinematograf za nic nemůže. Je to docela pěkný vynález, a až jednou starý Edison nebo někdo jiný zdokonalí a zkombinuje jej tak, že plátnem říti se budou výjevy v původních barvách se všemi slovy a zvuky, bude to vynález ještě pěknější. Jako moderní stroje, jichž používáme k výrobě, ty malé, ani ty veliké, ty prosté, ani ty nádherně složité nemohou za to, že žravost průmyslníků velí jim vyráběti věci mizerné a ošklivé, ač většinou dovedly by vyráběti dobře a vkusně, tak ani kinematograf nemůže za to, že dělá peníze pro ty, kdož se neštítí počítati obratně a nesvědomitě se zkaženými instinkty davů.

Před lety, kdy sláva kinematografů teprve počínala, a počínala dobře, věnoval mu Rémy de Gourmont v Mercuru de France jeden ze svých roztomilých „epilogů“. Vzpomínal si tu něžně na keříček, jež při kinematografickém představení viděl chvěti se kdesi u vodopádu Niagarského. Lahodilo mu, že může pozorovati velikolepou přírodní podívanou americkou pohodlně a lacino, aniž hne se ze středu Paříže, a že přitom může pozorovati i takové detaily, jako je tichý zápas malého keříku s velikými živly.

Tu bylo skutečně jádro půvabu, jež jsme všickni nalézali v prvních kinematografických divadlech, dokud poctivé přírodní snímky měly převahu. Bylo by se dalo takto pomocí kinematografu lacino cestovati, skoro stejně lacino jako v panoramatu, ale mnohem důkladněji. A já nevidím přílišného rozdílu mezi takovým „cestováním“ a povrchním turistickým pobíháním po světě. Nedovolují-li člověku poměry a prostředky usaditi se časem v jiném životě a v jiné přírodě, tak jako Gauguin to učinil na Tahiti, to dnešní shánění letmých a nikdy a nikde nedozrálých dojmů nestojí věru za víc než za obnos, který zaplatíme za představení kinematografické.

Ale kinematograf nedostal v tomto směru svému poslání, nýbrž odcizuje se mu stále více. Čert vem přírodní snímky! Jen diletanty života zajímají se o ně; skutečné publikum nudí se při nich. Kdo zde chce zvítěziti, jest nejvíce vydělati a nad konkurenci vyniknouti, musí věděti, za

čím publikum se žene. A tož: na rührstücky^[8] a výpravné hry hrne se do divadla, na rührstücky a krkolomnosti pohrne se do kinematografu. V konkurenci s divadlem má býti budoucnost biografu.

Půvab přírodních snímků byl příliš křehký pro hrubé smysly těch, kteří „plní dům“; počalo se aranžovati, hráti pro filmy, nejprve honby se slony a tygry, pak cizoložnická dramata, našla se široká a volná cesta k „srdci lidu“, idylická doba kinematografu zanikla a nadešla a trvá jeho doba heroická: loupež, krev a smilstvo. Davy světa kapitalistického našly konečně pravé svoje circenses.

Nelze upříti, že divadlo samo ukázalo kinematografu cestu k popularitě a finanční prosperitě, divadlo operet, frašek, rührstücků a jiných kasovních kusů; děsí-li se nyní jeho konkurence, je to pozdě a je to marné. Kinematograf jde za úspěchem ve stopách divadla a jde za ním přímo, vážně, beze studu, divadlu nezbude nakonec nic jiného než učiti se od bývalého žáka, a teď zase ono půjde ve stopách kinematografii.

A umění divadelní. To se odstěhuje, nikoliv v neprospěch svůj, stranou, mimo dosah davů, tak jako to celkem vzato učinilo již ostatní umění literární i umění výtvarné.

Protesty, nářky, zákazy nic tu ovšem nepomohou. Ale také liberální oličování hrobu nemá tu smyslu. S kinematografem, jehož pravá popularita teprve počíná a nové, zdokonalující vynálezy se čekají, bude nám od nynějška počítati jako s novým důležitým činitelem sociálního ohlupování v zájmu vládnoucí třídy.

Vývoj kinematografii ukazuje také dobře, jak beznadějně jsou prozatím všecky, i ty nejlépe míněné snahy o popularizaci umění, snahy o širokou a hlubokou sociální hygienu vůbec při dnešním nezdravém hospodaření. Všickni, bez výjimky všickni činitelé, kteří mají nějakou skutečnou moc nad davy, využívají této moci jen k dobrým výdělkům na účet davů a pracují si svorně do ruky. A tak má kapitalistický svět takový dav, jaký míti chce a jaký si zaslouží...

Zastavuji se stále před oknem. Oceňuji své nové bohatství. Bláznivá dubnová oblaka, z nichž dnes ráno padal marný a směšný sníh, letí naproti nad lesy. Vzduch je velmi čistý a lahodný jas zalévá celou dědinu. Není tu věru nač vybouliti oči, jako to činí obecenstvo kinematografů. Ale je tu celek sladký jako polibek tiché lásky a já jej přijímám jako slib a měkké pouto, které víže příbytek lidský s příbytkem lesní zvěře tam na druhé straně.

XII

Otázka vkusu

Není tomu dávno, co v Zapisníku tohoto listu bylo poukázáno na podezřelou úlohu, kterou v jistých případech hraje slovíčko vkus. Vyskytuje se co chvíli v dnešních hovorech. Poráží nejlepší argumenty a rázem vysvobozuje člověka, který se dostal do úzkých. V nesčetných případech, zejména skoro ve všech otázkách uměleckých, jmenuje se jím nejvyšší instance, od níž není odvolání. A zaklínací formulka zní: To je věc vkusu (Das ist Geschmacksache). Tož, nic divného, že někdo se náhle pozastaví nad zaklínací silou tohoto slova a pojmu a otáže se: Jak je tomu vlastně s tímto vkusem?

Kdybychom uvažovali o věci příliš loajálně, mohlo by se nám zdát, že se tímto způsobem hlásí ke slovu svaté právo subjektivního stanoviska proti brutalitě pravd příliš objektivních. Ve skutečnosti však tato „věc vkusu“ ze zaklínací formulky jest pravidelně věcí nevědomosti, zkaženosti nebo zlé vůle, a domnělý osobní vkus jako poslední, nejvyšší instance jest pouhou výmluvou, vítěznou maskou poraženého, prázdným gestem zakončujícím spor, který se stal nepohodlný.

Staré latinské přísloví ovšem nepozbylo dosud významu. De gustibus nedá se opravdu disputovati. Není dobře myslitelné, že rozumní lidé ve stavu střízlivém pohádají se o to, je-li hezčí zelená nebo červená barva, je-li chutnější jablko nebo hruška, je-li milostnější blondýna nebo bruneta. Dalo by se snad disputovati o tom, je-li zelená barva, jablko, blondýna *zdravější* než červená barva, hruška, bruneta, ale otázka jejich hezkosti, chutnosti, milostnosti je zodpověditelná toliko subjektivně. Hygienická kritéria mají prostě objektivní základ v logických argumentech a zákonech, který, i když není snad věcný, vyvíjí se aspoň logicky a neodvisle od subjektivní libovůle, kdežto hezkost, chutnost, milostnost možno měřiti toliko subjektivně; smysly každého člověka rozumí jim po svém a neodvisle od pravidel, která by se pokoušela stanoviti věda. Otážeme-li se v daném případě: Proč ti chutná lépe jablko než hruška? nebo: Proč se ti zdá slečna X hezčí než slečna Y?, obdržíme odpověď, která sotva uspokojí, která bude dokonce málo upřímná a spolehlivá, snažíc se nepřesné přesně vyjádřiti, nahražujíc komplex složitých vnitřních důvodů povrchním detailem, obdržíme-li ji vůbec a nepřivedeme-li do rozpaků tázaného, který bude hledati pro nás rozumových argumentů tam, kde jich není? Co však pomyslili bychom si o člověku, který by tvrdil, že jedna věc jest zdravější druhé, a nedovedl svého tvrzení odůvodnit?

Gusto je gusto, a je to velký pán. Ale abychom mohli smeknouti před jeho majestátem, musí zůstat doma ve své říši, kde subjektivní libovůle jest jediným rozhodujícím činitelem a nepotřebuje důvodů, logiky, zákonů. Ale vkus, kterého zejména v dnešních přechodných poměrech uměleckých dovolává se tak často hlupák nebo zpátečník jako nejvyšší instance, jest něco docela jiného. Zde, jako v diskusi o otázkách vědeckých, neexistuje jako argument žádné takové gusto, o němž mluví latinské přísloví, a slovo vkus za určitých okolností je tu jen prázdným slovem, ne-li sprostotou.

Řekne-li mi člověk, kterého neznám: Pro můj vkus je Cézanne, neřekl mi skoro nic, neboť může to býti také snob, který nemá tušení o podstatě tvůrčího dramatu, jež přichází na mysl při vyslovení jména tohoto francouzského malíře. Řeknu-li před někým: Whistler je malíř, Bouguereau mazal, a ten člověk mi odpoví: To je věc vkusu, vím ihned, s kým mám tu čest, totiž s tvorem, před nějž nemají se házeti perly. Ale řekne-li mi člověk, kterého znám, o němž vím, že pochopil například zásady moderního uměleckého řemesla a má v tomto směru jistou zkušenost: Jděte se podívat tam a tam, uvidíte tu a tu vkusnou věc, poslechnu ho a půjdu, neboť v nejhorším případě uvidím věc spornou, nikdy však špatnou.

Skutečný vkus ve věcech uměleckých přichází až na konec, nikoli na začátku. Je vymožeností člověka, nikoli darem nebes. Z individuálního pudu vyvíjí se pomalu a těžce jako výsledek estetické zkušenosti a erudice a jest dokonce velmi vzácný jako zralá a hotová ctnost. Neboť znamenají-li v aktivním poměru k umění, v umělecké tvorbě zkušenost, erudice, tvárná síla a poctivost jednu nezbytnou podmínku zdatu, a nadání, ingenium druhou, je tomu podobně i v pasivním poměru k umění, při chápání umění. Také zde nestačí záliba pro příslušný obor a zkušenost v něm, erudice, nejsou-li k dispozici nervy přiměřeně přístupné a jemné, talent k milování a chápání umění.

Ale ještě ani řečené neobjasňuje celou závažnost a vzácnost skutečného a zralého vkusu, jehož je dovoleno se dovolávati jako autority laskavého a zkušeného učitele a průvodce uměleckým životem. Člověk, o němž můžeme říci, že má spolehlivý vkus, musí býti také člověkem osvíceným a člověkem dobré vůle, jehož eventuální předsudky nebrání mu posuzovati umělecké dílo vlastním jeho zákonem, uměleckou krásu dle ideálu, jenž umělci tanul na mysli při práci, člověkem bez dogmatu a bez neupřímnosti, jehož estetická, sociální, mravní nebo náboženská víra rozhoduje o jeho gustu, když si vybírá, ale nikoli o jeho vkusu, když posuzuje, nikoli o jeho schopnosti viděti umění všude, kde skutečně jest, a neviděti ho, kde skutečně není.

Poměrná vzácnost vkusu v tomto smyslu, pochopitelná za těchto požadavků, jest tím větší dnes, kdy plutokratický pořádek znešvaruje a znemožňuje ve většině případů každý zdravější a hlubší poměr mezi umělci a laiky a tím i zdravý vývoj a pravou kulturu vkusu.

Prapůvod naší estetiky není ovšem nadpřirozený. V přírodě a pomocí přírody osvojili si lidé první pojmy o kráse a dostali se k tomu stupni, kdy vyvinulo se u nich embryo vkusu, onen „přirozený vkus“, o němž mluvíme u lidového umění a řemesla a který zdá se nám tak veliký, poněvadž tu krása a účelnost každého díla bývají v ideálním poměru. Ve skutečnosti tento „přirozený vkus“ nebyl příliš uvědomělý, nebyl než zcela správným, ale pouze instinktivním podrobením se zákonům přírody, jež jsou také podstatou účelnosti každého předmětu. Proto také mohl býti ztracen, jakmile tradiční poměr člověka k přírodě nebo později k uměleckým zákonům z přírody odvozeným a ingeniem zušlechtěným byl přerván vpádem nepřátelského živlu, zbujnělého na půdě cizí, přírodě i umění. Tak působil například na našem venkově vpád městské pakultury provázený neodolatelnými převraty hospodářskými a sociálními.

Tento „přirozený vkus“ je dnes nadobro ztracen, aspoň jako sociální fenomén. V režimu měšťáckém přestalo umění býti spolutvůrcem doby. Stalo se překážkou při vydělávání peněz. Architektura a umělecká řemesla, jež mají nejpřímější vliv na obecný vkus, klesly na nejnižší úroveň, nedostávajíce popudu ze své doby. Nepřijavše ničeho od své doby, nemohly jí praničeho dáti. Ostatní umění uzamkla se více nebo méně před světem, a to, co zůstalo obecně přístupno, zesprostřácelo. A z rukou zaslepenců zlatém i pozlátkem vyháněla kapitalistická velkovýroba staré vkusné věci do rukou vetešníků a nahrazovala je imitovanou elegancí a galantním zbožím. Nadešla doba naprostého nevkusy a oficiálně trvá dodnes.

Několik desetiletí jeho tyranie zničilo skoro veškeru tradici dobrého vkusu. Kdo v posledních dvaceti letech sledoval pozorně zdoluhavé obrozování vkusu a umění, od prvních hazardních skoků takzvané secese až po dnešní nalezení starých, hrůzovládou nevkusy zasypaných základů všeho uměleckého života, ten ví, jak nesmírně namáhavá byla tato cesta z korunového bazaru do chrámu umění. Jak se tápalo, když se opustily pohodlné cesty akademismu, kopírování, šablony! Umění bylo jako rekonvalescent, který v nemoci ztratil dar jazyka, oněměl a učí se teď znova mluvit, vyráží neartikulované zvuky, tak dojemně malomocné, a přece jako slib do budoucna tak radostné!

Ohromné cyklické drama odehrávalo se v těchto dvaceti letech v evropském životě uměleckém. Zápas o styl! Odehrávalo se v každém oboru umění, v každém oboru uměleckého řemesla. A v tolika ateliérech a v tolika dílnách! A v tolika studovnách! A tolik energie duševní i tělesné,

tolik idealismu bylo spáleno v horečné oběti nejvznešenějšímu božstvu země, že toto dvacetiletí můžeme považovati za nejsvětější lícni stranu doby, jejíž rub je tak otravný.

Ti, kdož prožili plně a poctivě tento zápas, mají právo býti považováni ve svých oborech za lidi, kteří mají vkus. Dobyli si těžce tuto výjimečnou ctnost, i pro ně ztracenou kdysi. Dobyli si ji v zápase, jemuž není rovna v dějinách umění. Dobyli si ji za okolností, kdy se dalo skutečně něco dobýti a kdy se také mnoho dobylo...

I v době nejvíce zuřícího akademismu byli zajisté mnozí lidé, kteří věděli, kdo to je Rembrandt, Velázquez, Goya, Delacroix, Daumier. Kolik jich však tušilo, které jest místo těchto mistrů ve vývoji malířství a čím se oni musí nutně státi příštím generacím? Jistě sotva několik, neboť jinak Manet, když přišel, nebyl by se stal jedním z nejpoplivanějších hrdinů doby. Dnes však každý odborník z těch, kteří si dobyli právo na vkus, musí nejen znáti přibližné místo každého mistra v uměleckém vývoji, nýbrž bude i každý nový zjev, sebecizejší vývojové etapě, která byla právě dovršena, posuzovati jako článek řetězu buď uzavírajícího se, nebo právě počatého. To poněvadž umělecká tradice a zákonnost vývoje byly opět nalezeny teoreticky i prakticky a aspoň v cechu poctivých malířů a uměleckých historiků nedá se přes ně přecházeti. Aspoň v dosahu tohoto užšího cechu nastalo již jasno a pořádek. Je tu něco vědecky přísného. Nutno tu opírat se o pozitivní poznatky, argumentovati věcně a logicky. Subjektivní libovůle amatérů nemá tu co činiti. To je zdravé pro umělce, neboť býti velikým umělcem znamená nakonec přece jen býti členem přísného řádu, a je to ještě zdravější pro umělecké historiky a kritiky, kteří nikdy neměli by toho obcházeti.

Ještě snadněji a zřetelněji dalo by se ukázati, čeho bylo v tomto dvacetiletém zápase na různých stranách dobyto, na příkladech z umění aplikovaného a z uměleckého řemesla. Nová historie knižních řemesel například je obdivuhodně názorná pro naši otázku a neobyčejně zajímavá jak blouděním, tak konečným přiblížením se k cíli. Není zde prozatím již místa pro to. Ale kdo chce posuzovati z hlediska estetického dnešní knihu jako uměleckořemeslný výrobek, musí znát a procítit její nové dějiny. Také zde, jako vůbec všude v uměleckých otázkách, teprve zkušenosti, erudicí zušlechtěná a ukázněná záliba individuální vede k cíli, ke vkusu, na nějž můžeme se spolehnouti.

Těch dvacet let zápasu o styl, zápasu ostatně dnes nedobojovatelného, bylo krušnou dobou pro všecky, kdož se ho poctivě zúčastnili. Krušnou, ale i sladkou. Nejsme však dosud tak daleko, aby výsledky zápasu byly již samozřejmý vrstevníkům, aby ovládaly zejména všeobecněji vkus laiků. Dosud každý, kdo chce míti vkus hodný pozornosti, musí aspoň v hlavních rysech

prodělali sám tu dobu zápasů, bludů a konečných vítězství, vzdělali se teoreticky a nasbírali potřebné zkušenosti aspoň v oboru své záliby. Bez toho nemá nikdo práva dovolávat se svého vkusu, kterého nemůže odůvodnit. Ve věcech gusta má každý pravdu, neboť zde se nedisputuje a zde rozumové argumenty nemají ceny: ale ve věcech uměleckého vkusu argumenty jsou dnes bohudík již hlavní věci. Zde nestačí říci, to se mi líbí nebo nelíbí, zde se především odůvodňuje. A teprve důvody rozhodují o vkusu, o povolání kritikov. A se zaklínací formulou „to je věci vkusu“ odkažme každého k jeho oboru: k zelené nebo červené barvě, k jablkům nebo hruškám, k blondýnám nebo brunetám.

XIII

Vítám tě, květně!

Vítám tě, květně, zde, kde jsi nejkrásnější! Aspoň pro mne, usedlého na domácí hroudě a nevalně toužícího po cizích rájích. Vítám tě v adamovských lesích. Budeš se toulati zvolna a zamyšleně žlutozeleným habřím a temným smrčím, mezi nímž svítí smaragdové kužele modřínů a nad nímž plápolají žlutavé chocholy břížek, budeš naslouchati chorálu pěnic, pěnkav, zvonků, drozdů a kosů, dříve než utichnou v hnízdech, budeš počítati volání kukaččina, budeš líhati ještě několik dní v bílých sasankách a potom v konvalinkách, ze spánku budou tě probouzeti křiky sojek a bažantů, ržání srnců a jelenů, štěkot lišek, budeš blouzniti o útlých dryádách, jež právě vyšly z omlazených pňů – toliko vrásčité duby činí dosud marnou drahotu –, a nakonec budeš starostlivě nahlížeti do plných, plničkých hnízd, budeš, budeš... a já s tebou. Vítám tě, květně, zde, kde jsi nejkrásnější.

Jdu k tobě, na místa, která jsou ti nejmilejší, z dědiny, kde také již vykonal jsi svůj milosrdný div a posypal všechny zahrady vonným sněhem. Jen trochu deštíků teď ještě, čerstvých, vonných, opravdových, aby poslední rozespálost byla smyta z tváří naší matičky, – hoj, ty květně rozmilý, ty svátku našich duší, bude to radost. Metám klobouček do výše, v trávě se válím a volám: Drahý! Drahý! Drahý!

Tady v tom tichu a v té vůni, tady s ptačími zpěvy a švelícími ratolestmi, jaká to náhrada za naše bouřlivé máje! A sobecky šťasten nemohu ničeho litovati z toho, co bylo tak krásné a zevšednělo, zmalátnělo, zesprostácelo. Jen otvírám smysly lačně a dokořán, dávám se prostoupiti božím hodem přírody a cítím: vždyť se nic nezměnilo, zůstaly naše zákony, veliké přílivy nemohou býti bez odlivů a nemožno nevěřiti.

Ovšem nechodíme již na Prvního máje do ulic. Neskáčeme časně rovnýma nohama z postele, abychom si co nejdříve zatkli červený karafiát do knoflíkové dírky. Není toho již třeba a nemáme co hledati v ulicích,

kde jako paskvil zašlých dní

mdle Rudý prapor zní

anebo snad nezní již vůbec. Příliv rozběhl se v písčínách a nastal odliv. Voda na písčích je vlažná a špinavá od těch, kteří ji kalí. Ale oceán, dovoďte, kvůli tomu nezmizel ze světa. A my víme, že má kdesi horoucí srdce, v němž to kypí a bouří...

Lidská myšlenka a lidská touha letí prostě příliš rychle vpřed a smetly by nejraději s jediným přílivem staleté budovy a změnilly tvářnost světa v noci z onoho na tento den historický. Třeba však tlouci, aby bylo otevřeno, poněvadž všechny dvěře nemožno vyraziti dobrými kopanci. A dlouho třeba tlouci. Co to jen dá často těžké práce, nežli se dotlučeme, stojíce s kusem papíru před úředním okénkem. A za tímto okénkem toliko pouhý byrokrat podřimuje po tučném posnídání. Ale za okénkem, och nikoli, za branou hrůzné pevnosti, před níž stojí dnešní davy tlučením unavené a špatnými pastýři obluzené, hoví si pán dnešního světa, nikoli takový nebo onaký úředníček, a to, oč běží, jest jeho dílo stejně strašlivé jako obdivuhodné, a jest jeho život stejně hanebný jako velikolepý. A v jeho pevnosti nejsou dosud všechny úhelné kameny rozviklány a řetězy jeho padacích mostů nezrezivěly dosud úplně a báze jeho existence není dosud docela porušena a rozvrácena... Tot' vše. A není to k zoufání.

Dívám se naproti najeden pěkný doubek na pokraji lesa. Kterak se brání zdánlivě jarním ševalům, holý a chřestící, jako by ani mízy v něm nebylo. Zelen' naň doléhá již ze všech stran a on je tak svraščen a tup. A přece svlékl již staré roucho rezivého listí; jeden, dva, nevím, zda bych napočítal na něm více těch zkroucených mrtvolek loňských. A přece míza stoupá již do jeho neochotných pupenů. Až někdy zase usednu na tomto místě, bude již zelený. A jak zelený! A jak mne bude pobízeti, abych z jeho krásného listí upletl věnec pro svou dcerku! A jak se bude rozkoší teteliti na slunci, obletován hmyzem! Nastal příliv a nic mu neodolá. Doubek se zazelená se všemi ostatními duby a doubký; musí se zazelenati. Kdyby toho neučinil, nebyl by to již doubek, byla by to trocha dříví, zcela malá trocha dubového dříví; bylo by veta po všech jeho nadějích: v mých širokých kamnech shořel by za půl zimního dne.

Nějací potomkové naši budou vzpomínati zašlé grácie a zapomenuté tragiky světa měšťanského a kapitalistického, jako my vzpomínáme prchlých půvabů a mrtvé tragiky rokoka. Budou to potomkové velmi, velmi pozdní, kteří budou míti již zase smysl pro život vybraný a

rozkošnický, pro smrt krásnou a elegantní, na kterou doufejme buržoazie dovede stejně kráčet, jako kráčela aristokracie. Neboť potomkové, kteří založí nový svět, budou zcela jiní, přísní a krutí, a budou nás proklínati.

Kdyby zde již byli a dýmem požárů vrávoral ryk nějakého nového Rudého praporu, řekl bych také: Vítám tě, květno! Ale nejsou zde a nevíme, kdy přijdou. Neměli-li pravdy ti, kteří prorokovali převrat za tolik a tolik let, snad mají pravdu ti, kteří říkají, že velké převraty nadcházejí, když jsme se jich nejméně nadáli.

A samotinký uprostřed lesů pouštím uzdu představám, k nimž kulisy tak podivné tvoří pučící háje a doprovod tak nevhodný jásající ptáci. Ale náhle to zamrazí: Komu bys dnes podal pomocné ruky? Komu bys důvěřoval? Zda nebyly by tvou jedinou vírou, nadějí a radostí bizarní ozdoby klátící se na lucernách?

Žijeme, aspoň my tu žijeme, v době odlivu. A voda na píscích je kalná jako bahno a vlažná jako zvětralé slivky. Lidé, kteří myslí, myslí opatrně. Lidé, kteří jednají, jednají pro sebe. Dětičky, které věříte v krásný život pozemský, neklaníte se zlatému teleti, nechcete se státi ministry nebo tajnými rady ani měšťáckými, ani socialistickými, dětičky, hrstko skutečných bližních, nenáviděná, vysmívaná všemi chytráky, nepochopená, opuštěná všemi davy, co pro vás probůh mohla by učiniti dnes bouře v naší skleničce špinavé vody!

Žijeme v zemích, jichž opatrní otcové vychovali opatrné syny, a tak stará čínská zeď (pamatujete se, co to bylo jáсотu v letech devadesátých, když padala!) stojí tu znovu kolem nás, úctyhodně tlustá, obdivuhodně neprodyšná. A naše okna jsou ucpaná, dvěře dvojité; větry nesmí k nám odnikud. Pro naše mozky a srdce stačí lživé depeše o aférách a katastrofách.

Rozesmál jsem se, až srna, která pila dole u potoka, aniž jsem ji viděl, rozběhla se překotně zarostlou strání.

Lidičky dobří, máte pravdu, docela pravdu. Je to již důkaz nedozrálého mužství, vzpomíná-li člověk trochu hezky na divoké rudé máje z dob svého neukázněného jinošství, ale uvažovati dnes o tom, co by člověk dělal, kdyby... já to ani neřeknu – to je vrchol komiky...

Srna nahoře zastavila se, a nevidouc žádného podezřelého pohybu, jala se okusovat mladou zeleň. To uklidňuje uprostřed rozkošného lesního života, který, nemůže-li býti tak vroucně hluboký jako někdy život sociální, není nikdy ani tak sprostý jako tak často život v lidském mraveništi. To uklidňuje, a člověk se k tomu tulí jako poplašené dítě. Ale také tím roste.

A proto: Vítám tě, květen! Nepřeji-li si skoro ani uvítati dnes ten jiný, vzácnější květen, vítám tebe aspoň, sladký obraze neodvratného, ale snad velmi vzdáleného renouveau^[9] lidstva a mého lidu. Poučujes-li mne o neodvratnosti věčného přílivu a odlivu, učíš mne také soucitu a trpělivosti. A ta jistota, že se opět vrátíš, praví mi, že ti, kdož tě milují, aspoň sami sebe musí zachraňovati z doby, která tě nenávidí nebo nechápe. A bráníti se odlivu s jeho vlačnostmi a opatrnostmi, s jeho bahny a zlatými telaty.

Když mi svinuli nad hlavou rudý prapor, pod nímž bylo mi tak dobře, a zašlapali jej bídně do bláta, hle, rozvinul jsem prapor smaragdový, který je mimo dosah lidské politiky. A vlaje také nade trůny...

Vstávám. Jaká pohoda! Sojka poskakuje zcela blízko v habří a je tak horlivě zaměstnána, že se ani neplaší. Dobrý lov, dravečku! A půjdu mimo mistra Band'oucha, abych mu přál: Brzký déšť! A sobě vezmu kytici blatouchů, neboť petrklíče již mi vadnou. A doma u otevřeného okna pojme mne touha, kdybych tak mohl zezdola jednu třešňovou haluz povytáhnouti až k sobě nahoru, aby mi v okně kvetla a svůj bílý sníh sypala mi na podlahu.

XIV

Červený kohoutek zazpíval

Máj usmívá se jako Adónis a člověk protahuje se na slunci jako nevinná kočka. Nebe je modré a milostné, po malých nočních mrazících klene se vesele nad lahodnou pohodou.

Ale my, lidé venkovští, rozhlížíme se po svém nebeském stropě trochu znepokojeně již a častěji, než máme ve zvyku. Potřebujeme jižního větru, mračen, vody. Potřebujeme deště, i když na naši úrodu nečekají stodoly, neboť nemilujeme prachu a cítíme úzkost bylin, které se pod ním dusí a umírají žízni. A proto se rozhlížíme po nebesích a myslíme si: nebe je zatraceně modré, a květen chce býti zlý na nás.

Nicméně pohoda je tak roztomilá, že mezi závoji strojících se lesů, zeleně plápolajícími, není odvahy hněvati se na tento květen. Všecko má svůj rub, říkám si s filozofickou vážností, a s tím nutno se smířiti; což není ani tak nesnadné pro optimistu, zvláště když líc jmenuje se květen a usmívá se jako Adónis. Ostatně máj koná toliko svou povinnost, jak nejlépe dovede; dubnu patřilo přijíti s dešti místo toho zběsilého prohánění mračen větrem severozápadním. Duben je vším vinen; proč nezůstal při svém tichém bláznovství, jež má všecko v jednom pytlíčku, smích

i slzy, a proč, holomek rozmarný, pustil se do takového šíleného rejdní, že nám až v hrdle vysýchalo! –

Vleču se Myší dírou vzhůru, malátný, ospalý, s údečky jako polámanými. Usedám tu na balvan, tu na pařez, odpočívám co chvíli a léčím sluneční lázní svůj optimismus, který v malé srážce se živly a křesťany utrpěl několik odřeninek. Upřímně řečeno, jsou zcela nepatrné a bylo by mi docela dobře, kdybych měl tělo tak čilé, jako je má důvěra v život...

V noci na sobotu nemohl jsem spáti, přinesl jsem si z města nervy v nepořádku. Snad jsem nemírně kouřil. Zato slyšel jsem ranní zpěv kohoutí. V temnu a tichu dědiny ještě neprobuzené má to zvláštní půvab tajemného významu a drsné krásy. Je v tom něco silného, statečného, povzbuzujícího. Řekl jsem si: tahle ranní píseň zaslouží si malého vyznání lásky. Ale pak, při prvních verších, jsem usnul.

V noci na neděli mohl jsem ji opět slyšet. Ale to jsem měl již plné uši jiného zpěvu kohoutího, to mi již zazpíval červený kohout do mých pokojných snů pod smaragdovým praporem.

V sobotu ráno šli jsme se rozloučit s kvetoucími třešněmi na líšeňském Kostelíčku. Zlíbal jsem je japonskýma očima; nebyly již docela bílé, ale voněly. Pak jsme se vraceli přes město. Toho dne napsal jsem toliko dopisy nějaké na svém hradě; večer, unaven, nešel jsem již nahoru. I to snad bylo dobré.

A tu přibíhá posel, jako ten antický se vši prudkostí mladého ohně, také padá k zemi, ale nikoliv mrtev, a nenesé vítězství, nýbrž pohromu. „Knihovna vám hoří!“ Mohl vykřiknouti také něco jiného, ale to bylo pravé slovo a vhodnějšího byl by nenašel, i kdyby byl býval schopen uvažování. Neboť o nic jiného věru neběželo v tu noc.

Hrklo to pořádně v lidských hodinách. Vyběhl jsem v trepkách, které jsem ztrácel, a před kopcem, na němž po celý měsíc hradní pán upravoval si své orlí hnízdo, vidím: stodola přilepená k mé sednici hoří již jako pochodeň. Kyvadlo v lidských hodinách počlo zase pracovati, trochu prudčeji, ale pravidelně již. Vrátil jsem se, obul a vzal klíč. A již otvírám tu nahoře a rozsvěcuji lampu. Zmatek bouří kolem staré chalupy. Ale má sednička, která se naučila poskytovat útulek práci a snění, která sama již naučila se snít, neví o ničem a spí pokojně. Jediným pohledem jsem se s ní rozloučil. Trval jen vteřinu, ale pověděl jsem jí, jak jsem ji měl rád již, poděkoval, že byla tak hodná a hezká, a poprosil za odpuštění, že stejnýma rukama, kterými jsem ji udělal tím, čím byla, opět ji rozvrátím a navždy zničím, modrou písničku svého pokoje a ticha. V tom okamžiku můj optimismus utrpěl první odřeninu. Ale ruce již rozkládaly

a podávaly, ústa křičela to a ono, napomínala, upozorňovala, a že bylo ochotných rukou kolem dost a dost, za pár minut sbíral jsem poslední maličkosti do kapes a pak sám již – zastavil jsem se ještě jednou uprostřed prázdné, teď již opět bílé jen místnosti. Dým dral se již hnědými fošnami, které jsem měl tak rád, slyšel jsem, jakoby v dálce, že na mne již volají... nu, tak tedy jsem šel... tedy jsem šel...

Se střechy přšely jiskry a tašky; venku nastala nejhorší práce. Až do svítání sháněl jsem a rovnal to nejnnutnější pro nový život provizorní.

Hihihi, provizorní! Jako by veškeren život našincův nebyl takové provizorium bez naděje na definitivu! Ale nač mluvit o způsobu, jímž lidské hodiny domohou se po každém úrazu svého docela pravidelného tik-tak, o způsobu, jímž vybouří se smutky optimistovy. Nejsem také v pokušení psát dlouhé variace na obecná rčení...

Knihy! Dobří křesťané osvědčili svou nenávist k nim; jiní lidé bohudíky myslili toliko na ně a přičinili se o jejich záchranu. Češi i Němci, muži i ženy, přátelé i lidé, s nimiž jsem nikdy nevyměnil laskavého pohledu. Neděkuji; bylo by to málo. Ty nejpodivnější horlivosti, které jsem viděl a o nichž jsem slyšel, zda neplatily ostatně spíše knize než člověku a zda nepocházely z myslí a ze srdcí, jež jsou nejlépe odměňovány vlastním svědomím?

Někteří přátelé rozčilovali se nad počínáním některých křesťanů. Zbytečně, myslím. Co mohli probůh očekávat od lidí, kteří před několika dny vysedali celé hodiny v obřanském kostele, kde byli právě misionáři! Že našim agitátorům pro dr. Dolanského kořenil tenhle červený kohout znamenitě sobotní pivo, je velmi přirozeno. A usoudilo-li několik vzteklých babizen, že lidé měli mi nechat všecky ty knihy shořet a mne do nich hodit, není to také nic podivného. Babky ovšem zapomněly ve své křesťanské horlivosti, že když upalovali se kacíři, upalovaly se také čarodějnice; ale koneckonců není-li tohle vše skvělým zadostučiněním pro nás pohany?

Rozumí se: bůh mne potrestal. Snad mají trochu pravdy, aspoň takhle: jejich bůh mne chtěl potrestati, ale ten pohanský, lépe řečeno ti pohanští mu to zkazili. Kdyby se dalo všechno říci, co je dovoleno si mysliti a co si skutečně myslím, snad bychom se shodli. Nějaké křesťanské prsty hrály tu bezpochyby úlohu, i když nikoliv právě takovou jako na statku poslance Pokorného.

Řekl jsem již, že bylo bezpochyby dobře, že po večeři, unaven, rozhodl jsem se nejít již nahoru, do svého hradu, ač jsem měl nějakou chuť ještě. Byl bych šel právě ve chvíli, kdy oheň ve

stodole vznikl. Snad pak byl by býval uhašen. Ale taková stará chalupa, má-li jednu chuť shořeti, tak shoří. A podruhé mohlo to dopadnouti hůře pro mne...

Sedím opět na pěšině ve stráni. Polámané údečky protahuji na slunci a dívám se, kterak ptáci nosí stavivo ke hnízdům. Já už jsem si letošního jara jedno upravil, teď musím začít znovu. Naštěstí mám dvě, jedno pro lásku a jedno pro práci: v obou najednou snad přece nevyhořím již.

Hlavní věcí bude nelibovati si v starodávné idyle, ve dřevěných střepech a v nemoderních chalupách. V okolí průmyslových měst jsou odsouzeny; agenti pojišťoven zpečetují jejich osud. V tomto ohledu pykám trochu za tuto svou lásku, ač nemohu říci, že jsem tak docela byl bez „tušení“. Naopak, pronásledovalo mne někdy houževnatě.

Nu, ptákům se to také stává, že zlá ruka zničí jim hnízdo sotva hotové. Požalují si písni a dají se znovu do práce. A příštího jara již o ničem nevědí. A žádnými marnými „kdyby“ netrápí si hlavičku.

Trochu času, trochu práce a dobré vůle, trochu radosti ze života – který je nejbohatší, když ničeho jsme nezůstali ušetřeni –, a hory doly se srovnávají.

Vracím se podle řeky. Kráčím pomalu po místech, kde před několika měsíci kladli vodovod. Ohromná píseň práce tu zpívala. Ohromná píseň práce zlézala vrchy, vrtala tunely skalami, dynamit hřměl a spousty balvanů valily se po stráních, hnědí a drsní lidé, mluvící všemi jazyky, konali zázraky, sterá rytmická gesta zdvihala se a klesala, v kantýnách plakaly divné písně a dlouhá, dlouhá dráha lesů a luk, silnic a pěšin, skal a vod byla hluboce brázděna, ukrutně vražděna a ničena, porco di dio^[10], hrozné to bylo a krásné; smrt a život, sprostota a vznešenost, píseň a nadávka ruku v ruce táhly údolím a zase přes kopce a zase skrze vrchy, spojeny, sjednoceny, očištěny závratnou hymnou práce. Pumpy chrlily žlutou vodu, rýče vnikaly do země, kopáče drtily skály, lopaty odhazovaly, kladiva bušila do dřev i kovů, celé lesy dřeva, a jakého dřeva!, byly tu zničeny, a vlaky nestačily voziti železné roury, ohromné černé housenky, které rozlezly se po lukách, polích a cestách, i do strání. Ale na místech, kudy teď jdu a kde také jsou pod zemí již položeny roury, všecko je srovnáno již a mladá tráva se zelená. A než přijde zima, bude všecko již srovnáno a dvě tři jara postačí, aby i ty nejhorší lysiny zarostly. Hraboši a rejsci, hadi a ještěrky, veškeren hmyz vrátí se na místa, odkudž jedna generace jejich brutálně byla zahnána, a sasanky a podléšky pokvetou tu zase v příštím některém dubnu. A nové stromy vztyčí tu pomalu své kmeny a rozepnou větve...

Také na místě, odkudž červený kohout vyhnal mé modré hnízdo, budou opět bydleti lidé. A také moje modré hnízdo, znovu někde upraveno, bude chrániti opět mou práci a má snění.

Nevíme ovšem dne aniž hodiny. Ale právě proto, jaká moudrost držeti se té, kterou máme, a činiti si ji nejsladší, milovati dnešek a oddati se mu cele a věrně. Vždyť bude-li nám dopřán zítřek, vzpomínka na krásný dnešek ozlatí nám jej, i když nebude tak světlý.

XV

Pokračování bez názvu

Všecko se tedy pomalu stěhuje již na grunt. Poslední dahlie – které měly a mohly býti venku již před čtrnácti dny, kdyby mistra Band'oucha někdo zaléval přiměřenou tekutinou v jeho zahradě tak, jako my zaléváme bylinky vodou ze studně –, pak letní levkoje, astry, velkokvěté chryzantémy – k nimž vám povím pěknou pohádku, až pokvetou, v říjnu –, řebíčky, hledík (antirrhinum) a ledacos jiného, co není odsouzeno rozkvésti v květináčích za všelijakými okny ve městě. Máme plné ruce práce, ač jsme tu teď skoro stále tři, souchotiny bychom si uhnali, kdybychom poslouchali mistra na slovo: mrška zatracená, chce vždy na náš účet nahraditi čas, jež stojí ho žízeň a mariáš. Nicméně potíme se a žízníme.

Nějaká podezřelá láhev stojí ovšem v konvi ve vodě. Kdybyste k ní přičichli, poznali byste sice, že je to pouze „čistá“, ale věřte nevěřte: v té naší přírodě na sluníčku a při práci chutná to jako plzeňské od Stopků a není po tom líno. Bohužel však v láhvi je toho již na dně (prosím vás, za patnáct pro tři dravce!) a je to poslední hlt pro mistra Band'oucha: přicvrkli jsme mu tam z pumpy. A na víc nemáme; při dnešní drahotě nevydělá si člověk ani na tu trošku za patnáct každý den. A naši ctitelé pozdravují a líbají nás v dopisech, ale aby přišli něco poplatit (nejlépe hned zrána a ve všední den, rozumí se, poněvadž v neděli neúřadujeme), to ne a ne! A pijeme přece vždy také na zdraví pátera Šrámka, nesmrtelného humoristy, bez jehož křepkých vtípů ani by se Morava nezasmála!

Nešť! Člověk již počítá s lidským nevděkem jako kanár s klecí nebo český spisovatel s nadšením dr. Koudely pro literaturu. Jen když aspoň květen se rozkrásnil tady u nás jako pohádka o pokladu ze samých smaragdů, safírů a perel.

Nějaká ta „horká vlna“ překazila letos ledovým mužům jejich květnovou intriku, máme za sebou první, krásnou jarní bouřku, která smyla z nás prach, je horko, jaké přece nemůže ještě potrvati. Neboť deště, vláhy, hodně vláhy potřebujeme stále ještě, a čím více, tím lépe, aby v

studené polovině roku nebyly naše bramborové polévky opět bez hub jako minule a v létě naše toulky bez jednoho z nejrozkošnějších zaměstnání.

Sedím tu nahoře na rohu pařeniště a vybírám mladé řebíčky. Sedmihlášek pomáhá mi řinčením svých nejhezčích písniček, hmyz bzučí a sluníčko se směje a na dorančích^[11] u plotu hejno malých sýkor cvrliká a obírá každý list a každou větévku, provádějíc úžasnou gymnastiku stejně něžnou jako smělou a tak přirozenou, graciézní a tak užitečnou. Mistr Band'ouch sází na záhonech docela dole a třetí z nás, úřední osoba, jež se teď také vrhla na zahradnictví, zalévá za ním. Jsem sám a dopřávám si labužnický staré své rozkoše, nořiti ruce hluboko do vlahé hlíny. A bylinku za bylinkou s jejím chomáčkem kořínků a prsti kladu pomalu na víko dužinové krabice, která k nám zabloudila bůhvíodkud jako ty pletené krabice z Itálie a pěkné koše z Kapska, z rodných zemí choulostivějšího kvítí. Nade mnou, kdesi za skleníkem, který se vyprazdňuje, zvoní cvrček s báječnou vytrvalostí a silou. A jak tu tak sám sedím, slyším slunce v té jeho písni. Ze slunečních paprsků je upředena, jejich chvěním se třese, jejich zlatem zvoní; toliko od slunce má drobné to zvířátko svou sílu. Sluncem je prosyceno, že ještě po západu vidíte slunce, dokud zpívá. A v této chvíli něčím krásným, hrozně krásným zdá se mi toto podivné, černé zvířátko, z něhož zpívá slunce. Myslím si zcela tiše: cvrček, pouhý cvrček, ale jaký to plod sňatku země se sluncem?, a neříkám-li to hodně nahlas, je to jen proto, aby to těm sýkorám a pěnicím nebylo líto a aby se nestala křivda ničemu živému. Neboť všecko živé je tak krásné ve své chvíli a ve svém živlu. Všecko živé – kromě lidí, z nichž nějaká děsná většina je stále mimo svůj živel a nepozná nikdy své chvíle.

Ale jakým plodem země a slunce mohl býti také člověk, kdyby v jeho zrození nebyl zasáhl nějaký bůh, jehož ruka stále znovu se klade mezi člověka a zemi, stále znovu zastíňuje člověku slunce! A zda i po životě a díle člověka nejslunnějšího a nejharmoničtějšího neprobíhá cosi jako stín závistivého oblaku, potulujícího se mezi sluncem a zemí?

Píseň slunečních paprsků, která tu zní slavně a způsobem jakoby prapůvodním z písně cvrčkovy nekonečně se prodlužující, jak zřídka a maličko bývá slyšána z úst lidských, a zaslechneme-li ji konečně, co vše jest nám vyslechnouti spolu!

Hle, tak si myslíš, že tato píseň paprsků, zvonících o zemi a skrze její bytosti, zazní také někdy v tobě, když skládáš veršičky ke chvále země nebo necháváš myšlenky míjeti při práci i zahálce v rámci venkova. A vyhledáváš samotu, kde oddaný člověk splývá s dějem milostných styků země a kde tato píseň může zazníti nejryzeji, a omezuješ styk s lidmi stále více, vyhledávaje toliko ty, s nimiž hovory o krásných věcech plynou jako zurčící potok, nebo jiné, docela

primitivní, kteří nemohou zabolet. Ale stíny ironických oblaků plouží se přece stále po všech tvých krajinách.

Ležíš v travách a květech, vůně lesů tě ovívá, slunce hřeje a ptáci ti zpívají; smířen jsi s rubem života a nic tě nebolí; již již se zdá, že tvé štěstí promění se v píseň čistou, ryzí, samozřejmou, jako je píseň ptáka nebo hmyzu, a tvé myšlenky poplynou v naprostém souladu s letem ptáků, s krokem zvěře, s růstem bylin, se spádem vod... náhle však zvrtné všecko nahodilá vzpomínka a místo samozřejmého přírodního děje zříš vedle sebe nějaké lidské hlupství, povykující a šklebící se, píseň ti selže a myšlenky se ti zlomí, a zbude-li ti aspoň dobrá nálada, zpíváš si ironicky kuplet, směješ se, ač mohl bys stejně dobře i plakati...

Jednoho pronásleduje bůh, druhého člověk, ten i onen oblak pitvorný mezi zemí a sluncem. A toliko za cenu úplného eremitství, sobeckého a sterilního, možno se zbaviti těch, kteří stojí nám ve slunci.

Jednomu všecko je mučivým problémem, smrt i žena, hmota i život; tomu stojí v slunci bůh. Druhý považuje temnou stranu života za přirozenou a nutnou k pravému ocenění strany světlé, ale stále vidí ruce ochotné život obracet naruby, ničiti jeho krásu a velebnost; tomu stojí v slunci člověk.

Tomu stojí v slunci člověk. Prchám stále z jeho stínu, stále marně. Veškero přirozené zlo, smrt a zloba živlů, hlad a nemoc, rozmar milenčin a vlastní omyl vzejde a odejde, zapomene se; a dostavuje-li se i ke čtyřicítce melancholie jakási a únava, vyváží ji snívá moudrost, která množí člověku nejlepší chvíle a je naplňuje vůní nejsladších tymiánů. Ale skřek lidské hlouposti, zdánlivě tak malicherný, a přece stokrát vtíravější než veškero osobní hoře, zní do všech snů a nedá na sebe zapomenouti.

Řekneš si a cítíš, že nikdo na tom již nic nezmění: Život je krásný a dobrý i se smrtí, která se neptá, co ti bere, i se živly a instinkty, které bijí a ničí, i se ženami, o nichž již starý královský erotik řekl, že jsou hořké, i se všemi nedokonalostmi; život stojí za to, aby byl žit nejvroucněji a každým nervem tvé bytosti. A život a člověk jedno jsou, harmonie mezi nimi byla a – bude. Vývoj rozumu, toto strašlivé dějství, toť mezidobí, hrozná doba zvráceného řádu a pomatených zákonů. A proto nepřítel života a člověka je každý, kdo prodlužuje toto mezidobí, kdo zadržuje vývoj rozumu. Jsou to především kasty, jimž jde o privileje. Nedá se nic již říci ani pro ně, ani proti nim. Vývoj rozumu je dávno již odsoudil a provedení rozsudku předal vývoji sociálnímu, který se o to skutečně stará. Říká se tomu krize moderního státu. (Pan Paul Louis napsal o ní bystrý článek do Mercuru de France a Pokroková revue, jediná u nás, kterou možno ještě čísti,

přináší jej právě po česku: redakce opatrně poznamenává, že nevěří v pesimistická proroctví autora. Proč pesimistická? Optimistická, rozhodně optimistická, milý redaktore!)

Ale vedle kast úmyslně a s nejhorší vůlí potlačujících rozum a život, kast chovajících ve svém středu nejhorší zločince, stojí v cestě duchu svatému a slunci také zástupy svedených a zidiotizovaných, a v přílivu nepřátel pak je tak nesnadno někdy určit, kdo je darebák a kdo pouze hlupák. Pročež je lépe nerozeznávat a bránit se a nešetřit. Noční hmyz také ubíjíme v nutné sebeobraně, a je tisíckrát nevinnější...

Kam jsem se to až dostal! Tak ty myšlenky plynou, plynou, ale není to cvrčkova píseň prosycená sluncem, je to stále táž věc příliš lidská, stále totéž procitání ze sladkého živočišného opojení zemí a sluncem k drsné skutečnosti, jejímž strůjcem je člověk.

A to je při tom to groteskní: S bohem jsi hotov, se smrtí smířen, rub života přijímáš oddaně a všecko osobní hoře překonáváš jediným jitem v přírodě, jsi optimista a již nebolí tě, snílka sociálního, zdánlivě pomalý pochod pravd – ale ničemný hmyz, o to horší než ten noční, že má jakýsi zvrácený lidský rozum, a přece tak nicotný, směšný, jepičí, ten ti kazí písničku a staví se mezi tebe a slunce.

Hymna končí odrhovačkou. Ale zbývá ti něco jiného, když nelze ti pasivně poustevničit? Obešli se bez ní ti největší? A jiní, v nichž byl hymnický plamen slunce a revolty, což našli vůbec někdy svůj živel a aspoň první slova své hymny? Nezůstali pouhými automobilovými lupiči třeba?...

Hymna končí odrhovačkou. Držím v rukou krabici naplněnou mladými bylinkami a rozhlížím se po kopcích, jichž pestrá zeleň jako by vyvěrala ze skály a kadeřavými vlnami valila se dolů k řece. Tam dole v ohybu řeky, „pod skalkou“, je místečko domácích lidí. Letňáci mají koupelnu okrašlovacího spolku za mlýnem. Hodiny pro pány a hodiny pro dámy. Lodčky, na něž se nesmí v plavkách. Sem chodí se koupat jen židovská honorace a lidé, kteří se po ní opičí. Zato „pod skalkou“ bylo loni hlučno a veselo. A ti, kdož milují vodu a sluníčko a koupel v přírodě nikoli jako měšťácký obřad, ale jako rozkošnou idylu, také tu našli chvíli pro sebe. A teď si představte: machr okrašlovacího spolku, hlava klerikálního ústavu, chce nám tohle vzít, pronajmouti si louku a zařídit si „koupelnu“. To jest: hodiny pro pány a hodiny pro dámy. A v plavkách nechodit lidem na oči! A za to ještě platit! Koupelna za mlýnem netáhne dosti a pan ředitel žárlí.

Odrhovačka! A zkazila mi náladu. Lidský hmyz zastínil mi slunce. Vstávám se zuřivým akcentem a myslím si:

O boha jsem nikdy nebojoval, o ten kousek vody budu.

Je to groteskní, ale konečně je mi při tom dobře.

XVI

Místo dopisu

Milý Antoníne!

Ptáš se již potřetí, co dělám a do čeho jsem zapadl, že nepíši ani fejetonů, ani veršů, ani dopisů, a zdali jsem se již docela věnoval světu zvířat a bylin. A já stojím pod splavem, blíží se poledne, slunce pálí, po splavu tekou malinké praménky, jež si našly nějaký otvor v prkenném nastávku, šumí to a pleská lahodně a líně, voda se mihotá, až oči bolí: hledím na bílý, kolébající se brk a čekám třetího pstruha.

Je to umíněnost moje, vím, že jest již pozdě, že nezabere již, ale myslím si, tres faciunt collegium, a se dvěma nechce se mi domů.

Ale kvůli rybám toliko nezanedbávám, věř mi, těch několika posledních bližních, na něž ještě někdy vzpomenu. Jsem i jinak velice zaměstnán a nevím, co dříve.

Pstruzi ovšem lákají mne prozatím nejvíce. Když si voda prodělá ve splavu větší skuliny a rozešumí a rozpění se dole v zběsilém tanci, ty mršky strakaté vyskakují až do půli splavu, jsou mezi nimi pěkné kusy, a rybářské srdce moje nedá mi pokoje. Ale také hříbečky již rostou, pevné a čisté jako panenky. A jahody počínají na nejvyhřátějších místech.

Vůbec nechodil bych nejraději ani k obědu. A přece ještě jiná práce čeká a volá, až mi to ve svědomí pálí. Nové Bradáčovy vazby jsem ještě ani pořádně nepohladil. A pak to hlavní: chci ještě před prázdninami zahráti si na velkonakladatele; dělám korektury, píši, běda, obchodní dopisy, srovnávám adresy a čekám netrpělivě poštu.

Je to hrozné, jak čas prchá. Jsem již nervózní z té přílišné zaměstnanosti: přál bych si půl hodiny dlouhé chvíle (nikoli nudy, neboť té bestie jsem dosud nepoznal zblízka), půl hodiny bezvětrí, kdy ticho náhle tě políbí, až to zazvoní jako zlatý klíček k nebeské bráně: ve skutečnosti je to verš, který slibuje báseň, dovolí-li se mu po chuti a bez překážky zvučeti.

Tedy zde máš důvod, proč jsem ti tak dlouho nepsal a proč jsem se dnes rozhodl zabítí dvě mouchy jednou ranou: napsati fejeton místo dopisu a dopis místo fejetonu. I při tom ostatně bude mne pero pálení v ruce...

Den je příliš krásný. Židovky v pestrých županech jako nažraní hadi plazí se podle řeky a jejich čtrnácti- a šestnáctiletá mláďata vzbuzují hříšné laskominy. Člověka napadne všetečná otázka, proč ti inženýři od vodovodu neloví mezi nimi a jezdí raději do Brna na dostaveníčka s českými dámami. Ale hned si vzpomene, že také čeští elegáni brousící villegiaturou koří se úspěšně hezkým židovkám, – a „pobouřený vlastenecký cit“ se upokojí. Ve skutečnosti jako je ti osobně zcela lhostejno toto vyhřívající se a naporáděné stádečko, tak také jako občan cítíš, že je to hrozně vuřt, co tato společnost koná, jak zahání nudu a ukojuje pudy. Jen když politiku nedělá a za tři měsíce zmizí. Proč ostatně nemít malou tichou radost z té líné, smyslné atmosféry, která v horký červnový den rozlita je celou dědinou? Tací lidé nedali by se vůbec snést, kdyby neměli aspoň trochu zvířecích pudů. A člověku by se někdy teprve stýskalo po revolučních ozdobách kandelábrů.

Nemysli však, milý Antoníne, že příliš cítím zde tu městskou člověčinu. Mužů si nevšímám a po ženách ze zvyku dávám klouzati roztržitému pohledu, vzpomínaje při tom nejvýše oné římské krasavice, o níž psal Gautier paní Sabatierové, že její ňadra po rozšňěrování explodovala, vyrazila podlahu, rozlila se na Via Condotti, valila se po Corsu až na Benátské náměstí a zanechala hosty tonoucí v povodni lilií a růží. Zde by se to mohlo také přihoditi, jen ta povodeň nebyla by asi z květů tak vonných.

Tento Gautierův dopis citován je v jednom ročníku Mercuru de France. Ostatek jest ještě nemravnější a tak jsem měl z toho radost a přeložil jsem to a...

Ted' jsem tedy u toho nejdůležitějšího, o čem chci ti psáti. Za několik dní pošlu ti první číslo periodického tiskopisu, jenž bude bezpochyby velmi neperiodický, jemuž ze skromnosti říkám bibliofilský věstník a jenž se jmenuje Philobiblon. Tímto slovem, které se mi zdá velmi dekorativním pro můj titulní list a které ovšem bude shledáno hrozným všemi filistry, jejichž pedantstvím česká bibliofilie divže neonemocněla, nazval v době inkunábulí Richard de Bury svůj latinský traktát o lásce ke knihám. U nás budeme pod touto vlajkou psáti nejen o lásce k dobrým knihám, nýbrž vůbec o lásce k hezkým věcem a také o nenávisti k věcem ohyždným a pitomým. Vesele a kriticky, bez pedanterie a bez bázně.

Víš přece, jak se dívám na naši bibliofilii. Nezapomínám, že je dosud mnoho krásných věcí na světě a dobrá kniha že je toliko jednou z nich. Opouštím často knihu pro ostatní krásy světa,

poněvadž miluji život pěkně košatý, a nikoli jen jedním směrem vyvinutý; a nedám se již ani knihami zotročiti, poněvadž odmítám všechny zevní imperativy. Chtěl bych, aby kniha přicházela k lidem nikoli jako profesor se vztyčeným ukazováčkem, nýbrž jako pěkná milenka. A jako s milenkou je rozkoš největší, když má dívča prádlo sněhobílé a čerstvým vzduchem vonící, je třeba, aby také kniha, kterou milujeme a jako oko v hlavě střežíme, měla krásný zevnějšek, dýšící poctivostí a vkusem řemeslníka-umělce.

A jak také víš, počíná se tato rozumná bibliofilie u nás šířití díky iniciativě více nebo méně soukromé: již se myslí na to, aby hlavně skutečné literární poklady naše dostaly důstojné roucho, a u všelijakých těch výjimečných tisků přestává pomalu divoká libovůle a vítězí neformulované, ale zdravé zásady skutečného typografického umění.

Ale právě teď, jak zdá se mi, potřebuje česká bibliofilie nestranný orgán obranný a kritický, nějakého oddaného rytíře, který by bděl nad mladou naší princeznou, ohrožovanou různými draky. Pražský Český bibliofil nevychází, ač se prý k tomu stále chystá. Ale i kdyby vycházel, byl by sotva tím, čeho potřebujeme. Pražský bibliofilský spolek, který má jej v moci, je těleso příliš úřední, nehybné, neodvážné. Také jsou v něm lidé, kteří se bojí ďábla, který ve smyslných podobách mutí^[12] pastorské duchy. Ten jeden ročník, který vyšel, to byla publikace spíše parádní než užitečná. A především nekritická. A nekritickým Český bibliofil zůstane, i když vstane z mrtvých. Jako orgán spolku spíše amatérského než odborného nebude mítí nutné svobody a odvahy. Neřekne například panu O. Štáflovi, který tolik hřeší na účet krásné knihy a grafiky, neřekne mu od plic pravdu. Nepůjde například do boje proti nakladatelským pašům. A tak dále.

Philobiblon naopak chce pobuřovati. Bude věstníkem několika dobrých našich edicí, bude ochotně i věstníkem pražského spolku, rozhodnou-li se páni pro to: po té stránce chce pouze sloužiti; ale tam, kde odpovídati bude toliko redaktor, tam bude se mluvit zase jednou postaru, bez ohledu napravo nebo nalevo, tak, jak se již přestalo od jisté doby mluvit v českých časopisech.

Ovšem, milý Antoníne, okruh našich zájmů nebude tu příliš široký. Ale nebudeme ho také zužovati zbytečně.

Od krásné knihy je zcela malý skok ke krásné rytině a většina takzvaných bibliofilů tento skok učinila hned na počátku. Philobiblon bude si všímati všeho umění grafického a všeho uměleckého řemesla grafického také. A jako se to rozumí u zahraničních časopisů podobného rázu, bude se také u nás samo sebou rozuměti, že Philobiblon dle potřeby věnuje nejednu

stránku umění vůbec a všemu kulturnímu životu. A pochybuji, že – kromě leda potrefených, jichž ovšem bude asi nemálo – pohněváme si někoho, když se dokonce rozhovoříme někdy i o věcech, které souvisejí – s kulturou srdce a nervů...

Tedy vidíš, milý Antoníne, že člověk i v lese na pařezu a u vody při rybaření může vysedět divoké vejce kukaččino. Ba mám tu někdy myšlenky velmi kruté, bojovné, nepokojné.

Kdybys mne tu tak viděl pod splavem napolo hypnotizovaného žářem a mihotáním vody a zdánlivě zcela zahloubaného v pozorování kolébajícího se brku, řekl bys, že již nedovedu nehorázně si odplivnouti. A přece! Kdybys věděl, jak se mi někdy zasteskne po tom starém našem praporu rudém! Jak rád bych vlezl někdy až po kolena do toho bahna, ve kterém jej utopili vypasení pastýři zmalátnělého stáda, abych jej vynesl na světlo boží, vypral v čisté, pstruhové vodě, osušil v pryskyřičném vzduchu, drahý, drahý, drahý. Chtěl bych mu vrátiti svěží rudost našeho mládí a jeho žerdí bítí a bítí...

Lasciate ogni speranza...^[13] Milý Antoníne, člověk není nikdy docela spokojen a já se znám příliš dobře, znám svůj žaludek, tak snadno otrávitelný, znám své bližní, kteří chodí a říkají: aspoň tak a tak, a první dali by se na útěk. A proto věř především, že je mi dobře, hihhi, docela dobře pod praporem smaragdovým. Pan dr. Ocásek je přesvědčen, že jsem se polepšil; pan inspektor Mrcásek řekne, že jsem nepolepšitelný a že se mnou nic není, poněvadž v 1. čísle Philobiblonu otiskl jsem ten Gautierův dopis. A pan Vonásek dá mne do klatby, že jsem si tu pohovořil s Právem ženy.

Panu bibliofilu Mrcáskovi připravil jsem ostatně ještě jednu mrzutou chvíli. Dotiskují mi právě další velkonakladatelský podnik: Mladého Flauberta Zápisky z cest. Je to pěkný dokument svěží, galské mladosti literárního „benediktýna“. Pan Mrcásek bude v tom viděti toliko to, co v tom viděl berlínský von Jagow, když to zkonfiskoval. Jagowa klepli přes prsty a překlad zase pustili; pan Mrcásek bude mlčet, aby nebyl klepnut.

Milý Antoníne, bude to pěkná knížka. A tož se již nezlob, že jsem ti tak dlouho nepsal. Tak tuze zaměstnanému člověku musíš to přece prominouti. Mně je také na všecko dlouho čekati.

Budu patrně čekati na abonenty jako teď na toho třetího pstruha. Nebere a nebere. A mně kručí již v břiše přesto, že dýmám. Měl bych jíti k obědu. Bude to něco nahonem (neboť žena je právě tak strašlivě zaměstnána jako já), něco nahonem a salát s kyselou smetanou.

Hm, salát s kyselou smetanou... ten třetí pstruh zcela jistě již nezabere... Sbohem, splave! Sbohem, Antoníne!

XVII

Souvenir de Prague

Pěkného pstruha byl bych včera málem ztratil. Bral, bral, a já toho neviděl, necítil, poněvadž jsem mával kapesníkem za vlakem, který za zády mi prchal vraceje domovům poslední červené košile. Červené košile všechny byly v oknech a v každém okně byl kapesník. Nebyly to sice již ony jásající a vysoko vzlétající kapesníky, jako když se jelo vzhůru, ruce, které je držely, zdály se unavené, ale přece ještě třepotalo se to bílé ve všech oknech – nu, tak jsem mával, mával... Mával nikoliv tomu, co jest, ale tomu, co by mohlo býti a co snad jednou... Budme optimisty.

Pstruha jsem nicméně dostal; háček měl až bůhvíkde. Uložil jsem jej do sáčku k prvnímu a odhodlal jsem se čekat na třetího. To činím pravidelně, ač pravidelně jdu domů toliko se dvěma. Je to již můj osud. Ale takové čekání je dobrou příležitostí k meditacím. Anebo ke vzpomínkám.

A tož jsem vzpomínal, jako ti tisícové, kteří se již navrátili domů s hlavou až do bolava rozjitřenou nebo omámenou, vzpomínal jsem na Prahu. Také jsem ji opět jednou spatřil. Pro jediný den. Bylo toho však dosti.

Nějakou pitomost bylo mi v Praze vyřídit, jednu z těch, k nimž nutí božího tvora hloupost lidská a moudrost zákonů. Neobětoval jsem jí ani hodinu. Zapomněl jsem na ni pod prvními slavnostními stožáry. A měl-li jsem v jedné chvíli chuť zakroutiti několik parvenuovských krků, první červenobílý prapor vesele plápolající ve větříku zaplašil můj vztek...

Až do setmění potuloval jsem se s udicí podle Svitavy. Nutno využitkovati posečených luk a dobrého stavu vody. Pak jsem se převlékl jako na procházku, v Brně jsem povečeřel a po jedné hodině míjel jsem opět břehy Svitavy, odpočívající v temnu a vydechující příkrou vůni. Stará písnička: Prchající rychlík a v dáli Město, na něž nemožno nemysliti při nepohodlném dřímání. Stará písnička byla tentokráte poněkud jiná: v rychlíku bylo více nervózy, vyzářovala z mnoha nedočkavých tváří a zdálo se, že přechází i v rytmus vlakových kol a pák; a Město v dáli, na něž jsme myslili, slibovalo ruch a slávu.

Nejsem naštěstí ani cestující obchodník, ani turista. A tak má pro mne ještě jakýsi půvab takový malý let do dálky, přerušení idyly. Nahořklý půvab. Těch pět hodin ve vlaku, toť utrpení, ale ta myšlenka, že večer stál jsem pod olšemi Svitavy a ráno projdu se Městem, po němž zde ještě tolik lidí touží, toť rozkoš. Naivní rozkoš jako všechny rozkoše, jež nám působí věci, které nám dosud nezevšedněly. Z toho ovšem následuje, že uvědomělí požitkáři mají býti opatrní. A že ti,

jimž peníze všechno dovolují kdykoliv, jsou skoro jistě připraveni o požitek naivní, který je nejvyšší. Neboť peníze svádějí k neopatrnosti, aspoň peníze příliš velké.

Podřimoval jsem neklidně až do svítání a pak bez účasti zíral jsem do ranních krajin. Teprve u Jiren rozehřálo se cosi v mém nitru. Ospalost zmizela, mružel jsem si nějakou výskavou písničku a oči se mi jistě leskly, což snad ví útlá a pihovatá sokolka odněkud z Valašska, která v tu dobu také již nespala. Znamé lesičky, známá luka, známé struhy a rybníky. Všecko skoro takové jako před lety, když jsme po celé této štrece až k Hrdlořezům lovívali s kamarádem B. pro akvária.

Sokolka naproti, přes veškeru městskou poloparádu každým coulem venkovanka, hleděla rozespálými očima do kraje. Nebyla, jak se zdá, zasvěcena příliš do tajů přírody. Neboť u jirenského lesa vyskočila náhle v radostném zmatku, rychle pohlédla na ostatní, pak na mne, jenž jsem s ní hleděl oknem, a opět ven. „Je to živé?“ vykřikla. „Ano, je to živé,“ pravil jsem se smíchem. V lehké ranní mlze stála na pokraji lesa srnka.

Těch několik vteřin mne rozveselilo. Měl jsem chuť nahlas zaspívati si, falešně ovšem, neboť jinak to neumím. A náhle zdálo se mi, že teprve před několika dny kráčel jsem alejí tohoto jirenského lesa s kamarádem B. a že ta srnka je táž, kterou jsme v tomto lese kdysi spatřili. Skočila přes potok a zmizela v houštině směrem ke trati. Byla to první srnka ve volné přírodě, kterou jsem v životě viděl. Od té doby viděl jsem jich mnoho, ale na tu první jsem nezapomněl. Byla událostí mého městského života. A kdybych byl domýšlivější, věřil bych, že vypravovala o nás svému potomstvu a teď přišla mne pozdravit v osobě své dcery nebo vnučky...

Znamé lesíky, známá luka, známé struhy a rybníky. A teď již černé továrny a činžáky. A teď nádraží, kde červené košile vítají pestré jihoslovanské hosty...

Poněkud skeptický, bez velké víry a bez nadšení, rozmražený ranním chladem kráčím s Antonínem pomalu vyzdobeným městem. Vyhlíží vesele, chystá se k národnímu svátku a k velkému peněžnímu obratu. Viděl jsem již mnohokrát stavěti tyto stožáry, vláti tyto prapory. Zaměřili jsme po snídani k Mikulášské třídě a k novým nábřežím. To je pro mne nová Praha. Rozhlížím se tu, představuji si starou, zničenou idylu, na jejímž místě roztáhlo se pohodlně a marnotratně moderní město. Nelibuji si, nelituji, orientuji se toliko. Pak hradčanské panorama dělá mi dobře. Nestárnoucí, nezevšedňující krása. Škoda, že nemožno říci: nezohyděná. Odvyklé oko cítí dvojnásobně ty dvě pitomé, bizarní ohavnosti: rozhlednu a Hanavský pavilon. Také Strakovská akademie překáží. A běda, na Kramářově baště roste již nějaké zdivo!

Zatoužil jsem v duchu po odhodlaných teroristech, kteří by v oboru estetickém cítili rozhořčení tak jako jiní v oboru sociálním. Zatoužil jsem po národu, který by si tak vážil své krásné minulosti, že ani její obraz nedal by zohyzd'ovati časovou hloupostí tatíků nebo zpanštělých politiků.

Šli jsme až k vyšehradskému tunelu. Jako člověk nevinný, který mnoho zapomněl ze svého pražanství, chtěl jsem projít. Tu vidím, kterak žene se k nám obtloustlý výběrčí. Kamarád upozornil mne se smíchem: udělal jsem rychlý obrat, a výběrčí vracel se rozhorleně na své místo na druhé straně. Nebylo mi líto krejcaru, neumím tak dobře počítati. Nějaký starý pud však přiměl mne ukázati záda té úřední osobě, která chtěla přepadnout člověka netušícího nic zlého. Diváci byli by to shledali asi směšným. Smál jsem se ostatně také.

Po poledni promenoval jsem po Ferdinandce a Václavském mezi lidskými spoustami. A opět: Několikaletá distance ztrácela se mi pomalu, neměl jsem senzací novoty. Jako bych se byl vrátil z villegiatury. Cítil jsem také, že vnitřní krása tohoto města se nezměnila, aniž jed jeho zubů vyprchal. Stará láska k tomuto městu a stará nedůvěra probudily v mém nitru dvojakou hudbu. A vyhříval jsem se v širých jeho ulicích jako ryba ve vlažné pobřežní vodě.

Řekl jsem si – a to mělo zvláštní dobrý smysl –, pojeděš do Prahy na jediný den, a nezmění-li okolnosti mimo tebe tvého úmyslu, uvítáš ráno opět břehy Svitavy. A proto nebudeš zkoumati žádných rarit, nebudeš prolézati výstav a nových památností, nýbrž až odbudeš svou věc, bez programu a beze spěchu dáš se unášeti vlnami ulic jako větříkem motýl. Osvěžíš-li několik starých dobrých dojmů, přineseš-li si nějaké nové, tím lépe. Řekl jsem si také, že pro lidi nebudu existovati a jeden kamarád jako průvodce že mi stačí. Nikoho jsem nevyhledával pro marné otázky, několik pozdravů dopadlo co nejchladněji. Měl jsem krajně požitkářský úmysl. Štěstí mi vcelku přálo. V cizím davu chodil jsem neohrožen a nedotčen. Slunce svítilo a prapory poletovaly. Konstatoval jsem málo krásných žen. Jinak jsem byl s nimi však spokojen. Krátké a uzoučké sukně, pod nimiž jsou toliko reformní kalhotky, lehké krajkoviny přes lehké spodní živůtky, dobré šněrovačky: je to nahaté, měkké, vyzývavé a příjemné a tak dobře samozřejmé ve městě, kde se nikdo již neohlíží. A mladé Pražanky, které se strojí, vynašly jakési veslování rameny přiměřené chůzi, takže uvádějí v pohyb všecky příslušné tělesné vnady, jež se vlní a zdůrazňují; je to mírný břišní a nadrový tanec, který má svůj velkoměstský styl.

Rozumí se, že jsem nemohl zavřít oči před pomníkem Palackého, když šel jsem mimo. Byl však polou zakryt plachtami a zabarikádován slavnostním dřívím. Má již svou historii, jejíž perlou jsou slavnostní řečníci. Nemohouce uvažovati o pomníku, uvažovali jsme aspoň o ofi-

ciálním českém národě. Ale zanechali jsme toho brzo; nebylo to veselé ani povznášející... Také Myslbekova Václava viděl jsem poprvé, krásnou věc na místě, jež se nezdá vhodné nahoře u Muzea. Ostatně na podobné novoty musí si oči teprve zvykat.

Opoledne byl mi na Ferdinandce představen mladý český spisovatel. Lekl jsem se. Je to nejlepší snad talent z mladých, ale bál jsem se, že má výchovu estétů na druhou. Mýlil jsem se, mluvil velmi lidsky. Tedy i tu přálo mi štěstí. Pak, poněvadž bylo přece nutno přivést něco z Prahy, zastavil jsem se v Artělu. To byla má jediná exkurze do umění. Dopadla dobře. Na obrazech v Uměleckém měsíčníku ledacos připadalo mi podivné. Zde, ve skutečnosti, překvapila mne u většiny líbeznost, prostota, účelnost. Také láce, veliká láce dokonce. Praha by si věru měla vážit takového uměleckořemeslného podniku. A dalo by se při této příležitosti udělati malé kázáníčko na jisté adresy, jež smějí si dovoliti každou cenu a každý nevkus snad jen proto, že propagují lidové a ještě častěji pseudolidové umění i „umění“.

Také Reprezentační či Obecní dům jsem navštívil. Jen potud, že jsme se na odporučení uchýlili do sklepního sálu, dobře ventilovaného a barevně jakžtakž ztlumeného. Zahlédl jsem tedy jen zcela malý zlomek všeho toho procovského luxu, jímž se tu parvenuovsky mrhalo. Víím, byli tu i moudří lidé, kteří se dali omámit. Ale mě zabořelo srdce jen při pomýšlení na ty miliony, za něž by se byl dal pořídit malý umělecký ráj vkusu, elegance, ducha a původnosti, kdyby u nás nebyli mladí vždy tak dlouho v klatbě, pokud něco chtějí a dovedou. Hovořili jsme při laciném plzeňském (za 28 hal.!), labužnický měnice co chvíli předmět hovoru, ale nějaký správce restaurace, šermířsky prý vychovaný, nepřál nám tiché hodinky v chladném sále: hádal se se svými podřízenými v otevřené místnosti před kuchyní tak vytrvale a hlučně, že jsme přestali slyšeti svých slov. Odešli jsme tedy, davše mu rázné napomenutí.

Skončili jsme večer na Střeleckém ostrově, byvše ještě u Národního divadla posypáni růžemi, které patřily průvodu chorvatských sokolů, jenž se ubíral kamsi za most. Seděli jsme tu až do vlaku. Měl jsem vždycky rád jeho elektrické světlo mezi kaštany, jeho pestré obecenstvo při vojenských koncertech. I u Svitavy někdy na ně vzpomenu, když dostanu malou recidivu, chuť na velkoměstskou hodinku. Bylo to, jak to bývávalo, a bylo to příjemné. Nějaká vysoká dáma chodila tu promenádou. Nevím, byla-li hezká. Ale měla štíhlé bílé šaty s černým pérem na bílém klobouce a na krátkém řetízku vodila nádherného bílého ruského chrta.

V půl jedenácté vydali jsme se pomalu na vlak. Ulice byly ještě plny pestrých davů. A večer byl překrásný. Ale když u Perštýna rozloučil jsem se s Antonínem, vykročil jsem rázně a bez váhání opouštěl jsem město, strojící se ke slavnosti...

Ve vlaku židovská společnost. Kuplíř s děvčetem, jež vezl z Teplic do Pešti. Brebentili maďarsky. Pak několik moravských hostinských, kteří jeli ze sjezdu a brzo usnuli...

Čtenář se usmívá tomuto cestopisu. Já také. Na otevřeném okně stojí mi vysoká černobílá váza z Artělu, souvenir de Prague. Přinesl jsem si do ní od mistra Band'oucha malé červené růžičky: Grimson Rambler. Děti z dědiny jí říkají housenka, ale našim židovkám se líbí. Mně také. Dívám se na ni a přál bych si, aby všechny moje upomínky na Prahu byly vždy tak pěkné jako ona. A aby se v Praze dělaly samé takové pěkné věci. Tak vkusné a poctivé. Tak prosté a statečné. Třeba i v politice.

XVIII

Pozdrav z nejužší vlasti

Snad se jednou naskytne příležitost, která mi dodá chuti napsati stručnou historii domečku čp. 45 v Žižkově, kdysi všelijak pověstné „olšanské vily“, o níž mohu snad bez domýšlivosti tvrditi, že hrála jakousi maličkou úlohu, známou tu a tam i na Moravě. Bude to ovšem pouze historie pro fejeton. Nic více. Ale uvážíme-li, jak napsal například dr. Flajšhans své literární dějiny jako vědec, nebude to snad ani tak málo.

Historie tohoto čp. 45 pokračuje. Vydávají se tu teď knížky. Většinou dobré knížky. Pokračuje však beze mne a já jsem odvykl zcela myšlence, že jsem také jakýmsi domácím pánem. Cítím-li velmi často v naší dědině, že tu nejsem ani domkářem, nemám příležitosti pocítiti, že jsem u Prahy domácím pánem, domácím pánem ve své nejužší vlasti, kterou jsem opustil.

Nemám-li tohoto pocitu a nestojím-li dokonce o něj, jsou přece aspoň věci, které mi připomenou někdy mou zavrženou sociální funkci. Například reklamní tiskopisy, které docházejí na majitele domu v Žižkově. Nebo volební tiskopisy k žižkovským obecním volbám. Jsou to pravidelně věci, které mne zcela nic nezajímají. Je to pravidelně papír na pálení. Pozdravy z nejužší vlasti, které bych rád s díkem odmítl, kdyby to šlo.

Nicméně mohu zaznamenati jednu výjimku z minulého týdne. Pozdrav, který mne dojal, který připomenul mi také důrazně mé žižkovské povolání. Neboť toliko domácím pánu patřil, nikoli českému spisovateli.

„...vědouce, že ráčíte souhlasiti se zásadami a programem národní strany svobodomyšlné, dovolujeme si Vás zváti k účelné práci v této straně. Račte laskavě přiloženou přihlášku vyplniti...“

Bravo! Místní mladočeská organizace v Žižkově ví tedy velice mnoho, více než já, že totiž S. N., majitel domu čp. 45, souhlasí se zásadami a s programem národní strany svobodomyslné. To vyvažuje poněkud to, co tato organizace neví, že totiž S. K. N., český spisovatel, s národní stranou svobodomyslnou nesouhlasí. Nicméně i toto vědění místní organizace není asi příliš hluboké. Bojím se, že toliko kombinuje v duchu dnešní doby: X Y je domácí pán, ergo je mladočech. To by nebylo veliké kombinační umění. Takhle kombinovati je rozhodně snadnější než vědět, kdo je to X Y, český spisovatel. Nežádám toho ovšem od žižkovských mladočechů. Vždyť jsem dosud nekandidoval, aniž konal senzačního přednáškového turné po českých vlastech. A ty doby, kdy jsme dnem i nocí pobuřovali žižkovské obecnost, jsou zapomenuty. Věděla o tom ostatně spíše místní policie než místní organizace mladočeská.

Jinak jest věc velmi prostá. Mladočeši verbují domácí pány. A místní organizace žižkovská nemohla věru tušit, že její dopis dojde a dojde českého spisovatele na moravské dědině jako sladký pozdrav z nejužší vlasti. Pošlu jí tyto řádky jako poděkování. Bude dobře, připojím-li některá vysvětlení.

Přípis místní organizace je charakteristický. Nemluví se v něm o politice, mluví se v něm o hospodářských zájmech středních stavů. Nemluví se v něm o politice, neboť bylo by asi nutno mluvit o ideálech. Mladočeská organizace potřebuje však domácích pánů a soudí, bezpochyby správně, že s nimi těžko se o ideálech mluví. Mladočeská organizace nemluvila by ostatně ani jinak o tom, čeho nemá. Neboť tak daleko již jsme, aby se u nás dalo mluvit otevřeně, nepokrytě, upřímně. Jsme národ pokrokový a svobodomyslný!

„Veliký sociální zápas, který rozvířil veškerou naši českou veřejnost, dokumentoval jasně důležitost stavovských organizací... Sociální a hospodářské důsledky boje tohoto nutí zejména ze (snad se?) stanoviska středostavovského k vážné úvaze... Stavby střední, toto jádro českého národa, štvavou činností stran žijících z jejich rozervanosti nalézají se ve stavu, který způsobuje... občasně hospodářské pohromy... Množství složek, z nichž střední stav se skládá, nepřipouští však zastoupení jednotlivých stavů v zastupitelských a zákonodárných sborech... Jediná možnost uplatnění politiku středních stavů jest pevné přimknutí k silné straně politické... Nejvýhodnější společnou základnou pro jednotný hospodářský postup českých stavů středních jest národní strana svobodomyslná, která jak svým programem a zásadami proslovenými Sladkovským a Juliem Grégrem, tak i dosavadní vykonanou prací zájmům stavů středních nejlépe vyhovuje...“

To je řeč v podstatě upřímná, i když trochu zdobná a načechraná. Byla by ještě upřímnější, kdyby to byl hlas zdola, a nikoli shora, kdyby to nebylo verbování. Zdola nezněl by však jinak: Ti, kdož se dnes pevně k sobě přimykají v silnou politickou stranu, u níž záleží především na síle, a nikoli na zásadách a charakteru, ti si rozumějí navzájem, obecní radní se sekčním šéfem, kandidát starostenství s kandidátem ministerství, jenerál s kaprálem, fabrikant s pekařským mistrem. Vědí, co chtějí, a nestydí se říci to, poněvadž pomalu celý národ to chce, aspoň národ těch, co něco mají, ať už je to advokátní kancelář nebo uzenářský obchod ve vlastním domě nebo mandát a politický vliv.

Nutno ovšem čísti mezi řádky a přeložiti si některé výrazy z básnické mluvy politické do řeči všednější. Místo „veliký sociální zápas, který rozvířil...“ mohlo by státi v přípise také „všeobecná a stoupající drahota“. Bylo by to stejně populární a myslím zřetelnější. Neboť „veliký sociální zápas“ není u nás teď tak akutní. A právě ony střední stavy, mezi nimiž verbují se mladočeši, nepociťují ho tak příliš trpce. Také červené strašidlo nestraší u nás již hezkých pár let, a zejména stoupenci dr. Kramáře neměli by ho zbytečně citovati. Je přece příliš jasno, že pro ně strašidlo stalo se strašidlem teprve po nezdařeném volebním kompromisu s ním a po pokrokové dohodě moravské.

Ale ovšem drahota je veliká, a nejen fabrikanti, nýbrž i mistři mívají obtíže se svými dělníky. Krátce: Jsou s tím starosti, jak se říká. A dodatečně se tedy povzdechne: Nač rozmnožovati je ještě o starosti politické, o nevýhody národní sebeobrany a opozice, o zájmy pokrokové a kulturní, o zápas s klerikalismem atd. Silná strana politická, toť v tomto případě tužba téhož praktického srdce jako aklerikalismu. Dva pojmy z téže dílny. Dva vynálezy téže pozitivní politiky, která odstraňuje všecko nepohodlné, všecko, co překáží panu Bařtipánu v obohacování se nebo v politické kariéře směrem vzhůru.

Písnička o silné střední straně má jak známo již svou historii u nás. Toužilo se po ní jako po pokrokovém můstku přes propast, která, mezi sociálně hluchými pány a bouřícími se otroky. Jiní viděli v ní příjemný pokus o nasycení vlka bez nebezpečí pro kozu. Konečně vylezla z toho dnešní mladočeská strana jako prototyp strany, jejímž tmelem jest jediná věc, a nic než tato věc: osobní prospěch. Síla strany mladočeské je dobrým ukazovatelem vývoje prospěchářství v našem národě.

My, kteří viděli jsme rozmach českého idealismu a sledujeme nyní jeho úpadek, my, kteří stále ještě otvíráme udivené oči, nemohouce pochopit poušť, která pomalu kolem nás se rozlezla, nedivíme se, pranic se nedivíme, že mladočeská strana je silná strana. Viděli jsme, i na svých

bývalých družích jsme viděli, jak těžko odolává se očím sirény, která slibuje mír, záštitu obchodů politických i nepolitických. V jednu dobu vyhlíželo to jako epidemie. I básníci reorganizovali stranu bařtipánů. Viděli jsme zlomené páteře. Prohlédali jsme charaktery. Ale nedostali jsme chuť následovat...

Příliš pozdě došel mne přípis mladočeské organizace. Byl by býval ovšem před lety stejně málo platen. Již na počátku let devadesátých patřil jsem k těm, kteří nechtěli státi ani na levém křídle mladočešství. Ale tehda byla to přece jiná strana, nezakoupená ještě fabrikanty, a náš odpor proti ní byl pouze politický a částečně sociální. Dnes je to i odpor mravní.

„Národní strana svobodomyšlná“ je v mých očích dnes pouze velikou skvrnou na našem národním těle, útvarem, v němž dočasná vysílenost naše politická i kulturní dovolila shluknouti se všemu, co zvláště dobře reprezentuje špatné stránky české národní povahy. Poněvadž dnes namnoze i nejširším vrstvám chybí láska, odvaha a síla k důstojnému politickému životu, mohlo všecko nerozhodné a opatrnické vztyčiti směle a beze studu svůj kramářský prapor, a to je jádro i slupka mladočešství. Jeho výmluvou je poukaz k Polákům. Ale našťestí pro národ náš a nanešťestí pro mladočechy nemáme stančiků. A dovedeme býti demokratičtí v dobrém smyslu a přes veškeru svou slabost rozpomínáme se obyčejně ještě včas.

Takové rozpomenutí bývá obyčejně trochu hlučné. U všech národů, nejen u nás. Ten, kdo sobě a národu tak rád by opatřil nadosmrti zlatý úsměv rakouských nebes, který dal do klatby „štvavou činnost stran“ a neseje vítr, sklídí možná nakonec přece jen bouři. Tu, která nás očistí a probudí naše utajené síly z letargie zdravé pro žirný skot, ale tak zhoubné pro národy, tu, z které jsme se dle Nerudy narodili, v které jsme šli stále kupředu a která ještě dlouho bude nejbližší školou našemu národu, jenž rodí tak příliš mnoho duší, které, začnou-li jednou sloužit, nevědí, kdy přestat, a nejraději by se usloužily.

XIX

Elegie

Je mi nějak smutno a protivno. Ani voda, u které často celé dny postávám, nechce mne vyléčiti. Ani voda, spanilá a tajemná, mihotající se lehce mezi olšemi a vrbami. Pozoruji blažený tanec motýlic, zelených, modrých a hnědých, a závidím a hněvám se, a chytím-li rybu, jsem chladnokrevně krutý. Nejlépe bylo by opítí se až do polomrtva, stonati někde v koutě a pak teprve s rekonvalescentní chutí k životu stanouti znova uprostřed nádherného léta.

Lidský skřehot, jediný zvířecí zvuk skutečně navýsost odporný, kalný proud nesmírně zbytečných žvástů, huláká všemi ulicemi villegiatury, peče se na slunci jako prskající špatný omastek a nějaký ženský klavír zušlechťuje ještě tuto kulturní symfonii. Není možno myslit na něco krásného. Dříví bych štípal až do úpadu, slepě a bezohledně k prstům. A ještě raději štípal bych lidské lebky...

To je tak, když nějaké povinnosti nebo okolnosti vytrhnou člověka z přírody a samoty a donutí ho ke styku s lidmi aspoň v myšlenkách. To je tak, když člověk neslyší dlouho laskavého a krásného slova a žije v poměrech, kdy na ně čeká.

Och, jak jsi veliký a bohatý, splýváš-li někde v samotě se stromy a travami uprostřed lesů nebo polí! Cítíš se součástíkou velikého dění, nejsi nic a jsi všecko, a Veliký Pan, který dosud žije, ale skrývá se nevděčné době a jen čeká, poněvadž ví, že bláhový člověk vystřízliví zase jednou ze svého poblouznění, Veliký Pan žehná ti jako věrnému svému děcku a drsný jeho polibek cítíš na svém čele!

Ale jak jsi chudý a maličký uprostřed lidí, ve svém neobratném a nedobrovolném obcování s nimi, jak sám a sám, blázen mezi moudrými, chytrými a prohnanými, ty, člověče, který miluješ umění a myšlenky, utopie a revolty, krásné věci a naivní ženy, přírodu a svobodu, ty, šilence, zločince, pitomce! Žiješ dnes ve světě cifer a o tvůj pípot nikdo se nezajímá. Ofélie, jdi do kontoáru!

Ano, příteli! Tvá žena si to přeje, příbuzní na to naléhají, přítel ti to radí, úcta bližních řídí se dle toho: Kamaráde, jdi do kontoáru. Dvě třetiny svého bdění věnuj cifře, božské, vznešené, neodolatelné cifře, a teprve zbytek svým bláznivým ideálům a zbytečným pitomostem, teprve zbytek, a co nejopatrněji. Pak se staneš někým: žena tě poslouchá, příbuzní tě chválí, přátelé se tě drží a bližní tě ctí, přicházíš z království cifry, a kdož ví, co z tebe jednou nebude. Pomni, že dnešnímu světu je zcela lhostejno, kdo jsi, a že se zajímá jen o to, kolik vyděláváš. Nestyd' se za to! Jsou na světě vznešenější věci než člověk a propadly témuž osudu. Nikdo se neptá po množství krásy a ducha v předmětech, každý chce vědět toliko, kolik stojí... Jsi pták v kleci z cifer. Svět je líheň cifer, život vášnivý rej cifer. Obchodních cifer, nutno dodatí...

Naproti na břehu pod vrkami sedává s udicí mladý Herr Kraus. Student z Vídně myslím. Dělavá totéž co já. Jdu-li pod splav, přijde za mnou. Haben sie was schon? Chytám-li na sýr, chytá na sýr. Chytám-li na červy, vytáhne červy. Mám-li brk, nasadí si brk. Mám-li korek, nasadí si korek. A ten člověk, sotva mám rybu na břehu, ptá se, kolik váží. Aby to v duchu mohl rychle přepočítat na to, kolik stojí. Kolik, kolik, kolik! Má v účtě cifry. Obchodní cifry, nutno dodatí.

Místo pana Krause, izraelity, mohl by však seděti naproti také pan Kadeřávek, křesťan. Místo Němce Čech. Vše jedno. Kromě několika tichých bláznů, kteří tu sedíme na březích Svitavy z lásky k vodě a z čistého pudu, i všichni udičkáři převádějí kořist na cifry, syni své doby.

Té naší doby! Také má svoje slunce, zlaté slunce, běda, telecí podoby. Také miluje odvahu a svobodu, běda, ve vykořisťování člověka. Také miluje krásu, krásu cenných papírů, cifer, obchodních cifer. Miluje i filozofii a vědu. Chudák Nietzsche jest jejím filozofem, bohudík nevolky. Národohospodáři oddaní velkokapitalismu jsou jejími teoretiky. Zním jednu dívku, ta má dukáty, má dukáty? A proto má všechny ctnosti. A tak království cifer žije, vzkvétá, šíří se; mřížoví klece naší houstne: dýcháme ještě?

Mladý Herr Kraus je ostatně docela snesitelný človíček. Naivní diletant, který počítá, poněvadž celý svět počítá. Včera představil se mi dokonce starý Herr Kraus. Přijde někdy popotácet se na břehu s ohromným prutem, s nímž loví prý v Dunaji. Neshledal jsem ho nepříjemným. A tak obléhali jsme společně jednu zátočinu. Od jisté doby jsou mi vůbec ti naši vyhřívající se židovští kramáři méně nepříjemní. Chápu je. Jsou upřímní. Nosí na odiv své cifry jako jejich ženy své maso, ale nějak klidně, samozřejmě, s čistým svědomím. Jsou upřímní, neoblékají červených košil na kramářské nitro. Vyděláváme, hlásají každým slovem a gestem, ale nemluví přitom o hospodářském povznesení národa a o nutnosti pozitivní politiky.

Od jisté doby jsem menší antisemita. Cítím, že antisemitismus je již příliš jednostranné omezování nenávisti. A zdá se mi, že český národ bude nucen pomalu docela přenechatí jej páteru Šrámkovi a podobné chase. Byl vysvětlitelný, oprávněný, dokud jsme mohli židům záviděti, dokud židé dovedli lépe počítati než my, dokud oni jen tučněli ve zlaté kleci. Dnes máme však vlastní zlatou klec, dnes milujeme cifry, jako Hus miloval svou pravdu a Žižka svou dobrou vojnu, milujeme cifry tak, že z jedněch 600.000 děláme dvakrát 600.000 a z českého národa vládní národ. Vládní národ v červené košili, poněvadž přes starou tradici nepřechází se jen tak...

Je mi smutno a ošklivo. To proto, že se zase jednou příliš zaměstnávám lidmi a ve chvíli skoro historické svým národem. Ztracená povinnost! Je mi až příliš jasno, že pořádný člověk hlásí se za všech okolností ke svému národu, i když cítí sebemezinárodněji. Za jistých okolností je opak přece ponížením, vzdáním se sebe sama. A pořádní lidé se nevzdávají, především sebe se nevzdávají. Hlásiti se ke svému národu je za všech okolností povinností především k sobě. Za všech okolností. I tehda, když se člověk rdí za národ studem. Pak je to ovšem ztracená povinnost.

Ano, je to zatracená povinnost, když se přitom rdíš studem, když se cítíš synem vládního národa, ty, který jsi po celý život myslel, že stáváš na národu, jenž aspoň ve své lásce ke svobodě, myšlence a odvaze je nepolepšitelný.

Je k zalknutí hnusno kolem. Dýcháme ještě? A dýcháme-li, máme-li aspoň dobrou vůli dýchat plnými plícemi, ty a já, hrstečka zavržených synů, máme-li dobrou vůli křičeti a bránit se, pokud nám to dovolí zátopa zlatých cifer, jež se derou do hrdla, do očí, do uší, to ubohé zvíře, jemuž říkají český lev a jež nám stále ještě malují majestátní jako straku na vrbě, to dodýchalo. Z krásného zvířete zbyla jen kůže, kterou vycpali hospodářskými a pozitivně politickými frázemi, uvěznili ve zlaté kleci a dávají hlídati pány ve fraku, kteří kandidují tímto způsobem na ministerská křesla a tajná radovství. A ubohé, kdysi krásné zvíře dívá se na nás skleněnými očima, za nimiž není života...

Ptáku, co tikáš? Zalez do stínu zlatého mřížoví a drž hubu! Otec bařtipánů měl nádhernou řeč u pomníku Otce národa.

Nikoliv! Jazyka dar svěřil nám bůh... A když je člověku tak smutno a protivno, snáze mluví od plic a snáze láme pouta. I kdyby byl skutečně poslední mohykán na sypké výspě.

Láme pouta. I ta, která nevyhlízejí jako pouta, a přece jsou pouta.

Jsem například český spisovatel. A byl bych rád, kdyby se řeklo jednou o mně: Český spisovatel byl. Ale jsou ještě jiní čeští spisovatelé. Také na Moravě. Moravští spisovatelé. A ti si založili teď spolek. Moravské kolo. Chtěli mne v něm míti.

Je mi tak smutno a ošklivo. To se lehce lámou pouta. I ta, která nevyhlízejí jako pouta. A proto, pánové, nepůjdu.

Jsou mezi vámi hodní lidé, obětaví lidé. Není mezi vámi nikdo, s kým bych si rozuměl. Jsou mezi vámi lidé, kteří by mi neublížili. Jsou jiní, které bych dovedl na nůž potírati. Například kdyby se opět dali najmouti od dr. Dolanského do automobilu a přijeli ožírat naši dědinu. Nebyl jsem tehda náhodou doma. Mohly se státi nepříjemné věci. To společné „české spisovatelství“ by tomu nezabránilo. To je pouto hrozně falešné.

Jsou mezi vámi lidé, které mám rád a s nimiž rád posedím při pivě. Při pivě ledacos se snese, ledacos odpouští. Ale jinde si nerozumíme ani jako spisovatelé, ani jako lidé veřejní. Jsem z jiného světa, přicházím odjinud a jdu jinam. A myslím si, že bude-li třeba podporovat nějakou dobrou věc, budu ji moci podporovat i zevně nespoután s lidskou skupinou, v jejímž středu se mi ještě hůře dýchá než jinde. Jedni z vás jsou vtělená konzervativnost, druzí jsou rojalisté,

jedni chodí na farské hostiny a hrbí hřbet před vysokourozenými pány, druzí píší věci, kterých nikdy nebudu čísti, co mně a vám, pánové? Tak jsem si tedy řekl: při pivě kdykoliv, ve veřejném životě nikdy.

Je-li z vás někdo rybář, přijď k nám teď o prázdninách. Budeme chytat pstruhy, parmy, jelce, podoustve. Budeme chválit krásu přírody, nádheru léta. Upřímně řečeno, nemám rád české spisovatele. Nejsou ani ptáci, kteří pípají. Jsou to ptáci, kteří mlčí, nevyjí-li dokonce s vlky.

A rdím-li se teď tak často studem za svůj vládní národ, zda nerdím se současně za jeho spisovatele? Zalezli do stínu zlatého mřížoví naší klece a sní sen moudré konzervativnosti.

Je mi smutno a ošklivo.

XX

Píseň ke chvále vody

Od louže zelených skokanů, která byla nedaleko našeho rodinného dvorce, až po sen o moři, které bylo vždy příliš daleko od mého doupěte, miluji tajemný živel, jeho obyvatele a jeho duchy. Tichý živel miluji tichou láskou. Kdybych byl synem národa, který má moře, miloval bych snad živel rozbouřený a hádanku jeho nejhroznějších hlubin. Ale jako Čech miluji nejvíce průzračnou tůň, lahodný život její, v němž i dravost každá vyhlídí tak nevinně, samozřejmě a krásně.

Od první chvíle, kdy jsem počal po lidsku vnímati, miloval jsem vodu. Má první láska byla ta louže za naším dvorcem, louže zelených skokanů, svěže obrostlá travou a pokrytá smaragdovými penízky okřehku. Dvorec, kde vládly dvě staromódní mé tety, voněl dole kravským chlévem a ovčincem, nahoře suchou levandulí a šalvějí; jeho vadnoucí poezie byla pro mě příliš přísná. Prodán, zmizel brzo z mého intimního života, jen zahrada jeho mi zůstala a nedaleko ní rybník a za ním má louže. V rybníku byli velcí zlatí karasi, ale louže, oživenější, tajemnější, lákala mne více. Pak viděl jsem, běda, pomalé její chátrání, když špinavé předměstí posunulo lačná chapadla svá hluboko do zlatých kdysi polí a tučných luk. Ošklivé věci stále častěji hnily v jejím klínu, divošské ruce znásilňovaly její svěžest a oloupily ji nakonec o všechn pŭvab.

Pak píseň života méně idylického dala mi načas zapomenouti na píseň vody. Jakmile však vybouřily se první revolty mládí, vrátil jsem se k vodě. Zajatec města, zamiloval jsem si akvária a ta honila mne ke všem vodám okolí. Neupravené vltavské břehy, všechny strouhy, potoky,

tůně a rybníky v pražském okolí znaly nás. Chodili jsme promočeni domů pozdě večer s rukama scvrklýma od vody. Rozkoš nás jímala, když jsme ve tmě nořili ruce hluboko pod kameny, hledající ryby. Potoky zurčely a jezy hučely do našich dnů...

Náš nejkrásnější výlet za vodou byl k labským tůním u Brandýsa. Řekl bych, v našem Polabí je nejčestější voda. Ty křišťálové tůně, jimiž viděti až ke dnu, kde loví stáda okounů, a jiné na povrchu zcela zarostlé lekníny a stulíky, ty strouhy a potoky plné slunících se štik, ty písčiny v Labi mezi bujně zarostlými břehy, Čech nemá lepší vody, a všechny hráze a přístavy, zdamadla, parníky, vlečné lodě, všechna ta voda zotročená, zohyzděná a zkrocená nepřesvědčí mne o opaku.

Budu do smrti milovati malé tiché vody, a prchnu-li někdy z adamovských lesů, zastavím se až někde mezi rybníky a tůněmi. Chápu velmi jasně, že Beneš Knüpfer, který miloval moře, nemohl býti českým malířem, a chápu docela, že český člověk může viděti moře jako lán zelených hlávek. Svůj poměr k moři dovedu si představit jen tak, že bych si vyjel někam do jeho zcela nevínočkových vln hrát si v písku s lasturami a sasankami jako dítě. A kdybych byl bohatý a kdybych měl hospodářský talent, chtěl bych se státi apoštolem českého rybníkářství. A kdyby osud prohnal mne po světech a mořích, jako Rimbaud zaplakal bych brzo touhou po té naší české vodě...

Po evropské louži

černé a studené, když soumrak vůně tká
a dítě na bobku tu, smutné, pouštět touží
svou loďku křehoučkou jak v květnu babočka.

Teď miluji Svitavu, dosti ji miluji, abych neřekl, že z nouze. Je rozmarná, divoká jako láska má a člověk načeká se často velmi dlouho, než mu oplatí lásku pohodou svou a dá mu něco z bohatství svých hlubin. Není úplně neporušena, není již panenská, ale jsou v ní pstruzi ještě, a to smiřuje s jejími nectnostmi, nezaviněnými ostatně.

Jako s každou láskou i s vodou je člověk nejraději sám. Nejhezčí je Svitava na podzim. Vezmeš si loďku v koupelně a vyjedeš si hodně nahoru. Mezi vrchy, na nichž jehličí ztemnělo a listí je zlaté již a ryšavé, na tišině uprostřed olší a vrb, jejichž listí každý vánek smetá do vody, vonící a více nebo méně mlhami pokrytá voda tvoří tajemnou náruč pro zemitá snění. Múza básníků podobá se tu vodní divožence. A parma vousatá, kterou chytíš na udici, je obestřena tajemnou atmosférou, kterou vynáší z hlubin a z děr mezi kořáním pobřežních keřů. Všecko je vlhké, všecko voní vodou a zdá se, že voda je všude a jen hustota její je různá. V tu dobu ztrácíš se v

mlhavých dnech a celý svět zdá se býti podřízen matriarchátu vody, jejíž panování má silnou povahu naturalisticky mystickou.

Když panuje slunce, je voda také krásná. Ale vlhce horká atmosféra, která tě omamuje, když ležíš na břehu mezi vysokými, tučnými bylinami, jež jsou plny drobných plžů a kovově lesklých mandelínek, je prosta záhad a mystických úkladů: všecko je jasné, voda plyne svěže a prostě, balvany čouhají uprostřed řečiště, na mělčinách hrají si hejna drobných jeliců, a ty, který ležíš v malém stínu olše a kol dokola obležen jsi přívalem žáru, jsi čirý pohan, svobodný tvor, a máš prostou, trochu lenivou radost ze života. Voda zpívá bystrou píseň věčného plynutí, v němž život a smrt jedno jsou.

Ve dnech nejparnějších odvažuji se koupati. Je to asi tolik pro mne, jako pomazlití se s vodou. Pohladím všecky její vnady, polaškuji si s ní, dvakrát třikrát ponořím se do její náruče, a když pud je ukojen a žár smyslné potřeby ochladne, vylézám na břeh a pokojným pohledem oddaného labužníka celuji pŕvaby vody. A když jsem nejdívočejší, tu mám rád mělký, pěnivý a zvonivý proud na balvanech, kde člověk drží se slizkých kamenů a dává svou kůži tepati měkce prudkými údery rozehnaných vln.

Křiku společenských koupelí nenávidím navýsost, hlučné a pitomé drzosti „pána přírody“. Ta frkání a prskání, neomalené kozelce, ječení a pištění, převalující se zadky, křiklavé barvy trikotů a plovoucích nadýmajících se kostýmů – celek je sprostý jako číslo malého Witzblattu a je to prostě znesvěcování vody. Ubohý, znásilněný živel ztrácí přitom všechn svůj pŕvab, zmítá se odporem, kalí se pískem a bahnem. Každý otvor lidského těla myslí si, že ve vodě smí býti zbaběle drzý, a proud, který odchází z koupelny, toť stoka.

Silný a dobrý živel snaží se ovšem stále napravovati lidské hříchy. Jako vegetace s neochvějnou vytrvalostí hledí svou zelení a svými květy zastříti všecky jizvy, jež člověk způsobí vrchům i nížinám, podobně i voda ničí v sobě, vylučuje ze sebe a usazeninami zastírá všecko ohyzdné a jedovaté, co člověk v ní zanechává a do ní vpouští. Běda však, přesahuje-li to její síly! Běda, musí-li si u města, již vysílena, všecko dáti líbit!

Úžasné je, co všecko člověk dovolí si tropiti s vodou, jak ji znešvařuje beztrestně, s tupou lhostejností a sprostotou. Úžasnější je pak toliko jedna věc: že nikdo neoběsí takového notorického prznitele vody na nejbližší olši.

Jakým dobrodiním je potok plynoucí dědinou, ví tu každé dítě. Ale kolik lidí v té dědině stará se o tohoto věrného přítele a pomocníka? Kolik lidí si ho váží, kolik má s ním soucit? Kolik

jich tuší, že soucit s ním je současně soucit se sebou samým a se svým spolubližným? Všecko, co doma překáží, všecko rozbité, znečištěné, úlohu dohrajší hází se do potoka, a když zdá se, že nikdo nic nepozoruje, vylévá se do něj to nejhnusnější, aby se uspořilo pár krejcarů za odvezení. Z dobrého bůžka obce stává se kanál.

A co říci o těch, kteří otravují celé řeky! Za to, že voda jim pomáhá k bohatství, odměňují se jí jako většina odměňuje se vlastním tvůrcům kapitálu, dělníkům: mrzačí ji, zbavují ji čistoty, bystrosti, svěžesti, ničí zdravý život její. A zdá se to tak samozřejmým, že mudrci starají se více o takzvanou nemravnou literaturu než o znečišťování potoků a řek...

Mám rád malou tichou vodu. Tůň lesní a tůň v Polabí. Ale mám rád také bystré potoky a říčky. A někdy, když jsem hodně otráven, mám rád i přívaly a rozbouřenou píseň vody.

Vůbec píseň vody je nad šum lesů a nad píseň ptačí. Od zvonivého bublání potůčku, jež skoro ani vidět není, až po jekot rozvodněné řeky, jaká škála nálad, jaký obraz lidského nitra, jaký symbol našeho života! U tiché tůně křišťálové vody dovedl bych celé dny seděti: co vše nedá se tu viděti a jak krásné je to vše. A u proudu vody zpívající dovedl bych celé dny naslouchati, neboť krásné a moudré je všecko, co voda zpívá.

Zpívá klid idyly a blaženost života pohanského, spřízněného s vodou, s bylinami a se zvěří. Zpívá svěžest duše, bystrost srdce a mozku, jež nedají si brániti v myšlení a milování. A zpívá také, když čas přišel, píseň revolty a očisty, píseň proudu, který vymetá řečiště zanesené ošklivými věcmi a mrtvými štěňaty a jasný písek nanáší na bahna: zpívá píseň svobody a narovnaní. A člověk jako by slyšel přítom píseň lidu, který se vzpamatoval z potupy a chce se vyrovnat s przniteli své čisté duše.

XXI

Kapitola skoro národohospodářská

Četl jsem nedávno stesky na „tichou bídu“ mladé vysokoškolské inteligence, zejména technické, a na nedostatek její podnikavosti. Stesky, doložené fakty, oprávněné a zajímavě glosované. Zároveň objevily se v tomto listě i jinde články a poznámky o tom, kterak strana mladočeská čili „naše silná strana politická“ snaží se obsaditi všecka místa, kde se dá bráti a poroučeti, svým dorostem a svými proteženci, ovšem bez ohledu na kvalifikaci. Tyto dva zjevy, bída vysokoškolského dorostu na jedné straně a teror silné strany na druhé straně, mají cosi společného. Ilustrují dobře pozadí hesla o hospodářském povznesení národa.

Pisatel žalob na tichou bídu techniků, sám inženýr, stěžuje si do vsí české veřejnosti. Heslo stalo se prý frází, o němž se velmi hlučně mluví, aby zastíněn byl fakt, že náš hospodářský vzrůst nestojí za mnoho. O vzdělaný proletariát nikdo se nestará, pro stavovskou otázku studentstva neučinilo se nic. A velmi dobře charakterizuje pisatel naši dnešní zlatou mládež: Vychování k pohodlnému, blahobytnému názoru životnímu, protiví si výdělečná zaměstnání v oboru samostatného podnikání. Podniky soukromé přecházejí do rukou společností a vzrůstá ona třída zámožných lidí, na kterou máme dosti času: mladí činovníci správních rad, úřadující pohodlně, bez ducha tvůrčího, spekulanti burzovní, kandidáti vyšší i nižší byrokracie. Majíce dostatečně vlivné styky (viz: silná strana politická!) přebírají často bezvýznamná úřednická místa zcela nemajetným a chudým a ti jsou pak nuceni s prázdnýma rukama vrhnouti se do obchodu nebo průmyslu, často i do oboru, v němž nejsou obeznalí, a tu zakrňují nebo se vystěhují. Synkové zámožných rodin stydí se za kabát, hrubší práci a styk s lidem dělným, nehledí rozmnožovati majetek vlastní prací a podnikavostí, nýbrž udržeti jej pouze důchody úřednickými, úroky, dividendami nebo spojením svého kapitálu s věnem nevěsty. Tím způsobem zpříbuzněly měšťanské rodiny pražské, venkovské i statkářské v určitých krajích (viz opět: silná strana politická!), aniž z toho vzešel nějaký zvláštní prospěch národohospodářský.

To je tedy pěkný obrázek, a víme všichni, že také pravdivý, od jisté doby dokonce velice pravdivý. Generace vychovaná realistickými a pozitivními názory vzala si je k srdci. Toliko idealismus učitelů ztratil se cestou. Idealismus a ono bezesporné, hluboké a nezištné vlastenectví jejich.

My, staří loajální odpůrci Masarykovi z doby, která byla hluchá k našim výtkám, otvíráme úžasem oči, co všecko dnes harcuje proti „poslednímu buditeli“, který měl ten tragikomický osud, že patronát mládeže vzal z jeho ruky dr. Kramář, jenž s jeho učením učinil asi to, co se říká, že Pavel učinil s naukou Nazaretského. George Moore ve scénáriu Ježíš a Pavel dává zabít Ježíše Pavlem. Za dr. Kramáře činí to teď jeho věrní. A ti rozlezli se pomalu našim národním životem a obratnými sítěmi různého názvu, ale stejného účelu a stejného původu snaží se udolati jeho živé tempo, udolali je vlastně již ve skutečnosti, aby docílili prostředí a ovzduší, v němž se daří obchodům a kariérám, ovšem špinavým obchodům a nečestným kariérám, z nichž národ kromě ostudy nemá zhola nic. Jedna taková síť jmenuje se hospodářské povznesení národa, jako druhá a třetí jmenují se aklerikalismus, pozitivní politika nebo silná politická strana.

Toto ovzduší, tato doba, tato nepotická společnost má pak přirozeně mládež, která nepadá daleko od rodných stromů. Mládež, která nemá podnikavosti, praví pisatel zmíněných stesků.

Mládež, která nestuduje, pravili nedávno profesori. A my můžeme dodat: Mládež, která nechce nic a nezajímá se o nic, mládež bez ducha a bez krve, bez lásek a nenávistí. Taková mládež čeká přirozeně toliko na protekční sinekuru nebo veliké věno. Je-li nutno sloužiti, slouží nejsilnějšímu a vyhýbá se pečlivě všemu, co by vzbudilo nelibost. Netřeba se tedy diviti, že silná strana politická hledí se postarati o svůj dorost. A netřeba se diviti, že mládež opovrhuje duchem a odvahou, když má za sebou silnou stranu politickou.

Nerozumím ovšem technice. Ale cítím, že v technické podnikavosti jest nějaká krása jako v podnikavosti vědecké a umělecké. Snad vůbec v každé podnikavosti. A nejen krása, také odvaha, víra v sebe a chuť k životu zmnoženému. A nemám-li zkušenosti z technického oboru, pozoruji to v oborech mně bližších, jak hrozně klesla tato česká podnikavost. Nestála-li snad nikdy za mnoho při naší povaze, bývala dříve rozhodně větší, radostnější, ideálnější, nemyslíci toliko na zisk osobní, nýbrž i na prospěch národa a jeho kultury. Dříve prostě znělo heslo: pracovati, ač síly byly slabé; dnes heslo zní: obohacovati se, a jde to dobře, poněvadž síly jsou větší. Přitom ovšem „tichá bída“ roste a kulturní úroveň národa klesá. Postranní údy národní energie hynou, poněvadž oficiální tělo národní tuční bez práce. Po českých vlastech vaří se dnes hojně a znamenitě, z nových komínů v městech i na venkově valí se dým a z oken kuchyňských zápach dobrého omastku. Ale stejně rychle jako dým prchají také mravní síly národa.

Zmíněný pisatel nevidí bohužel souvislost zjevu, do něhož si stěžuje, s dlouhou řadou jiných zjevů stejné povahy a stejně symptomatických. Nesestupuje ke kořenům tiché bídy jisté vysokoškolské inteligence, a to je škoda, neboť snad by pak viděl a uvědomil si tichou bídu celého národa.

Píše příliš všeobecně: Denní tisk je prý pln podezřívavého záští a závistivého osočování těch, kteří pracují o hospodářské povznesení. V podivném zmatku harcuje se prý za účelem politické agitace proti „surovému duchu kapitalismu“, který „korumpuje svědomí českých lidí a představuje ducha národního v ubohém ‚procovství‘...“ Ve jménu jakési slabošské humanity, ba dokonce z příkazu jakési vyšší morálky, jejíž papežové sedí v redakcích a sekretariátech stran politických, slídí prý se detektivně po obchodních tajemstvích, aby veřejnost mohla terorizovat vedení podniků soukromohospodářských v tom neb onom směru... A zahnízdil prý se protivný zvyk v jedné části pokrokového vzdělaného světa, opovržlivé chování k takzvaným měšťanským „procům“, ač kultura kavárenských schönggeistů není o mnoho cennější...

Takové stesky měly by se opravdu psáti zřetelněji a toliko na adresy určité, nemluví-li se do větru a nechybějí-li doklady neoprávněnosti kaceřovaných výroků. Slýcháme nyní často o

teroru, jehož východiskem je sekretariát silné strany politické, ale odtud nevychází přece opovrhání proci a kultura schöngestů. Naopak. A tak bychom věru rádi znali ty sekretariáty a redakce, terorizující soukromohospodářské podniky z důvodů politických nebo schöngestovských.

Bojím se však, že zde pisatel mluví skutečně do větru. Předpokládáme-li, že jeho slova nepatří na adresu mladočeské pravice, marně budeme hledati na levici něco přibližného a odsouzeníhodného. Ba ani to bývalé humanitářství nepozoruje se u nás dnes, v době duševní pohodlnosti a citové lhostejnosti, která rozrostla se napravo i nalevo, že již ani o nějakém moderním smyslu pro sociální spravedlnost nedá se u nás dobře mluvit. A odmyslíme-li se obvyklého užívání slova měšťák v listech socialistických, skoro také již více povinného než upřímného, neshledáme věru, že opovrhování lidským druhem, který bývá označován slovem proč nebo parvenu, překročuje u nás oprávněnost a meze.

Naopak. Pozorujeme-li hospodaření a vystupování oficiálních, tj. zejména mladočeských lidí našich počínaje politikou, a hospodářství v obcích až po velkopanské a tajnůstkářské čachry se zájmy všenárodními, divíme se, žasneme, jak málo je u nás toho opovržení, jak málo nenávisti a jak mnoho spoluviny, kterou jest mlčení a pohodlnost...

Moje, Petrovy nebo Pavlovy názory na kapitalismus a jeho pořádek mohou býti jakékoliv, nebude přece mezi námi nikoho, kdo by sobě a kterémukoli českému člověku nepřál nějakého kapitálu. Není docela nic příjemno býti žebrákem v království mamonu. Není to příjemno a je to odsouzení k nečinnosti, k živoření a ochromení. A přejeme-li tedy každému nějaký kapitál, vážíme si i oněch vlastností ducha, které jsou nápomocny k získání kapitálu způsobem, jež bychom mohli nazvati uměleckým a krásným. Ba můžeme jíti ještě dále: Vědouce, že v našich časech příliš drsného a bezohledného zápolení hospodářského, k němuž jsou často nuceni i lidé smýšlení nejloajálnějšího, získává se kapitál jen velmi nesnadno prací a podnikavostí poctivou, budeme mírně hleděti i na peníze získané chytrostí spíše než moudrostí, mozkiem bez ohledu k srdci. Nezávidíme a nebudeme podezřívati.

Ale jakmile se počíná mluvit o zájmech a potřebách národa tam, kde běží o pouhé obohacování se, jakmile mluví se o pozitivní politické činnosti, když běží toliko o ministerské kabáty, tajná radovství a jiné kariéry velikých i malých čekatelů, o silné straně politické, když běží o teroristické spiknutí bařtipánů, o aklerikalismu, když běží o bezcharakternost a pohodlnost, která nechce býti rušena cestou za sobeckým cílem, – pak nemáme tu co činiti s otázkou hospodářského povznášení jednotlivců, nýbrž se zneužíváním hospodářské moci, na něž není

nikdy příliš brzo stále a zřetelně ukazovati. A přistupuje-li k této politické stránce nekonečná již řada nejtruchlivějších dokumentů kulturních, svědčících o naprosté necitelnosti ke kulturnímu jmění a vývoji národnímu, a víme-li, jaký hrob mravní síle národní kope tato společnost, pak máme právo a povinnost křičeti, až uši zaléhají: Procové! –

Není to tak dlouho, co jsem na tomto místě mluvil o blížícím se teroru správních radů. Dnes budou pomalu všechny opoziční listy naše mluvit v stejném smyslu. Ale pro kolik čtenářů výstražně?

Co chceš, řeklo se mi nedávno, proč se kasáš na lidi? Zařídil jsi si život po své chuti, jsi spokojen, co chceš? A ten, kdo to řekl, myslil si: Mně nechybí rovněž nic, Petru a Pavlu rovněž nikoli, jde nám k duhu. Nač se tedy rozčilovat?

Tak se chápe dnes každá opozice. Tak se nechápe vlastně, nemůže-li se odůvodniti osobní nevraživostí nebo viniti z výdělkářství. Lidé odvykli si žít v čistém ovzduší, jejich nitro přestalo reagovati na zjevy národního a společenského života. Je tedy podivínem přinejmenším každý, koho bolí hanebnost oficiálních, bída národa, mlčení opatrných, lhostejnost, pohodlnost, zbabělost, prostě samé věci, po nichž, když se to přesně vezme, docela nic není člověku, jenž spokojeně žije. Zejména asi českému člověku.

Ptáku, který pípáš tak disharmonicky a rušíš naše trávení, jsi z módy vyšlý bohém nebo kavárenský schöngest? Co bys mohl býti jiného?

Neboť že by někde ještě byly myslící mozky a vřelá srdce, která cítí bídu a potupu národa jako svou bídu a potupu, ač osobně nic z toho nemají, toho nelze dnes připustiti přece. To je skoro nepochopitelné!

XXII

Píseň ke chvále ryb

Mladý pan Kraus, můj věrný společník od Svitavy a neúnavný rybář, zatloukl tuhle večer v devět hodin na naše vrata, celý rudý byl nadšením a únavou, oči mu hořely, a sotva vstoupil do světnice, již shazoval tlumok se zad a chvatně z něho něco vytahoval. Pozvali ho k jakýmsi rybníkům, tuším u Vejvanovic, na lov štik a kaprů. A tož chvátal pochlubiti se svou kořistí, nevelkou štikou, a zejména chvátal vypovědět mi překotně vše, co viděl a slyšel. Na, hören Sie, Herr N...

Pan Kraus není student z Vídně, jak jsem se domníval, nýbrž bankovní úředník na dovolené, je také starší, než jsem myslel: ale dušinku má jako dítě. Vyložil mi důkladně, kterak tu štika chytil na červa, odhadl její váhu, jak má ve zvyku, a jako obyčejně umluvil se mnou dostaveníčko u Svitavy, hned na šestou ranní. A k této veliké události svého života vrací se teď často v hovoru a ještě častěji patrně v duchu.

Včera, když mi potřetí vylíčil všechny podrobnosti svého lovu, rozpovídal se o kráse rybníků. O štikách a kaprech slunících se u hladiny. O drobných rybkách, stojících na leknínových listech jako ve dlani. O pohybu těchto plovoucích listů večer, když kapři sbírají potravu na jejich rubu. O mocném chřtánu štik, o jejich velikosti a o tom, kterak, chyceny, trhají šňůry nezkušených rybářů. Vracel jsem se přitom v duchu k tomu, co jsem viděl v Polabí, a bylo mi dobře...

Žít také ve znamení ryby. Je to zdravější než například ve znamení ženy nebo plzeňského, literatury nebo politiky (opoziční ovšem). Drží to člověka na čerstvém vzduchu, brání to příliš mysliti, je to láska opravdu letní a méně namáhavá než také krásné hubaření, zejména to naše na nekonečných stráních. Což prostě konstatuji, neboť jinak nerozlišuji rád lásek zdravých od nezdravých: jsem z těch, kteří, když to na ně sedne, netrápí se hygienou a vzdávají, se jako živočišní pudu s dobrým přesvědčením, že to jde lépe k duhu než věčný strach o zdraví.

I má láska k rybám sahá hluboko do mého mládí. Vždycky jsem se jim obdivoval. Vždycky vyhledával jsem styk s nimi. A blouznil jsem o zámku pod hladinou hluboké vody, jehož stěny byly by ze skla a poskytovaly výhled na život ryb a ostatní vodní přírody. A velmi jsem záviděl zajatcům kapitána Nema jejich procházku dvacet tisíc mil pod mořem.

Jeden můj strýc, dejž mu pánbu za to věčnou slávu, byl vášnivý rybář a vodní pytlák. To tehda bylo ještě více ryb a rybolov i vodní pých byly snadnější. Mnoho mi vypravoval z říše ryb a to byly vlastně jediné mé „babiččiny pohádky“. Když se oženil chudák a zapřáhl v rozumné občanské povolání, byl konec. Jen pár zlatých karásků v kulaté sklenici připomínal mu starou vášeň. Později daroval jsem mu párek rájovců, jimž bylo u mne zima.

Rozumí se, že první pražské počátky akvaristického ruchu sledoval jsem velmi horlivě. Jejich patronem byl tehdy redaktor Nájemníka, jenž vydával první český akvaristický časopis Akvárium, lépe vedený než pozdější brněnské Přírodopisné listy, témuž účelu sloužící, a měl v redakčních a administračních místnostech svých malou prodejnu ryb. Také první akvaristická výstava, uspořádaná jistou pražskou ptáčnickou firmou, nadchla mne velice.

Zůstal jsem ctitelem akvária, třebaže nestal jsem se tu sportsmanem, který chlubí se velikými čísly zdařilých chovů a musí mít hned každou novinku z dalekých končin přivezenou na evropský trh. Akvárium, dobře ovšem zařízené, je vlastně jediný způsob zajaté přírody, který má velikou podobnost s přírodou volnou a někdy předčí ji čistým a poetickým kouzlem.

Nicméně k takzvaným tropickým rybám, k cizokrajným živočichům, mám jistou dištanc. Obdivuji se jim více, než je miluji. Obdivuji se jejich tvarům, barvám, mravům, obdivuji se jim, jako bych se moři obdivoval; ale ryby, které miluji, to jsou naše domácí ryby, jako je to naše sladká voda, která mne drží zamilovaného u svých břehů. Bude se to zdát nelogické těm, kdož mne slyšeli vzdychati po tropech; mně samému připadá to nelogické. Ale člověk, jenž považuje za svou životní moudrost oddávati se a poddávati svým láskám, činí nejlépe, když nestará se o logiku, o to, čemu lidé říkají logika a co jest ve skutečnosti věc ukrutně vnější. Tropy, toť sen severana, a dvojnásobně sladký sen, když naše severská vlast zestudení náhle kramářským životem. Ale zda neříkáme tím zároveň, jak zatoužili bychom po své studené severské louži tam v dáli na březích Amazonky nebo u jezera Biwy, jak cítili bychom se déracinés^[14], my, příliš zúčastnění zajatci vlasti, jejíž každý vzdech a vzruch budí jasnou ozvěnu v našem nitru!

Ryby, které miluji, to jsou české ryby, prostí, bystří, svěží živočichové, kteří by se udusili v teplé vodě tropů a jimž stačí naše polední slunce.

Živel ryb je nám vcelku nejméně přístupný; nějaké tajemství zdá se často držeti v oblých očích ryb, které vynášíme na povrch. I v našich vodách jsou hlubiny, k jichž dnu nikdy nepopatříme. Ve velkých a hlubokých tišinách řek žijí snad dosud staré a velké kusy jako bílí starci, kteří přežili několik generací a sní nějaký podivný sen. Och, co bychom za to někdy dali my, ubozí rybáři, kteří tak často učíme toliko červíčka plovat, kdybychom mohli očima proniknouti do hlubiny a viděli tu ty moudré živočichy, kteří laškují zlomyslně s naším vnadidlem anebo opovržlivě je mívají!

Ač rybář je v stálé válce s rybami, nemiluje je proto méně, je-li dobrý rybář. Tak jako dobrý myslivec miluje les a zvěř. Proto ke chvále ryb zní má letní píseň. Zda ostatně není mým nejhezčím pocitem ten, s nímž vracím vodě rybu, která je příliš malá mému lidskému sobectví!

Teď ve Svitavě děje se mi to hlavně s okouny. A tož počínám s chválou těchto bystrých dravců, již jsou jakoby symbol svěží vody naší, čistí a zelenaví, pevní a drsní, mrštní, zarputilí a bojovní jsou jako ona forma vody, která se pění na balvanech. Ale viděl jsem je v i hlubokých polabských tůních, v ztemnělých stádech, podobající se zakletým obyvatelům křišťálových zámků. Do košíku chytali jsme je v zarostlých zátočinách Vltavy, dlaněmi nabírali jsme je v

kalužích vysychajících struh. Zcela malinké ovšem. A přinášeli jsme je do akvárií, kdež jsou pravými akrobaty při lovu běliček skoro tak velkých, jako jsou sami. Divoké vzezření, jež zesilují temné pruhy po drsném těle, mají hned v mládí a podobají se špatně vychovaným koťatům, jež sotva odkojena chytají myši a vrčí při tom, když kostečky chrupají. Jsou roztomilí a trochu komičtí zároveň.

Neteče obyčejně krev, když vraždí rybí dravec. Jen stříbrné šupiny rozletí se kolem vodou. Chytají za hlavu a pomalu soukají do sebe. V akváriu hezky dlouho pobíhal mi okounek s ocasem čouhajícím z drštičky.

Štika a pstruh jsou jiní dravci našich vod, jichž krásu nutno velebiti. Štika je hrozná. Tygr našich řek. Viděl jsem potvůrky nekonečně stojící na jednom místě: jen ocasní a hřbetní ploutev vibrovaly jim s nervózní krvežíznivostí. Měl jsem jak známo jednu v akváriu. K její chvále buď řečeno, že spokojila se s červy, a když jsem jí chtěl přilepšiti nějakou ouklejí, lapla ji spíše z vděčnosti než z potřeby a později našel jsem rybku vyvrhnutou. Hrozná je, když štika zívá. A nadevše krásná je, když jako onehdy v tišině pod naším splavem, v poledne, když jsme pozorovali stáda jalců, vyplula náhle zpod vrbového keře a zastavila se u hladiny na slunci. Byl to pěkný kousek na nás, asi dvoukilový. Ale s pořádnou štikou nechtěl bych se setkat ve vodě. Děs jde z ní i po smrti, majestátně přísná jest i její mrtvola.

Pstruh je ovšem tisíckrát nevinnější. Symbolizuje horský potok nebo temnou, studenou tůň zespoda zdravě napájenou. Jeho krásu uzná každý, i když není labužník. Ve vodě vyhlíží jako posetý perlami a drahokamy, mezi nimiž rubíny hrají hlavní úlohu. Naši vojáci, kteří se dostanou dolů do Korutan, Štýrska, Tyrol, pějí jejich chválu. V Punkvě jsem se jim obdivoval, ve Svitavě jsem se s nimi spřátelil. Mám teď častěji příležitost pohladiti je po drobounkých šupinách a činím to s láskou, třebaže smrtonosnou. A rád pozoruji jejich zběsilé skoky uprostřed nejzuřivějšího, zpeněného víru pod splavem.

Jakýsi přechod k rybám mírným tvoří parma se svými zákeřnými vousisky. Její svěžest a divokost má v sobě cosi slizkého a tajemného. Kdyby okoun měl dar řeči, zpíval by si zbojnickou, kdyby štika mohla, domnívali bychom se slyšeti trochu Nerona, trochu Nietzscheho, pstruh hulákal by tulácky – ale parma vypravovala by roztodivné pohádky. Ale jen někdy, v náladě zvláště sdílné. Je svéhlavá a trhá rybářské šňůry. Jinak jsme spolu často důvěrní: mnoho jsem se od ní již dověděl.

Kořisti dravců třeba také vzdáti čest. Bělicím, podoustvím (čili nosákům, také kuchyním), jelcům (tloušťcům), ouklejím, pro jejich osud a stříbrnou krásu. Jedny jsou jako vytepaný ze stříbra; jiné vyhlížejí snad trochu hloupě. Ale všechny jsou milé a líbezné.

Bařtipány mezi rybami reprezentují kapři, karasi a zelení líni. Mírné, dobrácké ryby, jež berou rychle na sebe, ničemu neublíží, leda rostliny v akváriích že rády onipují. I pozitivní politice rozumějí ve zdravém smyslu, a nejsou tedy ani po této stránce nebezpečny. V různých loužích chytávali jsme je, zejména menší karásky a líny; s kapry stýkal jsem se dosud hlavně jen na rybích trzích. Což není valně příjemné a zajímavé. Snad mne však ještě někdy pozve nějaký mecenáš ke svým rybníkům. Dvakrát nebo třikrát viděl jsem již tyto batolící se živočichy v rybnících; má to mírný, trochu demokratický půvab. K jejich kategorii patří největší rybí mučedníci: takzvané zlaté rybičky, importovaní kdysi zlatí karasi, oblíbení v umělých zahrádkách japonských, u nás však trýznění ve sklenicích malým holým prostorem a každodenním obnovováním vody.

A teď měly by přijít na řadu jiné a jiné ryby: Nehorázní a kožení sumci, těžkopádní a hltaví, rádi se vyhřívají na písčínách a dorůstají i u nás velikosti vhodné jako atrakce jarmarků. Zakrslé odrůdy americké používá se v akváriích: jsou to rybičky hravé jako koťátka. Nebo candát, elegantní dravec trochu šitice, trochu okounu podobný. Nebo kovově lesklý ježdík, nejpestřejší česká rybka, která bodá zježenými ploutvemi jako okoun. Nebo hadovitý úhoř, jenž z akvárií chodí na procházku. Nebo placatý a široký cejn, jež vytahovali sítěmi z Vltavy v celých hejnech. A jiné ryby a rybičky, více nebo méně rozkošné nebo podivné, bystré nebo líné, chytré nebo skoro hloupé. Ale vzpomeňme již jen pulce čili vranky, která má jediná z českých ryb tvar tropicky bizarní, hlavu jako ropucha, tělo jako pulec a ploutve z krásné krajkoviny; když se rozježí, vyhlíží jako nějaký letící dráček z pohádky. Lidé se jí štítí a rybáři ji proklínají, poněvadž drbne a s vnadidlem v tlamě leží nepohnutě dlouhou dobu. A rybář čeká a myslí, že jeho vnadidlo přilákalo parmu, která co nevidět zabere doopravdy...

Píseň ke chvále ryb mohla by býti dlouhá píseň. A já, kdybych mohl putovati po českých vlastech, chodil bych od vod k vodám, líhal bych u rybníků a tůní, u potoků a struh, abych vyčíhal každý detail ze života té neb oné vodní krasavice, toho neb onoho vodního zbojníka a – pak teprve daly by se vypravovat povídky krásnější než o lidech.

XXIII

Píseň ke chvále rybářů

Moral insanity^[15] – nazval prý jakýsi filozof – anglický ovšem – naši letní vášeň. Nemám nic proti tomu a pranic bych se dokonce nedivil, kdyby některý úctyhodný zákonodárný sbor přijal zákon: Rybaření, které se nevyplácí, je zločin a tresce se žalářem od jednoho do šesti měsíců. Neboť moralín destilují a po kapičkách do světa pouštějí a zákony preparují a jako vycpané živočichy na odiv vystavují toliko představitelů oficiálního světa zaměstnaných. Ale rybaření ze záliby není žádné zaměstnání.

Bylo by docela zbytečno zapírat si to: Dav, tento pestrý slepenec chudých a bohatých, hloupých a chytrých, sluhů a pánů, ovcí a beranů, nenávidí nás. Grázli a celé famílie ze spodiny městské a předměstské, vracející se v neděli k večeru z drancování lesů, házejí po nás kamením. Tlusté židovky ironicky obdivují naši domnělou trpělivost. Dělníci, když jdou z práce, hloupě vtipkují na náš účet. A hlásné trouby davu, jež se vlichocují do jeho přízně na kvadrát duchaplným zesměšňováním všeho pod sluncem, vyřkly nad námi podobný ortel jako onen – anglický ovšem – filozof: Tiší blázni!

Kvitujeme klidně tuto přízeň světa na oné straně. O samozřejmém se nediskutuje. A bylo by hůře, kdyby dav ze samé lásky k nám nastavěl se za našimi zády a všichni ti moudří a zaměstnaní uplatňovali hlasitě svou moudrost a zkušenost.

Svět na oné straně, lidstvo zaměstnaných a vydělávajících, nenávidí zahálku a negaci. Aby se všude vyrábělo, aby se všechno vynášející uznávalo, toť hlavní podmínka jeho existence. Proto soumar jest jeho ideál a všeobecná stávka jediné strašidlo, které ho někdy znepokojuje...

Rybář od naší Svitavy je zpravidla zcela nevinný tvor. Přijede ráno z města s pouzdrem na prut a s kabelkou a do večera vystřídá pomalu všechny zátočiny našeho revíru. Ale člověk mimojdoucí, který pospíchá za svým všedním zaměstnáním nebo za hlučným nedělním plezírem, vidí jej ve zvláštním světle. Jak tak sedí u vody, tiše a nehybně, jako by vodu hypnotizoval, beze smyslu pro širší svět, lhostejný ke zvukům blízkým i vzdáleným, podobá se nebezpečnému filozofu a ve shonu sociálního dne připomíná dělníka, který náhle odložil hoblík nebo kladivo a zastrčil ruce do kapsy. Zdává se mi, že to kamení, ty sprostoty a vtipy, jež nás stíhají, vydáme-li se náhodou napospas mnoha pohledům, nepatří ani tak vlastní zálibě naší jako spíše nějakému revolučnímu vzezření, jehož postihují toliko ti moudří a zaměstnaní, kteří spěchají mimo nás. Uprostřed denního shonu my, připoutaní cele k činnosti, z které „nic nemáme“ nebo která aspoň „nic nevynáší“, podobáme se nebezpečným stávkářům, kteří

ohrožují pořádek, klid a dobrý chod obchodů. Mimojdoucím se zdá, že se vysmíváme jejich upachtěnému světu.

Pochybuji velice, že by se něco podobného i jen zazdalo mým sousedům u vody. Jsou to dobří lidé s kabelkou a prutem, nic více. Toliko jejich záliba zdá se mi úctyhodnější než steré jiné záliby těch, kdož se jim posmívají. Sám ovšem, sám já, jehož světovým názorem odjakživa byla ona zahálka a negace, která je tak protivná světu na druhém břehu, sám uvažuji o ledačem, když tak sedím u vody a z lhostejné mlhy za mnou dolehne ke mně někdy duchaplnost živočicha upachtěného otroctvím nebo vlečením tuku.

Ogata Korin namaloval v sedmnáctém století rozkošný obraz. Čínský filozof Tai-Kung-Wang chytá ryby. Sedí pod skálou, z níž splývají úponkovité rostliny, jednou rukou opírá hlavu, druhou lechtá se na chodidle bosé nohy, prut leží vedle něho na zemi a filozof hledí za splávkem, hledí a přemýšlí. Je sám a svět je kdesi jinde. Pod ním. Neboť kde jinde by mohl býti svět pro filozofa, který chytá ryby a přemýšlí, ne-li pod ním? Japonci a Číňané, kteří dovedli někdy žít krásně a šťastně, milovali filozofy, básníky a malíře a měli v úctě zálibu v rybaření...

Tuhle psal mi Antonín. Dostal místo v jakési venkovské filiálce banky. Je mu tam dobře. Že ředitel je slušný člověk – píše –, poznáš z toho, že je rybář...

Nerad takto zevšeobecňuji. Ale kus pravdy má jistě Antonín. A já pohladím pohledem každého tichého rybáře, jež najdu u řeky. I když se tváří urputně. Neboť někteří tváří se urputně. Nechtějí býti vyrušováni. Netuší nic dobrého v mimojdoucích. Chtějí, aby svět zůstal v té chvíli někde jinde.

Nějakou podobnost má záliba v rybaření s nejušlechtilejšími lidskými činnostmi. Zda nepodobá se rybář, zapadlý do trávy pod olší, filozofu, zabořenému do knihy, básníku, naslouchajícímu vnitřním šepotům, malíři, odsakujícímu od plátna, vynálezci, sehnutému nad nástroji a baňkami, dělníku, pracujícímu s láskou! Každému, kdo to, co dělá, rád dělá a dobře chce dělati!

Chtěl bych sestoupiti do nitra svých sousedů u vody, najít v něm onu strunu, která zní písni mně tak milou a známou.

Jindy však chtěl bych naslouchati rybářům tak, jako hajným naslouchávám, když se rozpovídají. Jistě mnozí z nich milují vodu jako myslivci les. Oči by se jim možná leskly a přepínali by jako malí hošici.

A s jídlem rostla by bezpochyby má chuť. Pak chtěl bych naslouchati rybářům bretoňským a islandským, rybářům z Japonska a od veletoků amerických, rybářům z moře a z jezer velkých

jako moře. Uslyšel bych sladkovodní pohádky a slaná dobrodružství. A vraceje se k černé, studené louži pod naším splavem, snil bych...

Ani náš cech neobešel by se však bez těch, na něž hledíme spatra. I Svitava, jakoby stvořena pro zálibu snílků a tichých, má svoje drsné profesionalisty. Jeden takový přijíždí z města, mluví brněnskou němčinou i češtinou, naloví několik kilogramů, prodá je rychle, a co nepropije v hospodách, veze vesele domů. Jinak je to virtuos rybolovu, vydra Svitavy, raubíř mu říkáme. Jeho obratnosti nutno se podivovati.

Méně obratní jsou ovšem bohatí diletanti z našich sommerfrischlerů. Ale jsou trpěliví a nějaký pěkný rys nacházím i v jejich semitských tvářích. Jsou sdílnější než mlčeliví rybáři z města a milují rybářskou latinu. Hören Sie, das war ein Lakl...!

Celkem svorně žije rybářská rodina naše na březích nepokojné Svitavy. Četná osidla číhají na nevinné pstruhy, parmy, jelce a podoustve. Mnohou nástrahu zmaří všetečný pulec nebo hrouzek, leckterá parma se utrhne a unikne s háčkem v pysku. Ale něco chytne se přece.

A pak chodí k nám výrostci z předměstí. Pytláci. Přijdou s prutem jako vítr a jako vítr zase zmizí. Jsou bosí, kalhoty mají vysoko vyhrnuty a boty za pasem. To aby když potkají četníka, mohli se snadněji dostat přes řeku. Některý má prý zdravý humor. Když se četník blíží, řekne: Tady neberou, skočí do vody a usedne na druhém břehu. Když pak četník po delší době oklikou přes železniční most dostane se na druhou stranu a opět se blíží, řekne: Tady taky neberou, a znovu přebrodí se vodou a usedne naproti. Běda však, nedá-li dobrý pozor cestou domů. Vystoupí-li četník před ním ze svého úkrytu a promluví si s ním mezi čtyřma očima. Ostatně nemyslím, že nám, privilegovaným, mnoho toho odnesou. Nepřijdou myslím jako my na své peníze.

A řeka zatím buble a šumí a brouká, rozvodňuje se a kalí po každém větším dešti a snáší také nám nástrahy, starý plech, dráty, hadry, kořata, shnilá prkna; ba i ty oblázky, jsou-li dřevé, chytí se někdy na udici! Ale my sedáme u olší a vrb jejích břehů, čekáme trpělivě a svět, upachtěný svět je někde jinde, mimo nás...

XXIV

Meditace^[16]

Těch pošmurných dnů! Té zlé, nevraživé oblohy! Sotva půl hodiny, hodinu denně těšíš se sladkému zářijovému slunci, milostností podobajícimu se ženě, která je stejně zralá a zkušená

jako lahodná. Hned opět prší nebo aspoň mrholí se z těch studených šedých plachet tam nahoře. Zdá se, že máme být okradeni o jeden z nejkrásnějších měsíců. A já si od něho sliboval novou úrodu zlatých písni! A já si myslel, že mne vrátí lesům, které jsem tak dlouho zrazoval oblouzen písni vody! K těm sehnutým větvím plným zardělých jablek, k těm všem slívám schylujícím se k zemi pod tíhou modrého ovoce, k té úrodě patří rozhodně jiná, zářivější nebesa a jiný, čistší vzduch. Ale ještě doufám. Snad se nám ten letošní podzim přece rozjasní! Ještě je kdy: na stráních žloutnou teprve první vrcholky stromů.

Již v úterý domníval jsem se, že nastane obrat. Předně, poněvadž ráno, když jsem vykročil do údolí k Adamovu, svítilo slunce tak upřímně a větřík poháněl oblaka zdánlivě poslední; podruhé, poněvadž jsem byl přesvědčen, že na úmrtní lože básníka velikého a pohanského, na jeho slavnou panychidu a do našich myšlenek o něm musí dopadati sluneční paprsky nejzlatější a zářivé. Ale vzduch přece pohasl a obloha se opět zatáhla...

Byl jsem rozhodnut jít až do Blanska, ztichlým teď již, krásným údolím střídajících se zelení po vysokých stráních, mezi nimiž zpívá Svitava hned broukavě, hned divoce, tu hluboká a černá, tu mělká a plná tmavozelených řas a trav splývajících po kamenech. Chtělo se mi jít hodně daleko, být sám uprostřed rozmáchlé, vlhké vegetace a tak zasvětit den mrtvému básníku, rytům, které v mysli vyvolá, touhám, které v srdci se ozvou.

A zase jsem byl jednou vědomě a tolik rád, že stačí, abych učinil pouze několik kroků z domova, a již mohu ocitnouti se sám s přírodou, tváří v tvář zemi, obloze a svatému duchu bez jakéhokoliv prostřednictví spolubližních. Myslel jsem si: Jak by to bylo hloupé, kdyby teď město vtáhlo tě do pozlátkové kavárny a kdybys tu s lidmi, jichž přelidské zájmy přetékají při každé příležitosti, debatoval o úrodě Stromu, který včera padl! A Svitava zpívala, země voněla a potkával jsem jen lidi, kteří pracují u země a se zemí a jimž básníci jsou bohudík lhostejní, jako básníkům lhostejno bývá devětadvadesát procent oné skutečnosti, na níž dnešní většina buduje své truchlivé životy. A šel jsem, dlouho jsem šel...

Lidé mění se časem ve všelicos. Musí se proměnit v něco jiného, než jest pouhý člověk, mají-li dosáhnouti nějaké velikosti, požehnané nebo proklaté.

Jdeš dědinou a potkáš dvacet lidí. Jsi pozdraven nebo nejsi pozdraven. Odpovíš nebo neodpovíš na pozdrav. Něco příjemného nebo – což je častější – něco více nebo méně nepříjemného mihne se mimo tebe. Snad volíš někdy i okliku, abys vyhnul se tomu nepříjemnému, co dráždí nemile tou nebo onou svou vlastností tvůj estetický nebo etický smysl. Ale vyhýbáš se tomu jako protivné ulici, protivnému domu nebo stromu. Jinak všech těch dvacet lidí, které jsi potkal, je

ti zcela lhostejno. Kdyby se zesateronásobili, nepovšimneš si toho blíže. Kdyby naráz zemřeli, pokrčíš rameny. Jsou to zcela lhostejní lidé. Nemiluješ jich, nemůžeš jich opravdu nenávidět. Neboť láska k bližnímu, k bližnímu vůbec, je nesmysl, a stejně nemožná je podobně absolutní nenávisť k bližnímu. A ti lidé nejsou jen tobě lhostejni: země, po níž chodí, cítí, že jsou to lhostejní lidé, i bohu, shlíží-li nějaký na ně, jsou lhostejni. A lidstvo s nimi jedná jako s lhostejnými. Nic jiného není prostě možno. Pouhý člověk, který se příliš rozmnožil, je lhostejný bohu i lidem. Pouhý člověk jest něco, co musí býti překonáno směrem nahoru nebo směrem dolů, aby nám to přestalo býti lhostejno, co se musí proměnit, vyloučiti z obecnosti, která jest již příliš všední, máš-li k jeho straně nakloniti sluch, jež moudře sobecky věnuješ sobě samému.

Potkáš-li však pantátu Kárance, to jest již něco jiného. Zamyslíš se volky nevolky aspoň na okamžik. Něco tě ohromuje. To je tvor, který překonal pouhého člověka. Překonal ho směrem dolů, ale překonal. Proměnil se v lidského soumara. Stojíš před hádankou. Jiskra božského, jak se tomu říká, která protivně bliká v člověku zcela obecném, zde chybí vůbec. Žádná svěřená hřivna není tu zakopána. A přece dosáhla tato bytost jakési velikosti. A kdybys ji tisíckrát za sebou potkal, vždy podaří se jí to, co se nepodaří panu spisovateli X nebo doktoru Y ani při prvním setkání: rozechvěje v tobě nějakou strunu, a nezděsíš-li se v té chvíli života, aspoň se mu hluboce podivíš...

Ve všelicos mění se lidé. V demagogické gesto například. V řečnické slovo. Nebo v něco mnohem nevinnějšího: v lásku k poštovním známám. Anebo v něco hroznějšího: v obchodní cifru. Barvu tváře ztratí a seschnou přitom. Ale jsou skoro velicí. Směrem dolů, ale velicí.

Tak život, který zdá se potáceti mezi dobrem a zlem, je vlastně hříčkou v rukou lidských velikostí, těch směrem nahoru i těch směrem dolů. A lidé obecní jsou jejich potravou. Jsou nejen maso pro děla, také maso pro obchodní cifry a pro lyriku básníkovu. Kolik že pohlť lidí spekulant, než zákon země řekne: Dosti! Jemu, který nemá nikdy dosti? Kolik žen potřebuje veliký básník, než zákon země položí jeho hlavu na studená ňadra poslední černé milenky?

Ejhle, nutnost a smysl lidí obecných? Nezdá se vám krásný jejich osud? Aspoň nějakého významu nabývají takto ti, kterých počíná býti tak příšerně mnoho. Život antický opíral se o otroctví. Život moderní potřebuje jako potravu maso lidí obecných. Ovšem: křesťanský a demokraticky servírovaný. I pohanům. Nezdá se tedy, že se mnoho změnilo na podstatě sociálního života. Nezdá se, že se mnoho změní na ní až do skonání světa. Zato však to nepodstatné, a přece to hlavní je ohyzdné jako nikdy předtím.

Moderní otroctví, pokrytecky zaváděné a udržované, je paskvilem samozřejmého otroctví antického, jeho tragikomickou karikaturou ve smyslu etickém i – chcete-li – estetickém. A není-li moderní spekulant, lichvář, veliký vykořisťovatel nepodoben svému antickému předchůdci, má-li náš člověk obecný podobné vlastnosti jako obecný lidský tvor antický, je zato nadprůměr k velikosti směrem nahoru, krásný občan a krásný básník, nepoměrnou vzácností. Vůbec velikost směrem nahoru, světlá a živná, je stálým terčem svodů, úkladů a protivenství, je stále strhována v dav lidí obecných, svírána jeho zákony, ověšována směšnými hadry davu imponujícími – kdežto velikost směrem dolů, temná a zločinná, má tak často cestu volnou, je povznášena, jakmile má slabý klíček ke komnatám našich pánů, k místům, v nichž všechno možno si dovoliti, je mimo zákon a dostává snadno i tituly pravých velikánů...

Objeví-li se veliký občan v naší době, jest v nebezpečí, že bude uštván. Ferrera dokonce zastřelili. A veliký básník?

Tři moderní básníci, o nichž se dá říci, že člověk v nich proměnil se cele v lýru, tři veliká pohanská V přicházejí mi zároveň na mysl: Verlaine, Vrchlický, Verhaeren. Každý jiný, a přece...

Vzpomínám často na malý obrázek Cazalsův: Verlaine rozježený, jako by byl právě z postele vyskočil, šklebí se faunovsky, skáče, rukama tleská a křičí: Byl jsem s Fatmou, s Fatmou, s Fatmou...! Nuže: je to hloupé, já vím, ale nemohu se zbaviti nějakého pocitu bezpráví, smutku, lítosti, když vidím tenhle obrázek střečkujícího básníka. Ta Fatma, ubohá coura nějaká, po dlouhých štrapácích snad z Východu zabloudilá do Paříže, to byl jistě takový člověk obecný, až příliš obecný, který se jednou smiloval v jakémsi špinavém koutě nad lačným básníkem. A nejsladší francouzský lyrik, jehož hlava kozonoha patřila na královská ňadra žen vznešených, měl z toho takovou radost! A zdá se mi, že staří bozi a modrá nebesa antická nebyli by dopustili, aby slavicí lýra vtělená v tohoto básníka putovala do hloupých dobrodružství po kavárnách, putykách a nemocnicích a pomatena městem zpívala ke chvále Ježíše a Marie, aniž zároveň mohla odolati, aby nezvonila slovíčky sladce frivolními ke chvále nejsvětějších milenek. Zkrátka: něco mi tu překáží, něco mne souží.

Vrchlický, tento zázrak proměny člověka v neumdlévající hudební nástroj, zázrak pohanské eucharistie tak makavé, a přece tak tajemné, byl uznanější občan. Ale víme všichni, že jemu prvnímu a jedinému z českých básníků a jednomu z mála moderních básníků světových byla by nejlépe slušela antická tóga. A cítíme, že všechny ty oficiální pocty a hadry, které básník přijímal, poněvadž jeho sebevědomí potřebovalo aspoň surogát jasné slávy, která v lepším žití

byla by ho neminula, hodily se tak málo k jeho krásné hlavě jako jeho jméno do panské sněmovny. Také pro tuto hlavu, která častěji než boha opěvovala nadra žen, rostlo sladké ovoce na tělech neznámých královen a Venuší, aniž se jí ho dostalo. Nehledíc k tomu, že zpíval v národě, který více jej slavil, než mu rozuměl, než ho četl. Zkrátka: i zde mne něco souží.

Verhaeren, největší z této trojice velikých V, je více než básník a filozof. Přerodil se v ohromném a bolestném vývoji k novému lidství, přešel ve vyšší stav, jak praví o něm krásně Schlaf, vešel ve velikou jednotu společnosti, kdy bůh není již pro člověka ani mimo, ani uvnitř, nýbrž bůh a člověk jedno jsou, kdy každý dualismus přestává, každé dogma a každá filozofická myšlenka je překonána, kdy člověk podobá se novému Adamu, který stal se skutečností. Básník je doma oficiálně uznán. Ale jeho vlastí je černá Belgie a jeho jméno netěší se ani stínu té slávy, kterou zaslouží. Málokdo ho zná. Obecnému člověku dnešnímu je navždy cizí. Hledí kamsi do dálky, jde v jiné časy, je tak vysoko, že by mu bylo zima, kdyby nebyl povznesen nad takové pocity. A nás, kteří ho milujeme nad mnohé a mnohé básníky, souží jen, že doba, kdy lidé dovedli by se modlití z jeho knížek ty nejkrásnější modlitby, je tak hrozně daleko ještě – – –

Obloha byla velmi zachmuřena, když jsem docházel k Blansku. V restauraci byl právě pohřeb, lidé uplakaní a jiní z povinnosti velmi vážní. Dopil jsem své pivo v nálevně. Bylo mi chladno. A nemohl jsem pochopit, že před několika hodinami ráno svítilo slunce a mně zněly nitrem jasné rytmy ke chvále pohanského básníka, který se neoplakává, poněvadž odchází na věčnost, onu skutečnou, z níž kdykoli navrací se k srdcím, která ho pozvou. Zdálo se mi, že bych měl ještě dále jít, stále jít, až někam, kde je jasno a kde básníci jsou slyšáni.

Když jsem však usedl do vlaku, cítil jsem, že pravá pohoda pro básníky není z dnešního světa. Prudké rachocení vozu připomnělo mi, čeho potřebuje naše společnost a k čemu letí bezhlavě a zimničtě. Nového krásného občana představoval jsem si, kterak povstává z dýmu požárů a upravuje cestu pro každou pravou velikost lidskou.

XXV

Kdo to chodí po hřbitově...

Naše roztomilá doba zná, jak se zdá, toliko dvě druhů umění: jedno, které se rentuje, druhé, které se nerentuje. To, které se rentuje, má čestnou úlohu v podnikání obchodním a průmyslovém, okrašluje oltáře zlatého telete, pán Bařtipán má pro ně místo v režijní položce. To, které se nerentuje, zajímá toliko blázny a bezpochyby zločince. Hledí se na ně s despektem,

se soucitem, posměšně, zuřivě někde. Dobrý obchodník dá si před ním rychle na kapsu ruku, obrněnou zlatými prsteny. Malou, ale typickou ukázkou umění, které se rentuje, jsou například plakáty Luciana Bernharda. Slouží výhradně obchodnímu a průmyslovému světu a z Berlína rozletují se po celé snad zeměkouli. Jejich styl je obdivuhodně obchodní, drzý, stručný, bez příkras. Malou i velikou ještě někdy ukázkou umění, které se nerentuje, jest například kterákoliv kniha básní...

Umění básnické je na tom nejhůře. A básníci – živí i mrtví – ovšem s ním. Ale člověk by řekl, že tito nešťastní lidé jsou za svou nečasovost, za svou zbytečnost, za svůj perverzní idealismus, za svou zločinnou bezohlednost k potřebám lidstva dosti potrestáni tím, že jich nikdo nečte, že jim nikdo nerozumí, že se o ně nikdo nestará. Nikdo – kromě několika starých nepolepšitelných bláznů a kromě několika bláznů mladých, kteří se bezpochyby ještě polepší, jakmile na ně dolehnou starosti o rodinný krb a o obchodní knihy. Doba však a její synové jsou ještě horší. Jejich odpor k sladkému šílenství básníků mění se v nenávist. V nenávist, která sahá až za hrob. I za hrob velmi starý. A tato nenávist má povahu hodnou publika, které čte detektivky a hrne se do kinematografů...

Jako neštěstí nechodí ani jiné trýzně samy. Jsi-li znechucen, napolo otráven, připrav se, že osud pošle někoho nebo něco, aby tě dootrávil. A tak dostalo se mi tuhle do rukou číslo jistého pražského deníku asi týden staré. Ten žurnál nepatří k těm, které беру do ruky jen s odporem. V jeho redakci sedí básník mně milý. Ale osud je osud. V tom čísle byl fejeton Básník vyděrač. Až z Paříže přišel do Čech. Autor podepsal se písmenou, které neznám. Dávno nečetl jsem však takovou – řekněme to mírně – nehoráznost.

Oč tu běží? Byly prý objeveny jakési dopisy Heinovy a Meyerbeerovy, z nichž jde najevo, že Heinrich Heine skladatele Meyerbeera vydíral, hezky cynicky vydíral.

Och, té pochoutky pro literární historiky, och, toho nádherného sousta pro kinematografické publikum!

Nečetl jsem o věci nic než onen fejeton. Pravost dopisů nezdá se dle něho dosud zaručena. Jsou tedy lidé, kteří mají naspěch s popravou. Pro dnešní lačnost senzací je tak málo poprav skutečných. Rozhovořujeme si je tedy popravami literárními.

Autor fejetonu – k jeho charakteristice budiž podotčeno, že teprve od přítele dověděl se o Nerudově pobytu u Heinova hrobu – je příznačně jízlivý a plýtvá velikými slovy moralisty. Moralisty onoho druhu, který mluví o „nečistotě kuběn“. Ve světle zmíněných dopisů je mu

Heine „zaprodanec, který nevěří v nic, nemiluje nic a nic nenávidí, jest bez vášně, jest bez nadšení, bez odvahy, bez úzkosti —: to vše mu schází a to vše simuluje, nejinak než kuběna.“

Tedy hotová psychologická formulka. Snadno a rychle hotová, jako u všech moralistů. Víme sice, že i „kuběny“ (také podobně hnusné výrazy charakterizují jisté moralisty) skoro pravidelně milují, a často vášnivě, k smrti milují, že vedou často život víry, vášně, odvahy a úzkosti, té zejména, víme, že i v nejhorším člověku je kousek boha; život, literatura hemží se doklady, ale to psychologu moralistovi nevadí. Jde svou cestou.

Jakže však je možno pak, že takový prodajný člověk, taková bezcitná nestvůra, takový simulant stal se jedním z největších lyrických géníů světových? Inu „verbalismem a důmyslnými fintami lze lásku a vášně... Byl-li Heine vyděračem, bude ti každá jeho něžná strofa strofou protivně mazlivou, každá jeho břitkost buď neomaleným vtípem uličnickovým, buď nešťastně šťastným manévrem podvodníka, jenž v nějakém náhlém záchvatu poctivosti chce naznačiti, „že to tak vážně nemyslí“, což se pak vykládá jako sarkasmus.“

Nežasnete? Měl by žasnouti národ, měl by žasnouti svět. A národ měl by ihned dobře si povšimnouti geniálního příslušníka svého, který snad strádá v cizině, když si musí vydělávati pouhými fejetony. Jaký psychologický bystrozrak je v citovaných slovech! Jaké geniální rozřešení těžké psychologické záhady. Jaké prudké světlo je tu vrženo na psychologii básnické tvorby! Jaký literární čin!

A jaká pitomost!

Tedy lyrické dílo, které celými generacemi bylo hltáno vášnivě, na němž řady básníků velikých i malých sály a učily se, které bylo tak milováno a bude ještě a vždy znovu, dokud svět bude světem, to že je pouhá lež, pusté žvanilství obratného verbalisty? A to jen proto, že básník byl člověk velmi křehký a dopustil se snad věci, jež mezi občany se neomlouvají? Celá desetiletí dala se tedy voditi za nos, v celých dlouhých desetiletích a mezi nesčetnými lidmi talentovanými i geniálními nenašel se člověk, který by byl nikoli odsuzoval Heinův život, to se dělo a děje, ale rozpoznal v jeho básnickém díle ten nedostatek citu, vášně, odvahy a úzkosti, které tu jsou jen simulovány!

Přesvědčte člověka, je-li to možno, který zná a miluje básnické dílo Heinovo, že Heine byl netvor a vše, co napsal, že je simulace, první slova, která zvolá, budou: Jaký to tedy byl geniální simulant! A jsme, hle, zase tam, kde jsme byli, u geniálnosti, a zase pocítujeme zázrak boží a

přítomnost boha ve člověku – je-li nutno vyjadřovati se těmito starými slovy, jichž také autor fejetonu užívá.

Ale kdo zná Heinovo básnické dílo a je miluje, ten se tomu všemu usměje a bude v pokušení věřit, že autor oněch psychologických objevů zná Heina asi tak dobře jako Nerudu.

Psychologie básnické tvorby a poměru života básnického k životu všednímu je příliš složitá, ba i tajemná dosud. My, ubozí básníci, sami nevnikáme často úplně v básnické předpodstatňování, v němž zůstane vždy mnoho podvědomého, my jen tušíme hluboký, záhadný děj, který přeměňuje člověka v nás, my jen dáváme více nebo méně svědomitý obal „božskému“ jádru, předpokládajíc ovšem, že nedáváme pouhý obal, jímž však nemožno dlouho klamati, jehož neexistující jádro nemožno dlouho simulovati. Ale víme také, mnoho-li opravdovosti, vášně a úzkosti zmítá námi, když se rodí dílo požehnané. A proto nám nikdo nenamluví, že je možno tvořit dílo takového básnického posvěcení, jako jest dílo Heinovo, bez tohoto ohnivého předpodstatňování života v báseň, člověka v génia, předpodstatňování nutného a přirozeného, byť i zcela záhadného, proto neuvěříme v zázrak ledu, z něhož tryská oheň, v zázrak geniálního simulanta, v zázrak Heina bez vášně a úzkosti.

A pak vezmeme na poradu svou lidskou zkušenost a pochopíme bez váhání, kde máme hledati „ubohou lidskou duši“, zda v počestném měšťánině, nebo v cyniku všeho schopném, zda ve lhostejné lidské duši, která nemá odvahy ani k veliké ctnosti, ani k velikému zločinu, nebo v lyrickém géniu, který svou vinu zachoval pro budoucnost ve vlastních dopisech. Můžeme nenáviděti jed z Judey, může nám býti protivno hysterické sociální svědomí, ozývající se nám tak často z básnictví ruského, ale tu zásluhu přiznáme těmto dvěma spoluvůrcům naší kultury, že nás naučili hleděti s hlubším pochopením jak na padlé ženy, tak i na padlé muže, a že si dovedeme představití úžasně trpký osud cynika, který byl zároveň básník...

Měl bych snad ještě vyzdvihnouti několik ohavných perel mravního rozhořčení a ohromujícího psychologického bystrozraku, jež jsem našel v onom fejetonu. Nechci jich však zvěčniti. Pomyslíme si, že zase jedny aristokratické ruce, které tentokrát zapomněly se pochlubiti rukavičkami, nesou na odiv krvežíznivému davu hlavu literární mrtvoly, která má bohudík za sebou i před sebou požehnaný život, a – půjdeme dále.

Pomyslíme si také, že je to zvláště výrazný symptom doby, která nenávidí básníků. Jsou lidé, kteří nedovedou mluvit o básníku jinak než jízlivě. Jsou to lidé, kteří bývají často žlutí závistí. A tito lidé řídí dnes svět. Svět lépe řízený byl by snad spálil takové dopisy, nebádaje vůbec o jejich pravosti. I literární historikové mívali více kázně a noblesy.

V domýšlivé naivnosti své ptá se autor fejetonu, co zbude tedy po Heinovi, a radí přáteli, aby se odvrátil od něho. Tenhle druh katů je opravdu vždy nehorázně domýšlivý! Má k tomu trochu důvodů v dnešní vteřině, která ráda dává žít vyděračům a umíratí básníkům. Ale zítra?

Pro svou osobu vím jen toto: Kdyby Heinrich Heine dnes zemřel a zemřel již se znamením vyděrače vypáleným na čele, na to čelo chtěl bych políbiti mrtvého člověka, poněvadž mnoho trpěl již tím, že byl cynik, a poněvadž trpěl dvojnásobně, že nebyl bez viny. A chtěl bych pohladit studenou ruku básníkovu za to, že pomáhala předpodstatňovati ubohý pozemský život v nesmrtelné písni, o jejichž krásu nic na světě nemůže nás již oloupiti.

A vy, vzácní a bláhoví, kteří její hudbu nosíte dosud v duších, půjdete-li někdy tam nahoru na Montmartre, neopovažte se jít tam bez růží, nezapomeňte na růže, na mnoho růží. Neboť po hřbitovech, na nichž spí básníci, chodí také hyena bídného věku. Snad pukne marným vztekem.

XXVI

Ironie osudu

Ironií osudu jest, když český spisovatel, který nemiluje novin, lépe řečeno jejich dnešního velmocenského rozsahu a prestýže, píše skoro výhradně do novin, dokonce do velkých novin, a píše do nich – rád. Jako například já. Nevím jistě, je-li to ironie speciálně česká, ale zdá se mi to.

Česká literatura od počátku svého moderního rozmachu souvisí stále na mnoha stranách se žurnalismem: mnozí nejlepší spisovatelé naši vydělávají si nebo přivydělávají na živobytí v novinách, aniž se to děje bez vlivu na jejich tvorbu, neboť většina těchto spisovatelů neslouží novinám dobrovolně, nýbrž z jistého donucení, existujícího konečně i tehda, když spisovatel dá žurnálu přednost před magistrátní kanceláří nebo kantorskou katedrou.

Je nesporno ovšem, že práce žurnalistická může míti a tu a tam skutečně také má dobrý vliv na spisovatelského ducha a jeho tvárnou schopnost: podobá se někdy silnému průvanu, který profoukne komnaty příliš dusné a převoněné, učí překonávati bázeň před perem, nechť k peru, pusté nálady a postonávání mysli. Ale stejně nesporno je, že dlouhý pobyt v žurnálu, několikaletá žurnalistická práce v užším smyslu slova, která nemá pranic společného s literaturou, působí obyčejně zhoubně na spisovatele: těch nářků bylo již dosti a příklady jsou stále hojné. Vidíme to na tom, co se píše, i na tom, co se nepíše.

To je ostatně příliš známá smutná kapitola z historie sociálního postavení českého spisovatele a není již ani zajímavá.

Člověk však může psát do žurnálu, aniž je žurnalista. Veliké dnešní deníky mají ohromný a nenasytný chřtán a potřebují pro ukájení svého hladu potravu velmi pestrou. A nemalá část této potravy nemůže jim být poskytována žurnalisty z povolání, nýbrž spisovateli. A to jest již zajímavější kapitola. Také veselejší.

Mohla by být ještě veselejší, radostnější, kdybychom byli tak daleko, jako jsou Francouzi. Kdybychom byli méně malicherní, straničtí, kdybychom se nebáli tak příliš předčasných a zneuznaných myšlenek.

V Paříži vycházel a vychází snad dosud anarchistický týdeník Les Temps nouveaux (Nové doby). Nevím, má-li dnes některá česká revue tak vysokou úroveň, jako měl tento dělnický časopis. Vycházela při něm zajímavá příloha, složená skoro výhradně z výňatků, citátů, článků z knih a časopisů měšťanských. Snahou redaktora bylo sbírat z literatury hlavně francouzské všecky literární projevy, v nichž kapitalistická a měšťanská společnost soudí sebe samu. Neměl zdá se nikdy nouzi o materiál. A skoro v každém čísle této přílohy bylo možno čísti článek vyňatý z prvních stran některého velikého deníku. Byly to články o všech soudobých věcech. Krásné, bojovné, smělé články. Byly to články nejpřednějších spisovatelů a vyňaty byly i z deníků reakcionářských, jako je Temps, nebo čistě kšeftářských, jako je Matin.

To je mi stálým svědectvím pro povýšenost francouzského ducha, to závidím francouzské žurnalistice, ať již jinde jest její mravní úroveň sebehorší. Mirbeau, Descaves, France, Paul Adam, Séverinová a dlouhá řada jiných bystrých spisovatelů promlouvala a promlouvá na předním místě ve francouzských denících o soudobých věcech a událostech a vyslovuje svá neopatrnická mínění tak směle a bez obalu, že u nás nemůžeme si toho vůbec představit. U nás smějí se názory podobné a tak vyslovené tisknouti pouze v malých listech anarchistických.

Tedy tak daleko ještě nejsme, aby naše veliké deníky mohly být pravidelně a samozřejmě volnou tribunou spisovatelů, aby bylo zvykem ozdobovati žurnál nejlepšími jmény domácího světa myslícího a básnického a zároveň aby pouhé jméno stačilo pro možnost naprosto svobodného vyslovení se. U nás ještě i pouhý abonent domnívá se míti právo k protestu proti nepohodlným myšlenkám. Hrajeme si rádi na temnou pevninu, kde si lidé vyčítají inzerty gumového zboží a kde i satirickým listům, dotknou-li se příslušníka některého organizovaného stavu, hrozí bojkot ze strany příslušné organizace. Malé pokusy o to, aby spisovatel mohl v

denním listě mluví svobodněji, které se u nás přesto dějí, spojeny jsou vždy s jistým rizikem. A vždy najde se někdo, kdo protestuje.

Ovšem, tato věc není prozatím akutní. Žurnály nejsou u nás celkem spoutány více než listy a revue myšlenkám a literatuře vyhrazené, ba mají dokonce větší volnost, berou si ji aspoň někdy, jsou puze k tomu větší duševní pohyblivostí, která se u nich přece tu a tam vyskytne, kdežto v naší literatuře a v ostatním našem časopisectvu docela umřela. Výjimky jsou dvě tři. A což hlavní jest: i kdyby žurnály naše chtěly napodobiti zmíněný krásný zvyk francouzský, nemají komu dáti tuto svobodu slova, neboť soumrak bohů vládne nad českými vodami literárními, kde nadevše cení se duševní klid a kde prostomyslná počestnost jest provokována nejvýše okázalou konzervativností.

Celkem vzato však jest i přitom denní tisk u nás pomalu jediné místo, kde dosud něco kypí, kde jest nějaký ruch a intenzivnější život národem volky nevolky sledovaný a spoluprožívaný. Sud'me o něm jakkoliv, proklínejme jej, plačme nad ním, křičme, že jest v něm více kořalky než vína, – nakonec musíme býti rádi, že máme aspoň jej, že aspoň jeho ryk brání národu docela usnouti v libých snech o dobrých obchodech.

Velký denní list je také literatura, která nejenže čte se těmi, kteří nečtou, ale jest pomalu vůbec jediná, která se u nás čte. Nedivme se tomu. Náš člověk ztratil důvěru k jiné literatuře. Vzali mu ji kritikové, kteří po dlouhou dobu měli hlavní slovo, přestýž příliš vysoký a obecnstvo příliš široké. Odstařila jej nuda, čišící z toho, co mu předkládali oficiální nakladatelé. A což víme, co vše ještě spolupůsobilo! Náš člověk ztratil důvěru i k jiným věcem. Národní duch náš si zdříml. Čtenáři nečiní výjimky. Ani spisovatelé. Ani jejich knihy. Čtenář probouzí se v našem člověku jen v hodinu, kdy přicházejí noviny. Noviny starají se o to, aby byly zajímavé. Noviny dovedou vyzdvihnouti událost. Noviny burcují i z nejzatvrzejší dřimoty. Proto jsou čteny.

O českou literaturu nestará se nikdo. Naši nakladatelé jsou macechy nebo vražednice nemluvnat. Má-li některá kniha jednou za mnoho let úspěch, jsou to noviny, které jí dopomohly k němu. Rozumí se: nikoli z důvodů uměleckých a literárních. Pro českou knihu skutečně dobrou nepracuje žádný burcující aparát. Naopak, všechno se spikne, aby co nejhlouběji zapadla. Zpravidla vyjde skoro pokoutně, ale i v opačném případě vede život pokoutní.

České literární časopisy nejsou šťastnější. Co jim chybí, to jsou čtenáři; čeho mají nazbyt, to jest nuda. Snad to souvisí, a souvisí to bezpochyby i s dřimotou v české literatuře.

Tedy pro tyto věci píši do novin rád, třebaže je to – ironie osudu. Člověk má aspoň čtenáře, čtenáře na okamžik probuzené z dřímoty. A všelijaké čtenáře. I v zapadlých dědinách, nejen v kavárnách. I prosté a přístupné lidi, nejen přemoudřelé. A člověk je přitom také svobodnější. Může na témže místě mluvit právě o tom, o čem se mu chce. A včas. A nejvhodnější formou. Vychází-li pak na lov duší, má přitom příjemný pocit, že jeho lovištěm je šírá vlast...

Ale ještě pro něco píši rád do novin. Jsou to nečetné velké denní listy, které platí honoráře, a nikoli – almužny, české honoráře, to je ovšem také jedna z těch starých známých kapitol. Ale měla by mít nové pokračování. Napsal bych je pro svou osobu asi takto:

Byly doby, léta devadesátá – vidíte, člověk se k nim stále a stále vrací, až je mu to již samému nepříjemno –, kdy české časopisy literární, umělecké, revuální měly většinou každý své zvláštní místo, hlubší a vážnou *raison d'être*, nějakou buditelskou úlohu, konzervativní nebo pokrokový účel, silnou frontu, na které se bojovalo za kulturní a ideové hodnoty, – tehda mělo smysl dávat zadarmo a zadarmo brát. Byla to revoluce, bylo to ohrožování, bořilo se, stavělo se znovu: oběti byly nutny, každý dal, co mohl, každý také učinil pro druhého, co mohl.

Dnes je situace podstatně změněna. Provedme v duchu přehledku českých revuí a časopisů, o nichž je řeč. Jedny – a jest jich hezká, na naše poměry až ošklivě hezká řádka – vycházejí z pouhé setrvačnosti. Jiné vycházejí z důvodů osobních. Zbývají dva tři, které plní u nás – ale jaksi malátně, neradostně – to neb ono důležité poslání, jsou to ostatně revue odborné. Kdyby zašly, zůstala by po nich mezera. Za ostatními listy neukáplo by nám jediné slzičky. Ten neb onen máme snad rádi pro to či ono, ale nechyběl by nám, kdyby ho nebylo. Nechyběl by ani naší literatuře. Snad redaktor jeho zasteskl by si, snad ten či onen protežovaný autor, ale literatura naše nikoli. Z mladších časopisů je to jediný Umělecký měsíčník, jenž reprezentuje skupinu mladých umělců, kteří potřebují skutečně svého orgánu, aby si vybojovali místo v našem uměleckém životě, kteří bojují o věc, experimentují. Zde to nepůjde asi bez obětí, a oběti budou tu na pravém místě. Ale neznám jiného časopisu, který by dnes měl u nás právo žádati oběť od českého spisovatele.

A teď mi řekněte! Proč mám já, český spisovatel, který na papíře jsem sice mnohoobročník, poněvadž jsem již také dostal nějakou tu literární cenu nebo podporu – bude mi brzy čtyřicet –, ale ve skutečnosti živ jsem toliko z řádkových honorářů, proč mám já psát do literárních a podobných časopisů, které platí někdy až o polovinu menší honorář než noviny, do nichž píši a jež stačily by pohliti mnohem více, než vůbec napíši? Čeští spisovatelé jsou ohromnou většinou lidé, od nichž národ chce, aby při kulturní hostině těšili se jen laskominami; patřím-li k těmto

šťastným, kterak mohl by někdo chtít, abych pracoval za menší honorář jen proto, že u nás vycházejí nějaké literární časopisy, které mají málo odběratelů a nemohou tedy dávat honorář, nýbrž jen almužnu. Nebo ji dávají z důvodů ještě problematičtějších.

Opravdu, kdyby mohlo být po mém, měli by pořádní čeští spisovatelé stávkovati a nechávat si rukopisy dotud doma, dokud se nenajdou pro ně lidské honoráře. A nejen stávkovati, také se přičinit, aby vše, co není schopno bohatého života, padlo, a aby přestala již také hnusná literární komedie s tím lepením oficiální nakladatelské marky na knihy, jichž vydání musí si autoři sami zaplatit, na knihy kritikou dokonce jednomyslně uznané.

Vycházejí časem ještě české knihy, které kritika velebí a které považujeme za činy. Mluví se o nich mnoho v literárních časopisech. Ale je to lež. Ty časopisy čte několik lidí a těch knih nečte snad nikdo. Jsou to ubohé mouchy utopené v kotlech, kde se stále znovu převažuje zbytečná literatura překládová...

Paradoxně řečeno: Česká literatura měla by zahynouti, aby mohli žít čeští spisovatelé. Snad by to také spravil zdatný Koniáš, který by vypálil navršené haldy a naučil hlavně ty, kteří člověku tisknou nebo něco mu vydávají, troše úcty k dobré literární práci.

XXVII

Moravanem

Tuhle večer, když jsem seděl ve vlaku, který mne unášel k Břeclavi na politickou schůzi, pocítil jsem náhle jakýsi údiv nad vlastním počínáním. Pod zavřenými víčky vířily mi pestré střepy minulosti dávné i nedávné a z jejich zmateného víru vynořoval se po chvíli veliký otazník. Kdo jsi? tázal jsem se sama sebe. Ale vzápětí zpozoroval jsem, že otázka je dosti špatně formulována. Snad bylo by lépe ptát se: Čím jsi byl a čím jsi? Neboť odpověď jest pak nasnadě a vyhlíží zcela nevinně. A recitoval jsem si: Již ledačím jsem byl v tom božím světě...

Dobrá! Byl jsem rozvichřeným klukem, jenž s rozepnutým a vlajícím kabátem běhal do školy; kantor mi říkal za to: splašená labuť. Byl jsem mladíkem, který patřil k nejhoršímu středoškolskému materiálu a chtěl reformovat disciplinární řád. Byl jsem zeleným žurnalistou, předurčeným zároveň ke konzervativní kariéře i k politickému kriminálu, z kterýchžto dvou osudů postihl mne ten lepší. Byl jsem velmi zpupným lyrickým debutantem a individualistou. Byl jsem anarchistou a papežem bez petrského haléře. Byl jsem vystěhovalcem a skončil jsem jako melancholický rybář, potulující se po březích Svitavy. Tedy ledačím jsem skutečně byl.

Trochu veršů i básní jsem přitom nadělal. Ještě větších zásluh dobyl jsem si tuším tím, že jsem ledakoho proklel a poslal do horoucích pekel. Tak jsem to dotáhl pomalu skoro ke čtyřicítce. A teď, u té veselé svitavské vody, když slunéčko hrálo a nesmírná duševní lenost, která zavládla v mé rodné zemi a rozšířila se po českých vlastech, okouzila i mne, často jsem si přál, omráčen dřímotou ve vlhých trávě, abych měl kapitál, který by mi dovolil odpočívat na vavřínech.

Ale úlohou vystěhovalce neměly končiti moje osudy. Pěkně se to sedělo pod olšinami, skloněnými nad třpytnou vodou, když kolkolem lesy neslyšně dýchaly a nic se nehýbalo než ten hmyz a stébla trávy, dotčená jeho lesklými křídly, pěkně se to sedělo a hledělo na druhý život spatra. A přece byl to klam, byly to vteřiny, rychle prchající, i když prodloužené v celé dny. Bylo nutno vedle toho také pracovati. A poněvadž je nám souzeno dobývat si vezdejšího chleba perem, které čím je svobodnější, tím těžší a odpovědnější zdá se v ruce, bylo nutno psáti, a psáti znamená pro nás mysliti a stále znovu znepokojovati mozek i srdce. V nitru nebylo klidu, v nitru se něco dělo. A čím méně toho, co se mělo dítí, dělo se v zemích, které milujeme, tím znepokojenější bylo nitro. Sladké sny o lepší budoucnosti nerozumných lidských mravenců rozplynuly se zvolna, obzory se úžily, naděje nevzdala se sice, ale ztichla, a zraky vracely se z dalek a zastavily se u nejbližší hroudy. Vy tam, příteli z města nad Vltavou, vy to víte, kterak se to všecko stalo a státi muselo. V národě, jak my jsme jej poznali kdysi – a zdá se to býti tak hrozně dávno –, bylo dovoleno, bylo přirozeno, že se lidé rozpalovali sny, nadějemi, ideály. To byl národ, o jehož socialismu řekl Masaryk, že bude nejsocialističtější. To byl národ, v němž i pesimisté mohli se tu a tam z něčeho radovati. Ale v národě, jak jej známe dnes, nenalzáme již odvahy k těm starým snům a nadějím, k těm přímým a bezohledným cestám. Nikoli jen proto, že úloha hlasů v poušti docela hluché neodpovídá naší povaze. Také a hlavně proto, že by nás naše svědomí káralo, kdybychom se spokojovali pohodlným prorokováním budoucnosti někde v koutečku, kdybychom aristokraticky štítily se nejbližších a nutných zápasů, kdybychom dobu, která je nám odporná, potírali toliko povýšenou negací.

Dělo se tedy něco v nitru. Zraky vracející se z dalek zesmutněly pohledem na nešťastnou domácí hroudu. Člověk ztratil odvahu snít a býti mučedníkem budoucnosti a dostal odvahu býti se pro přítomnost a pro tu hroudu a bít se pro ně kdekoliv. Pro mou osobu neznámá to však, že černé stalo se mi bílým a bílé černým.

Vidím příliš jasně, kterak vývoj byl silnější než vůle. Ony myšlenky, za jichž nejlepšího představitele považují Kropotkina, neztratily pro mne nic ze své krásy a pravdivosti. Jsou ideovým, logickým vyvrcholením socialismu a zůstanou jím, zůstanou latentní silou, která se navrátí jednou k aktivní činnosti. Ale ona mohutná, vzedmutá vlna mezinárodního socialismu,

kteřá pŕed časem zachvátila svět a obelstila tolik mozků a srdcŕí, narazila na pŕekážky pŕíliš veliké: davy samy byly tou největší z nich, demokracie nebyla pŕipravena tak, jak si myslelo nadšení. Od té doby socialismus vystřízlivěl a – srovnáváme-li dobu jeho rozmachu s dnešní dobou stagnace – řekneme, že do jisté míry se i zvrhl. Možno ledačehos litovati, ale bylo by nicméně dětinstvím, kdybychom na dnešní stav hleděli jako na úpadek zaviněný určitými teoriemi, a nikoli jako na nutný důsledek nejpŕirozenějších vývojových podmínek. Pozorujeme-li dnes pŕedchozí vývoj socialismu v jednotlivých zemích, zejména pŕekvapující rozdíly, které tu najdeme, vidíme, kterak pŕirozené podmínky neodvratně znásilňovaly teorie pŕíliš ryzí a myšlenky formovaly dle praktických potřeb. To je divadlo mnohem poučnější než všechny pŕednášky profesorů a teoretiků. Pochopíme-li je, jest nám zcela jasno, proč ve Francii, kde parlamentní politika je nadobro zkorumpována, musel vzniknouti revoluční syndikalismus, a proč u nás, kde parlamentární politika je nevyvinuta a konstituční život stále ohrožen zakrytým absolutismem, musel socialismus býti zpolitizován a hraje stále více úlohu politickou na úkor akce hospodářské. Ideje zatlačeny byly do pozadí, všechny pŕímé cesty se pokřivily; lidé pŕávo věrní jsou odsouzeni k nečinnosti nebo k úloze hlasu v poušti.

Nejsi-li heroem, který dovede pŕostředí znásilniti, zůstaneš obětí svého pŕostředí. Jsme všickni figurkami v rukou nevyzpytatelných a jde jen o to, abychom svou úlohu hráli poctivě a co nejupŕímněji. Zejména v tom našem milém Rakousku, s nímž doháníme toliko těžce a pomalu to, co nám radí nebo diktuje pokročilejší svět. Mnohé, velmi mnohé musí se změnit, než také my budeme pány svých osudů, než také u nás dovedeme dát samostatný tvar nějaké veliké věci. Pokorně, tuze pokorně je nám čekati. A tu všechny ty veliké a nám tak ve skutečnosti, běda, cizí věci ztrácejí na významu pro nás a ty naše malé stávají se vším –

Nebylo to včera, kdy jsem takhle uvažoval. Bylo to snad již v některý mrzutý den letos v létě, kdy mne tak často pálila hrouda pod nohama a kdy byl bych utíkal nejraději daleko z českých zemí. Konce byly vždy stejné: z toho klidu věcí v pŕírodě, tak smířených s osudem, tak pŕitulených k domácí půdě, čerpal jsem posilu, a byly slunné dny, kdy jsem byl lehký jako pták a kdy vystěhovalec měnil se v aklimatizovaného občana, který se nechce vyhýbati povinnostem, jež ukládá svědomí člověku, jenž nepřestal mysliti. Pomalu, skoro nevědomky, stával jsem se Moravanem...

Již ledačím jsem byl v tom božím světě...

Tedy Moravanem. Ale nebudiž mi špatně rozuměno. Neosvojil jsem si myslím dosud nic z oněch vlastností, které, zdá se mi, charakterizují typickou moravskou inteligenci. Nemíním také

snažiti se o to. Naopak, poněvadž některé ty vlastnosti se mi ani nelíbí. To moje moravanství, to jsou myšlenky a city, o nichž si myslím, že by byly možná zcela jiné, kdybych žil v Praze, a které přesto považuji za tak pravdivé a dobré, že za nic na světě nechtěl bych je mítí jiné. Jsou to myšlenky a city docela prosté a všední a vy čtete je často ve sloupcích tohoto žurnálu. Jsou tak všední a prosté, že v té naduté Praze nestačily by mi možná, poněvadž bych byl také člověk nadutý a opojený nějakým laciným velikášstvím.

Hled'te, je to taková docela všední věc, řeknu-li: klerikalismus, toť nepřítel! Ale člověk musí žítí na Moravě, aby cítil pravou váhu těchto slov. A aby cítil, řekl bych skoro, krásu onoho dění, když od teorie přikročí se k praxi, když se řekne dohoda pokrokových lidí proti klerikálům, když se toto panstvo skutečně krok za krokem pronásleduje a přitom – to nejhezčí na věci – když lidé, kteří rádi sedí na dvou židlích, jsou nuceni spokojiti se toliko s jednou, jsou nuceni přiznati barvu.

Anebo. Je to docela všední, říkáme-li: jako proti Římu, tak i proti Vídni. Ale stejně: člověk musí bezpochyby žítí na Moravě, aby viděl z takové ptačí perspektivy situaci svého národa, komičnost, pitvornost, proklatost jistých „pozitivně politických“ frází a příšerný mravní a kulturní úpadek, do něhož nás zavléká dnešní (snad jen zdánlivě dnešní) mladočešství. Sem až nedosahuje lesk pozlátka, zde vidí člověk jen ty dlouhé kapitalistické ruce a pod nimi bídu, bídu, bídu.

A konečně na Moravě cítí člověk také, co v takových smutných dobách politického a mravního úpadku mohla by udělati strana, která místo penězi terorizovala by všecko nerozhodné a potácivé příkazy národní mravnosti...

Můj pražský příteli, vy to víte o mně a já to vím o vás: mluvili jsme vždy upřímně. Proč by tomu mělo býti jinak? Proč bych například já měl zapíratí tyto své všední a prosté myšlenky a city, když nemám jiných, když se mi zdají ze všech nejpravdivější a nejsprávnější. Poněvadž jsou všední? Nechci jich nésti do básní, nýbrž na schůze. Poněvadž jsou tak vzdáleny mých ideálů? Jsou přiměřeny zato době, ve které žiji, která mne dusí a z níž nedovedu jinak vyjítí než se svým národem.

Mohli bychom mlčeti, kdybychom byli toliko básníci. Nemůžeme mlčeti, poněvadž nepřestáváme politicky cítit a mysliti. Naslouchal jsem dosti dlouho a mlčky tomu, co se ve mně děje. Divil jsem se tomu. A tuhle ve vlaku, když jsem jel po tolika letech zase jednou na politickou schůzi, a nikoli jako pouhý posluchač, podivil jsem se tomu naposled. Teď je mi už všecko jasno. Přiznávám se.

Ale lhal bych skoro, kdybych nedodal, že něco vnějšího uspíšilo toto mé pomoravštění. To, co otrásl, zdá se mi, atmosférou, ve které žijeme, otrásl i nerozhodností mozku. Ty vítězné pušky a ta vítězná děla tam dole na jihu, která nás tak důrazně upamatovala na naši bídu. Na bídu, ve které našla nás veliká doba. Této bídě zlomiti vaz...! Já ho ovšem nezlomím. Vy ho také nezlomíte, ale což se opravdu nenajde po českých zemích tolik lidí, kolik jich je potřebí k tomu?

Ostatně, to je otázka docela zbytečná. Svědomí nám káže, abychom pomáhali těm, kdož dle našeho mínění mají pravdu, i když jest jich málo.

A bude-li jednou po bídě, pak budeme dělati zase něco jiného.

XXVIII

Jedna vlašťovka

Únor je nejhorší měsíc. Nikoli ovšem pro ty, kteří se těší dosud na masopustní plesy a reje a jsou dobře zdomácněli ve městě, nýbrž pro lidi, kteří své nejkrásnější dny slaví mezi lesy a poli a žijí důvěrněji s venkovskou půdou. Je věru těžko říci, kdy takový člověk pocítuje v únoru mocnější touhu po jaru zdánlivě tak hrozně ještě vzdáleném: zda v pustý, mlhavý den, smutný jako šedivá jeskyně, kde vše, co se pohybuje, straší jako mátoha a veškera míza zdá se navěky zakleta do ztuhlých stromů a do zmrzlé země, – anebo v jasný den sněhový a ledový, kdy slunce jest již jaksí vyzývavé a připomíná věci naprosto nesrovnatelné s půdou vrzající pod nohama, se ztuhlou řekou a se stráněmi nejmrtvějšími.

Předpokládám ovšem, že lidé žijící skutečně venkov mají jaro tak rádi jako já. Snad je to již předpoklad trochu smělý. Neboť s civilizací dostávají se i do nejzapadlejších koutů a k nejčistším srdcím jakési stopy lidí kultivovaných, všelijak kultivovaných. Snad tedy i těch, u nichž jaro vyšlo z módy.

Znáti se příliš veřejně ke své lásce k jaru je dnes opravdu poněkud odvážno. Nedivil bych se tedy, že nějaká prostinká duše otravuje si jaro aspoň tím, že se bojí doznati si tuto svou lásku. Zejména však je to odvážno pro básníka, který toho nesmlčí. Neboť že „básníci opěvují jaro“, o tom mluví dnes již i ta ústa, která, dle úsudku obecnstva, dělají naše nejlepší vtipy.

Nebýval jsem v životě opatrný. Nejsem dosud. Přiznávám se, že ze všech ročních dob miluji nejvíce jaro, tu celou jeho škálu temnějících zelení, množících se zvuků, vzrůstajících tvarů, výbojný pochod života, hrnoucího se a tryskajícího až k nebesům. Léto je krásné mezi

dozrávajícími klasy v polích nebo u chladných lesních tůní, zima oslňuje sněhovými pláňmi. Ale jaro je stále krásné, všude krásné, celé krásné.

Na podzim jsem nezapomněl. Zním jeho pŕvaby. Rudé panychidy a sladké mlhy. Ale je to vše spíše pro ženy a pro křesťany. A já nejsem ani to, ani ono, třebaže obé mne hodně zkazilo.

Ženy nemilují opravdu jara, jako nemilují opravdu přírody, a křesťané neslavili by ho, kdyby nebyli bývali donuceni přejímati svátky pohanů. Jaro je příliš kladná doba života a země, nepopíratelné, nezastavitelné, nepřehlušitelné, jásavé a nepokryté ano k životu, jemuž dnešní žena nerozumí a jež křesťan má popírati a nenáviděti.

V naší době, jejíž spisovatelé a muži do omrzení mluví o ženách s lačnýmýma očima a stále znovu „hlas života“ ztělesňují v ženě – povážlivě zaměňujícíe chtivé flirtu sentimentálního nebo zkaženého s chtivými života a přeceňujícíe samičí potřeby ženy –, bude se zdáti asi paradoxním mínění, že pro ano k životu nemá tato žena valného porozumění. A přece to není o mnoho méně než pravda.

Defenzivní typ ženy, teplý majestát matky a hospodyně, která se bránila životu tím, že jej zachovávala a udržovala, byl ovšem bližší kladným hodnotám života, pasivně zapadaje v jeho řád, byl bližší pravdě, kráse, přírodě. Zejména na malém městečku, na statku, v myslivně. Tato žena milovala všechny roční doby, a jejich úroda to byla, kterou srovnávala a rozdílala, rozumějíc skoro jen jí, ale rozumějíc jí dobře a krásně. Tento typ zdá se vymírát. Ofenzivní, nespokojená, blouznící žena je všude na postupu, rozvracejíc zvrácenou dobu, a žena a doba hodí se k sobě znamenitě. Pro tyto výbojné ženy, nikoli nové, ale velmi ženské, je život větrem, který je činí nešťastnými, neunáší-li jich. Ve věčném flirtu s jeho víry, ať už se jmenují erotika a společenský život, nebo literatura a politika, chtěly by býti stále kamsi unášeny, pokud možno na povrchu, ale bez probouzení ve všednosti, stále dál v tanci a ve snách. A vidouce, že život mívá a jejich blouznění neustává, jsou sentimentální a chtěly by umřít, ač se bojí smrti právě tak jako skutečného života.

Takovým způsobem nelze však poznati života tak, aby bylo možno upřímně si jej zamilovati a s osudem jako se starým otcem kamarádem po rubu i po líci dobře známým dohodnouti se o svých hodinách.

V našich lesích je místo, které se jmenuje Ráj. Je to pěkné místo: upravené poněkud, poněvadž tu stojí pomníček na památku nějakého dlouhého panování nynějšího knížete. O to mi ovšem neběží. Ale z Raje možno po stráni sestoupiti do Kozího žlebu, krásného žlebu, který takhle v

červnu překypuje přímo lesním životem. Ani o tom nechci prozatím vypravovati. V květnu však zastavuji se často, než sestoupím, uprostřed stráně, usednu na pařez a dívám se. Tu jako bych seděl na stěně veliké zelené nálevky. A mám vždy v tu dobu týž pocit: že nálevka se úží pomalu s přibývajícím zelením, která zvolna, ale jistě kráčí vpřed smaragdovým svým krokem. Je tu mnoho modřínů a ty zesilují dojem vlnivého pohybu. Kukačky, sojky, žluvy, kosi, drozdi, pěnice a k večeru bažanti rozkřikují se tu, každý pták po svém, a v slunci mihá se stále nějaký hmyz. Hlavně však to, že vidím, kterak mladistvá zeleň postupuje na mne neodolatelným, vlnivým pochodem, měkká, líbezná, a přece skoro výhružná, to, aniž sám vím proč, vzbuzuje ve mně báječný pocit jara, jara mohutného a v jediném okamžiku představujícího veškeru krásu života. A ani nejohromnější říjení, které může člověk spatřiti za slunného červnového poledne, nepřesvědčuje mne tak jako několik vteřin zde, i když je tu sebevětší ticho a klid. O čem?

Bál bych se dovésti sem i tu nejvzácnější milenku a zeptati se jí na to. Snad šedivá panímáma z ryčného starosvětského dvorce, jehož stodoly, špýchary a stáje překypují dary země, porozuměla by mi trochu. Moderní žena však, která nevnímá života, nemůže ho vnímati ucpanými smysly, která buď o životě toliko blouzní jako o nepoznaném štěstí, pro něž pláče v podzimních alejích, pro něž týrá manžela či milence, anebo „studuje život“ s božskou prostomyslností, moderní žena řekla by mi něco ukrutně smutného v té chvíli a na tom místě. Příšerně sentimentálního nebo příšerně učeného. Bál bych se sem dovésti i tu opravdu nejvzácnější milenku, která by možná aspoň pochopila, že v této zelené nálevce, tak prostinké, a přece nad všecky slavné romantiky tak ohromné a ohromující ve dnech postupujícího jara, jest mlčeti pro ni to nejlepší, co může učiniti, – a kdyby byla sebesvůdnější, nepomiloval bych jí na tomto místě, poněvadž tváří v tvář mohutnému gestu jara připadalo by mi strašně směšným malinké gesto lidské lásky...

Loni na jaře se stalo v Kozím žlebu něco hrozného. Jednou zrána všecky mladé, líbezné, již několikacentimetrové výhonky na mladém smrčí byly skleslé, visely hlavou dolů. Mrazík je sežehl. Po čase zrezavěly, a byl to smutný a podivný pohled na popálené stromky. Také velikým smrkům prý se to stalo. Proto nebylo letos v zimě téměř smrkových šišek.

Ty stromy a stromky měly tedy několik bolestných neděl. V jedné noci přišly o nenahraditelný kus vzrůstu a plody jednoho roku. Ale v těch několika týdnech, kdy rezavé spáleniny poskvřňovaly jejich čistou krásu, snažily se smrčky nahraditi, co se nahraditi dalo. A dnes tam v Kozím žlebu stojí, jako by se nic nebylo stalo, a jsou nezmýleně připraveny vykonati opět svou jarní povinnost. A vůbec: musí přijíti něco příliš silného, veliký víchr, neočekávaná spousta sněhu, požár nebo to nejjistější zlo, člověk, aby ztratily hlavu a padly. A tu svou

důvěřivou, veselou a moudrou jarní povinnost konají rok po roce stejně a se stejným elánem, se stejnou silou a radostí jako jinoši, jako muži, jako starci. Tito optimisté nestárnou.

A tohle, smysl toho slyším stále v našich lesích ze všech koutů a nestalo se mi ještě, abych toho nepochopil a nevyléčil tím sebesthorší svou náladu, sebesthlubší smutek, sebestzuřivější vztek. Čeho knihy – a jsou krásné, hodné, moudré knihy – nedovedou, vždy dovedou lesy.

Nad poměrem každého člověka k životu jsou desky zákona; speciální, toliko jeho se týkající, řád neúprosný a nepřekročitelný beztrestně. A smyslem vši výchovy a kultury individua mělo by býti, aby individuum poznalo články svého řádu a podrobilo se jim, neboť jen pak je skutečně svobodno a silno svobodou a silou, kterých nikdy nepozná parvenu, i když sebesthlučněji smí pískati na všechny a na všechno, parvenu, jímž je každý, kdo sebe sama zapře, spoutá, vykleští, aby mohl býti „někým“, to jest někým, kým není a nebude, kdyby se sebevíce namáhal a celé jmění promrhal za škrabošky. Veškeren pocit štěstí na světě může vzejíti toliko z vědomí, že se člověk neznásilňuje a nepřetvařuje, že se nežene za vyšší almužnou, kterou svět platí komediantům. A štěstí se zdvojnásobňuje, když člověk bosýma nohama přešlape jednu z periodických trnitých cest určených volným lidem, překoná nebezpečné větry, sněhy a mrazíky, překoná ještě nebezpečnější příklady, které dávají lidé, a s novým jarem koná opět důvěřivě, vesele, moudře svou povinnost jako ty smrčky na lesní stráni.

Je mnoho mužů, kteří takhle chápou krásu života. Až jich bude ještě více, změní opět jednou tvářnost společnosti. Jako ty lesní stromy jsou to optimisté, kteří stárnou-li, stárnou jen proto, že doba nepřipouští, aby mohli tak klidně růsti jako stromy v lese.

Optimismus je vůbec nejlepší lék proti stárnutí. Potkáte-li někdy růžolící šedesátnici, pružnou, útlou švihačku s bílými skoro již vlasy, jistě to není žena, která zbytečně toužila a fňukala nebo marně mudrovala a amazončila, jistě je to nějaká výjimečná optimistka, která byla hodna toho, aby stanula po boku muže, jenž chtěl zůstat volným člověkem.

Také v manželství je třeba optimismu, mnoho optimismu a mnoho té vytrvalosti smrků, které po všech bouřích zůstanou na svém místě, zazelenají se mladě s každým jarem a hledí stále jen před sebe do výše. To by však byla kapitola hrozně nečasová. Všecko se spiklo proti těm, kteří by také zde chtěli slyšet statečnou jarní píseň přírody, která se vrací po všech parnech a mrazech života. Ani svého básníka nenašel ještě budoucí zápas o harmonii, jež povede dvě bytosti stejně rozdvojených jako znechucených ohavností doby...

Venku fičí severák. Všude sníh a led. Celý den strávil jsem na zamrzlé řece: bůhvíproč teď v zimě tahali u Skalky písek z řeky, tož jsem se oháněl lopatou. Svítalo slunce nějak podezřele a já jsem se cítil docela zdráv. Ale teď kvetou kolem narcisy, tacety a tulipány, voní tu hyacinty a pryskyřice z rozsekaných jedlových větví, které nám zbyly po letošní sklizni jmelí a které cpu do kamen ve skleníku. U zahradníků již v lednu to kvete.

Je mi zcela dobře a za nic na světě nechtěl bych jiných desek zákona nad sebou. A důvěřivě, vesele, moudře poslouchám ty, které jsou nade mnou a jejichž články, jak se mi zdá, jsem pochopil. Nemohu jinak. Nechci jinak. Poklonil jsem se také zákonu, dle něhož osud jiskry ze mne křeše. Pročež neuposlechnu rady kolegy básníka, rozezleného na nevděčnost dospělých, abychom psali pohádky, nové, krásné pohádky pro děti. Vždyť konečně celý život píšeme jen pro děti, pro bláhové veliké děti, roztroušené tu a tam i po českém světě, a naši hrdostí je, že nám ti strašní dospělí docela nic nerozumějí...

A těm dětem, že dnes svítalo slunce tak podezřele a že skoro všemi barvami to kvete již ve skleníku, posílám také tuhle jednu vlaštovku, která ovšem neudělá ještě jara.

XXIX

Bodličky

Prosinec 1912

Loňského roku v tuhleto dobu! To nám bylo lépe. To s mistrem Band'ouchem chodili jsme na jmelí. Vzpomínáš si, smutný letošní čtenáři?

Byli jsme tací zpupní divoši, my dva. Tábořili jsme na obráceném trakaři pod nehoráznými černými jedlemi, rezavou kudlou ukrajovali jsme slaninu a podobné dobré věci, zapíjeli jsme je šedou z litrové láhve, pokuřovali jsme z dýmek a vztekali jsme se: klnuli jsme křesťanům, politikům, nemocné vlasti. Ale často jsme se smáli, a celkem vzato, bylo nám dobře a veselo. Náš poměr k většině spolubližních byl ten, že jsme se snažili říkati jim nejnepříjemnější věci. Byli jsme zpupní.

Zlatou větévku jmelí s bílými kuličkami nosil jsem za kloboukem. Nosil jsem ji, jako socialista nosí (nebo nosíval!) červený karafiát. Byla mi zevnějším znamením mého přesvědčení, mého světového názoru, mého životního programu. Dnes dal bych si za kloubok nejraději suchou mrtvou větévku jedlovou s rezavými, smutnými bodličkami.

Oba jsme zkotli. Vídám se teď zřídka s mistrem Band'ouchem. Pracuje v cizích službách a jeho, naše zahrada pustne. V lednu, v únoru nepokvetou v našem skleníku hyacinty, tacety a narcisy. Cosi se přihodilo, a mistr Band'ouch, který se tak těšival na mé fejetony a byl hrd na svou „slávu“, pravil mi onehda: Napsal jste kdysi Pokračování bez konce, napište ještě Pokračování s koncem. Ale to bude jednou snad povídka, až to dozraje. Do lesů však spolu letos již nepůjdeme, neuřízne mi z pěkného dvojáčka vánoční stromek pro Soňu, smutni jsme, když se sejdeme, a kdybychom i zabloudili nahoru do strání, klnuli bychom toliko, ale nebylo by nám dobře a veselo.

Oba jsme zkotli. Příkládám do kamen suché jehličí, bodličky válí se po podlaze a věsí se mi na šaty. A bodličky, spousta rezavých a černých bodliček je i v mém nitru. Mé zpupnosti daří se pod nimi jako jiskře pod popelem. Mé radosti ze života rovněž. A nemáme odvahy říkati věci nepříjemné svým spolubližním. Toliko docela tiše, rytmicky, utkvěle mručím si do vousů, a kdybych to říkal nahlas, znělo by to asi takto: Já, ty, on, my, vy, oni, my všickni jsme zbabělí; my smutní, my rozechvění, my, kteří trpíme teď jakousi závratí, držíce se nad propastí, a nejraději bychom se pustili, aby již byl konec našim mukám, my všickni, kteří nejsme armádní dodavatelé, jsme zbabělí.

Ale ani toho nahlas neříkám, poněvadž je mi líto těch všech ohromených a zakřiknutých lidí kolem, kteří mají také nitra plna mrtvých bodliček. A bodliček jako by měli i plná ústa, tak mi to často připadá. Nějaká slova, drsná slova chtějí z úst ven, ale bodličky tlumí jejich zvuk, převrací jejich smysl, bodají v ústech, až jsou nucena zmlknouti, a člověk máchne rukou a zhrouť se v sebe. A jak hořké musí býti tyto bodličky, jak hořké, srovnáváme-li je s oblázky vzteku, rozdrcovanými mezi zuby, vzteku, který také mlčí, ale zdá se býti dnes tak vzácný. Tož jen soucit cítím a mám tak často tisíc chutí pohladiti po vlasech plačící mamičku nebo stisknouti ruku mladému muži, který kráčí s prázdným pohledem a automatickým krokem, nebo nějaká hezká slova říci někomu z těch všech ostatních, kteří cítí, ba počítají, že za všech okolností, děj se co děj, budou již obětí.

Nikoli, nemám odvahy nikomu z těch malých, uděšených lidí ani do ucha pošeptati: Zbabělce! Tuším, že každý z nich má pocit opuštěnosti všemi, vidí před sebou toliko temnotu, která mu chystá to nejhorší. A lhali bychom, kdybychom popírali, že ten pocit je oprávněný, lhali bychom, kdybychom tvrdili opak toho, co skutečně jest, kdybychom svému lidu říkali, že za ním někdo stojí, že někdo, kdo chápe celý dosah všeobecné bezradnosti, jest na stráži, a kdybychom sobě tvrdili, že ten neb onen hlas mužný a ze skutečné lásky k lidu vytrysklý nezůstane osamocen.

Letošní české Vánoce budou tedy smutné. Kyticemi zlatožlutého jmelí neokrášlíme svých příbytků. Připomínaly by nám život tam nahoře, na vrcholcích jedlí, silný život tváří v tvář nebesům, silný život vzdorující palčivému slunci i bouřím a lijákům, a to by nám nebylo vhod, poněvadž jen tím více pociťovali bychom svou tupost, malichernost, zbabělost, lehkomyšlnost; tu vysokou, těžkou, dusící vrstvu mrtvých bodliček, kterou na sebe systematicky strásáme a dáváme strásati kdekterým vlastním i cizím dobrodincem svého národa.

A přece právě letošní naše Vánoce mohly a měly být veselé. Ovšem, Ježíšek neponese snad do našich rodin tolik dárků jako jindy, ale což nevidíte, jak je vyšňořen slovanskou trikolorou, jejíž barvy svítí, což nechápete, kdyby suchý chléb toliko nesl, že i ten suchý chléb má nám chutnati sladce?

Mluvme docela věcně. Slyšeli jsme to z úst svých nepřátel, mnoho-li radostného přinesly i nám balkánské události. Je toho tolik, že teprve za čas poznáme, mnoho-li je toho. Ale to již víme nyní, že je toho mnoho, co nám za všech okolností zůstane. Jsme bohatší, octli jsme se v čistším a jasnějším vzduchu: proč nemáme tedy mysliti především na tuto svou novou situaci, proč nemáme se z ní jaksepatří těšiti, proč nemáme s ní počítati? Je pravda, že v první chvíli jsme jákali. Ale náhle jsme zmlkli, a to zdá se v onu chvíli, kdy jsme zpozorovali, že také musíme něčím zaplatiti svůj úspěch. Jaká bláhovost! Takové věci, jaké my jsme dostali, nedostávají národové zadarmo. Což skutečně věříme, že pečení ptáci vletí nám jednou do úst? Platíme, platíme strachem českých mamiček, platíme chmurnými myšlenkami našich junáků, platíme velikými hospodářskými ztrátami, čili tím vším, co nás stojí válečný poplach v Rakousku, ale to jsme měli čekati hned v první chvíli a hned v první chvíli měli jsme si uvědomiti a říci, že to bude stát za to. Strachy a chmury zmizí, většina ran se zacelí, na to, čím jsme platili, zapomeneme za několik neděl, ale to, zač platíme, to, co jsme dostali, po celá desetiletí bude mít veliký význam a může se stát základem lepšího života našeho.

Jsme přílišně náladoví. Po nadšení nezačneme suše počítat, nýbrž upadneme v malátnost, otupíme. Člověk by řekl, že aspoň ti, kteří u nás mluví o politice pozitivní, měli by pěstiti, ošetřovati, podporovati naši národní energii a včas, dokud nadšení ještě trvá, ukázati národu předběžnou bilanci, říci mu: Hle, nejásej příliš, neboť tolik a tolik ztratíš, ale neoddávej se za chvíli ani malomyslnosti, neboť tolik a tolik získáš. Pohleď, jak draze platili tví slovanští bližní na jihu svá vítězství, ale všimni si také, jak rádi platili. A pamatuj si, že jen ten národ je zdravý a dojde svobody a blahobytu, v němž každé dítě již ví, že úspěch celku váží více než ztráta jednotlivcova.

Vůdcové našeho národa nechali svého svěřence v tomto směru na holičkách, a ačkoli k takové řeči nebylo by třeba pražádné odvahy, mlčeli a mlčí. V jiných směrech bohužel dělo se totéž. To už není však ani tak divné, neboť tu běželo o věci choulostivější, o projevy mužné, které nejsou silnou stránkou našich politiků.

Ani jedna z velikých a vedoucích českých stran nepromluvila k lidu řečí, která by uklidňovala jasností a sebevědomím. I ty naše mírové schůze – jediná příležitost, kdy lid mohl nás vyslechnouti a sám promluvit –, i ty byly většině politiků trnem v oku, byly jim nepříjemny pro svou zřetelnost. Páni poslanci se ovšem sešli. Nepromluvili k lidu, což je dobře, poněvadž to, na čem by se byla většina usnesla, bylo by nám zdvihlo žaludek. Zato pečeť tajnosti dali na své řeči... Česká pozitivní politika nezajímá se tedy o lid. Jest jí docela lhostejno, co si lid myslí a co bude dělati. Jest jí docela lhostejno, že sta a sta našich lidí chodí teď s nitrem plným mrtvých bodliček a vrávorá tupě do temnoty, kde není jediného světélka. Česká pozitivní politika, aby nemusila říci ani jednoho upřímného slova, ztratila řeč a nedovedla ani nejpovšechnějšími větami vysvětliti čekajícímu lidu, že náš zisk z posledních událostí vyváží naše ztráty a že tehda, kdyby k horším věcem došlo, ani nemusíme nic ztratit, budeme-li se chovat jako muži.

Od našich pozitivních politiků čekali nějakou sebevědomou řeč ovšem jen lidé politicky docela naivní. Méně naivní, ale také naivní, čekali něco aspoň od mezinárodní sociální demokracie, která se sešla v Basileji. I ti se zklamali.

Byly doby, kdy bylo nutno stále znovu a znovu dokazovat sociálním demokratům, že socialistická mezinárodnost nevyklučuje určitého národního sebevědomí, dnes bude to pomalu sociální demokracie sama, která bude nás přesvědčovat, že její lůno snese i šovinismus, a šovinismus dokonce takový, jaký dávají dnes najevo Poláci. Jako mezinárodní činitel nehraje sociální demokracie dnes úlohu pražádnou. Červené strašidlo, které pro nás dávno ztratilo všecku hrůzu, zmizelo i pro celou Evropu. Jsou lidé, kteří to pocítují bolestně, ale nutno se smířiti i s tím.

Opakuji, lhali bychom, kdybychom tvrdili, že pocit opuštěnosti, jež tušíme teď tak často u našeho lidu, není oprávněný. A nelze se ubrániti smutku, bolesti, soucitu, když člověk vidí kolem sebe tolik beznadějnosti v době tak veliké a stejně krásné jako chmurné, když slyší harašiti v bázlivých ústech ty suché bodličky...

Nejsme-li však úplnými pesimisty, najdeme v této teskné situaci aspoň jeden dobrý moment. Člověk ponechaný sobě, odkázaný toliko na vlastní srdce a na vlastní rozum, je-li v něm něco,

zesílí v takové zoufalé chvíli. Je nucen mysliti. A lid, který je nucen mysliti sám a především na sebe, myslívá obyčejně dobře. A mně se zdá, že už je to hezky dlouho, co lid ve své tísní teď jest nucen mysliti. Kdybych byl pozitivním politikem, nedopustil bych, aby náš lid byl ještě déle ponecháván tak úplně svým myšlenkám. Báł bych se, že to nebude zdrávo mým politickým plánům s Vídní a že ty myšlenky podpálí jednou ten dusivý nános bodliček, bez něhož pozitivní politik je bezmocná nula.

II

I

Sníh

Trochu dlouho trvalo to letos, než jsme také my tu v údolí dostali sníh a mráz a dvě tré slunečných zimních dní. Bylo mi již hrozně smutno v rozblácené dědině, ve vymřelých lesích a v mlhách pod šedivými nebesy. V takové době jiní lidé zachraňují se do měst. Ale já přišel bych z bláta do louže. Do divadel, koncertů, plesů nechodím. Ani do kinematografů. Po dostaveníčku s paní Společností mám obyčejně týden kocovinu. A těch několik skutečných požitků, na prstech jedné ruky ostatně spočitatelných, které měl bych ve městě za zimní sezony, nestojí věru za všechny útrapy, jež má člověk zapadlý do městského mraveniště, jehož obyvatelé štípají hůře než nejzrzavější mravenci lesní. Z měst také ovšem jezdí se v neděli a ve svátek do hor lyžařit. Víím, je to krásné, tak letět po sněhových plochách žlutavých, modravých, nafialovělých, jiskřících tisícerými démanty. Kdybych tam na horách byl doma, hoj, také bych létal, celé dny létal! Ale mám tam jíti jako turista s houfy všech těch po uši vyzbrojených sportovníků? Nemám jich rád... A tak s dojemnou věrností a pohodlností zůstávám ve svém kraji, prožívám s ním všechny radosti a žalosti, a když není možno jásat nad maličkými světy kolem a sníti o velikých světech za sedmerými horami, když dni jsou pusté a zima chorobná, toužím opět jako tak často již po zimním spánku, po letargii, v níž mozek by strnul a srdce omezilo svůj tlukot na nejmenší míru. Kde jste, noclehárny dobrovolných spáčů, v nichž by člověk ulehl, vyjmul se z času a přikázal si probuzení v nějaký překrásný slunečný den? Jak by to bylo krásné, kdybych mohl zaspati zimní bláta a probuditi se teprve v den, kdy slunce, sníh a mráz hudou svou ostrou symfonií! A jaká by to byla ekonomie sil, kdyby tímto způsobem mohli si pořádní čeští lidé například rozdělit práci s nasloucháním politickým tlachům, aby střídavě polovina nás spala a polovina se otravovala! Mnoho, mnoho utrpení ušetřilo by si lidstvo.

Nutno však smířiti se s dosavadní nedokonalostí člověka. A já se smírui, trpím, čekám a jen maličko závidím třem rosničkám, které spějí v mém teráriu v studeném pokoji. Dvě z nich jsou ukryty nevím kde, třetí sedí ve stínu na listě zelené maranthy schoulená, scvrklá, nehybná, toliko splasklý bubínek pod bradou chvěje se jí sotva znatelně. V pokoji také někdy se zatopí, máme-li hosty. Tu rosička se vztyčí poněkud, tlamičku zdvihne, zaskřehotá a kouká, kouká očkama zlatem lemovanými, nepoletí-li moucha mimo. „Přišlo jaro?“ myslí si. Ale moucha neletí, pokoj opět zchladne, rosička znova se schoulí a myslí si: „Jaro ještě nepřišlo!“ Je to tak prosté a krásné. Závidím jí.

Ale zapomenu rychle smutných dní, jakmile je tu sníh a mráz.

Sníh je podobné dobrodiní jako hrnoucí se jarní zeleň. Nevoní ovšem, nerozčiluje, není v něm tolik života a ohromující síly, ale zato přikrývá lépe, srovnává, harmonizuje.

Bud' pochválen sníh! Všecky rány a všecka pokálení země zastře nejmilosrdnějším úbělem. Nic nestrpí ohyzdného a všednost mění v pohádku. Padá jako posvátný tanec nesmírného bílého roje a líbá spravedlivě všecky bytosti i věci neživé. Věsí se jako květ na holé stromy a jako šperk na nádra žen a sametovými čelenkami a pentlemi kráslí stavby.

Bud' pochválen sníh! Nepodobá se ničemu tak málo jako rubáši, neboť jest pod ním teplo. Mladé osení zelená se pod ním jako ve skleníku. Země, která nás miluje, zahaluje se jím jako bílou kožešinou, abychom zapomněli na její dočasnou chudobu a tvrdost. Sníh ochlazuje horečná čela a rozpaluje bledé tváře. A padá-li v noci, když je ticho, slyšíme jeho zpěv: tichounkou, stříbrnou hudbu dopadajících hvězdiček, z nichž jest složen.

Bud' pochválen sníh! Přes noc spojí viditelně všecky věci jediným poutem. Jako by veliká láska objala svět, nečiníc rozdílu mezi dobrým a zlým, říkajíc ano ke všemu, co jest. –

Pozorujeme-li shůry dědinu sněhem zapadlou, jdeme-li krajem zasněženým, kdy zbývají toliko nejnutnější kontury a všecky tvary podávají se synteticky, nežasneme-li, toť jen proto, že naše smysly jsou nedostatečné, že nechápou stále znova úžasnost zázraku několikrát viděného. Ale jako jiným věcem já divím se nekonečně i sněhu, stojím-li sám uprostřed jeho bílých ploch anebo jdu-li alejí v jehličnatém lese, jehož šřapaté větve ohýbají se pod jeho tíhou. A nejvíce divím se mu v noci, když všecko spí a můj krok ruší jen zajíce, který ležel v koleji silnice. Tu divím se mu jako tvor, který přišel z jiné hvězdy, kde sníh je neznám.

Nejkrásnější na sněhu jest jeho jednotící, vyrovnávající, smiřující síla. Přichází radostně, v tanci. Proto snad potkáváme tolik veselých lidí, když sníh padá. Řekne-li někdo „Prší“,

zarmoutí nás; jen po velikém suchu přivítáme ho s uspokojením. Řekne-li někdo „Mrzne“, vzpomeneme oněch tisíců, které budou teď dvojnásobně trpěti. Ale řekne-li „Sněží“, vyjasníme silně obličej, byl-li zachmuřen, ať je to kdykoli, třeba v březnu. Sněží, jak to slovo samo je krásné!

Ale dovedete si představití nehmotné sněžení v lidském nitru? Hled'te, toužím po něm, po jeho stříbrné hudbě, po jeho jednotící, vyrovnávající, smiřující síle. Toužím po takovém vnitřním, nehmotném sněžení, ba někdy se mi zdá, že je zřetelně cítím ve svém nitru. Ale zřídka, velmi zřídka. Vždyť bojujeme, třeba častěji v duchu než před světem, ale bojujeme. Jsme napadáni, napadáme! Útočíme a bráníme se. Doba není mírumilovná. Nemáme kdy k mnoha smířlivým náladám, k jednotícím myšlenkám. Jen někdy, zřídka, jako například onehda.

Žena a děcko přinesly si tuhle z Prahy dárky od básníka a kněze. Hamsunova Pana, notes se zlatou ořízkou a perleťový krucifix z Jeruzaléma. Perleťový krucifix dostala dcerka, dítě jako její rodiče nikoli zbožné po křesťansku. Vybalovaly všecky ty hezké věci, které přivezly mně i sobě: ten krucifix vytáhly naposled. Je hezky velký, stojící, z perleti vyřezávané a tam na Východě kdesi svěcený. Zarděl jsem se...

Drahý nepříteli, vy tam v té ošklivé Praze, kde budete blouditi, nedobrovolný vyhnanec, jako po vyprahlé poušti, mezi intrikami a daleko od těch, kteří tu a tam ještě vám rozumí, – kdybyste věděl, do jakých rozpaků jste mne přivedl svým dárkem! Byl jste v té chvíli u nás, viděl jsem vás, dávajícího. A tož nedovedl jsem říci: „Schovejte si to někam do krabice.“ Bylo mi jasno, že ten krucifix musí státi někde mezi jinými předměty, jež zdobí police a skříně. Což kdybyste zase přišel, a marně díval se po něm! Ale kam jej postaviti? Předně, řekl jsem, nesmí státi nikde, kde by vyhlížel jako fíngovaná víra. Nic se mi neprotiví tak jako mumie zbožnosti stavěné na odiv ze zvyku nebo z pokrytectví. Jsme pohané, nechceme zdáti se křesťany. Podruhé, řekl jsem, nesmí státi nikde, kde by vyhlížel jako zastrčený. Je to dar drahého nepřitele a básníka. A tak jsme chodili po našem „parádním“ pokoji a hledali jsme místo pro krucifix, jehož perleť tak špatně se hodila mezi artělové drobnosti hýřící barvami, až konečně shodli jsme se na jednom místě. A pak žena ovinula jej malým věnečkem, aby ta perleť tak nekřičela. A druhého dne stanul jsem sám před ním a vzpomínal jsem na vás. A tu, vidíte, počalo to tiché, vnitřní, nehmotné sněžení.

Vy na jedné hoře a já na druhé. A mezi námi tiché, jednotící, smiřující sněžení a dole propast a v té propasti Buržo a Ďábel, ten úlisný, katolický ďábel, který má tolik podob...

Váš biskup zakazuje vám vybízeti k dennímu přijímání, poněvadž vzbuzuje se tím prý pohoršení. Je to týž biskup, který trpí denní vylévání výkalů ze stoky, která sluje Den. To je logika dnešní hierarchie; nemusím vám vykládati o logice dnešního Buržoy. Ale co je nám po nich? Jsou kdesi dole, kde se toliko nenávidí. A my, i když nemůžeme docela zapomenout hněvu a nenávisti, aspoň přitom ještě milujeme. Oni nikoli.

A proto chci míti rád váš dárek. Pohlédnu na něj vždy s jistou něhou, jako by vy jste to byl, a pocítím pak snad v nitru vždy ono tiché jednotící sněžení.

Už je zase mlhavé, choré počasí. Sníh ztrácí u nás bělost a taje. Včera jsem celé odpoledne ledoval s hákem v ruce. A nakládali jsme fůry a pili jsme z láhve tu nejlacinější. Ruce a nohy mi hořely. Ale byl jsem šťasten a svoboden. Ovšem, žádný buržoa nebyl nablízku.

II

Přes kopce a žleby

Život nechce nás míti logickými. Například: Tuhle jsem prohlásil, že nechodím do kinematografů. Ale tajemným řízením osudu seděl jsem právě v den, kdy toto mé prohlášení vyšlo tiskem, v jednom z nich a zevloval jsem celou hodinu na mrkavé obrázky. Přihlížel jsem k cvičení rakouského horského dělostřelectva a to naplnilo hrdostí mé osvědčené patriotické srdce. Pak jsem zažil srdceryvné drama z uměleckého života a z toho bylo mi nanic.

Život nechce nás míti logickými. Jiný příklad. Není to dlouho, kdy v bodličkové náladě zaplakal jsem, že již nepůjdeme s mistrem Band'ouchem do lesa. To již již jsem viděl, kterak čert ho bře i se zahradou. Ale s takovým člověkem, jako je mistr Band'ouch, který je sám skoro čert, nemá ani čert snadnou práci. Tak tedy si ho ještě nevzal, a my přece jsme byli spolu v lese. A sotva naposled. A dokonce na jmelí. Pan učitel chtěl kousek do své domácnosti, mistr Band'ouch má zlaté srdce a zlatou žízeň, snad se mu také po vysokých jedlích zastesklo, a tak jsme tedy šli.

To nám tu napadl právě první a bezpochyby poslední letošní sníh aspoň trochu poctivý. Den byl jako z cukru, a než jsme vylezli nahoru nad myslivnu, bylo nám teploučko a veselo. Sněhem lezlo se jako po měkkých, velmi laskavých schodech. Jsem člověk obdařený vedle jiných neřestí také závratí. Na kluzkých místech třesou se mi nohy, přicházím do nejsměšnějších rozpaků a mám chuť sednout a svézt se bez zaplacení. Ale v takovém sněhu i člověk se závratí jest jist jako pták ve vzduchu, vyleze všude a dolů z příkré stráně letí jen což. Ztratí-li rovnováhu, není to ani tak nepříjemné. Stačí otrásti se po psím způsobu.

Milovými kroky udělali jsme pěkné kolečko, kopec, žleb, kopec, žleb. Na prvním kopci nebylo nic pro nás. Vlastně bylo, ale to je tak: Ty jedle tu, to jsou ty loňské mršky, každá jako hrom. Mistr Bandouch není však ten loňský Bandouch. Od zlého člověka dostal po hlavě ránu, která patřila jinému, svalil se a teď nemá pravé rameno v pořádku. Mimoto má ránu v srdci. A pak dřevěné kapsy. To je trochu mnoho i na takového čerta. A tak leze, leze, funí a heká, nevzal si rukavice, jedle je kluzká a ledová jako rampouch, v první třetině má toho dost, a honem dolů.

Schlípli jsme poněkud. Ale nevzdali jsme se. A tak z vysokého lesa sečí, samým sněhem a dobře pocukrovanými smrčky, pak zmolinou, kde nohy zůstávají vězet, a dolů z příkré stráně na „gerhádky“ a zase sečí nahoru, k černým štíhlým pannám, které jsme loni nemilosrdně obírali. Tu jsme dostali, co jsme chtěli. Snad to byla poslední kanická jedle, na kterou mistr Bandouch vylezl. A teď honem k panímámě na džbáněk.

Život nechce nás mítí logickými. A nejkrásnější chvíle nám dává tím, že nás svede náhle z cesty, po níž jsme se domnívali, že jítí musíme. Koná-li člověk takový malý let přes kopce a žleby, vzdálen křesťana obecného a jeho bydlišť, cítí také překrásně malichernost a nesmyslnost lineálů, o něž se lidé bijí, zatímco podstata věcí a dění jim uniká.

Na jistých starých kresbách vidíme loď hnanou větry, které dují z úst andílků zamračených i usměvavých. Řekl bych: Větry, dujte! Jednou zprava, podruhé zleva. Jednou k dobrému, podruhé ke zlému. A ty na své kocábce, drž se, abys neztratil rovnováhu. Tot' vše.

Život také příliš vážnými nechce nás mítí. „Světový názor“, jež prý si máme osvojit před „vstupem do praktického života“, mívají lidé obyčejně až na smrtelné posteli. Je to velice krásná věc – pro smrt, ale nikoli pro život. Pro život jsou větry, které dují hned tak, hned onak, nejroztodivnějším způsobem, pro život je moudrost nenadálého okamžiku a moudrost veselá.

Zdá se mi, že ve skutečnosti a odjakživa sám běžím stále přes kopce a žleby, stále rovnou za nosem, o jehož špatném čichu jsem se dosud nepřesvědčil. A myslím si, že nechci-li býti ani logický, ani vážný, stávám se nejlogičtější a nejvážnější. A zůstávám poctivým.

Přes kopce a žleby, kopce a žleby! Směr a cíl jest u boha. To znamená: nevím o něm nic. A nechci o něm nic vědět. Činím až dost, když se snažím zachovávat rovnováhu. A nemohu jinak. Proto je mi velice lhostejno, co tomu říká Petr nebo Pavel. Jeden chce mítí člověka jen básníkem, druhý národním hospodářem. Většina chce, abychom běželi podle nějakého pravítka. Jsi-li básník, choď stále po koturnech a nesnižuj se k tomu, že osla nazveš oslem. Jsi-

li člověk antiklerikální a bezbožný, musíš mít raději protestanty než katolíky a v ničem katolickém nesmíš vidět něco pěkného. A tak dále.

Řekli jsme si to tuhle s Františkem Gellnerů. Co chvíli přijde bodrý muž, poklepe ti na rameno a povídá: „Píšete hezké básničky, kreslíte pěkné obrázky, ale poslyšte, upřímně řečeno, do politiky se nemíchejte!“ Člověk už je z toho trochu nervózní a mohl by se stát nezdvořilým. Ve skutečnosti nemá to však špatného smyslu. Překážíme někomu, píšeme-li o věcech politických, poněvadž bezpochyby čte nás několik set voličů. A to je dobře.

Odložil jsem koturny se svým zeleným mládím. Nepotřebuji škorní s vysokými podpatky, poněvadž mohu si kdykoli vylézt na některý náš kopec. Ale člověk ocení lépe ptačí perspektivu, když se někdy omešká trochu v zatuchlém žlebu.

Hlavní věc však je tato: Nemůžeme přece za to, že milujeme i nenávidíme, a příliš mnoho věcí zároveň. Sen i skutečnost. Umění i politiku. A ledacos mezi tím. A že naším povoláním jest nemlčeti.

Kopec, žleb, kopec, žleb. Dnes je krásná pohoda, mezi bílými oblaky probleskuje obloha jako průsvitný strop ze safíru: nebudu přece vysoko v lesní aleji myslit na koupěchtivého mladočeského vůdce nebo na budoucího šéfredaktora strany práce, schopného spíše prodávat než kupovat! Slova, city, myšlenky jako očištěné pralátky sunou se líbeznou atmosférou ve chvějivém chaosu a náhle jako pod úder slunečních paprsků počnou se krystalizovat. Vzpomenu-li si v takové chvíli na nějakého politického holomka, je to snad jen kvůli tomu, abych nejryzejším smíchem poplašil pasoucí se zvěř. Ale já na něho nevzpomenu, poněvadž teď mluvím s Duchem svatým o nejkrásnějších a nejsladších věcech a není mi věru nic po tom, že má adoptivní vlast chystá se k zemským volbám.

Kopec, žleb, kopec, žleb. Nejsou všechny dny stejně veselé. Jindy nebesa jsou nemocná, atmosféra je nemocná, tisíc ran cítím a tisíc rád bych jich rozdal. Sešel jsem z našich kopců, které zdřímly si v mlze. Jsem prostý občan ulice. Ale občan tisíckrát uražený ve svých nejlepších citech a nezapomínající. Jest mi, jak snad Mojžíšovi bylo, když sešel z hory Sinaj s deskami zákona a spatřil svůj lid tančící kol zlatého telete. Vzal desky a mrštil jimi o zemi. Nejsem Mojžíš, jsem prostý občan: kdybych měl desky, nerozbil bych je, ale rozbíjel bych jimi hlavy pustých tanečnicků.

Ale jako jsem nikdy nechválil, tak jsem také nikdy nebil pro věc, která nebyla zároveň mou věcí. Tuto poctivost útoků lidé velmi těžce chápou. Hlavně nebije-li člověk do vzduchu nebo

kvůli tomu, aby vyhrával polemiky. Hledá se vždy honorář nebo spokojený úsměv chleboďárcův. Ale chleboďárce nemusí býti vždy odpůrce, může býti v jistých případech aspoň nejlepší z odpůrců. A nikdo nemá práva podezřívati rány podepsané a dočista zřetelné a jednomyslné.

Hledím na přeběhnuté kopce a žleby. Na kopcích jsme zpívali, ve žlebech jsme bili. Ale každá rána, kterou jsme zasadili, byla zároveň ranou do mostů, jež nás spojovaly s nějakými eventuálními chleboďarci. Počet těch, kteří jsou nám k dispozici, scvrkl se zatraceně. V devětadevadesáti případech jsme nemožní, poněvadž jsme byli vždy zřetelní. O mnohém nespokojenci s námi nebudeme však do smrti věděti, kým jest, z čehož nenásleduje, že by byl záhadou.

Přes kopce a žleby, kopce a žleby! Bez přílišné vážnosti a beze strachu o logiku, poslušen toliko hlasu života v sobě, jdu, kam mne vede. Mým povoláním jest nemlčeti. Nejsem jím ještě zcela znechucen. Mluvím někdy dosud více než z povolání. Ale i únavu cítím někdy. Chuť mlčeti a zastaviti se na jedné naší stráni nahoře. Víím o jedné, kde by se dalo postaviti hnízdo. Jednou! Bude-li chtít osud.

Pak bych si snad zamiloval včely, okopával bych stromky, posílal bych vám růže, rybíz a nemluvil bych o politice, neříkal bych oslu osle, nýbrž zpíval bych jen časem, jako zpívá člověk, když stojí nahoře na kopci.

III

Chceme se vrátiti...

Před prvním tunelem od nás k Obřanům, na brdce, za nímž je cesta do Kozího žlebu, vykukují modré květy koniklece již ze svých šedivých kožíšků. A ze svého šedivého zimního kabátu vykukují já asi také tak. Jenže poněvadž nejsem moudrá bylina, nýbrž hloupý člověk, vykukují mnohem netrpělivěji. Ale nejen vzhůru k obloze podjarního zápasu předem přece vyhraného. Také k zemi, k zemi nejvíce. A zejména k jednomu drobečku země. A nohy poskakují mi z místa na místo jako myšlenky: rády by uspíšily něco velmi pěkného. Ale jen svatá trpělivost pomůže dál, jak říká náš děda desetkrát denně.

Hodlám letošního jara dovršiti své povenkovštění. Nezbývá mi nic jiného a netouží srdce po ničem jiném. Zelený prapor vlaje mi již dávno vesele nad hlavou. Sojčí pírkó za kloboučkem je rozkošná věc, kdežto ocelové pero připadá mi velmi ohyzdné v ruce, která právě touží po

rýči nebo motyce, po lýku, jímž se přivazují růžové keře k tyčkám, nebo po kolíku, jímž se dělají jamky na salát. Objednal jsem si faldovačky a poslední městské kalhoty utrpěly těžko napravitelné trhliny při poslední naší partiji.

Víte, čemu se říká u nás partija? Například tomuhle: Podřimuji po obědě na posteli, která je mi ve dne pohovkou. Myslím si: chvílečku jen, neboť mám práci. Tu však vrazí do sednice mistr Band'ouch ještě s jedním drantem, třetí šklebí se za oknem, stáhnou mne z postele, podávají mi láhev s domácí slivovicí a vzhůru na proutky do Melatína! To budou zatracené proutky, už to vidím. Ale třem se křehký člověk neubrání. A tak děj se vůle boží. Táhneme blátem na Soběšice. Nikoho nepotkáváme, abychom mu dali „dobrý den“, a tak mine cesta ve svatém pokoji. V Soběšicích první zastávka. Krátká. Druhá bude v Outěchově, třetí bohdá v Adamově, a kdož ví, nebude-li čtvrtá v Babicích. Po prvním zastavení jdeme již hřmotněji. Láhev se slivovičkou již se nepodává, ale hází pěkným obloučkem. S babkami máme mnoho řečí. A co čert nechce, nahoře v lesích spatří mistr Band'ouch jedle se jmelím. A hop na jednu. Aby ta kanická z minulého měsíce – však se ještě na ni pamatujete snad – nebyla poslední. Je to jedlička jen, mistr Band'ouch ani tuze nefuněl, a kytice jmelí, poněkud zvětralá již, už byla dole. A jde se dále. A zase babka s dřívím, ale za ní mládenec s pěkným borkem. Jakže? Takhle vy, šelmy, šatíte knížete pána! Dolů s borkem! Tak tak, mladí páni, beztak chlapec má padoucnici! Vždy dva a dva neseme borek až do dědiny, pánbu nám zaplatí za milosrdný skutek a – druhé zastavení. Bohužel poslední. Padá snížek, jako obyčejně na Outěchově. Zastavení trvá až do jedenácti. A pak dolů na Panské louky a Myší dírou k nám. Beníček drží se mne jako klíště, mistr Band'ouch dělá dlouhé kroky a druhý mistr, který nese lucerničku, nechává nás co chvíli potmě. Až na několik kozelců a ty rozbité kalhoty došli jsme šťastně a v jednu byl jsem zase v posteli.

Tedy, to je u nás partija. Není tak uhlazená jako v Besedním nebo u Stopků v Brně, ale spí se po ní lépe. Plíce jsou vyvětrány, hlava skoro čistá.

Ostatně, když se tak řádně na sebe podívám, učinil jsem za těch pár let mezi lesy náramný pokrok v takzvaném návratu k přírodě. Přijdu-li do města – a na mou duši, nejdu tam, nemusím-li –, je mi již pomalu jako medvědu na parketách. Dámám, co na srdci, to na jazyku, říkám bezděky nezdvořilosti. Krok mám delší a pádnější a moje ruce nehodí se již do slušné společnosti. Nestrkám jich také do ní: z městských nemocí jsem docela vyléčen. Žádná recidiva. Natož nostalgie. Ostatně, latentní nostalgii měl jsem kdysi jen ve městech, a nebyla-li akutní, tož jen proto, že horký život nedovoloval mi zamyslet se nad sebou. Nerozumné ženy, které bděly nad mým mládím, odvrátily mne od venkovské půdy, od pravé vlasti. Vracím se k ní,

vrátil jsem se. A městské uniformy již na sebe nevezmu; jsem skoro čtyřicetiletý Glahn a moje panna Eduarda se doufám umoudří, a až se naučí kozy dojit a trávu žítí, může to daleko přivést, a já s ní...

Mluvím však o věcech příliš vnějších. Je tu ještě něco hlubšího. V drsném vzduchu, prosyceném puchem chlévů a vůní pryskyřic, stává se člověk přirozeně sám drsným, naučí se také chápati upřímnou neotesanost, ale má-li za sebou kus života politického, literárního a kulturního, přijde na chuť i oné vnitřní drsnosti, která je základem charakterů a silných individualit. Rozejde se definitivně s diplomatickou uhlazeností a povrchní líbivostí. Všude. V umění i v politice.

Chtěl jsem se vrátiti, vrátil jsem se. A třebaže zpočátku noha kolísala poněkud, nebylo přece jediného krůčku zpět. Hned řeknu jasně, co si myslím. Například: Zdálo by se, že člověk žijící stále mezi primitivními lidmi a nemající lepších přátel nad ně, žijící v drsném světě lesů, kopců a vod, ztrácí nutně smysl pro něhu, jemný cit, vkus, odstín a skutečnou podstatu umění, poněvadž v nekulturním svém prostředí nenalézá pro ně dosti přímé potraviny. A přece opak je snad pravda. Najdeme-li něhu u kultivovaného člověka, vyhlíží jako samozřejmost a zdá se vyjadřovati se konvenčně. Kdežto něha u člověka hrubého působí jako zjevení. Také příroda, a čím divočejší, tím lépe, jest nejlepší školou jemnocitu, vkusu a odstínu. Zachraňuje před jejich šablonou, protože vede k jejich hlavnímu zdroji. Začínáme znovu, učíme se v přírodě, je to málo snadno, zůstaneme snad v polovině cesty, ale čemu se naučíme, to je čisté a zdravé. A pak rozumějící půvabu drsnosti, kouzlu věcí primitivních, chápeme výraznost a tím již dostáváme se pomalu i k pravé podstatě umění. Jako prve cit, teď oko a sluch odnaučí se předsudkům. Zavrhneme všecko konvenční; všecku virtuóznost, hladkost, líbivost dáme za jedinou krásu drsné výraznosti. A jsme-li sami umělci, půjdeme za touto výrazností, půjdeme nevyšlapanými cestami za svým pudem a poučením přírody. Tak šli nejlepší a jejich odměnou bylo věčné mládí...

Anebo v politice. Zdálo by se, že člověk, který pochopil krásu života živočišného a rostlinného a zkrátí poněkud, srovnává svou lidskou malichernost s jejich vznešeným klidem – a to se děje myslím všem osvícenějším uprchlíkům z města –, stane se velmi lhostejným k bojům společenským, zejména ke rvačkám politickým. Že si řekne: chci míti pokoj, chci se zastaviti zde, uprostřed slunečné stráně, jako ztepilá bylina, které se nedotýká vaše pitomá vřava. Snad se to děje tu a tam. Ale zároveň i stává se, že s pocitem příslušnosti k zelené zemi a krevního bratrství s jejími ryzími tvory vzchází v člověku i ještě vyšší pocit hrdosti a práva na svobodu, velikolepý pocit lidství, opřeného o svatost života. A tu cítí člověk dvojnásobně a jako na sobě samém každé násilí, páchané na individuu jako na společnosti, jako na národě, a opovrhuje

dvojnásobně všim, co jest oporou hmotné i duchovní tyranie: bezcharakterností, zbabělostí, prodajností, zjištností. Dostává tvrdou palici starého sedláka...

A tak, po mnoha oklikách, dostáváme se k něčemu, co jsem měl na mysli, než jsem počal psáti. „Chceme se vrátiti...“ četl jsem tuhle v prvním čísle nového brněnského obdeníku. A jako člověk, který se také vrátil, ale bez krůčku zpět, chtěl bych říci těmto pánům, kteří se vrací jako raci: To, k čemu se chcete vrátiti, je bývalá nejtemnější pevnina, jest vlast, kde se potmě čachruje v míru a bázni boží, jak po tom prahnou všichni, kdož se štítí světla, je vlast se zavázanýma očima zaprodávána tomu, kdo dá více. Není-li na Moravě všecko v pořádku, je tu aspoň světlo již. A o toto světlo, jen o toto světlo tu běží vám, poněvadž vám překáží, a o toto světlo, jen o toto světlo tu běží nám, kteří máme tolik lásky k lidu, kolik vy zjištnosti. O světlo jde. O světlo, které ostatně i v Čechách vrhá obrozené paprsky do tmy kramářských cestiček.

A noví lidé, s modrýma, upřímnýma očima vykukují nový lepší český život, jako ty koniklece u nás na brdku jarní slunce.

IV

Blahodárný odstup

Je překrásný velikonoční den a já se snažím nemyslet na všechna ta příkoří, která sobě i jiným činí lidská bláhovost. Řítil jsem se v minulých právě dnech tolikrát po našich stránkách dolů i nahoru, viděl jsem legiony čekajících poupat podléškových, petrklíčových, sasankových, viděl jsem kvěsti lýkovec a vzduch hořeti sladkým jarním plápoem, stalo se mi dokonce několik radostných věcí – a přece nějaká bolest zbývá mi v nitru jako tu a tam v zemi ještě zamrzlá hrouda. Chci býti silen, ale nemohu býti nesmuten. A po marném úsilí myslím přece jen na to, nač nechci mysliti: jak nesnadno lidé mohou se navzájem pochopiti, jak nesnadno si porozuměti.

Zdá se mi to takhle: Čím bližší jsou si dva lidé, čím lépe se domněle znají, čím širší a jasnější cesty vedou od jednoho ke druhému, tím nesnadněji se ti dva chápou, tím obtížněji mohou se shodnouti. Ať muž a muž, nebo muž a žena, nebo žena a žena, to jest jedno. Když se k sobě nejvíce přiblíží, tu nejsnáze spatří a pohlédnou v propast, která zeje mezi člověkem a člověkem. Ti, kteří se nejlépe znají, pocítí někdy náhle strach jeden z druhého a od jejich lásky k nenávisti jest jen zcela nepatrný krůček. Je to bolestná tragikomedie.

Lidé nemohou se navzájem vůbec snad poznati. A znají se navzájem nejméně, když se domnívají, že se znají. Vidíme si navzájem snad až do žaludku dle obecného rčení, ale nevidíme si do duše. A čím lépe vidíme si navzájem do žaludku, tím vyšší a neproniknutelnější zed' nebo tím hlubší a nepřeklenutelnější propast roste mezi námi a brání vzájemnému pochopení. Zdá se, že každý náš vlastní a přímý poznatek o intimní osobnosti našeho bližního stává se základem předsudku, s nímž budeme na něho jednou hleděti, a čím četnější jsou tyto poznatky, čím blíže pouští nás bližní k tělu, jak se říká, s tím větším množstvím předsudků bezděky jej pozorujeme. Snad je to proto, že jsme nakloněni stále a příliš generalizovati, i když víme, jak nesmírně komplikovanou, běda, bytostí jest člověk.

Snadno se o tom přesvědčíme na sobě. Neboť přece stále znovu vidíme, kterak naše skutky ze života veřejného i soukromého, ty nejprostší a nejjasnější stejně jako ty složité a méně na první pohled srozumitelné, a nejen skutky, i slova naše a gesta, jsou příliš často mylně chápány a vykládány právě těmi, kteří by nás mohli znáti a s nimiž jsme nejdůvěrnější. Tak děje se nám tisíc drobných příkoří, které jsou však bolestnější než všechny útoky a rány ze životního boje a nejvíce zachmuřují mysl.

A přece většina lidí chce poznávati své bližní a dávatí se jimi poznat, chce nahlédnouti nám do duše a dáti si do své námi nahlédnout, netušíc, že se tu může jednatí toliko o žaludky, ale nikoli o skrytý život mozků a srdcí. A většina lidí také, snadno a rychle hotových s úsudkem, velmi a ráda si zakládá na domyšlivé myšlence, že toho neb onoho bližního dobře zná, a slepě řídí dle toho své jednání. Tak vznikají tisíce bludů, pramenů bolestí, a šíří se propasti mezi lidmi.

Je to, opakuji, bolestná tragikomedie, neboť společnost neobejde se bez blízkých styků člověka s člověkem. Ale jestliže na jedné straně, tam, kde intimní styk člověka s člověkem již jest, měli bychom se všichni ozbrojiti andělskou trpělivostí (hezky se to ovšem povídá, špatně provádí), nedůvěřovati příliš svému psychologickému bystrozraku, nesouditi druhého svou logikou a kvůli radosti života hledati raději vždy dobré tam, kde se nám zdá, že vidíme zlé, – na druhé straně neměli bychom aspoň množiti počet důvěrností zbytečných a měli bychom udržovati sebe i jiné v jisté blahodárné vzdálenosti.

Ach, toho mudrování v den, který je tak lahodný a velikonoční! Ale bolí mne něco a nemohu s tím býti hotov, a pak chci, právě proto snad chci odpověděti kamarádovi, který mi tuhle psal.

Je to dobrý kamarád, nemám příčiny o tom pochybovati. Ale vídáme se zřídka a náš styk bývá zdánlivě suchý. A teď mi tedy psal, a já z jeho dopisu pochopil, že se mu zdá, jako by náš styk byl příliš studený a nedůvěrný. Chtěl by mi dáti lépe nahlédnout v sebe, chtěl by také mne lépe

poznati. Nuže, chci mu říci, že je to nebezpečno, zbytečno, že bychom si méně rozuměli, kdybychom o sobě více věděli, než víme.

A mudruji dále: S člověkem je tomu skoro jako s uměleckým dílem. Umělecké dílo posoudíme nejspravedlivěji, neměříme-li ho ani zákony svými, ani nějakými domněle věčnými, nýbrž snažíme-li se poznati zákony jeho vlastní. To není vždy snadné, ale ještě nesnadnější u člověka, který měl by býti rovněž posuzován dle zákonů své bytosti. Neboť brání-li nám často sto předsudků, máme-li se smířiti s uměleckým dílem, které urazilo v první chvíli naši estetickou konvenci, brání nám jich tisíc, máme-li se smířiti s cizí individualitou lidskou. Ale je to aspoň cestička ne-li k úplnému poznání, tož snad k laskavému chápání. Cestička, po níž se nedochází vždy k cíli, v důležitých případech dokonce jen velmi zřídka. Je známo, že právě nejvýraznější umělecké zjevy nemohou dosíci celé spravedlnosti u soudobé kritiky. Teprve časový odstup zjednává obyčejně podmínky pro spravedlivé posouzení díla uměleckého, odstraňuje předsudky, nadšení i zlobu uvádí na pravou míru. A časového nebo prostorového odstupu potřebujeme i k spravedlivému posouzení člověka, který čím blíže je nám, tím snadněji hromadí proti sobě naše předsudky.

Říká se – a snad se někdo již diví, že to neřeknu také tak krátce – říká se: Kdybychom se lépe znali, ztratili bychom iluze o sobě. Ale chci právě říci, že tato domnělá smrt iluzí jest vlastně zrozením předsudků.

A tak, příteli, domníváš-li se, že bys mohl ještě lépe vědět, kdo jsem, mohu ti odpovědět jen jedno: Čti ještě pozorněji moje verše a jiná má říkání. V nich najdeš zákony mé bytosti a mou snahu řídit se jimi a můj boj s lidskou mou slabostí. V nich jsem ten, kdo jsem, a v nich jsem celý. Namítneš asi, že píšu-li, jistě zúmyslně nebo bezděky stylizuji. Ale stylizovati není nic jiného než snažiti se o pravý výraz. Denní smích a výskot, vztek a pláč, něžnosti a hrubosti, ty jsou nám diktovány; báseň však diktuje naše svobodné srdce a náš svobodný mozek. Báseň nebo cokoliv podobného, v čem výrazně žije a chvěje se naše nejsvětější a nejskrytější.

Po prvním dopisu dostal jsem za pár dní druhý – pánbu požehnej – s balíkem domácí uzeniny. Hle, co píše kamarád:

„O poslední pěkné sobotě celé dopoledne vláčeli jsme se po srázích našich sečí a borovin a hledali jsme a řezali jsme jalovec. Ztěžka, ale vesele šli jsme domů, každý se dvěma přehlavými otepmi, s jednou na zádech a druhou přes prsa. Na dřevěné rohatině v komíně už viselo maso a pod ním doutnalo olšové dřevo. Jak jsem přišel, v kabátu postavil jsem se k ohnisku a prut jalovce za prutem sázel jsem do ohně. Každý hned chytl jako peří a žhavé listí sršelo nad

ohniskem. Odlezl jsem teprve, až horko bylo již příliš horké. Ale po celé odpoledne chodil jsem naslouchat, jak jalovec praská. Večer jsem se vykoupal, navařil si čaje, a zatímco druzí již spali, vzal jsem si Myšlenky Marka Aurelia, zhasl jsem lampu, k ohnisku zády jsem si sedl a seděl jsem, četl, příkládal až do čtyřech do rána. A na pondělí jsem zase tak seděl a četl jsem Wilda... Přijmi to maso, jako když ti ruku smáčknu...“

A teď si představte, že tenhle hodný člověk si myslí, že se snad málo známe, že se snad nechápeme! Chtěl by mne slyšeti žvanit po třetí čtvrtce vína? Chtěl by viděti, kterak vyhlížím, když mne tlačí žaludek nebo když mne někdo dopálí? Chtěl by mi sám poskytnouti něco podobného? Nevím. Vím však, že mám několik kamarádů, s nimiž mám se rád, poněvadž se zřídka vídáme. Vím také, že s nejlepším člověkem na světě přestáváme si rozuměti, jakmile se vídáme příliš často. A konečně jsem přesvědčen, že právě ti, s nimiž nemám zbytečných styků, chápou mne nejlépe a že by přestali tak dobře mne chápati, kdyby viděli, že také básník vyhlíží komicky, když má opičku nebo vztek. A mýlí se velice, domnívají-li se někteří, že bych jim mohl a dovedl říci něco krásnějšího a důvěrnějšího, než jim povídám ve svých verších anebo v těchto týdenních pozdravech.

Chvalte se mnou blahodárný odstup! A naučte se vážit si ho tím, že budete bystře hleděti kolem sebe, a poznáte, kolik nedorozumění, kolik bolestí, kolik tragikomedií vzniká mezi lidmi, kteří nemohou se milovati na vzdálenost. Neboť trpělivost, věčná schopnost odpouštěti a viděti všecko hezkým, jsou převzácné ctnosti, ale nezbytné pro blízký styk člověka s člověkem.

V

Sentimentální oblázek

Jako přezrálé slupky z plodu opadaly z mé mysli pomalu všechny náboženské a filozofické představy, bránící bezprostřednímu chápání života. Nic mi nevysvětlily, s ničím mne nesmířily, klamaly mne jen trochu a sváděly. Chtěly, co chtějí všechny slupky, aby se člověk zdál jiným, než jest. Chtěly, abych dělal, co nechci dělati, a nedělal, co chci dělati. Ale jsem jich prost již. Proud života prohnal mne pořádně svým řečištěm, zůstal jsem čistý, nahý, tvrdý jako oblázek. Když svítí slunce, zářím; jsem jako zadechlý v dni deštivé. Toť vše. A je to dobré. A není-li to ještě dnes docela pravda, bude to jistě pravda již zítra.

Myslím si, že lidé vymyslili si útěchu náboženskou a filozofickou, aby byli zproštěni povinnosti sami utěšovat. Slibují skvělou odplatu na nebesích, aby mohli špatně platiti na zemi. Učí

hrdosti, aby mohli snáze ponižovat. Ale svedení musí býti z tvarohu, neprohlédnou-li brzy falešné hry. Když tak posté jsi se svým hořem sám a sám, když musíš pít až na dno hořkost z poháru a pít ji, jako dobří pijáci pijí dobré víno, pomalu a „pokousati“ ji, tu všecka náboženská a filozofická útěcha je dávno pryč, vidíš, žes byl vždy sám a sám a své rány musel jsi si sám zacelít, jako to činí zdravý strom v lese, který nepotřebuje obvazů. Jen svému organismu budeš vděčen. A pak také jen svého organismu poslušen.

Jsou takové zákeřné sny, po nichž probouzíme se uděšení nebo smutní až k smrti. Mívám je zřídka. Ale tuhle mě takový nějaký probudil pozdě v noci. Nevím ani, co se mi zdálo. Ale škrtil mne po probuzení příšerný smutek. Stará nemoc srdce propukla. Oplakával jsem vidinu, která se rozprchla. Ale nikoli proto, že se rozprchla, nýbrž že nezůstala čista. Že kdykoli na ni pomyslím, musím myslit na lidi, kterých nenávidím. A tak intenzivně toužil jsem po útěše, docela prosté lidské útěše, až jsem si myslil, že musí přijít, že ji mocí touhy přivolám. Čekal jsem, že někdo přijde, zaklepe mi na okno a řekne: Dobrou noc. Ale nikdo nepřišel. V temnu a tichu bylo mi rvátí se s tím smutkem, a rval jsem se s ním, až jsem usnul. Ráno probudily mne rázné kroky dělníků pospíchajících na vlak. Svítlo slunce, cvrlikali ptáci a já vstal zase zdrav. Zase o něco statečnější. Neboť každá taková zlá noc a každý zlý den vlastní silou, bez cizí útěchy a pomoci překonaný, utvrzuje důvěru člověka v sebe. A člověk je teprve tehdy silný a svobodný, nečeká-li za žádných okolností útěchy zvenčí. Přijde-li, dobrá, jest jako ranní rosa na květu; nepřijde-li, květ se přece rozvíje.

Nevěřím v boha, ani v monismus, ani ve vitalismus. Věřím toliko v sebe. Naslouchám pozorně již jen svému srdci a svému mozku. To je svoboda. Svoboda bílého a tvrdého oblázku, jemuž řečiště pomalu vzalo již všecko drolitelné a překážející. Valí se po dně se zelenavým světlem nad sebou nebo leží na písčitém břehu a hledí na nebesa nebo usmívá se v dětských rukou. Ví, jak nesnadno lze rozbítí jej.

Ale oblázek dovede býti i sentimentální. Proč by nebyl? Leží například na břehu, slunce jej hladí, řeka mu zpívá. A oblázek sní o dvou dětských ručkách, které jej tu zanechaly včera. Byly tak teplé a něžné, když chtěly, dovedly si s ním tak pěkně hrát. Ale dětské ručky jsou rozmarné, a oblázek je hračka přece jen chudá. Tak tu tedy leží a sní. Sní o dětských ručkách, kterak se vracejí, znovu si s ním hrají a znovu jsou k němu lhostejny, ale náhle najdou sílu rozbítí jej. Na docela malé kousky. A tu se ukáže, že jeho nitro bylo jeden zářící krystalek. Ale je pozdě, všecko je rozdrobeno. A veliká slza skane z dětského oka na jeden úlomek a září o závod s třpytící se stěpinou krystalu. To by byla hezká smrt, myslí si oblázek. A leží dál na písčitém břehu. A znova sní. Přijde jiné děcko a hraje si s ním. A to první děcko, jehož ručky jej zahodily,

přijde také, vykřikne: To je můj oblázek, rve se o něj, pláče, a oblázek padne přitom do vody a tekutým zeleným světlem hledí vzhůru na děcka a myslí si, že byl milován. Což je také příjemné.

Takové zcela prosté sny má oblázek. Takové zcela prosté myšlenky má svobodný člověk, který těžce, krůček za krůčkemrazil si cesty k osvobození. Postavte se před něho v pozici kazatelově a hlásejte mu Ostwaldovu energetiku. Usměje se a řekne něco rouhavého o Němcích. Hlásejte mu Bergsona. Pokrčí rameny. Nepotřebuje nic, leda řádnou doživotní rentu. A té mu nikdo nedá.

Je těžko, ukrutně těžko býti svobodn tomu, kdo se narodil k cizím službám a k otroctví. Kdo nepoznal zákonů svého růstu nebo kdo je z tvarohu. A je bezpochyby velmi snadno býti svobodn tomu, kdo se k svobodě narodil, kdo nespokojen probíjel se tak dlouho všemi bludy, až našel sebe, což jest skoro totožné s nalezením svobody. Když za všech okolností mohou býti tvými jedinými pány toliko tvůj mozek a tvé srdce, když to víš, když to chápeš, když se podrobuješ, pak jsi svobodn a pak jsou ti také dobrými pány.

Přichází to, může to však přijíti až s léty. Mládí je báječná věc a nepřejeme si jiného, než býti s ním tak neb onak až do smrti, s jeho nadšením, s jeho vírou, která světy buduje. Ale mládí není svobodno, není svoje, patří myšlence, která vyšla na výboj. Jeho víra v sebe je vlastně víra v novou energii, která jde světem. Mládí se nezná, nemůže se znáti. Svoboda, kterou si bere, má povahu násilnosti.

Svobodný člověk je mnohem pasivnější. Jeho svoboda, toť moudrost, které dosáhl po mnoha letech zápasů. Nejvyšší svoboda člověka jest jako věčný úsměv, krásný, mírný úsměv. Jest vzácná, jest ideál. Ideál mužnosti a koruna stáří. Vyhlíží jako mládí, věčné mládí, ale dosahuje se jí jen s lety. Po tomto ideálu toužiti budeš. Ale nečiň si iluzí, neusmívej se předem. Ten krásný úsměv bude ti spíše ano než nikoli odepřen, i když jsi se k svobodě narodil.

Snažíme-li se však o nedosažitelné, snad nejvyšší bude korunovati jednou naše úsilí. I to nejdosažitelnější bývá někdy zatraceně tvrdý oříšek. Není-liž například snadnější žiti bez bohů a filozofů než bez politického vůdce?

Mám to teď již definitivně za sebou. Všecko tápání za vůdci. Nebyli by mi nic platni. Nemohu jinak jednat, než jednám. Jsem dohodnut se svým mozkiem a srdcem, rozumíme si, každý náš krok je samozřejmý. A této shody nikdo již neporuší, nikdo nám nic nenamluví, nikdo nás nesvede z cesty.

Ten člověk žije bez víry, žije hůř než zvíře, říkají naše babičky. A něco podobného říkají dobří političtí straníci o těch, kteří nejsou v žádné straně. Snad mají někdy pravdu. Jsou lidé, jejichž chybou jest, že nemají náboženství. Jsou jiní, kteří by si měli co nejdříve opatřit řádnou politickou stranu. To jsou lidé batajlonů, kteří jsou bezcharakterní, nejsou-li zařazeni. Ale domníváte se, že může něco dobrého přijít ze zařazení člověka svobodného?

Vzpomínám si na jednu starou lásku svou, na velikého tuláka francouzského, Zo d'Axa a jeho „mimo vše“.

V předmluvě k první knize svých sebraných útoků líčí s jemnou ironií eventuální okamžik před vlastní popravou. Doba je zlá, mohlo by se mu něco podobného přihodit. Ředitel věznice ujišťuje ho, že mu nedají roubíku do úst, že ho nechají zvolati: Ať žije..., co bude chtít. Zo d'Axa odpovídá:

„Nikoli, před lidem, sběhnuvším se, aby viděl, umírám-li vhodně, neměl bych definitivních slov. Neznám žádné formule, do níž by se mohlo uchýliti moje nadšení. Ať žije revoluce? Ať žije bůh? Ať žije král? Ať žije anarchie? Proč? Neboť celkem nejsem si ničím jist, leda tím, že nám samým jest žítí: žítí v radosti, žítí v boji, oddati se tak docela přítomnosti, že budoucnost nemá již váhy, žítí v hodinách krásných nebo zlých... Oč tu běží? Uvidíte dobře. Je to život, jenž se rozvíjí, brutální rány pěstí, rány perem, výbuchy, rány nehtem. Různé zprávy: to, o čem hovoříme, to, pro co zuříme nebo čemu se vysmíváme... Obráťte strany.“

A v poslední kapitole „cestopisu“ Z Mazasu do Jeruzaléma znovu definuje to, co na šedi všech pochybností jediné jeví se mu zářivé: vůle žítí. „A žítí mimo zotročující zákony, mimo úzká pravidla i mimo teorie ideálně formulované pro budoucí věky. Žítí a nevěřiti v božský ráj a nedoufati příliš v ráj pozemský. Žítí pro přítomnou hodinu... Toť více než duševní stav: toť způsob bytí – a ihned. Dosti dlouho dávalo se lidem putovat s poukazem na dobytí nebes. Nechceme již ani čekati, až dobudeme celou zemi. Krácejme každý pro svou radost. A zůstanou-li lidé na cestě, jsou-li bytosti, jichž nic neprobudí, jsou-li rození otroci, národové neočistitelně zotročení, tím hůře pro ně! Chápati znamená býti na přední stráži. A radost jest jednati... Mluvílo se o diletantismu. Není zadarmo tenhle, není platonický: platíme... A počínáme znovu.“

Jsem dnes opět velmi blízek této své staré lásce. Doba je příliš smutná, aby mohly kvést sny o budoucích krásách. Ale zestárl jsem také. V mém „mimo vše“ jest více melancholie než energie. Také nějakého slovanství. Jsem sentimentální oblázek.

VI

Boháči a chudí

Jako příliš ohnivý milenec zlíbal březem několikrát prudce zemi a s ní i nás, až se nám hlava zatočila jarní slastí a tváře i šíje jižjiž nám hnědly, ale bylo to jen jako sen, a dubnová skutečnost jest plna hloupě marnivého a marného snížku, jenž mermomocí chce se podobati sněhu, plna mrzutostí a chladů. Není to hezké ani venku, ani doma. I chudý básník aby znova topil.

Pokusil jsem se dopoledne zajít do lesů a přinést zlatou petrklíčovou korunu své černobílé váze. Ale již u řeky ztratil jsem odvalu, zůstal jsem v údolí, prostydl jsem a pohněval se na směšné sněhové skvrny na mladičké zeleni. A honem do tepla.

V teple a tichu světnice dobře se sedí a leží, dobře se hledí do prázdna nebo na hřbety knih a květy šátků, ale myslí se, aspoň mně se myslí doma hůře než venku, kde ptáci, slunce, zeleň mi pomáhají. Napovídají mi, zpěvem plaší chmury, teplem rozpouštějí ledy, které se utvořily pod lidským dechem, barvami maří šed' únavy a melancholie.

V těchto mých kapitolách skoro deníkových rozeznáte snad dobře ty, které vznikly venku, vždy tak nebo onak radostné a spontánní, od těch, které jsem vyseděl nebo vychodil doma, často více z povinnosti než z vnitřní potřeby a radosti ze slova. To je přirozené. Komentujeme-li samovolně, bezděky skoro život kolem sebe, je výsledek vždy svěžejší, radostnější i nabádavější, než mudrujeme-li o sobě a o světě doma za pecí a mudrujeme-li někdy dokonce proto, že to přijde pod čáru a bude to zapláceno.

Přijdou lidé a řeknou „dnes to bylo dobré“ nebo „dnes nepsal jsi s chutí“. Mají pravdu skoro vždycky. Ale vím to i bez nich. Mnozí z nás písíciích věděli to a vědí to bez nich. A smíme to bez uzardění a nahlas přiznati: je to nutnost, poněvadž jsme chudí. Nemůžeme psáti jen v šťastných chvílích sestupu svatého ducha, nýbrž i ve dnech, kdy naše pero nemá ani pro nás, ani pro svět vyšší hodnoty než lopata nádeníkova.

Nazvu jednou tyto kapitoly Komentář života. Snad je budu po čase milovati, jako matka miluje často dítě choré více než dítě zdravé a silné. Dnes však cítím příliš jasně, že jejich genesis není bezúhonná. Jsou mezi nimi ovšem výkřiky, jakých jsem si od svých literárních počátků nikdy neodpustil. Z těch většina byla by napsána za všech okolností. Ale všechny ostatní, i ty básníkovy, které máte rády, i ty řemeslníkovy, které mi snad odpouštíte, nebyly by bývaly napsány, kdybych byl člověk hospodářsky neodvislý.

Pamatujete se ještě na předloňskou předvánoční kapitolu, která se jmenovala Jmelí? Byla z těch, které jsou mi milé. A řekl mi člověk, s kterým jsem onehda mluvil o těchto věcech a který nemůže na ni zapomenout: „Hleďte, proč takové věci neměly by býti napsány. To by bylo škoda.“ Mluvil trochu naivně. Usmál jsem se. Ale ihned bylo mi zase nějak smutno. Vidíte, povídám, právě zase toto Jmelí, jaká to mohla být báseň! A zapomněl jsem na okamžik, že ten člověk ještě přede mnou sedí. Viděl jsem se opět v té prosincové seči zahrnutý kyticemi zlatých křídélek a bílých očiček, které mistr Bandouch posílal mi z jedlové hůry rovnou do náručí. Ano, jaká to mohla být drsně velebná hymna na drahou rostlinu, která prý přináší štěstí do domu, kdybych byl nepsal pouhý komentář k jednomu sladkému dni svého života. Kdybych byl nemusel se chopiti těch krásných okamžiků jako dobré příležitosti k týdennímu výdělku a mohl počkati, až milá skutečnost se přetaví ve skutečnost vyšší, v umělecké dílo. Jmelí! Jmelí! Jaká to mohla být báseň.

To je má bolest. V kolika z těchto kapitol je pohřbena dobrá báseň jen proto, že nutno vydělávati, že ze svých krásných dní nesmíme raziti vzácné zlaté mince, nýbrž jen hojné, přehojné nikláčky. A také to je má bolest, že často píši ještě horší věci, zhola zbytečné věci, ubohé jepičky pro jediný den. Confiteor...

Mám bezpochyby nějakou asi hloupou úctu k pojmu literatura. A můj mozek zdráhá se stále pochopit, že ta nezastavitelná a příšerná spousta potišťeného papíru, která se na nás ze všech stran valí, nás dusí a otravuje, není následek strašlivého šílenství, nýbrž účelná moderní vymoženost. A proto v den, kdy jsem nucen rozmnožovati i tu zhola zbytečnou literaturu, poněvadž mi nic lepšího nenapadá a já psáti musím, v den takový jsem nemocen na duchu i na těle a proklínám pero.

Proklínám také osud, nikoli ani proto, že mi nedal dostatečné doživotní renty, nýbrž že mne aspoň nepostavil někam, kde možno si rozumněji vydělávat a zůstatí přítom básníkem.

Rozumí se: nechci zblbnouti. Volím ze dvou zel to menší. Raději někdy psáti pro výdělek, než vydělávati jinak a ubíti vůbec ten drobet ingenia, jež, má-li náš život míti smysl jiný než pouze živočišný, nesmí býti hřivnou, která se dobrovolně zakopává, třeba z domnělé povinnosti k fetišům oficiální společnosti a ctihodných mravokárců. Má-li národ, který bojuje za svou svobodu, právo obětovat statisíce lidských životů a zbavit živitelů tisíce žen a dětí, má-li politický nebo sociální vůdce právo pro jistou ideu vésti do ulic davy a vydati je všanc šavlím a koním policistů i bodákům a kulkám vojska, má-li aeronaut právo riskovat kvůli dobytí vzduchu svůj život a osud rodiny, má snad také každý umělec, sochař, malíř, skladatel, básník

právo obětovati trochu vezdejšího blahobytu svého a svých milých, nějakou tu toaletu ženy nebo bonbony synka, jedná-li se o kousek svobody pro uměleckou práci. Buď máme úctu ke všem svobodám a požadavkům tvůrčího ingenia, ať je politické, sociální nebo kulturní, anebo nám imponuje toliko plné panděro. Ale v tomto případě, a měříme-li lidský smysl pro odpovědnost nikoli dle toho, mnoho-li obětuje své dobré myšlenky nebo svému nadání, nýbrž dle toho, mnoho-li dovede vydělávat pro sebe a své milé, pak musíme zastaviti veškero jiné hodnocení, pak nemá smyslu volání po charakternosti v životě veřejném a každá kritika je nesmysl...

Nuže, i spisovatel mohl by dělati ledacos, aby nemusel prostituovati literaturu a mohl míti blahobyty. Ono se sice nestává, aby například malíř nebo sochař byl magistrátním úředníkem nebo lokálkářem, ale u spisovatele, básníka je to patrně něco docela jiného, a je to něco jiného jen proto, že báseň nehonoruje se ani poměrně tak jako socha nebo obraz. Jest ostatně málo spisovatelů, kteří nemají „vedlejšího zaměstnání“, což jim ostatně obyčejně nebrání, aby přesto nepsali také na výdělek. Lidé chtějí míti vždy více, než mají, a úcta k pojmu literatura je vzácná a patrně i docela nesmyslná věc. Ale tato „vedlejší zaměstnání“ spisovatelů jsou buď vhodná, nebo nevhodná. Přiléhají k povaze, anebo ubíjí. Českou literaturu ubíjí kancelář. Na jejích plynových plamenech upálily si nadobro nebo napolo křídla dobré dvě třetiny českých talentů. V její smrduté atmosféře otrávil se naše literatura, že vyhlíží jako přiškrčená. A to proto, že kancelář je nejpohodlnější útočiště pro člověka, který nic neumí, než psát.

Ale může se státi, že spisovatel, který nic jiného neumí, který se nenaučil nebo nepřipravil k žádnému z těch povolání, která by mu konvenovala a ho neubíjela, řekne si, že zatracená kancelář, která má nejvíce na svědomí tu příšernou malodušnost naší literatury, že kancelář se s díky odmítá – z lásky k literatuře, a tu nezbývá, než aby se spokojil s málem. A ovšem z lásky k literatuře přece jen někdy dělal literaturu zhola nicotnou. Nenajde-li náhodou „vedlejšího zaměstnání“, které by mu pomohlo, nikoliv k blahobytu, ale k osvobození pera, a nebylo mu zároveň chomoutem, nezbude mu než raziti častěji nikláčky než zlaté mince. Ale to jest jediná možnost zachrániti z básníka, co se zachrániti dá. A dovede-li člověk skutečně spokojiti se s málem, i ty nikláčky může dělati s trochou svědomí.

Opakuji, naše literatura nebyla by tak příškrčená a malodušná, kdyby bolesti, podobné těmto mým, nebyly bývaly a nebyly i dnes a stále bolestmi více než dvou třetin českých spisovatelů. Proto o nich mluvím.

Umělci a spisovatelé bývají ovšem všude zřídka bohatí. Ale pohlédneme-li na kteroukoli šťastnější literaturu, již dle jejího ducha jest nám jasno, že tu spisovatelé mají odedávna vyšší existenční podmínky, i když nejsou právě bohatí, že tu možnost řádného úspěchu mravního i hmotného jest větší, že národ se odměňuje aspoň svým miláčkům. Srovnajme například jen, co sobě i literatuře nosí takzvaní světoví spisovatelé z ciziny a co nosí naši ze svých mizerných, obyčejně prázdninových výletů, na něž naše Akademie nebo Svatobor přispěje jim 200-300 K. Oni šťastní vycházejí do světa se smyslem pro bohatý život, vracejí se bohatí a rozdávají štědře jako staří králové. Kdežto naši filistři z kanceláře jsou rádi, když si aspoň plíce provětrají. Vypravuje-li se nám tu a tam o finančních obtížích některého velikého spisovatele, zapomíná se nám často vylíčiti, jak ten spisovatel žil před nimi a mezi nimi, jak byl zvyklý žítí. Také knížata, jichž blahobyť bude kýženým pro každého bohatého měšťana, mohou si naříkati na finanční obtíže. Chudoba je prostě relativní a všecko záleží na faktické výši existenční úrovně. Ti světoví spisovatelé žijí pravidelně jako knížata ve srovnání s našimi námezdnými otroky, a proto mohou být také tak štědrí jako knížata a nezastavují se uprostřed vývoje své osobnosti, což je u nás pravidlo. Nejsou předčasně zaškrcováni kancelářským vzduchem a šedou jednotvárností své existence.

Je to ostatně stará naše bolest. Ale mluvím o ní znova také proto, že jsem nedávno četl opět starou pověru, českým spisovatelem znova velmi kategoricky ohřátou, že totiž básník, který má blahobyť, nestojí pryč odjakživa za nic. Máme snad tímto způsobem činiti z nouze ctnost?

Jest ovšem dobře možno, že básník nebo jiný umělec, který žil v bídě, dokud umělecky pracoval, zbohatne náhle anebo najde si zaměstnání, které mu poskytne relativní blahobyť, a tu přestane pracovat. Co to znamená však? Že ta umělecká práce nebyla pravým smyslem jeho osobnosti anebo že zaměstnání jiné neponechává mu času a pravé chuti pro umění. Nic více. Přestal být tvůrčím duchem, ale tím nedokázal, že kdyby byl dále pracoval, byl by nutně pracoval špatně jen proto, že měl blahobyť. Blahobyť, zejména náhle dosažený, může ubíjí slabého člověka a tím i umělce, ale silná individualita, jež je srostlá se svým uměleckým posláním jako strom se svým ovocem, roste tím utěšeněji, z čím bohatší půdy roste. Tak rostl Goethe nebo Goncourtové, kteří řekli, že znají v umění a v literatuře jen málo revolučních duchů, kteří se narodili bez chleba. Ovšem, děláme-li veršičky nebo malujeme-li obrázky se stejnou vážností, jako to činí průměrní kvintáni, pojímáme-li umění a literaturu tak jako oni, pověsíme je na hřebík, jakmile přijdeme k rozumu a k zaměstnání výnosnějšímu.

Na sta příkladů bylo by možno uvést, kdy blahobyt nejenže nebyl překážkou, ale přímo podporoval vývoj génií a talentu, ale na tisíce bylo by těch, kdy bída a nutnost vydělávat připravily svět o nejlepší úrodu nejkrásnějších stromů. Zejména v literatuře české.

Kdybych byl veliký a mocný král... Kdybych byl král, tak bych ovšem byl ještě pochybnější anarchista, než jsem dnes, tak bych zejména přestal si libovati ve snách o příští společnosti a mluvil bych skutky. Kdybych tedy byl veliký a mocný král, dal bych především zavřítí všechny, kteří literaturu a umění prostituuji, pracující jen pro výdělek. V mých kriminálech museli by se naučiti něčemu ušlechtilejšímu a rozumnějšímu po své chuti. A těm, kteří dokázali již, že něco dovedou, dal bych slušnou doživotní rentu. Mohli by jít, kam by chtěli. Mohli by dělat, co by chtěli. Nemuseli by odvádět periodicky práci. Nemuseli by vůbec pracovat. Vím, někteří by to zaplatili talentem. Jiní snad životem. Jedni by se možná upili. Druzí by se umilovali, jiní by snad zahynuli při nějakém dobrodružství v Indii nebo v Africe. Uspořil bych rentu. Ale ti praví a velicí, ti, jimž umění jest tím, čím má nám býti, osudem, ti by se vrátili a to nejsladší ovoce mi přinesli. Neboť bych ušetřil nesmírně národního jmění, kdybych nedovolil, aby papír byl znečištěn literárním nádenictvím, kdybych zastavil naše papírové šílenství.

VII

Dva světy

Stojím na nejvyšším místě Band'ouchovy zahrady, která leží teď napolo ladem, poněvadž mistr Band'ouch je v cizích službách, a pro kterou hlava divže mi docela nezešediví, a křičím velmi neslušné vyzvání nazdařbůh kamsi dolů, jako by právě teď kráčel tudy důstojně – třeba někdo z těch, jejichž jména se skvěla, opravdu nejčistším leskem se skvěla v jedné lokálce nedělního čísla tohoto listu o tom, jaké starosti mají v dnešní významné době jistí „čeští“ lidé...

Božíčku, tak z celého srdce a ze vši myslí své toužím po tom, abych byl již tak moudrý a jen se usmíval mírně a soucitně, děj se co děj – a zatím co chvíli říčím jako poraněné zvíře bolestí, vztekem, úzkostí a jsem stále ten starý zúčastněný člověk, kterého každá blbost a mizernost lidská raní jako otrávený šíp.

Je těžko býti v českých zemích básníkem a stero je toho důvodů. Ale nejtěžší to jest, když si člověk přinese ze šťastnějších oblastí ducha krásnou představu o básníku, který hledí v budoucnost a tuší ji, ale zároveň a snad právě proto miluje i přítomnost, oslavuje to, co jest jako základ toho, co bude, a nedávaje se mýlit malichernostmi, kráčí vpřed pevným krokem ve

svých rytmech i ve svých epištolách. Neboť dáme-li si u nás takové poslání, opovrhující blahoslavenou konzervativností a snadným veršováním, můžeme býti předem jisti, že zastavíme se na polovině cesty, ubodáni jako podrážděnými vosami sterem příkoří, rodících se ze zatraceně požehnané malosti našeho národa, a nejen to: v sobě ani nenajdeme dostatečné síly, my, tradiční maloměšťáci, abychom nedali se odvrátiti od vytčené cesty malichernostmi, které nakonec tak milujeme a za veliké považujeme, že nadobro nebo aspoň příliš často odhazujeme lýru a meč, abychom zdvihli obyčejný karabáč.

Jsou celé týdny, kdy dostávám ránu za ránou jako neviditelným obuškem a pokaždé klesám k zemi a teprve země dodá mi zase odvahy vstát. Nejsou to však rány přímo na mne mířené. Mám hroší kůži, jde-li o mou osobu, jedním uchem tam a druhým ven jdou poklony nějakého toho mého přítelíčka, dosáhnou-li vůbec až k mému sluchu; jsem si příliš jist svou věcí, než abych jako rány mohl cítit marnivá lechtání. Ty moje rány jsou zcela jiného druhu a ty jako rány měl by cítiti každý hrdý český člověk a každý kulturní český člověk. A nejhorší z nich jsou ty, které zasazují lidé domněle také naši. Tu jsem ubohá mimóza, vydaná napospas každému mimojdoucímu. To je moje slabost, to je naše slabost.

Je to slabost, máme-li na mysli krásné poslání básníků; neměli bychom bezpochyby klesati, aniž povstávající bráti karabáč, nýbrž měli bychom nezmýlené a s úsměvem na rtech jíti za svým ideálem, připravovati půdu budoucím, zakládati dobrou tradici pro nového českého básníka, spisovatele, umělce, člověka. Jsme slabí, poněvadž klesáme, poněvadž cítíme lépe bolesti národa než krásu svého poslání, a tu, jak jsme tak zraňováni a pokořeni v tom, co jest na nás nejlepšího, zardá se nám náhle naše slabost jako síla, a vidouce, kterak národ stále tupěji přihlíží k tomu, co se s ním děje, kterak sebevětší drzost provedená domnělými našinci zůstává neztrestána a kterak český buržoa v nejhnusnějším smyslu slova roste do netušených dimenzí, řekneme si, že je třeba více statečnosti k zvednutí karabáče než k vznešenému klidu... Je to bezpochyby omyl, ale ech, když tak po těch všech ranách a úzkostech vstanu v den slunečný a jako dnes křičím své neslušné vyzvání kamsi dolů, jako by tudy kráčel s důstojným svým těžichem vládní rada X, vím, že bych mu je vzkřikl i přímo do tváře, kdybych ho potkal, ačli bych mu do ní neudělal něco horšího. A to jménem národa, k čemuž mám svaté svoje právo.

Takové jsou tedy teď moje dni. Bůhví že jsem nenapsal v nich jediného slušného verše. A vzpomínám si často na Machara a obdivuji se mu, že to tak dlouho vydržel s karabáčem v ruce. Byl trochu jednostranný. Ale bil. A já bych teď také bil ve dne v noci. Malichernosti mne dusí, české hlupství a bařtipánství, které všecko kupuje za peníze a všecko prodá za úsměv shůry, mne dusí. Jsou to vůbec malichernosti? Dnes nemohu říci ano. Dnes vidím všude jen oceán naší

bídy. Snad až se počasí ustálí a květnové dni zahrnou mne svou laskavostí, pak si řeknu, že génus národa přestál horší doby. Ale ani to nebude mnoho znamenati. Neboť bez zdravého úsilí nic by nebyl přestál.

Vždycky jsem říkal, když se mluvilo někde přísně o výstředních zábavách všelijakých aristokratů, že je lépe, baví-li se tito páni takhle, než kdyby dělali politiku. Jest například i lépe, když velebný pán honí se za děvečkami, než když pořádá štvance na učitele. Proto můžeme přátí také jistým „českým“ lidem jejich horlivý zájem o rakouskou vzduchoplavbu v pevné víře, že národ nakonec pochopí také jejich pravý význam pro národní instituce. Povážlivý jest však jistý všeobecný zjev z posledních našich let, a pozorujeme-li jej dobře, mohou jisté věci míti váhu symptomů.

V jednom směru pokročili jsme skutečně a znamenitě. Ve vývoji českého bařtipána. Ten, kterého jsme dráždili v letech devadesátých, byl nevinný a poctivě český maloměšťák. Nemohl rozuměti Prostibolu duše ani kráse veršů Březinových a Hlaváčkových. Nechápal socialismu, bál se statečné mládeže ve světě odchované a moderní román byl mu těžko srozumitelný. Nedívíme se mu dnes. Po této ohnivé epizodě vrátili jsme se však, až na skromné výjimky, ke svému maloměšťáctví. Tvrdé selské palice z oné doby, zbytky nejlepšího českého fundamentu, změkly. Jen český buržoa vyspěl a ztvrdl. Osvojil si velkokapitalistické mravy. A nádavkem stal se velikým rakouským vlastencem. Zatímco jsme se posmívali, jako lidé umoudřelí a „oproštění“, dráždění měšťáka, ejhle, povstal tu buržoa mezi námi v pravé své podobě a už je docela jasno, že představuje národní nebezpečí. Koho o tom nepřesvědčila dvě tři minulá leta českých politických mravů, ten je slepý.

A tak to vidím – aspoň pro sebe – opět jako ve svém mládí, dva světy, dva nesmiřitelné světy, a každý kompromis bílého s černým je kus ponížení a odumírání osobnosti.

Když jsem šel z Čech, dohořivaly tu poslední zbytky našeho mladého idealismu. Praha měnila se ve skutečné velkoměsto se všemi krásami a ohavnostmi. Ale poslední fáze tohoto přerodu neviděl jsem již zblízka a ani jsem si neuvědomil pravý význam toho, co se tu děje. Na Moravě vyhlíželo to jako líbezná idyla, zátiší, veliká hromada krásných jablek: člověk nevidí hned, kolik jest jich naspodu nahnílych. Přízpůsoboval jsem se pomalu, neboť měl jsem lesy, které mírní radosti i hněvy. Černé na bílém dostal jsem vysvědčení dobrých mravů od počestných lidí. Jsem rád beránkem mezi beránky a ovečkami. Každý člověk rád v míru a pokoji vypije a vykourí si své. Ovšem, některé zlé či dobré instinkty mi zbyly, také jejich nedůvěra nikdy nadobro nezhasla. Ale snášeli jsme se. Nebyl jsem však slepý. Pomalu otvíral jsem oči stále

víc. A na Moravě nastalo zatím rozlišování. Bude nutně pokračovati, kdyby se mu dvacet Bulínů stavělo do cesty. A já, když jsem si zvykl opět hleděti svýma starýma očima docela otevřenýma a když jsem viděl to staré, co obyčejně člověk vídá, když otvírá oči, ztratil jsem chuť přimhuřovati je. A tak dal jsem postupně neuctivé sbohem všem beránkům, z nichž většina byli beztak vlci v cizím rouše. Idyla je tatam. Dva světy vidím a mezi nimi nepřeklenutelnou propast.

To je docela v pořádku. Pořádná vrána má sedat vedle vrány na pěkné borovici, a nikoli vedle papouška v zlaté kleci. Rozlišujme všude přesně a do detailů a varujme se kompromisů. Není to tak nesnadné, společnost sama to chce. Oficiální svět má svůj kodex dobrých mravů; druhý svět má úctu jen k vykonané práci a k osvícenému duchu. Z toho vyplývají dvě různá hodnocení a z jejich konfliktů mravní pokrok.

Není opravdu třeba dráždit buržou, je to také příliš snadné a marné. Tupost zůstane tupostí, a nám jde o mravní vývoj, a nikoli o zametání ulic. Zato pášeme zločin na sobě a na mravní úrovni národa, přizpůsobujeme-li se bařtipánu, abychom u něho byli hoffähig. Ten fakt, že ty, vědec, spisovatel, umělec, básník, dělník, jsi tak neb onak důležitý pracovník a přitom osvícený duch, který jedná po svém a opovrhuje kodexem oficiální morálky, slátané z přežitků zásad kdysi rozumných, ale dnes dočista nesmyslných, ten fakt sám o sobě jest nesmírný činitel kulturní a mravní, revoluční činitel, zbraň zbraní, kterou člověk, jenž ví, co v ruce má, nemá pouštět z ruky. Jen tím, že si běheme svobodu, k níž nás má náš volný duch, dokazujeme, že jest skutečně volný. A dokazujeme tím také, že i jako pracovníci jsme schopni jíti stále dál a nespokojovati se s lehkou dosažitelným. Nevěřme, že zaostalost ve všeobecných vymoženostech ducha není kazem na géniu, který jest jí stížen. A věřme, že i malý talent spojený s osvíceným duchem může vykonat zázraky.

Zejména umělec nemá čeho hledati v oficiální společnosti. Vzpomeňme si jen, co dělala z Vrchlického. Mluvílo se dosud chytře jen o tom, jak mu ublížily kritiky a útoky, jichž sám vyvolal. Ale o tom, jak si jej zotročili oficiální, kterak z překladatele Danta, Tassa a Ariosta udělali ubohého překladatele Dumasa, o tom se mlčí, ale to bude jednou kapitola nejhrůznější obžaloby. A přece Vrchlický byl člen panské sněmovny, nikoli nějaký buřič. Nemyslím tím ovšem, že umělec nemá míti vůbec styků s oficiálním světem a má odmítati výhody, jež tento svět jest nucen časem i spravedlivě udíleti (obyčejně nikoli ze své kapsy). Ale kvůli tomu nesmí se státi umělec dvořenínem, přijímajícím panské mravy, loutkou panstva milostivě trpěnou, která u dvora zastrkuje do šosu osvícenost ducha, má-li ji.

Máme nač býti hrdi a máme v spravedlivém opovržení kastu bařtipánů a byrokratů, uctívajících zlaté tele, šavli a kropáč. Jen jasno to musí býti vždy. Hrdost v zápečí je pro kočku a opovržení mezi kamarády při pivě snadná a zbytečná věc. Vypravuje se o Schwaigrovi, že měl kdysi podati ministerstvu jakési dobrozdání a že je napsal v jedné velmi lapidární větě na rub ministerského přípisu a přípis poslal zpět. Tak mluví s pány hrdí umělci, kteří dobře postřehují, kde jsou lidé tyjící z peněz národa a kde lidé pracující pro jeho čest a kulturu.

Před bařtipánem vzpomenu si, že bohatne se pravidelně z práce najatých žebráků, a před byrokratem nezapomínám, že je sluhou společnosti. Doporučuji to každému; dělá to dobře, zejména v páteři. A je-li páteř rovná, pak se čelí snadno mravnímu kodexu, kterým oficiální společnost maskuje svou tvrdou a sobeckou mysl, aby se zdála důstojnější, a čelí se lépe i mravům a zvykům lidského zvěřince, který na všech stupních sociálního žebříku opičí se po svém bařtipánském ideálu. Bez této páteře není ostatně člověka skutečně kulturního a nic není směšnějšího, ba odpornějšího, než když vynikající hlava, ve které můžeme předpokládati trochu světla, metá radostné kozelce před oficiálními reprezentanty nebo jejich odleskem, když umělec, který jistě ví, že jest nahoře v důvodném podezření ze špatných mravů, hraje si před buržoou a jeho nohsledy na důstojného.

Stalo se mi nedávno toto: Jdu k mladému známému umělci za nějakou věcí. Přivítá mě nějak rozpačitě a tu zpozoruji, že chystají u nich hostinu. Je to chudák, těžce vydělává a v dluzích tone, ale dělá hostiny nějakým důstojným lidem: hledá kariéru. Teď přede mnou rdí se rozpaky a falešným hlasem zve mne, abych zůstal, a já mu vidím na očích zoufalou úzkost, neřeknu-li snad ano. Kochám se chvíli jeho tísní, a pak pravím beze zloby, opravdu upřímně, že do každé společnosti nechodím. Pálila by mne věru židle mezi několika hloupými paničkami a nadutými měšťáky a nakonec vrazil bych třeba vidličku svému sousedu do břicha.

Dobrá! Snad se mi tohle ani nestalo, snad se to stalo nějak podobně někomu jinému. To je lhostejno. Cítím to, jako by se mně to stalo, hmatám zbabělost ohledů. Nejsem ovšem hoffähig u důstojných lidí a rakouských vlastenců. Nicméně, byl jsem časem také ve slušné společnosti. Ale předpokládalo to vždy, že v ní budu respektován. Nuže, jako se nestydím za žádnou práci a mohl bych klidně podávati cihly u nás vedle, kde se právě staví, a s tím určitým vědomím, že já si to smím dovoliti (řekněme třeba na rozdíl od pana vládního rady), tak nestydím se ani za žádného druhu, pokud se chová lidsky, a půjdu s ním vždy a kamkoli. Neboť konám-li tu neb onu práci, je krásná, poněvadž já ji v tu chvíli konám s potěšením nebo z potřeby, a mám-li tu svého druhu, je to v tu chvíli posvátný člověk, poněvadž je to můj druh (a ovšem předpokládajíc, opakuji, že se chová lidsky). Tak to cítím, poněvadž mám občanskou hrdost, a dvojnásobně to

cítím, poněvadž jsem básník, umělec, u něhož nikdo nemá práva hledati způsoby kodifikované panem buržoou. A nechce-li mě někdo snéstí takým, jakým jsem se svými zálibami, zvyky a přáteli, prosím, zde jsou dvéře nebo zde je ulice napravo. –

Jsou dva světy a mezi nimi propast. V jednom vládne úcta k práci a osvícenému duchu, v druhém úcta k penězům a hodnotem. V jednom se myslí a cítí, miluje a nenávidí, v druhém panuje tupost a sobectví. Seděti na dvou židličkách se tu nevyplácí, vznášejí se ve vzduchu a člověk, který na nich sedí, spadne obyčejně do propasti a zlomí si vaz.

VIII

Srdce v nouzi

Slunce hřeje, všude se něco zelená, po stráních chvějí se zelené plameny modřínů, v zahradách a na svazích kvetou bílým ohněm ovocné stromy. To počíná u nás jaro. Ale také naše sezona počíná: po dědině plazí se v přeplněných županech první židovky a naše denní kronika zaznamenala již první dvě sebevraždy. Sebevrazi totiž přicházejí k nám, jakmile nastanou krásné dni a lásky čas, s měšťáky, s klavíry, s gramofony a se „štajeráckými“ kroji. Mámeť Svitavu s útulnými břehy, není v ní sice mnoho vody, ale při troše dobré vůle k utopení stačí, máme rychlíky a podle dráhy skaliska, za nimiž možno nepozorovaně čekati, až vlak se přižene a pak skočiti mu v ústrety; máme také lesy se zákoutími, kam po celý týden třeba nezabloudí lidská noha, větve borků, smrků, dubů jsou tu jako stvořeny pro oběšence, a poetická samota hodí se dobře těm, kdož se míní zastřeliti. A tak napočítáno tu bylo jednoho roku osmnáct sebevrahů. Strážmistr to povídal. Ovšem, počítajíc v to i ty, kteří se dali vlakem přejeti z neopatrnosti.

Lidé venkovští jsou trochu otrlí a sobečtí. Mají příliš starostí s vlastním životem a mají volky nevolky život rádi. Proto sebevrah nevzbuzuje u nich valného soucitu, spíše jakési opovržení, svádějící k neotesaným vtipům. Také smrt je tu věc mnohem samozřejmější než ve městě.

A tak jsme tuhle v hloučku stáli a seděli nahoře nad myslivnou v milé lesní tišině kol mrtvoly mladého muže, slušně ošaceného, který před smrtí, jak vidno bylo, naposled ještě potěšil se eroticky a pak velmi pěkně a jistě zastřelil se jednou ranou do spánku. Učinil to předešlého dne, když se počalo stmívat, a teď tu ležel prostě natažený s modrýma ušima, s očadlou ranou a s malým praménkem uschlé krve na pravém spánku, tuhý, studený a lhotejný k našim dohadům,

ke vtipům vesnické mládeže i k tomu, jak ho pak naložili do těsné, žlutě natřené truhly a kobrtavě vezli dolů s příkrého kopce.

V širém lese taková věc se, abych tak řekl, ztratí. Pozoruje-li člověk z malé vzdálenosti lidský hlouček pod starými smrky a jedlemi, i když ví, že uprostřed těch lidí leží mrtvola, zdá se mu to vše titěrné. Vůně konifer a jarního života táhne laskavě mezi kmeny a za několik okamžiků nezbude tu stopy po dramatickém monologu a jeho všedním zakončení. Ostatně, rozumná sebevražda, to není ani zákeřná vražda, ani nenadálé neštěstí, které dojímají a zneklidňují, to je velmi prostý skutek jako odchod z hlediště, když hra nás nudí nebo se nám protiví. Nemyslím, že bych zachraňoval sebevraha, který by o pomoc nevolal. Srdce v nouzi, nevědouc kudy kam, řekne si: dosti. To je zcela v pořádku. Horší jest, že ta nouze srdcí je dnes tak příliš obecná.

Nevím, proč se ten mladý muž zastřelil, jako nevím, proč den předtím skočila do naší veselé říčky jedna smutná paní. Není mi konečně nic po tom. Zato vím však, že dnes příliš mnoho lidí páše sebevraždu, poněvadž jejich srdce příliš snadno ocitá se v nouzi. Průměrný dnešní člověk, zejména z měšťanstva a z vrstev k němu se deroucích, je cosi nepevného, nestálého, nemorálního, existuje bez vnitřní opory, žene se vpřed slepě a horečně, ale první větší překážka vyrazí jej z dráhy a zabije.

Bylo již napsáno mnoho románů obírajících se psychologii soudobého člověka, ale román pravého dítěte naší doby nebyl ještě napsán, román jedné z těch nesčetných obětí honby za takzvaným úspěchem, jak se mu dnes rozumí.

Labyrint světa se navýsost zdokonalil; ráj srdce však zdá se v něm nenalezitelný aspoň pro všecky, kdož nestojí v jistém smyslu mimo svou dobu nebo nad svou dobou, která o všecko se jim stará, jen o ubohé srdce lidské nikoli.

Snaha po demokratizaci všeho zabíjí demokracii. Máme všeobecné vzdělání: tomu se rozumí povšechně tak, aby lidé věděli co nejvíce toho, čeho věděti nemusí, čeho věděti nepotřebují a následkem toho nikdy věděti nebudou pořádně. Osvícenost a kultura vidí se v mozcích nabitých fragmenty z populárních příruček. I na dědině potkáte lidi, z nichž teče vědění jako po provázku, páté přes deváté, astronomie, chemie, fyziologie, medicína, botanika a ovšem vysoká politika. Upotřebují svých vědomostí jen potud, že jimi trýzní každého, s nímž zasednou ke stolu; jinak jsou také zcela neupotřebitelné. A čím více roste povrchnost ve vlastním oboru, tím více množí se chuť do všeho mluvíti. Neboť pořádný demokrat myslí si, že musí všemu rozuměti, a doba jest ochotna věřiti, že všemu rozuměti může. A tak myslí si každý, že jest něco lepšího, než co skutečně jest, a poněvadž praktický život odkazuje pravidelně a přirozeně každého do jeho

mezí, ševče, aby se držel svého kopyta, tvoří tyto batajlony zneuznaných vševědů armádu nespokojenců a zoufalců.

Sem patří také vzpoura žen, která v podstatě rodí se z téhož bludu. Také ženy počínají si nacpávat mozky všechutí domnělého vědění, která jako mixed-pickles hraje všechny barvy, ale nechutná bohužel sladce. Také ženy myslí si povšechně, že jsou něco lepšího, než co skutečně jsou, a vidí se povolány k velikým světoborným činům, jichž předchůť tušíme v řádění sufražetek. A zanedbávající svá povolání, hrnou se do vřavy s válečnými hesly a z posledních útočišť pro nemocná srdce činí bitevní pole, přispívajíce statečně k všeobecnému zdivočení, zoufalství, znemrazení a k rozkladu.

Nejvíce individualismu máme tam, kde chybí individuality, kde chybí pevná půda pod nohama a víra v kteroukoli skutečnou oporu srdce. Osvícenost a kultura, mozek na pravém místě a srdce na pravém místě přikazují, aby člověk hledal moudrost a štěstí ve svých mezích, aby se snažil pevně zakořeniti se v půdě, která mu byla vykázána, aby se nedal svést chimérami doby, jež jsou mu namlouvány, ale nepocházejí z jeho vlastního nitra. Tak osvícený a kulturní může býti a býval sedlák, kupec, řemeslník, měšťan, tak osvícenou a kulturní může býti a bývala i žena, dokud dbala více své důstojnosti po boku mužově než emancipačních hesel. To bylo ovšem v dobách silného idealismu a smyslu pro ráj srdce. Dnes však místo osvícenosti a kultury vládne takzvané vzdělání, vzpoura za každou cenu, snobismus a paskvil individualismu a v nich pramení nejvlastnější životní metoda naší doby: horečná honba za takzvaným úspěchem.

Povšimli jste si již, och, zajisté jste si povšimli oné literatury, která v nesčetných variacích pojednává o úspěchu, učí, kterak člověk rychle a snadno stane se milionářem, anebo líčí tónem pastorských kázání život Carnegiů a Morganů. Je to literatura stejně směšná jako demoralizující, ale jde jistě na odbyt a vynáší svým nakladatelům. Neboť, prosím vás, kdo by se nechtěl stát milionářem? A píše ji lidé, kteří nic nemají a nic nejsou, to mohlo by vzbuditi podezření v prostém člověku, který kupuje tyto brožurky a knížky. A kdyby byl schopen kriticky uvažovat o tom, co v nich četl, přišel by na stopu podvodu. Neboť nemravná je tato literatura, poněvadž hlásá beze studu evangelium velkokapitalismu chudákům, kteří mají sotva na nejnutnější své potřeby, poněvadž učí zbožňovati Zlaté Tele ještě více, než se dosud děje, a poťouchlým slohem kazatelů zdrženlivosti, kteří nejsou zdrženlivi ve stavění domů za krejčárky svých posluchačů, štvě lehkověrné za chimérou snadného zbohatnutí a postavení na světě – a jest i očividný švindl, poněvadž předstírá toliko poučení, jehož dáti nemůže. Lidé, kteří se žijí škralabstvím nejnižšího druhu, slibují tu prostému muži, že ho učiní milionářem nebo hrabětem, ale o cestě k bohatství nebo k společenské kariéře vědí méně než slepý o barvách. Chceme-li

míti prostý úspěch ve svém povolání, musíme buď konati dobře a poctivě svou práci, anebo švindlovati. Jiné cesty není a jinému nikdo nás nenaučí. A velikost našeho úspěchu závisí na našem talentu, a nikoli na tajemství, které nám může odhaliti Petr nebo Pavel.

Četl jsem nedávno dobrá slova o této hanebné literatuře: „Mravokárci denuncují neustále knihy, které vzbuzují smyslcnost; co však říci o knihách, které vzbuzují mnohem sprostší vášně lakoty a domýšlivosti? Před sto lety měli jsme ideál práce, říkalo se, že se všichni prací a pílí staneme pány. To bylo klamné, ale aspoň mužné, a obsahovalo to malou dávku mravní pravdy. V dnešní době nedopomůže příčinlivost chudému člověku k bohatství, ale snad k sebeúctě. Dobrá práce neučiní člověka bohatým, ale dobrým dělníkem. Ideál práce nesoucí požehnání pocházel z malých a skrovných ctností, zajisté, ale přece ze ctností. Co však říci o tomto evangeliu této nové ‚práce‘, která nepochází z jejích ctností, nýbrž do jisté míry z jejích neřestí?“

Řekněme o něm, že se stalo obecným evangeliem občana obecného a zavléká člověka v strašlivý labyrint zvráceností a mravní bídy. Občan obecný žene se za úspěchem, který jest však něco zcela jiného než odměna dobré práce a moudrého života; jest chimérou, ztělesněnou v Rothschildovi nebo ve Vanderbiltovi, v některém velikém průmyslníkovi nebo v slavném diplomatu, odvádí od nejvlastnějšího povolání a od dobrých bohů, a poněvadž sotva stotisící z těch všech hrnoucích, ženoucích, řítících se má opravdu talent k tomuto úspěchu, jest cesta občana obecného pokryta zoufalci a mrtvolami. Kvůli chiméře úspěchu spálil za sebou všechny mosty vedoucí do ráje srdce, a jeho srdce, ubohé lidské srdce, vyvedené náhle z klamu, neví kudy kam, a neřekne-li rozumné Dosti! a nezastaví-li dobrovolně svého tlukotu, rozmnoží leda spráskaná srdce zločinců a prostitutek...

Ale ovšem, my ostatní, kteří nemýlíme se aspoň v tom, že nemáme talentu měniti všecko dotekem své ruky ve zlato, a kteří více než v Úspěch věříme v ráj srdce a jeho dobré bůžky, – my jsme blázni.

Dobře, dobře! Byli bychom docela šťastni ve svém bláznovství, kdyby neřest občana obecného neotravovala nám často tak nesnesitelně atmosféry, nekazila hodných spolubližních, nepomáhala mravně ubíjet národa. A kdyby nás bylo o trochu více. Seděli bychom u krbů, kde nás chrání bůžci umění, anebo leželi bychom v lesích, kde nad námi bdí kozonozi a lesní ženky, a usmívali bychom se a čekali, až nemocí se uzdraví a ochladnou.

Ostatně my se usmíváme. To je právě to. Po všech zlých okamžicích, po největší nouzi srdce najdeme zase cestu zpět k ráji srdce. Kniha, obraz, slunečný den, dobré slovo milenčino stačí nám k tomu. Dobří bozi bdí nad námi. A tu se tedy usmíváme. Tak dobrácky někdy! A zase

trochu ironicky. Člověk, který se žene celý upocen za chimérou, poněvadž je to chiméra doby, je vždycky trochu směšný. I když máme neveselou vyhlídku, že zítra nebo pozítří přijde se k nám zastřelit.

Ted' se například usmíváme diplomatům. To jsou také lidé ženoucí se za Úspěchem; sebevraždy bohudík (nebo snad bohužel?) pášou zřídka...

A pohleďte, mezi námi blázny nejbláznovatější jsou sběratelé. Občan obecný rád se jim posmívá. Někteří jsou snad trochu potrhlí. Znáám jiné, kteří našli tu ráj srdce. Ba jsou to lidé osvícení. Od jednoho dostal jsem tuhle dopis jistého lipského sběratele, Němce. Píše ten blázen: „Divíte se, že jako Němec příliš živě se zajímám o slovanské umění a umělce: to pochází z toho, že mám nezvratné přesvědčení, že evropská kultura vznikne teprve úzkým spojením germánského a slovanského světa myšlenkového a citového, pak, poněvadž slovanské umění, pokud je znám, zdá se mi rovnocenné s uměním germánským. Cítím se prost veškerého hloupého šovinismu, který jen ve tvoření vlastního národa vidí dobré a pozoruhodné, a mohu proto bez předsudků zkoumati a chutnati umění cizích národů. A stejně vede se mi i na politickém poli. Ještě dnes nepovažuji to za žádné neštěstí, když Černá Hora podrží si Skadar; jest mi a bylo mi nesrozumitelné, proč evropské velmoci tancují podle... píšťalky (neboť nedá se mluvíti přece o všech rakouských touhách při těch milionech Slovanů, kteří v Rakousku bydlí). U všech dobrých Evropanů platí dnes Nikola za jediného muže v Evropě...“

Och, tihle blázni! Mluví někdy jako docela malé děti.

Hledím na kvetoucí hrušku před mými okny, jako bílý plamen chvěje se v soumraku. A usmívám se. A mír mám v srdci.

IX

Prostý komentář

Mám náladu velmi melancholickou. Ochladilo se, nebesa jsou zamračena, země je mokrá. A já byl zklamán v nejhezčích nadějích. Maminka Starost chodí za mnou jako stín, skuhrá a fňuká, otravuje mne na duchu i na těle.

Ze zoufalství plaším veverky, chodím na konvalinky a sbírám brouky. Maminka Starost neleze ráda po stráních a v lesích ode mne obyčejně uteče. Ale sotvaže sejdu opět do dědiny, už mne drží.

Tedy uchýlím se do svého doupěte, podepřu si hlavu a myslím si, jak by to bylo pěkné, kdyby... kdybych místo po nohou uměl chodit po hlavě. Kterak by se všechno změnilo! Psal bych verše jako Antonín Klášterský a dostal bych rok co rok cenu z Akademie. Psal bych povídky a romány jako K. V. Jeřábek a byl bych zván na farské hostiny. Ohýbal bych hřbet před finančním referentem markrabství moravského a jinými mocnostmi, nečekal bych od nikoho dobrou práci a nebyl bych tedy zklamán, protože bych také nekritizoval, zato dobře bylo by mi placeno za špatnou práci. Viděl bych svéráz Moravy v lásce k folkloru a klerikalismu, byl bych konzervativní, posílal bych kondolenční a blahopřejné telegramy, jezdil bych jako zástupce úctyhodných spolků ke kladení základních kamenů, k slavnostním odhalením a vernisážím – moje jméno nemizelo by z denních zpráv. Nebyl bych také blázen a člověk napolo kočovný, ale měl bych domek v Žabovřeskách a byl bych řádný státní, zemský nebo samosprávný úředník. A pak tedy měl bych i – moravský domovský list.

Hohoho! Jak si vzpomenu na tenhle úřední dokument, hned je mi skoro veselo a div si nezatančím pod šibenicí, na kterou šelma osud rád by mne zase jednou pověsil. Na českých literárních historických jest teď, aby si dobře zapamatovali letošní rok. Léta Páně devatenáct set třináct počal v moravské odnoži české literatury hráti důležitou úlohu domovský list. Bude bezpochyby konstatováno, že tomuhle úřednímu papírku nikdy se ani nezdálo o takové cti. To nevádí. Co nebylo, může být, řeklo si Moravské kolo s krásnou odvahou.

Měl bych vlastně mítí náladu ještě černější, vzpomenu-li této historické události. Vždyť znamená pro mne, že zemská pokladna moravská se přede mnou navždy uzavřela. Mámt' domovský list pražský a pochybuji, že některá moravská dědina bude někdy chtít mermomocí vnutit mi svůj domovský list. A já se ovšem nebudu ho domáhat, neboť nejsem si zcela jist, zda bych na stará kolena v případě potřeby nedal přednost pražskému chudobinci před kolovrátkářstvím na bilovské silnici.

Přesto je mi do smíchu. Každý šalamounský rozsudek lechtá myslím poněkud naše bránice svou prostotou. V Moravském kole si řekli: Poněvadž zasloužilost o Moravu jest pojem příliš neurčitý, nahradíme ji spolehlivou úřední listinou, jejíž smysl je nepochybný. Molodci! Co si řekli mimo to, mezi čtyřma, šesti nebo osmi očima, toho nevíme. Ale tušíme to mnozí. A tu je nám ještě více do smíchu.

Ostatně, možná, že se mi někdy zasteskne po zemských korunkách moravských, až moji věřitelé budou nepokojni. Tu si snad řeknu: To má člověk z toho, když se neobětuje pro vlast. Kdybych se byl měl méně rád a kdybych byl trpělivě konal vše spolu, co literáti podle domovského listu

moravští konají, nebylo by došlo na domovský list. Tot' než odplata, ortel nade mnou. A nad několika nepřivábitelnými, jichž talent je nebezpečný.

Tedy morálka? Obětujeme se pro vlast.

* * *

Napsal jeden český kritik: „Ke kritice, přesně mluveno, má právo jen ten, kdo se narodil k obdivu a uctívání a byl v nich zklamán a zrazen.“ V těchto slovech je velmi mnoho pravdy. Poznal jsem jejich správnost na sobě, ač nejsem kritik a píši své poznámky jen tu a tam příležitostně, jakoby in margine. Nuže vím, mnoho-li krásných možností je stále ještě v českých zemích mezi lidmi, v literatuře, v umění, ale vím také, kterak u nás všechno mladé, zdravé a silné umlčuje se, ochuzuje se o vzduch, aspoň tak dlouho, dokud se nepřizpůsobí konvenčnosti nebo neuvadne nepřizní. Měl bych trpký život, kdybych se nedovedl obdivovati lidskému dílu, kdybych i na rodné půdě nečekal stále nové zázraky lidského ingenia. Když jsem nejmalátnější a nejzpráskanější, často jediný odstavec v knize, jediný obraz v sešitě stačí probuditi mne k životu a k mému nejvlastnějšímu povolání, jímž jest milování a uctívání všeho krásného a – nenávidění všeho, co se staví do cesty pochodu krásy a ducha. Ale čím ochotnější jest člověk k lásce a obdivu, tím hlouběji dotkne se ho zklamání a tím prudší a spontánnější výraz dává svému rozčarování. A není-li přirozeno, že pocítujeme někdy dvojnásobně své zklamání u nás, kde špatné má stále tísnivý vrch, a není-li nutno, abychom s celou prudkostí ničili všude chatrnost, kdyžtž doba šetření pro náš mužný národ dávno pominula? Kdyby bylo u nás již všechno na pravém místě a jasny všechny hodnoty, kdyby na jedné straně byl tábor slepých a na druhé tábor vidoucích a ochotných prohlédnouti, pak mohli bychom klidně jíti mimo chatrnost, které by se klaněly jen lidé neschopní viděti a která byla by bez vlivu a nebezpečí. Ale dosud leží u nás všechno páte přes deváté, naše kultura – aspoň umělecká – batolí se jako nemluvně na nejistých nožkách, lidé týmiž ústy chválí krásu i její paškvil, haní chatrnost i nepochopenou sílu. Proto je nutno tříditi, a nemilosrdně. Nebáti se vyslovit své zklamání třeba včerejšímu miláčku.

Jen kdyby lidé tak zatvrzele nehledali za každým projevem kritickým něco malicherně osobního! Obviňují tím velmi často toliko svou soudnost. Neboť tomu, kdo umí čísti, posouditi čtené, praví věta více než její slova a strana více než její věty. Říkají nejen to, co autor mínil, nýbrž prozrazují i, jak to autor mínil. Všecka nejistota a záludnost, ale i poctivost a upřímnost jest z nich zjevná.

Kdybych byl bohat a nemusel psáti, nepsal bych ani pětinu toho, co píši. Věnoval bych se především svému povolání: hledal bych krásné věci, krásné krajiny, krásné obrazy, krásné

knihy a snad i krásné lidi a uctíval bych je. Nicméně i tehda bych psal. Například báseň tu a tam, vzácný plod svátečního dne. A ještě něco bych psal zcela jistě, neboť neodolal bych: dravé výkřiky proti chatrnosti, která ubírá vzduch a živnou půdu kráse. A kdybych byl bohat, žil bych někde daleko mimo literáta obecného. Pak by mi lidé snad věřili, nehledali by u mne malicherné ješitnosti nebo pomstyctivosti. Již proto, že jsem bohat.

* * *

Malé nepřátelství položil osud mezi mne a pana Otokara Štáfla, oficiálního grafika našich velkonakladatelů. Neznáme se osobně. Řekli jsme si jen jednou mimochodem pravdu. Napsal jsem o panu Štáflovi, že je dobře situovaný mladý muž, který okouzluje lidi pohostinstvím, kteréžto vlastnosti nestačí však, aby z něho učinily umělce. Pan Štáfl vzpomněl si na „rytíře bez bázně a hany“ a přímo i nepřímou obvinil mě, že jsem proti němu, poněvadž jsem pro V. H. Brunnera, Bendu a Kyselu, a že jsem proti velkonakladatelům, poněvadž jsem s takzvanými nakladateli soukromými. Což jest svatá pravda, jako jest pravda i to, že pan Štáfl nic neumí.

Kdyby byly u nás normální poměry v tomto ohledu, jako jsou v Německu, kdyby naši mladí grafikové – mluvíme jen o těch –, jakmile dokáží, že něco dovedou, našli ihned řadu trvalých zákazníků, obchodních firem, nebo dostali profesuru na grafické škole, jakou mají v Německu E. R. Weiss, Ehmecke, Tiemann a mnozí jiní, jimž naši mladí umělci Brunner, Benda, Kysela jistě se vyrovnají talentem, když ne ovšem počtem vynikajících prací, k nimž nebyla jim dána dosud příležitost, kdyby naši zákazníci, zejména oficiální nakladatelé, neosvojovali si navýsost nepřislusného a nadutého práva mluvit skutečnému umělci do každého obrázku, do každé linky a do každého záhlaví, – krátce, kdyby naši mladí umělci mohli se snadno a řádně uplatnit všude, kde k tomu jest nadbytek příležitosti, nenapadlo by mne a nikoho uměnímilovného, abychom se jnteresovali o diletanta, který své ornamentíky a kresby shání po všech koutech a namáhavě skládá jako pan Štáfl.

Naši grafikové a knižní architekti – kterýžto titul můžeme jim směle přiřknouti, zejména Bendovi a Brunnerovi – snadno a jistě zvítězili by nad chatrnou secesničinou, jako zvítězili nad ní grafikové němečtí. Ale u nás směrodatní činitelé potácejí se mezi starým copem a nejprázdnější „secesí“, smysl pro dobrou ilustraci jest u nich zcela ubit a ke krásné knize nedostanou se dříve, dokud vliv Německa je k tomu nedonutí. A přece v podstatě moderní grafiky, zejména knižní, není nic, co by mohlo narazit na odpor obecnstva i zcela neinformovaného. Je to tedy pouhá duševní lenost, která se nechce vyšínouti ze starých kolejí, ona duševní lenost, která stála v cestě i celé české moderní literatuře, jež se vyvíjela proti vůli

a přes nepřízeň oficiálních korporací a nakladatelů, odstrčena do soukromých podniků v zastrčených ulicích. Moderní grafiku stíhá tíž osud, ač německý příklad mohl by otevřít oči i neschopným českým obchodníkům právě u nás, kde pro každou pitomost do Německa se chodí.

Nuže, v takové situaci dráždí člověka, vyskytne-li se vedle kovářů kovářiček, vedle umělců diletant a reklamista, který má ihned pohotově ruce, uráčí-li se některému šefovi papírové firmy zakoketovati si s krásnou knihou nebo s bibliofilii, a který neovládá ani nejprimitivnější kreslířské techniky, neřku-li nějakého svérázného grafického stylu. Zato má styky a vliv. A rázem stane se oficiálním reprezentantem českého knižního umění. Pochopil cenu reklamy. V Českém světě vyjde jeho podobizna, v typografické Ročence (jinak publikaci záslužné a pěkné) píše o něm kamarád jako o spasiteli moderního českého dřevorytu a do vídeňské ročenky exlibrisové dá celý legion pestře potištěných papírků (zadarmo, jinak to neberou). Tak se u nás rodí z ničeho hodnota, jejíž faleš může po celá leta paralyzovati vývoj vkusu u nás i dobrou naši pověst v cizině. Neboť skutečné hodnoty krčí se v přítmí.

Mám přítelíčka, literáta; na jméno mi přijítí nemůže. Zato však pilně mne čte a vidím sám, jak dobře vše si pamatuje. Píše verše, nad nimiž laik může být na rozpacích, či jsou, zda moje nebo jeho. Pan Štáfl je mu velmi blízký. Vytýká mi, že se obdivuji takovému Brunnerovi, ale sám zapamatoval si jeho titulní listy k Mussetově hře Andrea del Sarto tak dobře, že jich kusy (velmi toporně bohužel) přenesl na obálku pro nejnovější Vilímkovu senzaci...

Ech, těžko nekřičet! Ale jeden pořádný veliký nakladatel by to všecko spravil. Potřebujeme jen jednoho silného berana, a ovce půjdou za ním. Kdyby tak Mánes chtěl! Jest na dobré cestě, má Bendu a jiné nebylo by snad nesnadno získat.

* * *

Nu, když jsem u Mánesa. Slitoval se nad mou Knihou lesů, vod a strání a vydá ji po prázdninách. Bude to první (och, té ironie osudu!) moje kniha rozumně a pěkně upravená. Ze všech nábožných přísloví mám v oblibě jen jediné, které se mi osvědčuje: Když jest nouze nejvyšší, pomoc boží nejbližší. Tentokrát pomohla mi skrze Mánes, skrze koho nebo co pomůže mi zítra?

Knihy lesů není nikomu dedikována. Hm!

Šel jsem kdysi s jedním literátem podle domovského listu moravským a potkali jsme bývalého známého mecenáše. „Pane doktore,“ povídá literát, „dejte mi na prázdninovou cestu; věnuji

vám za to svou knihu, která je v tisku.“ Bylo to řečeno s nejméně vážnou tváří a docela vážně míněno. Mecenáš vymluvil se ovšem na veliké ztráty. Jinak byla to však pěkná scéna z anno domini.

Hm! Kniha lesů není nikomu dedikována. Hlastež se, mecenáši! Či je opravdu konec i s touto romantikou? Dám tu dedikaci lacino. Za malou cestu do Japonska. Nebo větší do Afriky. Spokojil bych se také s některým pěkným jižním ostrůvkem. Hlastež se, pánové a dámy!

* * *

Je chladná noc. Mokrý země posílá mi otevřeným oknem melancholickou vůni. A já sedím a smutek střídá se u mne s divným humorem jako zima a horko u člověka v zimnici. A maminka Starost sedí za mnou a skuhrá.

X

Řekněme třeba: o vědě a idealismu

Odpocívám po životě lesním jako po pěkné opičce. Chlad pokoje činí velmi dobře hlavě poněkud rozpalené a kůži leckde rozedrané; rozvážnými pohyby a mírným protahováním udobřuji bolavé údy. Bylo toho také trochu mnoho včera. Od božího rána až přes půlnoc obcoval jsem s přírodou a s lidmi, kteří, když mají v ruce sekeru, nebojí se ani čerta, natož nějakého pořádného suchého stromu. Prolézali jsme houštiny skoro panenské; pytláci mají tu doupata a my měli pytlácké laskominy. Nahoře v Maložíně uhryzovali jsme kus vepřové, ležice v trávě a naslouchajíc kosům a drozdům: to byl náš oběd. Také jsme pracovali s dřevem. A v noci všechny hvězdy byly na obloze, ale velmi vysoko, a my naslouchali u vody, která poskakují pstruzi... A tak jsme okusili nejlepšího květnového slunce i pěkného chládku. To byl zase jeden náš den – zhruba řečeno. Neboť podrobnosti si nechám pro sebe. Putoval jsem po dvou, po všech čtyřech, po zadku i po břiše – po břiše kanálem našťestí dosti suchým –, zkrátka moje údy mají příčinu k nespokojenosti, a proto odpocívám.

Dnes odpocívám ovšem hned po ránu. V minulých dnech odpocíval jsem obyčejně až odpoledne, poněvadž toulal jsem se jen dopoledne. Ale toto odpocívání způsobilo, že jsem pomalu přečetl Novotného České dějiny, to, co vyšlo, a že jsem jako řádný čtenář měl o přečteném nějaké myšlenky.

Nestává se příliš často, že vezmu do ruky knihu takzvanou vědeckou, zejména z oborů, z nichž už ve školách míval jsem milosrdnou čtyřku. Čtu raději pohádky a v poslední době opět i básně. Což ovšem neznamená, že to doporučuji jako věc následováníhodnou. Touha po vzdělání je

ušlechtilá touha. A každý z nás je zvědavcem v některém oboru. Já toliko nechci býti příliš zvědav. Zajímají-li mne „krásné futuristické zuby“ Marinettiho a talent Picassův, nemyslím, že proto je nutno i, abych se zajímal o konstrukci aeroplánu, o chemické složení salvarsanu, o hloubky německé energetiky Ostwaldovy nebo o cifry stejně německé Brücke. Tu stačí mi pouhá a milá fakta: že člověk létá, že není jedinou spásou lidstva rtuť a jod a že Němci dobývají světa, jak mohou: imperialismem, socialismem i jednotným formátem.

Před Novotného Dějinami četl jsem nějakého starého Robinsona, velmi zbožného a mravokárného, a právě proto snad dokonale zábavného. Pookřál jsem citelně, a když jsem četl, kterak ten dobrácký pohan Pátek utíkal před rohatým a vousatým strašidlem, které ho chtělo o život připravit, anebo, spatřiv poprvé vařící vodu, kterak, když v největším varu ze všech stran kypěti počala, přišel on na ten pošetilý nápad, že snad nějaké živé zvíře tam býti musí, které tu vodu ven vyhazuje, a tedy, aby tomu zabránil, strčil do ní kvapně ruku, chtěje je chytiti, načež v tom okamžiku počal tak silně křičeti, že se ta skalní zeď třásla, – tu slzy smíchu jako hrachy stékaly mi po tvářích. Nehledal jsem ovšem, bera do rukou Novotného Dějiny, podobné zábavy. Věděl jsem, že sahám po knize vědecké, která mne může toliko poučiti. Ale na jednu věc jsem zapomněl, že totiž vědecká pravda, tato přísná a nemilosrdná bohyně, která mluví více pod čarou než nad čarou (což ve vědeckých knihách jest něco zcela jiného než v novinách) a nemá slitování s lidmi, kteří milují pohádky, jest někdy bohyní velmi, velmi zarmucující. A tak když jsem dočetl, zejména partie o říši Svatoplukově a o říši Boleslavově, řekl jsem sobě a pro sebe asi toto: Jest ovšem pravda, že zdárný syn národa má znáti dějiny jeho a vlasti své, ale není věru třeba, aby o nich věděl všecko nebo jen to, co vědí historikové.

Novotného Dějiny jsou jistě práce nad jiné veliká a vážná. A tím potřebnější, že národ náš má ve světě takové přítelíčky, jako jest – promiňte – Bachmann. Rovněž jest bezesporo, že vědec musí jíti jen a jen za svou vědou a její pravdu, i sebe nepřijemnější a ohyzdnější, uváděti do světa dočista nahou. Ale – když přece jen vědecká pravda není celá pravda, ba dokonce jest jen horší její polovina.

Nevím, jak se vedlo a povede jiným, ale mně bylo jaksi zima po přečtení toho prvního svazku. Něco snad zavinila nepřiměřená předchozí nálada. Ale nikoli všecko. Pozoroval jsem: chladný, nemilosrdný mozek psal tuto knihu. Mozek historikův, jaký má býti. Dokonce řekl jsem, že jistý silný požitek bude nám poskytnut možná později, při některých partiích novějších dějin našich, budou-li zpracovány stejně přímě. Autor hledí, jak se mi zdá, rád ostře pod motivy zdánlivě náboženské a ty skutečně náboženské analyzuje bystře. A přece ta zima!

Je to přirozené. Předností vědeckých dějin Novotného jest chladný mozek, který je psal; předností naší, předností národa nebylo by, kdybychom na své dějiny hleděli se stejně chladným – srdcem. Historická věda jest věcí historiků, národní dějiny jsou věcí národa. Historická fakta jsou jen jedna polovina národní historie, její kostra, které národ a jeho básníci dají a musí dáti tělo, její tělo, jemuž oni dají a musí dáti život, druhou polovinou.

Nejen věděti, také věřiti musíme, abychom měli o všech věcech pravou představu. Pravda a legenda se doplňují a společně tvoří svět. Praví nám snad suchý a věcný přírodopisný popis vlaštovky, čím nám vlaštovka skutečně jest a vždy bude? Mezi vědeckými fakty jest příliš mnoho vědou nevyplněného a nevyplnitelného místa. Mezi kvetoucí růží a vzduchem, který ji obklopuje, jest například krása.

Máme nohy na pevné zemi a hlavu ve volném vzduchu. Čím pevněji stojíme, tím je hlava svobodnější. Tak doplňuje se nejlépe věda s vírou.

Historická věda nemůže překážeti tomu, aby nerostly legendy a povídky o hrdinech. Naopak, vzájemný zřetel jest výhodný pro obě strany: legendy získávají pevnou půdu pod sebou a věda přestává býti mrtvou a koná své poslání národní. A podobně je tomu ve všech ostatních oborech. Věda je sama o sobě nedořeknutím; teprve ve spojení s idealismem stává se pákou budoucnosti. Věda mohla by konstruovat! stále nové modely aeroplánů; kdyby nebylo hrdinů, kteří riskují život, lidstvo by nelétalo. A jak směšní a malicherní byli bychom, kdybychom každého takového hrdinu dávali pod mikroskop s tisícerými proč a zač a nespokojili se prostě tím, že byl hrdina! A jak směšní a malicherní jsme, činíme-li to skutečně se svými hrdiny! Odpusťte špatnému přirovnání; ale jen bídní lidé, chorobní, dekadenti nimrají se s každým jídlem, obhlížejí je ze všech stran, hledajíce všude chlup; zdravý člověk slupne všecko, co dobře voní a dobře chutná a není jedovaté.

Mnoho se mluví dnes o poměru vědy k idealismu. Hledají se křivolaké cestičky ze zmatku zaviněného úpadkem mravního prestýže, jemuž těšila se náboženství teologické teorie, jak říká prof. F. Mareš (jehož poněkud kněžsky nabubřelý sloh je často příliš nepřijemný).

Mareš má velikou pravdu, bojuje-li proti nekritickému přejímání německého monismu českou inteligencí a českým dělnictvem; mýlí se ovšem, myslí-li, že dělnictvo hledá tu nové náboženství, kdežto intelligence pochvaluje si jej toliko pro jeho materialismus. Mezi dělníky zanesen byl monismus přece inteligencí a nějaké to monistické dělnické sdružení v Praze založené jest také jen dílem intelligence. Celé to hnutíčko v českém dělnictvu jest jen nový a zjevný důkaz mravního úpadku českého socialismu, který ztratil všechny své ideální síly a

mravní hodnoty a splynul mravně se soudobým „materialismem“ měšťáckým; energetický imperativ ovšem ho neobrodí. A hledají-li dělnická srdce opravdu útěchy v nejnovější německé moudrosti, svědčilo by to jen pro to, že sladká moudrost zdravého socialismu a jeho ideály odešly z nich nadobro.

Ale celý ten český monismus, tak nečesky po Němcích napodobený, jest jen suchá a neživotná spekulace povrchních mozků, které chápou se u nás ihned všeho, o čem zaslechnou. Poněvadž Bergson je méně blízký a přístupný, žije Ostwald. A pak je to ovšem krásný německý systém a člověk může platiti za jeho přívržence a filozofického ducha, když dovede z paměti násobilku světového formátu.

To u nás potrvá jen, dokud Němci nepřijdou s něčím novým. A nepůjde to za plechové odznaky do kabátů.

Mareš mluví bohužel příliš mnoho o náboženství, o poušti ateismu a materialismu, o brutální přírodě. Jest hoden státi se apoštolem nového ismu. To by nám však nepomohlo.

Nejsem filozof. Nemyslím o jak, odkud a proč. Příliš mě zajímají bližší věci. Nemudruji o záhadách světa, nedomyšlím se, že je pochopím intuicí. A tak jen věřím, že vše, co má pohlavní pud a jiné podobné pudy, má také pud k idealismu, touhu po rozkoši etické a estetické. Někde je bezpochyby ukrutně nepatrná, jinde, zejména u lidí, často zvrhlá. Ale to nepadá na váhu. Pud je zde a člověk, poněvadž má vyšší intelekt, založil na něm ohromný a měnlivý soubor etických a estetických ideálů. Měnlivé. Jiné na Západě, jiné na Východě. Jiné v různých epochách. Jinými řídí se prorok, který před svou dobou jde, a jinými básník, který mimo dobu stojí. Jiné má dav celý ve své době. Pud sám je nestejně intenzivní místně i časově. Snad má svůj příliv a odliv, zimu a jaro. Například u národa. Náhle jsme se odpočívati: národ má hrstku idealistů, kterých nikdo nenásleduje, a zástupy bařtipánů, po nichž opičí se davy.

Co jest pak činiti idealistům? Podporovati pud k etickým a estetickým ideálům všude, kde se vyskytne. Pranýřovati bařtipánství a jeho nohsledy všude, kde se vyskytnou. Jen neplýtvati však energií budováním nového systému, nového náboženství! Nikoli, z toho nevzešlo by nic lepšího, než byl náš starý školní katechismus, ba ani přibližně nic tak dobrého. Ale přijde to jednou samo sebou.

Žijeme v době, kdy veliká, všecko strhující a jednotící idealistická psychóza není ještě možná. Socialistické hnutí ve svých dobrých dobách bylo tou poslední. A je dokonce v jistém smyslu krásou našeho světa – v němž jest ještě dosti idealistů –, že jeho idealismus je tak mnohotvárný.

Bařtipáni jsou ovšem všude stejní, jejich náboženství jest jen jedno. To je výhoda pro ně. Vládnu. Vřeho do řasu vřak.

Jsem přesevěřčen, že u řlověka s vyvinutým pudem k idealismu projevuje se tento pud jako jiný pud, přes všecko, děj se co děj. Jsou i tu snad asketové: potlačují jej, zapírají, umrtvují; jsou stejně úcty nebo opovřžení hodni jako asketové jiní. A tomu bylo tak od počátku a bude až do konce. Těm, kdož touží po novém náboženství, po silném, souvislém a jednolitém idealistickém proudu, který by především davy strhoval a tvořil ony veliké věci, jež jedině ze společného úsilí velikého množství mohou vzniknouti a jež více než sama víra dávají pocit jistoty a míř srdce; těm, kteří jsou ještě trochu předčasni, pokud skutečně touží a nespekulují toliko, zbývá toliko odstraňovat!, pokud je to v jejich rukou, zmatek tím, že například budou mluvíti hodně přesně. Jeví-li se náboženství teologické teorie – jak praví Mareš, a správně – svobodné myslí evropského řlověka nesrovnalé s jeho vlastní životní pravdou, odvrátil-li se proto od něho a obracel se k pouhé vědě, která ho rovněž neuspokojila –, pak je nutno, aby uznání tohoto faktu se všemi jeho důsledky ražena byla cesta pevně a bez kompromisů. U nás myslím vyplývá z toho příkaz rázného boje s klerikalismem, to jest s ateismem a materialismem zakukleným, a tedy mnohem nebezpečnějším než ateismus a materialismus vyložený, pokud ovšem těmto pojmům dáváme tak široký smysl jako Mareš, což jest nesprávnó a připomíná to řargon klerikálů.

V užřím slova smyslu nevyklučuje ateismus idealismu a materialismus jest pouhá doktrína, která jen opačnému teoretikovi, jako jest vitalista Mareš, může se zdáti pramenem zla.

A tu se mi zdá, že celý ten vědecký i quasivědecký spor o „duři“, který u nás teď kvete, jest často plýtvání řasem, jež muži vědecky vyzbrojení a nejlepšími úmysly vedení mohli by využítí jinak, s větřím ziskem pro národ. Ovšem směrem poněkud – řhoulostivěřším.

XI

Mlčení a mluvení

Když má řlověk sluch plničky ptačího zpěvu a volání, má velmi opovřřlivé mínění o lidské vřavě a dává si pozor, aby zůstal stranou, hezky dalek, blíži-li se pokřik lidských zneuživatelů hlasu. Stává se mi to často, ale přesto neklamou se v tom, že se to zřídka děje jiným. Lidé nemají kdy naslouchati ptákům tak důkladně, aby jejich zpěvem naplnili si vrchovatě sluch. Tu a tam pochvalují si jej toliko jdouce mimo, spěchající mimo se svou vážnou starostí. Hlas lidský je

pro ně tisíckrát důležitější, i když se ozývá jen, aby se ozýval. Ticho, to jest nepřítomnost lidského hlasu a lidského lomozu, jest pro ně něčím obávaným skoro jako žalář. Nic jim nepovídá, jeho písňe a ševely nepronikají k jejich otrlému srdci, ohlušenému mozku; lidé mají dlouhou chvíli v tichu, snad se ho bojí také jako pokušitele. Pročež, bratře, s ptáky jest nejlépe býti sám. A s ptáky, občane, jest nejlépe neobcovati, máš-li spokojeně jíti za svými obchody. Ptáci jsou věru toliko ptáci, kdežto les affaires sont les affaires!

Jsem špatný obchodník, protože jsem dobrý posluchač ptáků; spořím velice s obdivem k člověku, poněvadž navýsost obdivuji se ptákům. Jsou tedy, jak vidno, ptáci někdy velmi nebezpeční. Neboť člověk má býti přece dobrý obchodník a má míti v úctě bližního, ba obecná morálka praví, že jej má milovati jako sebe samého, s tím ovšem omezením, že toto jest ideál, který v praxi bývá přistřižen dodatkem: kde můžeš, lískni ho. Ale já ani toho ideálu nevyznávám a všeobecně jest mi bližší „němá tvář“ než bližní. Ta nemá tvář někdy tak zatraceně hezky a podivně zpívá.

Když v lese kos hlaholí čistě a sonorně svou tajemně milostnou píseň, když v zahradě pěnici klokotá v hrdle sladké šílenství, když v polích v ranním šeru neviditelní skřivani pozdravují nahoře nepřetržitým jásotem den a dole křepelka odpovídá jim podivným svým daktylem, když v lukách zrána a navečer chřástal vytrvale a monotónně opakuje svůj zaklínací výkřik, – vari, lidský hlase! A musíš-li již něco říci, šeptej!

A to je právě to pěkné u ptáků a vůbec u živočichů, že cítíme plnou vnitřní odůvodněnost každého jejich hlasu a hlásku: netlachají nikdy zbytečně jako my lidé, ledaže člověk je tomu naučí. A pak jsou hříchem proti přírodě. Mně se aspoň protiví mluvící špaček. Ostatně i u živočichů, čím jsou mlčenlivější, tím významnější jest jejich hlas, když se ozvou. Skřivanci chvála boha jest jistě překrásná a hluboce podivná, ale oč mohutnějším ještě dojmem působí například štěkot lišky v ranní mlze nebo v šeru večerním, jak navýsost velebné jest ržání jelenovo!

Obdivuji se upřímně a neustále moudrosti zvířat, u nichž je všecko tak logické a nutné. Čím lépe některému rozumím, tím zřetelněji tohle cítím. A nejlépe to vidíme u jejich hlasu, nemohouce připustit, že nezkažený živočich může ho zneužít. Jak vděční měli bychom jim býti za to, neboť učinili by pravé peklo ze života, kdyby jako obecný člověk pociťovali potřebu pouštět neustále svou hubu na procházku.

Náš černý kocour, který jistě v zamilovaných nocích dovede se nadšeně a vydatně účastniti hrůzostrašných koncertů, jak tichý a na řeč skoupý je v normálním životě! Ozve se vlastně jen

ve dvojm případě: chce-li něco a způsobí-li se mu bolest. Pravidelně činí to něžně; spravedlivý výkřik vydá jen, šlápne-li se mu na ocas. Mimoto jen jednou pozoroval jsem, že promluvil. To když mu před nosem ulétl vrabec, na kterého číhal. Zamňoukl krátce a tiše, jako by sám pro sebe zaklel. Jinak mlčí, věda, že stačí, když se mu v očích pozná, co si myslí. Proč tohle lidé všeobecněji neumějí?

Nejsem ostatně fanatik mlčení. Uznávám, že lidé, kteří milují ticho a rádi mlčí, pocítí jednou za čas naléhavou potřebu vymluviti se. Nemáme konečně rozum k tomu, abychom se asketicky oklešťovali a vyklešťovali, nýbrž abychom nějak chytře regulovali svoje ctnosti a slabosti. Takové vymluvení se není ovšem bez nebezpečství. Člověk odstraňuje ze sebe příliš nahromaděnou, obtížnou látku operací trochu choulostivou, která sice vždy se podaří, ale nebývá stejně obratně provedena. Pro muže bývá hospoda operační síní.

Alkohol podporuje obyčejně odchod či odtok. Podporuje a někdy i zbytečně stupňuje. Člověk zapomene se v upřímnosti. Je to snad mrzuté někdy, ale žádné neštěstí. Zneužije-li toho osel, pěstující celoročně společenský tlach a nepotřebující tedy operace, čárky na pivním tácku jeho oběti jsou přitěžující okolností – pro něho. Jinak mám také tu zkušenost, že lidé, jejichž vymluvení ocitnuvšího se na scestí byl jsem svědkem, znamenitě se mi přiblížili lidsky. Ledakohos mám pro to rád, ač mi býval nepříjemný. Kdežto ti věčně zalezlí ve své ulitě jsou mi zatraceně podezřelí. Jejich nadšení připadá mi jako komedie, jejich oči a uši číhají jako tajní policisté nebo jako ženy písící romány. Tito studení také jsou největší žvanilové: mluví stále a mnoho, ale nejméně z potřeby, poněvadž chtějí býti nejméně upřímní. Člověku, který musí se vymluviti, aby mohl mlčeti, mohou býti věru lhostejní jako kritikové. Ty doby mlčení a naslouchání, vykoupené vymluvením se, jsou příliš cenné, hlavně můžeme-li naplniti sluch ptačími zpěvy.

Jak je pak protivnou vřava! Jak nepříjemným lidský dav! Jak bolí lidský tlach, ba každé zbytečné slovo! Ale ticho hladí, ptáci zpívají a zvířata dívají se rozumně; nemůžeš se ani hněvati dlouho. Takovou tichamilovnou náladu měl jsem až do prvního volebního dne. Veletok politických tlachů protékal pomalu zemi, ale ke mně doléhalo jen vzdálené jeho hučení. Když zaznělo trochu silněji, trhl jsem sebou poněkud, ale léhal jsem pod buky a snažil jsem se mysliti na rytmy, které odevzdám budoucnosti, a nikoli na křik, který nám otravuje přítomnost. Házeli mi do okna také volební letáky; těch klerikálních jsem hned použil, ostatní házel jsem do koše. Ale myšlenky stávaly se poněkud neklidnými. Přicházeli lidé: půjdu-li volit. Nu možná, odpovídal jsem, vstanu-li včas z postele. To jsem ovšem již věděl, že vstanu včas. Ale věděl

jsem také, že nebudu volit s naší většinou. A večer před prvním volebním dnem sedl jsem a pomalu, skoro krasopisně psal jsem na volební lístek: Josef Hybeš...

Občanská povinnost? Chraň bůh: tomu se směju. Politická myšlenka? Snad. Ale hlavně: kulturní svědomí...

Byly doby v Čechách, kdy takzvaná mladá inteligence a sociální demokracie stály vedle sebe v boji o jisté kulturní hodnoty proti nacionální demagogii. Vzpomínám si často na jednu takovou schůzi (šlo o poměr Národního divadla k mezinárodním dělníkům), kde vedle Šaldy, Krejčího a jiných pokusil jsem se také uplatnit svou řečnickou chatrnost. Vidím, jako by to dnes bylo, přítele Dyka, který nám nechtěl rozuměti, stojícího pod pódiem a častujícího nás poctivými jizlivostmi. Kde jsou ty časy? Království má tohle za sebou. Sociální demokracie stala se národnější, nestala se kulturnější. A „mladá inteligence“, až na několik výjimek, je chladná a vypočítavá. Ale na Moravě opakuje se tohle jinak. Boj národnosti s mezinárodností byl přes veškeru přirozenost a nutnost některých momentů přece jen v podstatě nedorozumění: zcela správně usmíváme se dnes na Moravě starým šlágrům, dokonale již neupřímným. To, co bylo tehda v Čechách, u nás neopakuje se a opakovati se nebude; je to vyřízená věc. Ale ta naše nevyřízená není nikde nedorozuměním, není také bojem stran, táborů, mínění. Je to více, nepoměrně více, je to boj, v němž jde o život a smrt, o světlo a tmu, o prastarý útok a prastarou obranu, jejichž jevištěm není jen jedna země, jejichž jevištěm může se v každém okamžiku státi každá země – i Čechy, aklerikální Čechy, které tohle nemají ještě za sebou. Před sebou možná.

Byly v Čechách doby, kdy také anarchisté volili sociální demokraty: život byl příliš naléhavý, zásada příliš krásná. Proto se mi nedivte, staří kamarádi. Vím také, že volební porážka klerikálů, ani ta poměrná dnešní, ani ta veliká příští není všechno. Ale ona není také jen politický okamžik a politický fakt, nýbrž přirozeně i důsledek dlouhých let práce, důsledek nepolitického faktu, že v tolika a tolika moravských duších probudilo se kulturní svědomí. Osvícená země nedává mandáty klerikálům, to je jasné; ale musí nám býti jasno i, že vzrůst osvícenosti nezáleží jen na rušení jejich moci mravní, nýbrž i na zlomení jejich moci zevnější, politické, která ostatně v našem případě je tou hlavní, poněvadž nemůže býti již pochybnosti o tom, že klerikály nedrží víra, nýbrž prodajnost.

Tak jsem tedy stanul s hlasovacím lístkem, s papírkem, který jinak z hloubi duše nenávidím, na dědině, kde mládež sháněla statečně hlasy pro „bratra“ Langra. Myslil jsem si: je opravdu nutno býti mladým, abychom pomáhali klerikálovi oklikou přes br. Langra. Neboť k ničemu jinému

nejsou přece na Moravě nár. soc. jenerálové. Snad jsem to i řekl. A snad mi bylo i líto několika hochů. A tak jsem se tedy dostal i na jednu voličskou schůzi.

Je to zlé, musí-li člověk od ptačích zpěvů do lidské vřavy. Ale musí-li? Je-li to už jeho osud? Bylo by to ještě horší, kdyby se znásilnil.

Ale u nás jsou voličské schůze tiché. Dvě hlučné, které jsem tu minule zažil, měl jsem sám na svědomí. Pan kandidát mluví klidně ke klidným pětadvaceti posluchačům. Vskočí-li mu někdo do řeči, to jen aby dokázal, že také něco ví o cifrách, o něž se kandidát opírá. Je to pokrokový kandidát a je mi ho líto. Namáhá se zbytečně. Z těch pětadvaceti pět bude jej volit, i kdyby tu nemluvil. Těch ostatních dvacet jest už prodáno dr. Dolanskému. Mlčí jako zařezaní. Proč jsou zde, ví bůh. Ale já v tu chvíli nenávidím jejich mlčení.

Nikoli, voličská schůze není místo, kde se mlčí. A mlčení těch dvaceti jest jako těžké mračno, pod nímž se člověk dusí...

Nynější volby mají provést důkaz, že rozhodná a důsledná politika vede k cíli. Už jej vlastně provedly. O důkaz, je-li to politika správná, neběží. Lidé poctiví to vědí, a ti prodejní také. A kdyby ani toho nebylo: je směšno přítí se o oprávněnost nezbytností. Ale nynější a všechny další volby budou mít ještě jeden význam více než politický. Přispějí citelně k znemožnění politického mlčení. Nutí a stále více budou nutiti lidi, kteří nechtějí promluvit, aby přece promluvili.

Mám rád lidi, kteří málo mluví. Nebývají mezi nimi lidé, kteří zmlkají, když je třeba promluvit. Ale s lidmi, kteří náhle a nápadně zmlknou, když hovor přejde na politiku, mám soucit. Jsou zbabělí zbabělostí smutnou jako někdy mlčení vězňovo v samovazbě.

Nic je neomlouvá. Že nerozumějí politice? Toho po nich nikdo nežádá. Že nerozeznávají den a noc? To je lež. Nejsou tak naivní, jak se chtějí zdát. Mají mínění. Jejich odmlčování se jest příliš systematické. Kdyby byli docela naivní, nebáli by se. A oni se bojí. Jsou to často lidé, kteří kulturně pracují. Ale jich mlčení bývá docela nekulturní. Neboť každá kultura musí mít dvě tváře: odbornou a mravní; má-li jen tu odbornou, není to kultura.

Jiní mlčí z potměšilosti, jako těch dvacet z naší voličské schůze. Ti budou k řeči donuceni nejdříve.

Také o to jsou lepší ptáci a živočichové vůbec než lidé, že znajíce pravého mlčení neznají tohoto mlčení zbabělého nebo potměšilého. Jsou volní a upřímní. Proto je také tak volno a dobře dobrému člověku u nich...

Ještě týden a bude u nás pokoj. Pak už jen města budou ještě chvíli hučeti do mých potulek. Ale celkem vzato, ztratil jsem měsíc duševního klidu: vlast – adoptovaná bez domovského listu – vyplnila mi jej přímo i nepřímo vřavou, a já jsem klel a polykal jsem vztek, a zase jsem měl radost, nu a všechno, co přinese taková chvíle. Ještě tedy několik dní: zase budu mít chuť chytiti za krk bratra sokola, který dům od domu agituje pro klerikála, nebo naplíti do tváře několika pokrytcům nebo říci několik pěkných slovíček sedlákovi, který ještě dnes věří advokátu panáčků. Pak se vrátím k ptákům a lesům, k blaženému mlčení, které má nicméně své meze. Poznal jsem také několik lidí, kterým jsem, jak teď vidím, příliš zdvořile děkoval za pozdrav. Vynasnažím se napravit to. Mám rád jasno mezi lidmi. Také klobouk se přitom ušetří.

XII

Otec básník a syn skaut

Básník, starý, moudrý a dobrý, žil na malém statečku u městečka se zámekem a dobrým vínem. Syna měl v Praze na studiích. Básník psal a hospodařil. Syn studoval a snažil se jíti dle návodů oblíbených učitelů. A když vyslechl několik přednášek prof. Svojsíka a přečetl si článek Josefa Laichtra v Naší době (l. r. č. 9), stal se skautem. Trávil volné dny v přírodě s několika jinými nadšenci, s vakem na zádech, konal několikadenní partie po loďce, přenocoval ve stanu pod širým nebem, naučil se péci drůbež na rožni a přišít si každý utržený knoflík. Debatoval o úkolech člověka občana, o účinném vlastenectví, o škodlivých účincích alkoholu a tabáku, ba i o pohlavních poblouzeních a otázkách náboženských. Učil se plovati, křísiti zdánlivě mrtvého, čísti v mapách, hoblovati a rozdělovati oheň s použitím pouze dvou zápalek. Když pak přišly prázdniny, stanul jednoho dne po několikadenním pochodu před svým otcem jako hotový skaut.

Starý básník věděl, že má hodného syna. Měl radost, když jej spatřil tak očadlého, zaprášeného a poněkud unaveného, předložil mu znamenitou rybí polévku, krajíc černého chleba s máslem, kus smaženého kapra a domácí uzeniny a půllitr kyšky, načež poslal jej odpočinout si. Navečer pak, když pan syn objevil se v čistém prádle a spořádaném obleku, pravil:

„A teď půjdeme do zámku na víno... popovídat si.“

„Nepiji alkoholu, otče,“ odpověděl statečně mladý skaut, rozpomínaje se tajně z předešlých let na pěkná posezení s otcem u dobrého vína, která o prázdninách opakovala se v zámku vždy jednou týdně.

„Cožpak jsi churav? Máš nějaké obtíže?“ tázal se rychle znepokojený otec.

„Nikoli, otče; nepiji z přesvědčení.“

Básník se usmál.

„Budeš tedy pít kyselku! Vzhůru, jinochu!“

A šli. Cestou hovor poněkud vázl a omezoval se jen na malicherné novinky. Básník měl nepříjemný dojem, jako by nějaká cizí osoba stavěla se mezi něj a syna; syn přemýšlel, kterak by nejloajálnějším způsobem poučil nevědomého otce o zhoubnosti alkoholu.

Blížili se k městečku, když staroch vytáhl z náprsní kapsy pěkné kožené pouzdro, vyňal z něho cigaretu a nabídl synovi. Kouřilval sice obyčejně doma z krásné staré pěnovky, kterou dostal kdysi darem, a venku z dobré dýmky myslivecké, ale o svátečních příležitostech rád si zápalil cigaretu dráždivě vůně a modrošedých obláčků. Syn odmítl:

„Nekouřím, otče!“

„Ale hrome?!“

Básník se zastavil, založil ruce v boky, že ebenová hůl v pravici odstávala od těla skoro výhrůžně, a s ironií jaksi zlobnou tázal se:

„Také z přesvědčení?“

„Ano,“ zašeptal synek a jakoby na omluvu dodal: „Jsem skaut.“

Básník neuznal za vhodné dáti se poučiti o významu tohoto slova, jež sice již někde četl, ale nevěnoval mu pozornosti. Mlčky přišli do městečka a vešli do zámku. Otec dal si ihned večeri a malou láhev jiskrného, červeného vína. Syn pil kyselku. Mluvili v jednotlivých slovech. Jakýsi stín seděl na stole mezi nimi a šklebil se střídavě na jednoho i druhého.

Ale když již rudého moku v láhvi bylo skoro na prst jen a syn dopíjel druhou čtvrtku kyselky, roztáhla se široká svěží tvář básníkovy pod dlouhým bílým vlasem v dobrácký úsměv. Udeřil náhle mírně na stůl a povídá:

„Víš ty, co?! Teď mi rychle povíš, co to vlastně je takový skaut!“

Student znal desatero skautingu z paměti. Pročež počal:

„První z desatera skautských zákonů ukládá skautovi, aby vždy mluvil pravdu. Prohlásí-li skaut něco, má to být jen pravda, o níž jest přesvědčen. Máme tedy v skautingu vtěleno Husovo přikázání Hledej pravdy!...“

Básník chvíli přemýšlel. Pak potřásl hlavou:

„Dobrá! Toho se drž!... To nejlepší, nejkrásnější, co člověk má, co má zejména člověk tvořící a pracující, jest jeho pravda. Ve vědě, v řemesle, v umění, všude. Kdybych byl nemiloval pravdy, své pravdy, nebyl bych napsal básně, básně, rozumíš?... Ale pravda jest něco jen tehda, stojí-li za ní celá osobnost, někdo. Jsi mladý muž, skoro již dospělý, a jsi hodný hoch. Možno tedy hovořiti s tebou již o všech věcech a bez obalu... Mluviti pravdu není nic, neznamená-li to býti hrdým a svobodným duchem. Pravda je všelicos a ledacos nesvatého. Pravda je nejrelativnější z relativních věcí. Ale pravda osvíceného, hrdého, svobodného ducha je absolutní... Spatříš mnoho pravd hlupců a nebudou ti posvátny. Přejdeš do pokušení vzíti jim tu jejich bídnou pravdu – a dobře uděláš. Také spatříš pravdu napsanou na firmu obchodníkovy krámku. Na tu hlavně dej si pozor! V takovém krámku bývá obchod s dogmaty... Přes lásku svou k pravdě, to jest přes hrdost a volnost svého ducha, který se neprodává a není zbabělý, nebudeš mluviti pravdu pro pravdu. Tomu tě naučí život. Poznáš lež. Ale nebudeš se za ni styděti. Lež milosrdnou, bez níž svět proměnil by se v peklo, poněvadž lidé nejsou stejní. Poznáš lež, která dělá divy. Často si řekneš, že krásná lež jest lepší než ohyzdná pravda. Pravda jest někdy jako kámen, když lidé potřebují chleba. Proto však nebudeš méně milovati pravdy, budeš hledati a mluviti pravdu směle, hrdě... já vím, ty budeš mluviti pravdu!... Nu a dále! Mluviti pravdu, to se mi nezdá nic speciálně skautského, třebaže lidé dnes pravdu neradi mluví...“

„Druhý zákon skautů zní: Skaut je v pravém smyslu loajální, tj. je věrně dbalý povinností k rodičům, ke své vlasti, k nadřízeným i k svým zaměstnavatelům.“

„To zní příliš čítankově,“ děl básník s nakyslým úsměvem. „To raději zapomeň. Jinak bych to řekl: Je lépe člověku býti dobrým než zlým, poněvadž lépe se žije v čistém vzduchu než ve špatném. Budeš dobrý, ale uvidíš, jak macešskou dovede býti tvá vlast, jakými tyrany dovedou býti nadřízení, jakými vykořisťovateli zaměstnavatelé. Skloníš hřbet? Nebudeš přemýšlet o pochybném původu té neb oné moci? Kde by byla pak poznaná pravda? Uvidíš v životě zástupy ohnutých hřbetů, patolízalů, zbabělců, a poněvadž jsi dobrý, prchneš do samoty, abys neztratil víru v život, a pak ti bude jasno, že vychovatelé mládeže, akcentují-li loajálnost, měli by se stejným, ba větším důrazem učiti, kterak se člověk brání neloajálnosti, kterak odpírá zlu. Jest mezi vašimi skautskými zákony také přikázání, že skaut má odpírati poznanému zlu, jako nemá odpírati poznané pravdě, že má bouřiti se proti křivdě, nespravedlnosti, násilí, ať je páše kdokoli na komkoli?“

„Není, otče, ale třetí zákon ukládá skautovi býti užitečným a pomáhati bližnímu, takže nemá uplynouti dne, aby něco dobrého nevykonal. Má zachraňovati v neštěstí, dávatí almužnu, pomáhati stařeně přes živou ulici, starci s břemenem, nalíti vody žíznícímu koni, odstraňovati slupku pomeranče ležící na cestě, denně přispívati matce nebo služebné...“

„Nu dobrá, dobrá,“ přerušil jej stařec, usmívaje se do vousů zcela maličko, jako by nechtěl, aby syn toho pozoroval. A více pro sebe než pro syna mluvil: „Ano, ano, lidé učinili si život strašně těžkým, jej, který by mohl býti lehký a krásný jako tanec. Teď hlásají lásku k bližnímu, milosrdné skutky, almužnu, chtějí léčiti všeobecně symptomy zla, ale zlům na kořeny jíti nedovolují...“

Zdálo se, že probudily se nějaké staré bolesti básníkovy. Seděl dlouho zamyšlen, skoro zachmuřen. Pak nalil si z druhé lahve a řekl příkřeji, než chtěl:

„To všechno známe z čítanky a katechismu. Něco nového chtěl bych slyšet. Pokračuj!“

„Čtvrtý zákon ukládá skautovi býti přítelem každému člověku dobré vůle a bratrem každému skautu, ať náleží společenské třídě kterékoliv...“

„Ať žije demokracie!“ zvolal otec hlasem, který nepozbyl ještě hořkosti. „Také to tu již máme. Ve spolku, na výletě ty a ty, v úřadě, v dílně, v kanceláři já pán, ty sluha a otrok. Známe to! Dále!“

„Pátý zákon přikazuje skautovi zdvořilost.“

„Kdo mluví pravdu, jest často nezdvořilý, nemyslíš, synu? Ostatně studená zdvořilost drží často lumpa na uzdě lépe než kopance. Ale stále nic nového! Dále!“

„Šestý zákon činí skauta přítelem a ochráncem zvířat. Skaut má přibližovati se ke zvěři, ale ne aby ji zastřelil, nýbrž aby ji pozoroval a s životem přírody se seznámil, popřípadě fotografickým aparátem...“

„Dobře, synu, dobře, přátelství se zvířaty nezradí, přátelství se zvířaty je krásná věc. A nejen se zvířaty, také s bylinami, s celou venkovskou přírodou. Však to poznáš, až se nasytíš města, a ty se ho nasytíš, ty v něm neutoneš. Ale nějaký ten úlovek, hochu, pranic tu nepokazí. Nesmíme být sentimentální jako Pavla Moudrá. V přírodě je mnoho, nesmírně mnoho lásky, ale žádné sentimentality. Ta je vyhražena lidem neschopným lásky. Bez citlivůstkářství, bez moralistických brejlí, ale s očima široce rozevřenými musíme ke zvířatům, do přírody... a vůbec do života... Och, zvířata jsou líbezná, líbezná... Pokračuj!“

„Sedmý zákon ukládá skautovi poslušnost. Napřed povinnost, pak zábava.“

„Zase čítanka. Ale dobré je to, třeba staré. Aby zábava lépe chutnala, nutno se předem osvobodit od povinnosti. Tak je to, hochu! Takové šedivé příkazy vyžadují barvitého komentáře, jinak zůstanou obyčejně na papíře. A jako ten váš druhý zákon potřebuje i tenhle doplnění: příkaz poslušnosti je neúplný bez příkazu neposlušnosti. Hus byl neposlušný, synku! Státí v poznané pravdě jest častěji neposlušnost než poslušnost, rozumíš, hochu?“

„Ano, otče. Četl jsem o vojínech, kteří...“

„Znamenitě, hochu! Budeš čísti ještě více. Pokračuj však!“

„Osmé přikázání zní: Skaut jest vlídný a usměvavý, tj. neleká se obtíží a nestěžuje si.“

„Dej bůh, abys byl vždy takový. Je to rozumný příkaz. Ale není to tak snadné. Takový úsměv jest vlastně jen údělem bohů.“

„Deváté přikázání: Skaut je šetrný.“

„Čítanka! Bez komentáře jen kapka moralínu. Šetříme, to jest vydáváme po jistou dobu málo, abychom ve vhodnou chvíli mohli vydati mnoho. Mozek posíláme na prázdniny, krejcary házíme do prasátka s otvorem. Někdo ovšem spoří ze strachu před bídou, ale je nutno také spořiti ze strachu před blahoslavenou prostředností. Jsou lidé, kteří po celý pěkný život, to jest dokud jejich smysly jsou svěží, jejich síly schopny provésti něco krásného, jejich vnímání neotupeno, jejich schopnost požitku živá, stále jen vše si odpírají, spoří a tupě dřou se, aby nakonec odpočívali odpočinkem stejně tupým a živořícím; říkají tomu „bezstarostné stáří“. Jiní mrhají vším, hltají všecko, ženou se životem jako expresní vlak, a přece nedojdou daleko, vrací se unudění nebo zlomeni. To jsou dva extrém, mezi nimiž jest pravá šetrnost. Šetři silami i penězi, abys v pravý okamžik mohl si opatřiti nejvyšší opojení životem – tak by měl zníti váš zákon... Nu a desátý?“

„Skaut je čistý v myšlení, ve slovech i konání.“

„Výstřel do vzduchu, synu, plácnutí do vody. Věta nejčistší moralistické ražby. Nebojím se ti to říci, otec synovi. Mojžíšovi vašich zákonů jednalo se patrně o čistotu srdce. Je to vzácná a křehká květinka. A vyskytuje se hojněji u těch, kteří se s ní skrývají, než u těch, kteří jejím jménem vyklešťují. Tito jsou velmi podezřelí, neboť věru dem Reinen ist alles rein^[17], a oni vidí špinu všude. Čistota srdce je zlato, které musí projíti ohněm, aby se osvědčilo. Ostatně již jejich Ježíšovi byl milejší hříšník pokání činící než spravedlivý, jenž není schopen přijíti do

pokoušení. Synku, máš čisté srdce, vím to, po otci čisté srdce, povídám hrdé a ješitné, ale jak je silno, to se ukáže teprve, až půjdeš ohněm. Neutečeš mu. Bylo by to zbabělé také. Utíkal bys před životem, z něžž nesmíme, chceme-li vykonat něco krásného. I špinavé myšlenky domyslíš, krutá slova zaslechneš a vyřkneš a mezi dobrem a zlem budeš se potácet... Ale jednou, po mnoha zkouškách přijdeš a já poznám, že tvé srdce vždy se zahojilo a zůstalo nakonec čisto, a poznám to podle toho, jak se budeš dívat na louku rozkvetlou pampeliškami... Ale poslyš, ten váš skauting má snad nějaké jádro přece: tohle vše, co jsem od tebe dosud slyšel, připadá mi jen jako úmyslná, čítanková slupka, obalující profesorskou pedagogií zrno, jež bych rád poznal. Či se mýlím?“

Syn, poněkud zmaten, ale rozzářen nějak otcem, kterého neslyšel dosud takto se zpovídati jako muž muži, přítel příteli, přemýšlel, co odpovědět, a jižjiž chtěl mluvit o zhoubnosti alkoholu, tabáku a pohlavních poblouzněních, když mu napadlo, aby dříve vyprávěl otci trochu z tuláckého života skautů v přírodě, na vodě a v lesích, hovoře více o cizích zkušenostech veselých putovníků, jež znal, než o vlastních zážitcích, regulovaných vůdcem profesorem. A byl rád, že oddálil rozmluvu o oněch bodech, bezpochyby choulostivých.

Vypravoval o několikadenních pochodech a plavbách, o táboření pod stany v přírodě, o vaření pod širým nebem, o přišívání knoflíků, o fotografování hnízdicích ptáků, o mapování vycházek atd.

Starý básník, hospodář, vdovec a milovník přírody, pokyvoval spokojeně hlavou.

„To je dobré, to je dobré! To je něco pro lidi z města! Jen z něho ven! Do lesů, do luk, do polí, na řeky k zvířatům a rostlinám. To dělá dobře duchu i tělu. To je jádro! Ostatní jest jen čítanka. Připravuj se, synku, připravuj. Také budeš jednou u nás hospodařit. Měl jsem z tebe radost, když přišels tak hnědý a zaprášený... A teď ti něco povím i o tom alkoholu a tabáku. Vidíš, vždyť já jsem také skaut, hohoho! Nechodím ovšem s tlumokem jako turista, nestavím stanu. Ale chodím po lese za zvěří a za ptáky, po polích, po lukách, hmyz pozoruji, rostliny, koupám se, někdy ještě na koni, obyčejně však pěšky nadlouho vycházím, když mám něco pěkného v hlavě. Často spím venku, často sám si vařím, když Anna odjede k příbuzným, přišívám si také knoflíky, krmím drůbež a domácí dobytek, a hochu, piju mléko a kyšku. Je to laciné a dobré, udržuje to nohy i mozek křepkými. A tvůj starý tatík chce býti ještě křepký. Má ještě co říci světu. Také většinu vašich zákonů plním. Mluvím pravdu, poněvadž jsem svobodný muž: jsem loajální k lidem, kteří toho zasluhují, třebaže pronásleduji ničemy; pomáhám, kde mohu a kde je to moudré, jsem demokratický člověk, i když ledajaké lidi držím ve slušné vzdálenosti od

svého těla; nejsem nezdvořilý, mám rád zvířata, jsem poslušen pravdy své, jsem veselý, pokud to starosti dovolují, nemrhám ani silami, ani penězi, s čistým srdcem hledím na svět. Ale abych nešel jednou týdně sem do zámku na dobrý litr, a když má okrašlovací spolek schůzi, na plzeňské dolů na náměstí k Lípě, abych pracoval bez dýmky a jednou začas takovouhle krásnou cigaretu nevykouřil, k tomu nikdo na světě mne nepřiměje. Mám dost požitků duševních, rozdávám je: chci tedy mít i tělesné, sám pro sebe... Rozumíš? Je to docela prosté. Nuže, nenutím tě, abys jednal tak jako já vždy a všude. Ale abys opouštěl svého otce, s kterým jsi tu vždycky svorně sedal při víně a cigaretě kvůli nějakému přesvědčení, které není přesvědčením, ale nasugerovanou umíněností, to si vyprošuji. Ty nebudeš ochlastou, jako já jím nejsem; ale syn můj bude sedat se mnou, jako to činila jeho matka, která také nepovrhla sklenicí tohoto krásného moku, a když nám zvláště dobře bylo, vykouřila se mnou i cigaretu...“

Studentovi bylo skoro do pláče. Mimoto rozpomínal se i na sladkou trpkost toho vína zde a vůně cigarety v té chvíli připadala mu sladší fialek.

„Ostatně,“ pokračoval básník, „ve vašem desateru nic nestojí o alkoholu a tabáku.“

„To, otče, profesor Svojsík přidal k němu ještě povinnost nepít alkoholických nápojů a nekouřit z přesvědčení. Pan Laichter pak přidává pohlavní čistotu před manželstvím.“ Básník hleděl ostře na svého syna. Dlouhým pohledem. Student nedovedl skrýti malého uzardění. Tu otec mlčky nalil mu vína do sklenice, z níž voda byla dopita, a položil před něj cigaretu. Ve svých rozpacích syn neuvědomil si ani, že si zapaluje. A náhle starý básník s úsměvem jako ozářený horský vrcholek povídá:

„Měl jsi holku?“

Syn vzpomněl si, že skaut mluví pravdu:

„Měl, otče.“

„Byla hezká?“

„Ano, otče.“

„Líbalí jste se?“

„A-a-ano, tatínku.“

„Bylo to dobré?“

„Ano.“

„Kde ji máš?“

„Utekla mi!“

„Utekla zrovna! Proč?“

„Napsala mi, že rozumí sice líbání, ale že docela nic nechápe otázky sociální a náboženské a...“

Básník propukl v nezřízený smích:

„Osle jeden! Teď mi hned slíbíš, že si namluvíš jinou, kterou však nebudeš otravovat náboženskými a sociálními otázkami. Hezkou, rozumí se. A pořádnou. Však ti o tom ještě něco povím, abys nevyvedl zase jinou pitomost... Ale teď na její krásu, synku!“

Ťukli si.

Studentovi se ulevilo. Bylo mu zas tak dobře, jako loni, předloni bývalo tady v zámku. Rozvázal. Vypravovali se veselé věci. Pak se jinoch poněkud zarazil:

„Co tomu řekne náš vůdce, profesor Nemasťný, až zví, že jsem pil a kouřil. Ech, neřeknu mu to, zapřu to, až se nás bude ptáti!“

„Skaut mluví pravdu!“ vážně odpověděl otec. „Ty mu to řekneš! A řekneš mu, žeš pil a kouřil se svým otcem, který je básník a sedlák, má skoro šedesát let a rozumí takovým věcem lépe než módní kazatelé. A řekneš mu, že mléko a kyška chutnají nám také znamenitě, ale zas jindy...“

XIII

Ke chvále hub

Včera bylo opět jednou po dlouhé době překrásné dopoledne v lese. Bylo po bouři a lijáku, slunce svítlo a atmosféra byla skleníková, přesycena parami a vůněmi. Lidé villegiatury, všecká ta záplava semitského tuku a masa, jež při dnešní drahotě vzbuzuje všelijaké nelidské myšlenky, drželi se při dědině, poněvadž v lese bylo vlhko. Zato vegetace a ptactvo si libovaly, a já s nimi. Silné oteplení v posledních dvou dnech a důkladná lázeň posílily nás a rozjařily. Všecky vzácnější ptačí hlasy byly venku, nové jahody rděly se a rychle dozrávaly a houby rozmohly se jako na povel. Na hříbky ovšem byla prozatím jen naděje.

Zatraceně se u nás letos hříbky opozdily. Chladné noci nedaly jim kvéstí. A já bláhový již v květnu lozil jsem za nimi po stráních! Chtěl jsem najít první. První jsem nenašel, ale dva tři

měl jsem po několika prochozených půldnech přece. To stačí pro radost, neboť základem psychologie hubařů amatérů není ziskuchtivost.

Milujeme les, ale nepatříme, právě proto snad nepatříme k těm, kteří přijdou, vysvléknou se z kabátů a bot, poválí všecko ve svém okolí a odejdou zanechavše po sobě papíry a odpadky. Touláme se lesem, hledáme v něm jeho život, vtíráme se, ale slušně a poctivě, v jeho intimnosti. Ale známe-li již ve svém okolí daleko široko každý kout, potřebujeme časem jakéhosi stimulans. Hlavně v některé jednotvárné, únavné letní dny, kdy se zdá, že všecko stojí. A bezpochyby i tehda, kdy v nás samých jest cosi mdlobného a unaveného. Tu pachtiti se za něčím znamená osvoboditi se. Řekněme si tedy: půjde se na jahody, na houby, na to neb ono! I když nic nenajdeme, nešli jsme nadarmo. Ale najdeme-li jediný slušný hřib, řekneme si, že jsme nešli nadarmo. Ostatně, najdeme-li jen jeden, znamená to, že „nerostou“, že jsme našli něco vzácného. A my, kteří nechodíme na houby z letní profese, máme věru větší radost z jednoho, z dvou, tří, když „nerostou“, než z padesáti, když „rostou“. Potkávajíce se pozdravujeme se: „Kolik? Já tři!“ „A já dva!“ „A já pět!“

U nás letos stále ještě „nerostou“. Ale mám jakési štěstí. Proto pozdravuji na potkání: „Předevčírem sedm, včera pět, dnes tři. Ale zdravé jako řepa.“ Mistr Band'ouch otvíral onehda oči, a velmi nedůvěřivě. Neviděl jich letos ještě tolik. A on je přece hubař jako drak.

Je v tom ovšem jakýsi háček. Ten nejpříjemnější, který se může našinci státi. Našel jsem své místečko. Místečko, kde rostou, i když „nerostou“. Docela náhodou. Jdeme s hochem a sbíráme lišky. Na místech, kde hříby růstávají, nebylo nic a my již na ně ani nemyslíme. Jsme na místě, kde nerůstávají. A tu hoch náhle vykřikne a už jej rve z vlhké prsti, divže ho nerozmačká. Sotva bled'ouнка hlavička koukala mu zpod listí a mechu. Není ani tak malý a zdravý, je skrznaskrz. Narodil se právě v noci včerejší, v první trochu vlašné noci. A to se tedy podíváme, nemá-li tu bratříčka, jak říká strážmistr, který je přesvědčen, že hříby nepěstují systém jednoho dítěte. Toto přesvědčení napomáhá sice k úspěchu, když „rostou“, ale „nerostou-li“, nepomůže; za nepříznivých existenčních podmínek i hřibům stačí jedno dítě. Ale na našem místečku, které jsme jindy opovržlivě přecházeli, spěchajíce k vděčnější půdě, jsou letos patrně podmínky dobré; našli jsme ještě po důkladném vyvalování očí bratříčků pět a z těch jeden byl dokonce pořádný bratr již. A opakuji, zdravý jako řepa! Sem tedy zajdeme si teď obden a to je tajemství mého letošního úspěchu.

Jiné houby rostou ovšem hojněji. Je to zvláštní, že robustní hřib je tak choulostivý a nedůtklivý ku proměnám naší atmosféry, kdežto jiným houbám, mnohem napohled křehčím, útlejším a

subtilnějším, stačí pravidelně trochu letního vlhka. Nutno pochváliti je i za to. Máme teď taková nějak bláznivě rozmarná léta, a kdyby všechny houby byly tak opatrné jako hřib, jak pusty byly by naše lesy v létě!

V červenci a srpnu jsou naše lesy opravdu poněkud nudné. Jen po velikých deštích vzpamatují se poněkud k živější existenci. Čím byly by teprve bez hub! Prázdnota zela by z nich. Aspoň všude, kde není lesních potoků a tůní. Houby je ožívují barvami a tvary.

Jsou krásné a nejkrásnější tam, kam nepřijde jistý druh hubařů, kteří všechno převrátí, rozbijí, pošlapou, rozházejí. Jistě každý hubař zmýlí se tu a tam, dá se oklamati podobnostmi barev a tvarů. Ale já aspoň zahazuji houby vytržené omylem tak, aby nebyly na očích. A každý slušný člověk nechá státi houby, kterých nesbírá. Neníť přece nutno, aby po hubařích vyhlížela lesní půda jako po bitvě. Opak je výhodný pro všechny strany. Pro ty, kteří přejdou později a na které mechy poseté rozbitými mrtvolami působí vždy dojmem poněkud deprimujícím. Pro ty, kteří sbírají houby, jichž jiní z nevědomosti nebo z nechuti nesbírají. A konečně i pro ty, kterým působí radost nejen sbírání hub jedlých, ale i podívaná na krásné tvary, barvy, skupiny hub všech.

Opakuji, čím bychom si osvěžovali smysly v letních lesích, když život je ospalý a zeleň šedne, zvěř dlí v tajných úkrytech a ptactvo odpočívá a mlčí, kdyby nebylo hub, jež tvoří překrásná, ale zneuznaná, jak se zdá, „zátiší“, rozkošné *natures mortes*^[18], jež bychom mohli jmenovati *natures vivantes* na rozdíl od umělých zátiší našich malířů. Chtěl bych býti jejich malířem, malovati je nikoli jako líbivou stafáž v přeplávaných krajinomalbách pro počestné interiéry, nýbrž je samy, drobné výseky přírody, jako naše *natures mortes* jsou výseky domácností nebo sbírek. Není to snad nápad docela nemalířský. Šla by tu snad překonati i jejich sladká idylčnost.

Pro idylka jsou houby ovšem neocenitelným zdrojem tiché rozkoše. Pro děti mohly by býti hlavním předmětem nekonečných pohádek. Hmyz na ně sedá a klade do nich svá vajíčka, veverka a zajíci, ba i vysoká ožirají je, plžům jsou potravou, lesní život je s nimi v stálém styku, o němž by se dalo tolik pěkného napovídati, a někdy i starou ropuchu, krásnou a hrůznou, nebo hnědého skokana, trochu směšného a překotného, najdeš pod nimi jako na starých obrázcích z rodinných časopisů. A k tomu mech a trávy a někdy ta docela komická věc, hřib jako věž tyčící se uprostřed z holého mraveniště.

Ale i samy o sobě ovšem zasluhují houby větší úcty naší a šetrnosti pro své barvy a zejména tvary. Tu jest liška, zdaleka se žlutající a hojná někdy, že na vozech by se mohla odvážeti, kdyby se našlo pro ni vhodné upotřebení, peprná a ve svém mládí růžově ojíňená jako malá

koketka, později vztyčující svůj klobouk v střapatý trychtýřek, bujně žlutý a na spodu hluboce rýhovaný. Tu jsou zase jinak střapatá kuřátka, šedá, která místy tvoří miniaturní lesíky, podivně teskné, nebo žlutá jako lišky nebo tmavočervená, a nikoli do výše bizarně rozvětvená jako předešlé, nýbrž kučeravá jako klučina. Tu pevné, ploché, hnědočervené syrůvky jako vysoustruhované, z nichž teče bílé mléko a které jsou za syrová sladké jako mandle. Tu podborovníky, loupáčky se žlutým tělem a hnědočervenou kluzkou hlavičkou, jež tvoří roztomilé skupinky lemující lesy a jejichž počet bývá také legion, že si můžeme jen ty nejmladší a nejpevnější vybrati do bramborové polévky. Pak hnědé kozáky s černavým tělem, jež ztmaví poněkud na řezu: v mládí stávají jako malé kuželky podobny hříbečkům a v stáří jsou slizké a škaradé jako nedbalé ženské z předměstí, nejsou příliš chutné, ale usušeny konají v zimě dobrou službu v polévkách. Patří k nim i janek, výborný šohaj s vysokým bílým tělem, poněkud černě chlupatým, a s divokou cihlově červenou čepicí, jenž zdržuje se rád v březových hájích a jest, dobře vyvinut, náramnou jejich ozdobou. O holubinkách zbytečno mluvit: jsou nejdříve a všude, jedlé i jedovaté, mají všelijaké barvy a trpí nejvíce nohami a holemi zklamaných hubařů. A špičky kdo by neznal, útlá a veselá paraplátka; čert aby se však v nich vyznal beze studia odborné příručky, kterou si už slibují několik let, ale nikdy na ni mi nezbude. Největší úcty z nich zasluhuje špička dubová, nádherně tmavohnědá, s tělem prodlužujícím se v „kořen skoro černý, velmi charakteristický, a rostoucí pod duby v majestátních často kotřích. Dále jsou tu žampiony svítící svou bledou bělostí. Hříby modráky s krásně sametovou modrou hlavou, rostou-li ve smrci, a purpurové růžáky; jejich žluté maso modrá sice na řezu a černá a barví polévku i omáčku, ale je docela jedlé a dobré, jen nespleteme-li si je se žlutým a červeným satanášem. Mezi houbami podobají se povedené exempláře těchto hřibů důstojným církevním hodnostářům nádherně oblečeným; snad proto bojí se jich tak lidé. Z různých smržů vyniká jedna ošklivě páchnoucí mrška svým bílým vejcem, z jehož žlutozeleného rosolu vyklube se dlouhé bílé tělo s vejčitou podřobanou hlavou, která velice láká masařky. Instinktivně obdivuji se této houbě jen zdaleka. A nezapomeňme na podzimní úrodu: červeně strakaté ryzce s rudým mlékem, tak pěkně harmonující s barvami jeseň a tak znamenitě chutnající, jsou-li naloženy v octě, a na václavky, málo vzhledné, ale dobré, s tílkem u paty jakoby omšným.

Mohl bych ještě dlouho vypočítávati. Vždyť jsem se nezmínil ani o pýchavkách, jež jsou všude, malé i veliké, hladké i jako ježek ostnité, a na mnoho krásných tvarů jsem zapomněl, počínaje tmavofialovými, skoro černými a děsivými kornoutky až po hrachovité tvary všech barev a jazyky skoro lidské. Hlavně na podzim při delších toulkách přijde člověk neodborník vždy na

nějakou houbu velmi originální, které ještě neviděl a nad kterou se zastaví, přemýšleje s obdivem o vynalézavosti matičky země.

Lidé střízliví, praktičtí a mlsní řeknou ovšem: Co je to všechno proti hříbu, králi hub?! Mají i nemají pravdu. Nemají pravdy, poněvadž neznají bezpochyby hub hezčích i chutnějších než hřib. Také vzácnějších. Mají pravdu, poněvadž hřib jest opravdu pan král, něco posvěceného tradicí jako včela, vlašťovka, mateřidouška atd. Hřib není žádný krasavec, a přece je krásný, a nejen krásný tou svatozáří, která jej obestírá v naší mysli, ale krásný i zvláštní, jedinečnou, prostou, drsně lahodnou a výraznou krásou reálnou. Dobře urostlý, mladý exemplář má savoureux^[19] půvab některých expresionistických obrazů – budiž mi odpuštěno toto přirovnání! Chtěl bych napsati sbírku takových básní, aby se mohla jmenovati Mísa hřibů. V jejich formě nesmělo by býti nic graciézně a křehce umělého a chorobného, hrála by v nich úlohu prostá, šťavnatá slova, šedé a hnědé barvy, trocha zeleně a málo přídavných jmen, drsná vůně a vážná vláha, zkrátka ona prostá, ale zákonná výraznost, kterou dnes milujeme v umění. Nesměli by v ní pobíhati žádní Marcelové s estétskými frázemi a s předstíranými chorobnými vášněmi.

Hřib nechce nás oklamati barvami. Jeho šedá a hnědá jsou tak prosty, ale i sladěny ve vybraně vznešený a vážný souzvuk, a ta žlutá na spodku klobouku, docela málo poodhalená, oživuje celek velmi důmyslně. Také ani tvarem nešálí nás hřib. Nejde za žádnou pitvorností, opovrhuje arabeskou, vyhýbá se laciné dekorativnosti; v jeho tvaru je nejpřísnější, holá takřka zákonitost, která nicméně imponuje a je skutečně monumentální, i když jej srovnáváme například s vypjatou pýchou takové bedly vysoké. Jako kdybychom postavili zdravého selského aristokrata vedle titěrného dekadentního elegána. Hřib, toť pevné maso, bedla vysoká, toť kost a kůže. U hříbu je šťáva, vůně, ukázněná síla. Buď pochválen hřib!

V tradici naší konkuruje se hřibem muchomůrka, zlo s dobrem. Není to zlo bezpochyby tak hrozné. Rusové prý ji jedí, když slejí vodu, ve které ji uvařili. U nás nenapadne nikoho ji jísti. Zato je to houba velice krásná, tak krásná, že by mohla představovat zakletou princeznu. A což teprve, když se jich v šerém lese sejde několik ve skupině! Svítivost její červené a bílé nemá soupeře mezi houbami. Ve srovnání se hřibem jest ovšem příliš dekorativní. Je to pak líbivá krása, před kterou vykřikne unešená slečinka, vedle vážné krásy, které slečinky nerozumí. Neboť jistě většině lidí hřib připadá krásný jen proto, že jej vidí jižjiž na talíři smažený s vejci. Jinak jest však muchomůrka, kráčíme-li smutným letním lesem, veliké osvěžení pro smysly. Nejsme-li proti ní zaujati pro její jedovatost, vidíme, že je to houba velice svěží, usměvavá, veselá, pravá radost života vytrysklá prudce nad šedivé a rezavé bodličky.

A proto buď pochválena i muchomůrka! A buďte pochváleny vůbec všechny houby! Proč se jimi lidé otravují, ví bůh; učení lidé se dosud o to hádají. Je tu mnoho problémů. Mně se stal s houbami malér jen dvakrát: problému při něm nebylo. Jednou jsem shledal, že polévka, do níž jsem dal houby, je podezřele hořká, a vyšlo najevo, že jsem si spletl satanáše s růžákem. To bylo na počátku mé hubařské kariéry. Podruhé dostal jsem bedničku s lanýži. Neuměli jsme je jísti. Udělali jsme ze spousty jakousi kaši, kterou jsme nabírali plnými lžicemi, a šťastně jsme pak půl dne vrhli. Mnoho dobrého bylo tu najednou. Jiných nepříjemných zkušeností nemám. Pojídám asi dvacet druhů hub a „žabiny“ a „židy“ nechávám na pokoji, aby rostly a chválily boha. Až si koupím příručku, budu bezpochyby místo dvaceti jísti čtyřicet druhů. Ale to jen tu a tam, když neporostou staré osvědčené druhy. Neboť všechny jedlé houby nepostačil by člověk jísti, a mnohé nestojí ani za to: jsou mnohem krásnější v přírodě než na talíři a v ústech. Jsem ostatně v tomto bodě také idealista: houby raději vidím, hledám a sbírám, než jím, houby mám nejraději v lese. Na talíři dávám přednost jiné vegetaci a před vegetací masu jedlých živočichů.

XIV

Proskribovaný prorok

Dni tedy jsou – či byly, z opatrnosti dodávám – konečně opravdu krásné i s těmi dešti v rozumných intervalech. Pročež zavřel jsem na týden kalamář a pomalu jsem se odplížil na slunný dvorek nejmenší naší hospody, abych tu při čerstvé sklenici uvažoval, kterak a hlavně kde mám strávit těch několik dní, určených ke krásně živočišnému odpočívání na básnických vavřínech a na haldě nadělaných sloupců. V Tatrách? V norských fjordech? V alpské chatě? Těžko věru se rozhodnouti, když má člověk toho tolik na vybranou. Konečně přišel jsem k tomu přesvědčení, že napřed musím spočítati své jmění; pak bude rozhodnutí jistě snadnější. Vyklopil jsem tedy obsah své kapsy na stůl a jal jsem se bedlivě počítati. Obrátil jsem dvakrát každý nikláček, platí-li pět nebo deset, a nakonec shledal jsem, že mám právě osm korun. I řekl jsem si, že s těmi nevystačil bych ani v norském fjordu, ani v bližších Tatrách, a že tudíž jest se mi rozhodnouti pro něco ještě bližšího. Zastrčiv peníze do kapsy pokračoval jsem tedy v uvažování.

Byla neděle, pěkná neděle po žních. Všude bylo však plno práce, vozy rachotily, pacholci hulákali; sváželo se. Každý už chtěl mít plnou stodolu, neboť nebesům není letos co věřit. Dveřmi viděl jsem těžce míjeti žlutě navršené fůry, zapoceny venkovan co chvíli zaskočil si na doušek: byla to veselá, nenedělní neděle, rozhodně hezčí, než když mívá křiklavě zpupné zástupy

výletníků, které letos stihl zasloužený trest boží. Na venkově věru člověk nic tak nenávidí jako ty sváteční davy zevlující, spásající všechno kolem sebe a zanechávající po sobě dráhu mastných papírů. Jest mezi nimi patrně tu a tam nějaký slušný občan nebo lahodná dívenka, ale já nejsem z těch, kteří pro dva tři spravedlivé odpouštějí všem, a docela nic se nedivím venkovanům, že je často pálí v ruce kosa, bič, vidle, když strakatý městský had rozvine se z nádraží a šine se nemilosrdně cestou necestou jejich poli a lukami. Nemilují ani těch platících z villegiatury, říkají „shnilé maso“ těm divokým tlušťkám semitským, a tuhle jsme se již dohodli: jednoho večera dovalíme půlku na louku pod lesem a upečeme si tu na rožni jedno takové patnácti- nebo šestnáctileté, buclaté, selátkově růžové zvířátko, ovšem samičku. Za dva tři roky vzalo by beztoho za své. A my se budeme dobře míti také jednou – na jejich útraty. A bude to skoro tak hezké, jako když mistr Bandřouch vypravuje o své četnické kariéře v Horní Tuzle a o škopcích, jež jim tam na horách pekávali dobří domorodci.

Ale vrátím se k onomu svému uvažování. Měl jsem již srdce v úzkostech, neboť v duchu svém dospěl jsem k tomu, že těch osm korun nestačilo by ani, kdybych strávil prázdniny zde na dvorku při čerstvé sklenici, když přihnál se tu hlučně občan v bílé kazajce, s nímž nejednu těžkou cestu již jsem prodělal, a křičí, neboť jinak to snad ani neumí: „Pojeďte s námi! Potřebuji lidi! Svážíme oves.“ A když jsem dopil, povídá: „Kolik máte? Zaplatím.“ Odmítl jsem velkopansky, neboť měl jsem teprve jednu – a již sedáme na fasuňk a již drkotá, skřípe a řinčí to nahoru k Mladovu, do polí na stráních obstoupených lesy. Neptejte se, jakou radost jsem měl, že takto byl náhle rozetnut gordický uzel mého beznadějného uvažování a že již jedu tedy na tu prázdninovou cestu!

Je sladko tak bez kabátu, bez vesty na sluníčku ohýbat se a poskakovati po několik hodin, koupati se ve svém potu, trestati psavé ruce za všechny neřesti, natropené mezi počestnými lidmi, až krvácejí, dáti se štípati plevami a obilním prachem, och, sladké je to – hlavně když je to prázdninová cesta. Řeči se vedou dravé a práce kvapem ubývá a se soumrakem vrací se člověk jako z vyhrané bitvy. A jak chutná pak večere, sklenka, dýmka, posezení a mariáš!

Tak jsem cestoval v tom týdnu několikrát, jsa střídě den na cestách – polních, mohlo by se říci – a den při napravování údečků a oteklých svalů. Nutno říci, že po poslední cestě nebylo mi už nic napravovat: člověk brzo se aklimatizuje. Jako předešlé i poslední skončila v hospůdce, kde není sice lahůdek na vybranou, ale také nikoli vyboulených měšťáckých očí, trestajících člověka za propocenou košili.

To bylo včera. K jedenácté jsme dohráli. Byl jsem dokonale syt všech požitků toho dne a večera a mohl jsem se věru odebrat k zakončení svého prázdninového cestování zaslouženým spánkem. Ale v koutě hraje se ještě dychtivý preferans, venku se rozpršelo pěkně, tak si tedy chvilku ještě kibicneme. Chvilka trvá do dvanácti a tu pomalu zhasíná elektrické světlo, jakž to činí již po několik neděl v tuto dobu, poněvadž ve mlýně, který obdařil obec tímto pokrokem, staví se nová turbína. Hráčům nechce se však přestat. S nevelkou ochotou přináší hostinská – noční lampičku. Nemá prý svíčky a myslí si, že bude aspoň dříve konec. A tak tu sedíme, tři hráči, dva ospalí kibicové a hostinská kol blikavého světélka jako v temné loupežnické díře. Za chvíli hostinská spí, můj soused podřimuje a mě již dávno nebaví pozorovati hru, jejíž tempo jest již také ospalé. Podivná setrvačnosti! Melancholický obraz!

Přivírám oči, pouštím malé obláčky dýmu, hladím sousedova černého Cigána a sním.

Sním o slunci, které mě dnes tak prohrálo, o zlatých snopech, které jsem zdvihal. Ve tmě sní se překrásně o zářících věcech. A pak si vzpomínám, že mi ukazovali patentní provaz, jehož se používá místo povřísla. Pokrok. Nikoli bezcenný. Činí opravdu vázání i rozvazování snadnějším a rychlejším. Zdá se také laciný. Neřeknu však, že jest hezký. Když jsem tak stál nahoře na kopci uprostřed osluněných snopů svázaných širokým povřísllem, nic se mi nelíbil ten snop vedle svázaný důmyslným provázekem, jako by krásné ruce vrhl někdo do okovů. Něco mne zabořilo.

Snop s povřísllem, toť věru jedna ze zvláště posvátných věcí našeho života. Jeho krása je vážná a drsná, promyšlena, řekl bych, a prosta změkčilosti a umělkovanosti, taková, po jaké toužíme u moderních básní. Ale co to je snop bez povřísla? Svažme jej hedvábnou stuhou, bude to komické. Vážeme-li jej však takovým patentním provázekem, je to ošklivé a smutné. Lítost se člověka zmocní, jako vždy, když kus krásy vyrve někdo ze života. A v tomto případě rve z něho krásu, s kterou jsme srostli, ničí posvátný symbol věků.

A přece ten provázek, osvědčí-li se, osvědčil-li se již, zvítězí. Krása snopu bude pokažena. Snad dokonce bude to počátek jeho neodvratného konce. Náš nářek jest více než sentimentalita, jako více než sentimentalita bylo by naše zaplakání, kdyby se nám vlašťovky nevrátily z jihu, kdyby nám mateřídouška na mezích vyhynula, kdyby včely nám vymřely ve všech úlech. Svaté právo máme na smutek, mizí-li nám ryzí symboly, o něž je opřen náš citový život. Ale není nutno vysvětlovati, proč přes veškeren nářek náš, i kdyby miliony cítily v tu chvíli shodně s námi, vítězí pokrok – v našem případě provázek, osvědčí-li se.

Vývoj našeho světa určují sta živelů, nejen krása. A nejen cit posvěcený tradicí. Co se dnes osvědčí z třech, z deseti, z padesáti hledisek, to zvítězí, i když z jednoho, z pěti, z dvaceti hledisek není to dobré. To je pokrok. Snad za půl století bude to zavrženo třeba pro něco, co se předtím osvědčovalo a znova osvědčuje, ale o tom nic prozatím nevíme. Prozatím je to dobré a nevyhnutelné.

Proto býti pokrokovým znamená chápati nevyhnutelné a snažiti se, aby co nejvíce prospělo tam, kde přináší dobro, a co nejméně škodilo tam, kde působí zlo.

Slovo pokrok je dnes u nás namnoze proskribováno. Také ovšem tak zneužíváno, že člověk opravdu nerad vypouští je z úst. Je skutečně vhodné, abychom jím neplýtvali, ale bylo by nebezpečno, kdybychom je ztratili. Naopak, jakmile vyskytují se houfně lidé, kteří všechno pokrokové zesměšňují, musíme zdvihnouti slovo z prachu a očistiti je. Pojem, s nímž se kryje, jest dobrý pojem.

Otázkou nutného sporu jest, je-li ta neb ona věc za pokrok vydávaná skutečně pokrok; jakmile však zesměšňuje se nám všechno pokrokové, pak stojíme před starou otázkou boje tmy proti světlu.

Pokrok jest a jest jím vše nové nebo změněné nebo nám navracené, co z více hledisek se osvědčuje, než z kolika eventuálně jest škodlivé. A tu ovšem neplatí v první řadě hlediska nejširší všeobecnosti, nýbrž především a hlavně hlediska řekněme odborová. Pokrokem jest vše, co kvalitou zvítězí nad soutěží, co vyhovuje nové potřebě nebo lépe vyhovuje potřebě staré. Atd. Pokrokem tedy – volíme-li příklady hodně disparátní – jest stejně zlepšení smrtící zbraně ve válečnictví jako moderní organizovaný volný verš v poezii. Pokrok jest a jest nevyhnutelný; brániti pokroku znamená odporovati životu.

Zdá-li se nám pokrok v konstrukci smrtící zbraně škodlivý z hlediska lidskosti nebo z hlediska poplatnických kapes, jednali bychom přece reakcionářsky, kdybychom snažili se tento pokrok zameziti (například zabitím vynálezce před odhalením vynálezu); chceme-li jednati pokrokově, jest nám na jiných stranách starati se o pokrok (například povznášením demokracie v tom smyslu, aby byla schopna zameziti svévolné a zájmům většiny škodlivé užívání zbraní smrtících). To jest pak život, jak si jej život přeje, to jest jediná vážná snaha o to, aby život zrál, a nikoli živořil. To je také mužné ano k životu, bez fňukavého šilhání do minulosti nebo budoucnosti, které je ostatně i velmi pohodlné.

Pokrok jest mimo dobro a zlo; jak působí ve své době, to záleží na organizaci a na úrovni společnosti, v níž se udál. Stejnoměrný pokrok ve všech oborech lidské činnosti a lidského cítění, to jest ideál, to jest meta. Dosáhne-li jí lidstvo, bude moci mluvit o svém zralém věku. Byly ostatně doby, kdy společenské celky, místně a časově velmi omezené ovšem, nebyly tak příliš jí vzdáleny, jako jsme my dnes. Kultura pak není nic jiného než takový stejnoměrný pokrok na všech místech určitého společenského celku, vedený jednotnou myšlenkou; tedy nejen stejnoměrný, nýbrž i stejnosměrný. Slyším-li slovo kultura, vybaví se mi vždy představa lesní školky dobře založené a šťastně přenesené do lesního života, takže každý stromek stejně pěkně roste a zelená se na svém místě, ač každý je jiný, a nakonec utvoří společně les. Líbí se mi tato představa, že je tak prostá a přiléhavá a nepotřebuje estétských esejí.

Chce se nám namluviti, že kultura jest na štiru s pokrokem, že kultura jest sakrosanktum a pokrok blasfemií. To tvrdí lidé, o nichž jsem nedávno psal, že nemohouce býti řádnými občany, chytají se velekněžství. Jedni mají Ruskina, který nechtěl sednouti na železnici, druzí užívají hatmatilky ještě religióznější. Zatím však vše, čemu říkáme kultura, všecko, co považujeme za nejdražší a nejvznešenější, vzniklo pomalu z maličkých prozaických pokroků a maličké prozaické pokroky přetvořily a přetvořují stále náš mozek a naše srdce, naše smýšlení a naši citlivost; filozofové a básníci zjišťují toliko fakt a estétové snaží se zkomoliti jeho význam. I z maličkých prozaických pokroků, které se dnes dějí, povstanou nové a posvátné kulturní hodnoty.

První železnice byla směšná mašina, které jedni se smáli, kterou druzí opovrhovali, které později mnozí a mnozí se báli nebo ji proklínali. Ale kdyby Ruskin ještě žil, kdyby železnice nepozorovaně i v jeho svět byla se vžila, jistě dělo by se i jemu to, co se děje nám, když tak stojíme někde vysoko a hledíce do zeleného kraje spatříme temného červíčka s bílým chocholem plížiti se hadovitě krajinou, mizeti a vylézati: viděl by docela krásnou, idylickou věc, vzbuzující sladké a melancholické pocity, anebo jako Verlaine zaúpěl by po dálkách, do nichž letí tyto vagony. Kolik krásných stránek a krásných básní bylo napsáno již k chvále železnice, kolik obrazů namalováno, a přece nedohrála ještě svou úlohu jako rozněcovatelka básníků. A jak složitá jest úloha její v naší mysli vůbec, jaké dary poskytla naší citovosti, krátce: čím jest nám již nad svůj význam prostředku dopravního! A čím nám ještě bude! A což kdyby tak Ruskin spatřil aeroplán? Mohl by, opravdu mohl by jím opovrhnutí, jako opovrhl železnici? Nebyla by to pak už jen tupost? Před velekněžimi duševní kultury jest i aeroplán maličký prozaický pokrok, nehodný pohledu, natož snad básně. Ale my pocítili jsme již při jeho

zrození majestát jeho a tušíme, čím nám bude v budoucnosti, a zase nikoli jako dopravní prostředek pouze.

Ale pokroky jsou v každém oboru, úchvatné aspoň pro odborníka. A my nemůžeme vědět, který z nich stane se možná příčinou hluboké změny v našem životě, v naší bytosti. Pokrok jest i v umění; v poezii znamená například verš Whitmanův a Verhaerenův veliký pokrok, poněvadž ukázal lyrice cestu k rozšíření jejího bohatství tvarového i syžetového a k nové výraznosti: tyto věci jsou s to, aby přimkly nejužší lyrickou poezii k soudobému životu a smířily básníka s občanem.

Pokrok jest také v politice a je tu stejně cenný a důležitý jako v kterémkoli oboru jiném. Pokrokiem jest i ten náš antiklerikalismus, estéty proskribovaný, poněvadž přispívá k odcírkení a k zcivilnění života, k osvobození jeho od pout svrchovaně zrezavělých. Ta všecka křečovitá hledání boha a vydupávání náboženství, to všecko estétské koketování se starými kulty – poslední záchvaty skomírající hypochondrie – budou jednou velmi směšny budoucnosti, beznáboženské budoucnosti lidstva. Podiví se, kterak mohli lidé tak tápati od stromu ke stromu hledající lesa, kterak mohli hledati náboženství, nevidouce v naší době vedle modloslužby Zlatého Telete i to veliké naše pravé náboženství, náboženství práce a pokroku, vzrůstající na ryzí náboženství života...

Otázku, pokračuje-li svět, která se nám ironicky nadhazuje, ponecháme filozofům. Každá veliká láska je slepá. Necht' jest jí i naše láska k životu. Chceme žít, a poněvadž život nestojí, nýbrž plyne a dává všemu vyvíjeti se, chceme s ním pokračovati, milovati všecky nevyhnutelné změny, nové a změněné potřeby. Chceme, aby se pokračovalo, abychom pokračovali: ty a já, náš odbor, náš národ, naše společnost. A cítíme přitom, že právě tento život plynoucí, vyvíjející se a pokračující jest neskonale krásnější, než by byl život neměnný. Moderní filozofové dají velmi mnoho na intuici. Nuže: v nejlepších chvílích svého života, kdy naše schopnost intuice se probouzí a bystří, cítíme jasně, že bychom zahynuli v životě zastaveném, že jsme celí stvoření pro život, který plyne, a že my a vše, všecinko strženi jsme v krásný a závratný pohyb nějaké nesmírné spirály. To nám stačí.

Proto když nějaký pokrok zraňuje nás jako mne ten provázek místo povřísla na zlatém snopu, mohli bychom říci postaru: Děj se vůle boží! Ale při tomto rčení hlava se skláněla, kdežto my ji vztyčujeme. Pročež raději říkáme: Ať žije život!

Tak jsem se ve svém snění vrátil k snopům, k poli a slunci a má mysl jala se usínati ve zlaté mlze. Tu však zaplakala děcka vedle v sednici. Hospodská se probudila: „Páni, nechte toho, už

jest jedna! Chci se také trochu vyspat.“ Hráči čekali již na toto slovo. Otevřel jsem oči na blikavou lampičku a ospalé hosty. Vyšli jsme. Déšť přestal. Byla vlažná noc.

XV

O dobrodružství

Je dráždivá, vlažná noc, vane silný východní větřík a temno střídá se s měsíčním jasem. V takové noci vycházejí na klikaté cestičky básníci za modrým květem, muži za ženami a dobrodruzi za kořistí. Ale já pokušuji u okna a hledím v ztichlé zákoutí dědiny. Villegiatura zpustla a dědina unyle odpočívá po všem tom lomozu a křiku.

Sním o květech této země, kterých nikdy neutrhnu, o tropických orchidejích, pro něž nepolezu šplhaje po liánách, a poněvadž přišel jsem právě z hostince a dýmka, kdožví kolikátá, mne opájí a noc je tak dráždivá a ve vzduchu jsou ještě zbytky smyslného horka villegiatury, sním opiové sny a počínám si představovat, jak by to bylo pěkné, kdybych měl v kapse několik tisícovek: koupil bych si anglickou cestovní čapku a hajdy k nejbližší stanici Orient-expresu! Je to také následek toho, že jsem četl v poslední době hojně dobrých exotických povídek.

Kdybych se ovšem ráno probudil s těmi tisícovkami v kapse, učinil bych bezpochyby něco zcela jiného. Turistických spádů nemám a o svém talentu k dobrodružství pochybuji. Nemám také štěstí ani na dobrodružství evropská. Vyhýbají se mi, a nevyhnu-li se, vyhnu se já. Je to můj osud.

V hostinci mluvili jsme o pytlácích. Vidíte, já jsem ještě ani neviděl pořádného živého pytláka, a toulám se přece po celé dny často a všude po těch našich lesích cestou necestou, sečemi, alejemi, žleby. Předpokládajíc ovšem, že jím není ten neb onen z těch, s nimiž právě popíjím nebo hraji mariáš.

„Cože, vy jste nepotkal ještě pytláka v lese?“ A Petr s Pavlem o závod častují mne svými zkušenostmi. Ten šel loni před samým polednem, prosím, s hajným X vzhůru Myší dírou, a když přišli do šera za třetí Panskou louku (tuhle jsem tu docela u cesty našel pět krásných hříbečků), chytne jej hajný za rukáv a řekne krátce: Pojd'me zpět, a jde se zpět, poněvadž stranou v habří stojí dva lidé s puškami. Honitba je tu pronajata, hajný se nedá přece zmrzačit kvůli nějakému brněnskému fabrikantovi. Ten zas, dělník od vodovodu, to se stalo předevcírem, jda o šesté z práce od tunelu v Maložíně, dal se rovnou přes kopec, aby si zkrátil cestu do Adamova, a tu přišel do jedné seče, a když se rozhlédl, vidí napravo dva chlapy s puškami stát

za borovicemi a dole před sebou chlapa s puškou za stromem; hrklo to v něm, ale sklopil hlavu, aby nic neviděl, a šel dále. Ale tu zleva přiběhne náhle hajný, prý neviděl-li tu pytláky, a tuze se divil, že nikoli, a naštěstí odešel zase touž cestou, kterou přišel. A něco podobného stalo se před měsícem jeho kamarádu, který také chtěl si nadejít přes kopec, zabloudil však trochu a dostal se na nějakou malou seč a tu vidí, že uprostřed dva vousáči s puškami něco kutí. Byl od nich několik kroků a nevěděl, má-li se dát na útěk anebo co. Ale vzmužil se a povídá: Dobrý večer, pánové, prosím vás, kudy přijdu do Adamova. Chlapi nic. I povídá dál: Také na hříbkách, pánové. Chlapi opět nic. Bylo mu už horko, ale přece ještě jednou se zeptal. Zbloudil jsem, pánové, nevíte, prosím vás, kudy se jde do Adamova? Tu se jeden ten vousáč vztyčil, natáhl ruku a zhurta: Tudy dolů, pak cestou nalevo. Ale honem! Zapomněl poděkovat, jak rychle uposlechl. A což loňského roku, neslyšel jste o tom? U tunelu spali Chorvati v boudě na pytlech s cementem, poněvadž v barákách bylo tuze moc blech. A tu náhle, k jedné bylo asi, vrazily do stěn dřevěné boudy broky aspoň ze tří pušek. Ti hromotluci, kterých v dědině kdekdo se bál, polekali se tak, že vyrazili ven napolo vysvlečení, pelášili rovnou do baráků a způsobili poplach, jako by se byl lev objevil v adamovských lesích.

Ale já věru ani bych nevěřil na ty pytláky u nás, kdybych tu a tam neslyšel i o lani chycené do jejich smečky a kdybych byl letos v květnu, snad se ještě pamatujete, nebyl na vlastní oči viděl jejich opuštěné doupe ve smrkové houštině skorem panenské, nahoře nad Maložínem, kde jsme hledali sojčí hnízda. Proto snad nepředstavuji si jich ani tak zle. A kolikrát, když jsem tak v dobrém rozmaru bloudil bezlidnými lesy, myslel jsem si, že pytláci jsou to nejméně nebezpečné, co mohou potkat. Kdyby mne neznali, na nose musí mi poznati, že rozumím dobrým lidským pudům a nepoběžím rovnou k četníkům, třebaže spolu kouříváme dýmku míru. Natož kdyby to byli známí. Říkali mi sice dnes, že právě známý člověk, pytláci-li, nehlásí se rád k bližnímu a že jest právě k němu nebezpečno se hlásiti, ale nevím nevím, nezkusil-li bych to posaditi se k nim a přát jim dobrý lov! Na riziko z jiné strany ani bych valně nepomyslel. Nemívám u sebe jiné zbraně kromě kapesního nožiku, dal bych se klidně lapiti hajným nebo četníkem, kdyby k tomu došlo: snad bych je přesvědčil, že jsem právě potřeboval něco silnějšího pro fejeton. O tom snad by se dal přesvědčiti i pan státní zástupce. A kdyby nedal, nu, kolik by mi za to mohli na Cejlu ušetřiti? Nestálo by to věru za řeč. A nebolelo by mne to, poněvadž nežiji s naší paní Společností v tak věrném poměru, abych se cítil pokořen, zráčí-li se jí trestati mne. Ostatně což takový pobyt v chládku nebyl vlastně jediným dobrodružstvím, jímž život u mne neskrblil?

Nic naplat, patřím k dnešní většině, která žije, dožije asi bez pozoruhodnějších dobrodružství. Na pořádná panská někde u jezera Biwy nebo v Mongolsku, v džunglích nebo v Tibetu, v

koloniích nebo u Eskymáků nemám peněz a pro ta docela lajdácká s dřevými botami na sukovici a s noclehem ve stohu nebo na lavičce v pařížském parku jsem přece jen příliš špatně vychován. Ale nemohu jich žítí přímo, chci jako všichni ostatní žítí je aspoň nepřímo. Proto čtu tak rád, co se vždycky rádo četlo na světě, dobrodružné povídky.

Dnes již to není hanba přiznati se, že ty všechny realisticko-mravoličné a mravokárné, banálně erotické, psychologické, lyrické a estetické romány a povídky a „prózy“ člověka dávno již k smrti nudí. Obecenstvo řeklo si to již před lety a vrhlo se na detektivky. Kněží umění spínali ruce u svých oltářů, což ovšem detektivkám nevadilo, aby šly na dračku. Nicméně i ta nejlepší detektivka jest jen surogát. Lepšímu vkusu připadá jako holá, studená kostra; vnitřní lyričnost vyzařující mezi řádky děje jí chybí. A je-li přece obalena, bývá to ve sprostém hadru. Bylo nutno, aby se něco změnilo.

A tak jako si doba vymezuje novou, svou lyriku, vyvolala i svou povídku. Ohlásila se renesance klasické novely. V Německu jak známo počal Paul Ernst. Pamatujete se na jeho Lásku flibustýrského vůdce? Je překrásná a zároveň s klasickou novelou obrozuje se exotická povídka. Nemají-li ani v cizině mnoho bohatých spisovatelů, kteří mohou po chuti jít za dobrodružstvím až na konec světa, mají tam aspoň chytré nakladatele a rozumné mecenáše. A tak se množí exotická povídka a umění i obecenstvo mohou býti spokojeny.

Paul Scheerbart, fantastický německý poeta, napsal nedávno v pěkné předmluvě ke sbírce dobrodružných povídek asi toto:

Novela jest vlastně možná jen, uvedeme-li do ní nějaké dobrodružství. Novely, které zpracoval básník Tisíce a jedné noci, podávaly dobrodružné jako podstatné. A vlašské novely jsou stejně zcela připoutány k dobrodružství. Bezpříkladná životnost shakespearovských dramát dá se odůvodniti jen tím, že to jsou většinou zpracování vlašských novel; novely Bandellovy například znal v době renesance každý vzdělanec a také v lidu byly známy. Zdramatizování známých novel mohlo tedy beze všeho počítati s velikým obecnstvem. Že toto obecenstvo pro Shakespeara jest i dnes zde, to třeba označiti za věc velmi významnou. Bylo-li tak docela chytré od Shakespeara, že zpracovával jen známé látky novelové, jest ovšem jiná otázka; spravedlivá doba přenesla ledacos ze slávy, kterou sklízel Shakespeare, na vlašské novelisty. Novely tvoří jádro dramatických věcí. A nejsou toliko jádrem dramatické činnosti Shakespearovy. Novelistické jest jádrem každého životného dramatu. A to platí dnes právě tak jako před třemi sty lety.

Tvoří-li však novelistický živel jádro dramatu, tož tvoří také, jak bylo řečeno, dobrodružství opět jádro novely.

A tím dostává se dobrodružství v zcela nové osvětlení; jest nám hleděti na ně mnohem vážněji, než se dosud dělo. Domněnku o méněcennosti dobrodružství vyvolal příliš prudký vývoj lyriky v době devatenáctého století. Vznik takzvaného realismu vysvětluje se také snad jen tímto příliš prudkým vývojem lyriky. A bylo zcela přirazeno, že oni novelisté, kteří snažili se především o lyrické prohloubení, odsunuli dobrodružství stranou.

S oživením literárního proudu nepříznivého všemu tomu realistickému zmenšuje se i hodnota lyricky prohloubené novely, která zejména u Slovanů nabyla velkého vlivu a jest dosud mnohde přes míru ceněna.

„Exotické“ dobrodružství, které proniká tak silně u Swifta, Robinsona, Münchhausena a ve všech povídkách námořních, bude ovšem v první řadě znovu oblíbeno, jakmile přijde nová doba novely. Touha po exotickém dobrodružství jest v lidské povaze; trochou dobrodružství jest právě každý člověk. Poněvadž však většina lidí jest tak opatrná a bezpochyby také tak bázlivá, že sama nechce dobrodružství prožítí, spokojuje se dobrodružstvími, která se jí vypravují. A tak jest obecenstvo pro literaturu vypravující dobrodružství dnes právě tak veliké, jaké například bylo v Kairu v patnáctém století, kdy básník Tisíce a jedné noci psal svou velikou Knihu dobrodružství, jež teprve dnes v století dvacátém zaujala opět místo, které tomuto velikému dílu náleží. Jediná škoda jest, že tato stará kniha dobrodružství jest příliš proniklá erotikou...

Abychom ještě jednou krátce zrekapitulovali: Jádrem dramatu jest novela, jádrem novely jest dobrodružství. Proto není ani tak zcela nepravděpodobno, že novelistický živel se všemi dobrodružstvími – zejména erotickými – ohrozí poněkud význam dramatického umění. Ba jsem toho mínění, že všichni ti mladší spisovatelé, kteří dnes stále ještě dávají si nekonečnou práci, aby vykonali něco neobyčejného v dramatu na divadle, přijdou brzy k tomu názoru, že třeba pěstovati opět více novely.

Není věru vděčné dramatické látky, která by nebyla vděčnou látkou novelistickou. Ale je-li tomu tak, pak nechápe člověk dobře, proč se chce všecko hned dramatizovati, všecko dramatické jde přece zpracovati také jako novela a noveleta. A za jistých okolností je to dokonce mnohem snadnější než psaní dramatu, nevyžaduje to aspoň tak mnoho papíru, dá se to snadněji vnést do obecenstva a dobude si to snad obecenstva velkého rychleji než dramatik.

Ledacos dalo by se o tom ještě říci. Ale nezapomeňme přitom, že nejvnitřnějším jádrem dramatickonovelistického směru literárního je – dobrodružství. Dobrodružství jest vlastní podstatou každého děje. A věru netřeba litovati, že směr lyrický špatně při dobrodružstvích novel pochodí; v nejlepších novelistických pracích jest lyrika latentní – jako zavřená poupata na stromě představují latentní kvetení.

Tyto myšlenky německého poety dobře charakterizují směr, jímž umění nové výpravné prózy chce si nazpět dobýti mysli a srdcí obecnstva. V podstatě děje se tu něco velmi podobného tomu, co se děje v nové lyrice. Odvrat od starosvětského idealismu a od umění oltářů ke skutečným požadavkům soudobého života a člověka.

V české povídce nehraje dobrodružství skoro žádnou úlohu. Ve starší ještě spíše je nalezneme (Arbes) než v moderní. Pan dr. Herben často sice naříkal na školu Vrchlického, že nás odvedla od realismu, hlavně ruského ovšem, ale je-li to pravda bohudíky v lyrice, není to bohužel pravda v epické próze: nemáme skoro české novely zásluhou, jak se zdá, jednak realistické pověry, jednak našich maloměšťáckých poměrů.

Stav naší soudobé prózy neposkytuje také naděje, že by u nás novelistické umění rozkvetlo brzy prudce a ohnivě. Také náš život je stále ještě příliš chudý k tomu. Chybí nám nikoli obecní dobrodruzi, nýbrž lidé, kteří si mohou dobrodružství dovolit jako krásný luxus, kteří mohou spatřiti světy, v nichž se dobrodružství rodí, nikoli jako prázdninovní turisté, nýbrž jako básníci, nespíchající a prožívající. Chodíme světem jako maloměšťáci (jak plny maloměšťáctví a pruderie jsou například naše cestopisy!) a vracíme se buď tací, jací jsme odešli, anebo s gestem hodně procovským.

Kde má vzniknouti silné novelistické umění, tam je nutná tradice a kultura dobrodružství. Té ovšem nedosáhne se přes noc. Spisovatelé pak, kteří musí úzkostlivě počítati i peníze i čas, nedosáhnou jí vůbec.

XVI

Propasti

U nás máme elektrické světlo nejen v bílých sednicích, ale i v černých chlévech, ač v zimních nocích chodí zajíci do našich dvorů na řepnou nať a člověk na vzdálenost několika minut od svého příbytku potká srnčí rodinu neb jiné tvory ještě více plaché. Nic divného to není, pranic. Vždyť jsme dědina od města vzdálená sedmnáct minut po dráze a půldruhé hodiny pro

normálního chodce. A jsme dědina pokroková, jak o tom svědčí tuhle kousek za rohem ulice Macharova, čítající sice jen půldruhého domku, nicméně však ulice. Pokroku a světlu nic prostě neodolá, a než bude u nás ulice Neumannova, bude elektrické světlo i v Horákově a ve Sv. Kateřině.

Pozoruji však, že se mi věty zabarvují lehýnce ironií, aniž si toho právě přeji. To je následek dopolední procházky v podzimních lesích, jimiž prodíralo se velmi laskavé slunce, zapalujíc hned tu, hned tam věci zlaté, rudé a měděné. Jediný šustot, který mne tu vyrušil, pocházel od veverky, a nasbíral jsem v Ráji plnou kapsu ryzců, což mne velmi potěšilo, poněvadž jsem již nedoufal, že jich naložím letos ještě druhou sklenici, nyní již tedy jistou. Tož když se navrátím z takové procházky mezi lidí a domy, jsem vždy náchylen k dobráckému úsměvu nebo posměšku, dle toho, čím se právě obíraly mé myšlenky.

A moje myšlenky obírají se teď velmi často propastmi, které zejí mezi lidmi, a sice nikoli těmi propastmi, jež náhle spatřeny bývají i mezi nejdůvěrnějšími přáteli a jež nic na světě nemůže odstraniti, nýbrž těmi, které jsou odstranitelné, které odstraniti snaží se vlastně veškera kultura a civilizace a které jsou toliko následek nevědomosti, nedostatečného přese vše a stále ještě porozumění pro lidskost v širokém a nesentimentálním smyslu slova. Zdá se mi někdy, že tyto propasti, zející zejména mezi skupinami lidí, jsou hanbou našeho věku, a tu já, který přijímám bez výhrady vývoj, pokrok, ba i tu vysmívanou civilizaci, obdivuji se jim, klaním se jim, chváliti chtěl bych je nejkrásnějšími rytmy (ač ovšem nejsem slepý pro zločiny, které leckdy páší), tu já stávám se jedním z těch, kteří rádi ironizují pokrok. To jest jedna z mých vedlejších možností.

Největší činy moderní techniky, železnice, elektrické dráhy, automobily, aeroplány, mosty, viadukty, tunely, telegrafy, telefony, fonografy, rodí se v první řadě ze snahy spojití a překlenouti. A neměly by toho úspěchu, jímž právě dnešek je charakterizován, kdyby stejná snaha neovládala i pokrok duchovní a mravní. Pomalu, těžce, ale zřetelně organizuje se lidstvo mezinárodně k vědomé a harmonické součinnosti na díle pokroku a sebekrutější divošské recidivy nemohou na tom nic změnit. Přesto, že jsme tu a tam nuceni ještě pokloniti se majestátu války nevyhnutelné, hledí ohromné množství lidí již docela jinak na válku než řekněme jen před padesáti lety. A všechny rozdíly rasové, náboženské, politické, stavovské nemohou zabrániti, aby pro řádného člověka řádný člověk nestál nad nimi. Vedeme ovšem kruté boje nacionální, sociální, náboženské, politické, ale cítíme v nich docela jasně, že strana, které jde o sobeckou nadvládu, jest v nepravu, jest nemravná, zaostalá, zpátečnická a že pravda jest vždy na straně, která jest vedena přesvědčením, že národ jest roveň národu, člověk roveň

člověku, přesvědčení rovno přesvědčení, náboženství rovno náboženství, pokud běží o jejich právo na samostatnost a svobodu v mezích samostatnosti a svobody druhých.

Moderní technika fyzicky, moderní myšlenka a morálka duchovně spojují a překlenují, ba zasypávají pomalu, ale navěky ony propasti, které jsou v našem životě zbytečny a následek nevědomosti. Člověku dvacátého věku, který jest hoden tohoto titulu (jež možno přece užívat i ve smyslu zcela prostém, střízlivém, vědeckém skoro, řekl bych, a nejen ve falešně patetickém), je to velmi dobře známo, a člověk dvacátého věku ví zcela jistě, že řádný občan jest úctyhodný na kterékoliv straně a lump na kterékoli straně zaslouží si býti odstřelen. Člověk dvacátého věku ví také, co to jest občan řádný, a ví to tak dobře, že se nedá mýlit vnějšími okolnostmi a i zloděje považuje často za řádnějšího muže než ledakoho z těch, kteří nemají příležitosti přijít do pokušení. Tomu rozumělo ostatně kdysi i křesťanství, jakž tedy nám mohlo by to býti tajno!

Jenže: přes všechny železnice, mosty, tunely, automobily, telegrafy, knihy, noviny, které křížem krážem spojují a překlenují, sblížují a vyrovnávají, jest dosud tak málo lidí dvacátého věku.

Propasti zejí, kam se podíváš. Můžeš se přiblížit jen ke zcela nepatrnému počtu lidí na onu vzdálenost, kdy jest možná rozumná dohoda. A čím jsi bližší ideálním snahám a idejím svého věku, tím méně je těchto lidí.

A tak tedy zdá se ti to někdy jako tragédie: na jedné straně veškery ty zázraky moderní techniky, která potřela vzdálenost jako rytíř draka, a veškery ty moderní myšlenky, jež obhájily nezvratně práva individua v mezích práv společnosti a práva společnosti v mezích práv individua, – a na druhé straně ty propasti mezi lidmi, ty cizí, temné světy uprostřed světlého života a ty legiony lidí, kteří cítí a jednají, jako by přišli z jiné, velmi zaostalé zeměkoule. A tu si pomyslíš, že je snadnější a rychlejší prohloubiti tunel mezi Francií a Anglií než učiniti pouhé stero lidí osvíceným, že pokrok je nesmírně těžký a vývoj osvícenosti nesmírně pomalý. A dvojnásobně zanevřeš na lidi, kteří zcela vědomě, z té neb oné zřítnosti, z toho neb onoho sobectví odpírají poznané dnešní pravdě, poněvadž každý z nich hází tím nějaké klacky pod kolesa vývoje, jest větší nebo menší zrádce osvícenosti. Moderní technika spojuje snáze a rychleji než moderní myšlenka a morálka, sblížuje fyzicky dříve, než nastalo sblížení duchovní, zaviňuje nemálo předčasnou demokratizaci: každý člověk dostává v těchto poměrech jistou moc i tehdy, když ji dosud nezaslouhuje. Přemýšlejte o tom, rozhlédněte se po svém okolí, po dědinách, městech, po národě, a ustrnete, mnoho-li zla natropí jediný člověk neosvícený nebo zřítný, jemuž se dostalo

moci jako dítěti ohně, ustrnete, jaký význam má často v našem životě lidská jednotka sebeefemérnější ve skutečnosti.

Často jsem se bavíval pozorováním, kterak vedle mne hnal se do života a tlačil k významnosti človíček, o němž jsem si myslil, že jeho nevzdělanost a bezpáteřnost odsuzují jej do přítmi, a jen jsem se divil drzosti, s kterou sahal po místech, na nichž předpokládáme pravidelně lidi vzdělané. Velmi skepticky hleděl jsem na jeho neoprávněné úsilí. Ano ano, daleko to přivedeš! Ale neminulo mnoho let, on to přivedl skutečně nepochopitelně daleko. Jeho drzé čelo dosáhlo skutečně více než poplužního dvoru. Teď shlíží na mne spatra, a není to jeden člověk, jest jich celá řada, dlouhá řada, stojí pevně, slyšíme jejich jména v národě, a třeba my přitom otrásáme se odporem, oni jsou někdo a mají moc. Obsluhují nějaký sociální stroj a obsluhují jej tak, že je z toho řádnému člověku úzko.

Tak zvyšuje se tragičnost našeho osudu. To, co vzniká, aby spojovalo okraje propasti, napomáhá zároveň k jejich rozšíření. Rotačka, toto dítě světla, zrozené, aby hrst paprsků vrhalo denně i do dědiny nejzapadlejší, vrhá do ní zároveň i jedy temnot. A železnice, automobily rozvázejí všemi směry nejen světlo, ale i vrahy světla.

Je to věru k pláči ve dnech smutných, že jsme tak bezbranní proti tomu, aby toho, co stvořila osvícenost a láska, nemohlo býti zneužíváno zpátečnictvím a zlobou. Ale ve dnech jasných, a když se člověk například vrátí z procházky hořícími podzimními lesy, stačí trochu ironie přenést nás přes nevyhnutelné. V ohních, barvách, vůních jeseň jest pro muže právě tolik silné a povzbuzující krásy, kolik jest jí v zeleném přílivu jarním. Silný zrod posiluje stejně jako silná smrt. A pak si tedy, ne-li, řekněme: Všecko skutečně špatné, zlé, zpátečnické je de facto docela sterilní a naprosto smrtelné. Za dobu často nejkratší je to zahlazeno, zapomenuto. Nedá se na tom nic budovati, nemůže to sloužiti ničemu za základ. Čas to pozře a v nejlepším případě, mělo-li to krásnou formu, vzpomene toho v budoucnosti jen dekadentní estét. Kdežto vše, co vzniká ze světla osvícenosti a láskou, má věčný život. Budujeme na tom stále dál, pokračujeme v tom ve stejném duchu. Naše nejmodernější rotačka je náš důsledek vynálezu Gutenbergova; to platí doslova i obrazně. Nic dobrého a krásného, nic ve své době pokrokového a osvíceného nebylo vykonáno nadarmo a žije stále ve svých důsledcích. Tak, kam pohlédneme, všude kolem nás vidíme minulost reprezentovanou jejími dobrými skutky a osvícenými činy, kdežto zločiny její dávno jsou zapomenuty nebo aspoň vybledly; máme co činiti jen s dnešní špatností, zléstí, zlobou, zpátečnictvím a máme ve svém zápasu po boku všechny dobré skutky, všechna hrdinství, všechny krásy minulosti. Nuže, nemůžeme si opravdu představit v den slunný, že neodolatelná tíha všeho dobrého, krásného, velikého, co kdy na světě bylo vykonáno a jest

dosud a stále s námi, dopadne jednou jako ohromný balvan na veškeru naši odstranitelnou špatnost a nevědomost a udusí a rozdrtí je svou převahou? To by znamenalo zároveň, že vyplní všecky zbytečné, směšné, ale přece tak ukrutné propasti mezi lidmi a mezi skupinami lidí.

Všecky dnešní propasti mezi lidmi pocházejí však toliko z nejasných názorů na rovnost a nerovnost. Člověk dvacátého věku chce, pokud jde o rovnost, aby stejná občanská práva měli lidé bez rozdílu národnosti, sociální funkce, náboženství, politické příslušnosti a jiného přesvědčení, a pokud běží o nerovnost, aby individualita každého člověka byla respektována, není-li skutečným protisociálním nebezpečím, a všude, kde toho třeba jest, měla inteligence přednost před tupostí, odborné vzdělání před nevědomostí, osvícenost před zaostalostí, poctivá práce před nepoctivou, řádný člověk před lumpem atd. Ideál je tedy velmi, velmi jednoduchý a možno se jím i snadno řídit aspoň potud, pokud toho dovoluje normální lidská slabost, která, buďme tím jisti, poctivému člověku s dobrou vůlí dovoluje v tomto ohledu velice mnoho. Můžeme se tedy jen diviti existující dosud hloubce lidské nevědomosti, která činí tolik lidí neschopnými pochopiti tento prostý ideál a dle něho usuzovati o denní praxi. Přes spojovací a sblížovací úsilí moderní techniky, myšlenky a morálky nedovede se dosud většina sjednotiti na ideálu zdánlivě tak samozřejmém, natož raziti mu cestu. Tak pomalý jest pokrok.

Pesimisté namítnou ovšem, že většina skládá se z lidí zlé vůle. Nemyslím. Lidí zlé vůle není tolik, jako lidí dobré vůle dohromady s nevědomými. Kdyby několik lidí zlé vůle vyvolalo lupičskou válku, je zcela jisto, že lidé dobré vůle by ji překazili, kdyby dosáhli podpory všech lidí, kteří nemají zlé vůle, ale jsou nevědomí a činí jen to, co se jim shora káže. Tvořili by společně velikou většinu. Ba jest dokonce velmi pravděpodobno, že kdybychom předložili některý praktický případ sem patřící v kterékoliv kulturní zemi naší civilizace všeobecnému hlasování lidu po způsobu švýcarském, rozhodne lid v duchu oněch našich pravd o lidské rovnosti a nerovnosti, předpokládajíc, že hlasování provedeno bude bez nátlaku po jasném objasnění případu a v době střízlivé, kdy lid nepodléhá žádné davové psychóze. Nikoli přílišné rozšíření zlé vůle, ale přílišná moc a vliv menšiny se zlou vůlí zadržují pokrok. Proto problémem pravého pokrokového hospodářství bude vždy, nikoli kterak by překotně se zmocnilo moci, nýbrž kterým nejúčelnějším způsobem umenšovalo by soustavně moc a vliv lidí zlé vůle a nevědomost těch, kteří výrazné vůle dosud nemají.

Jeden advokát vypravoval mi onehda případ, jenž by mohl sloužiti za žertovnou, lépe řečeno tragikomickou ilustraci k rozpravě o propastech mezi lidmi. Vypravoval asi toto:

Přišel k němu známý, dobrý a chudý muž a žádal jej, aby pohrozil žalobou jedné jeho vzdálené příbuzné pro tuto věc: Dobrý muž, který byl nelegitimní dítě, poněvadž jeho rodiče, kteří spolu dlouhá léta žili, rozdvojeni byli smrtí dříve, než mohli se dáti podle zákona sezdati, a jemuž samému zvláštní náhodou nedovolovaly dosud okolnosti oženiti se jinak než na divoko, měl po své matce dva obrázky, portréty děda a báby, dosti pěkné a jemu velmi drahé.

V témž městě žila však jeho teta, stará a nemocná, která tak dlouho prosila jej o tyto obrázky, až jí je půjčil do jejího příbytku, s výslovným podotknutím, že zůstávají jeho majetkem. Co čert však nechtěl: přišla k tetě návštěvou příbuzná, bohatá a nadutá maloměstská panička, která dobrého muže velmi se štítla pro jeho nelegitimitnost, a ta vylákala na staré tetě obrázky a odvezla si je. Dobrý muž velmi byl překvapen, když se to dověděl, a nemeškal paní příbuznou suše a kategoricky dopisem požádati za vrácení obrázků. Dostal odmítavou odpověď, ve které mluvilo se více o nelegitimitnosti než o právu na obrázky. Šel tedy k advokátu. Advokát poslal paničce své ultimátum: přiběhla k němu za tři dny, osobně obrázky nesouc. „Myslila jsem, že nemá práva na tuto věc jakožto nemanželské dítě.“ A když jí advokát vysvětlil, že také nemanželský syn má právo na dědictví po své matce, ulehčila si rozhorleně: „Ale řekněte mi, pane doktore, prosím vás, jaký zájem může míti takový nelegitimní člověk na těchto rodinných obrázcích?!“ Toho už jí advokát nevysvětloval.

Je velmi pravděpodobno, že tu hrála úlohu nějaká příbuzenská nevraživost. Je rovněž možno, že bohatí měšťáci a měšťanky cítí instinktivní odpor k nelegitimním synům a dcerám. Ale nicméně, jaké propasti jsou dosud prohloubeny mezi lidmi, když se panička, dáma, nestydí takto mluvit před cizí, inteligentní osobou!

Takových ilustrací bylo by ostatně! Propasti, kam pohlédneš. Na dědině (neříkám na každé dědině) stačí, že píšeš a máš co činiti s novinami, aby propast zela nalevo i napravo mezi tebou a lidmi, kteří jdou mimo. Řekneš si, že četník je ti tu nejbližší bližní. Snad proto, že máte osud poněkud společný. Lidé vás trochu nenávidí, trochu se vás bojí a hlavně mají vás v podezření, že do nich vidíte. Že víte, jak přijde obci, národu, lidské důstojnosti draho každá čtvrtnice piva, která se slavnostně pije. To stačí, aby propast se prohlubovala.

Snad se však mnoho změní, až bude nad našimi hlavami létati více aeroplánů než vlaštovek. Budeme pak rychleji pokračovati, neboť mnoho lidí spatří svět z ptačí perspektivy, mnoho lidí pochopí, jak směšné jsou všechny umělé propasti mezi lidmi, pokud to není věčná propast mezi lidmi řádnými a dareby.

XVII

Zdroje víry

Po několika dnech nepřetržité práce, ve kterých mne chytla a držela dobrá myšlenka poetova, dokončil jsem dnes, právě v poledne, čtvrtý zpěv z cyklu, v němž bych se zase jednou rád, po všech experimentech, řádně vybouřil, zvědav méně na to, co dovedu a čím jsem si jist, než na to, co mi asi byly platny všechny pokusy z posledních měsíců. Cyklus jmenuje se Zpěvy drátů a bzučí si v něm dráty telegrafní, telefonní a elektrické své monotónní a kovové ódy na svět civilizace. A dokončiv oddechl jsem si a šel jsem k obědu.

S hlavou ještě plnou rytmů a obrazů z tropů, neboť čtvrtý zpěv je zpěv drátů v tropických koloniích, chodím po kuchyni poněkud ryčně a sobecky. Tu Soňa, která v koutě tropila cosi, co chtěla, abych zpozoroval, zavěsí se mně na šosy a zezadu mne obejmě; poněvadž hora nešla k prorokovi, přišel malý prorok k hoře (také ovšem malé, neboť ty veliké a nebetyčné hory sedí v pražských redakcích literárních revuí).

„A ty holka drahá,“ povídám, „tak ty mi tedy vyznáváš lásku! Holečku, já jsem byl v Africe!“

Soňa ví dobře, co to jest Afrika. Jen se jí zeptejte! Vždyť my spolu často cestujeme, ale nikoli Evropou snad, nýbrž nejméně Afrikou a Amerikou. Obyčejně ráno, když vklouzne ke mně do postele. Přikryjeme si hlavy peřinou, abychom byli v úplné tmě, a pak se Soňa zeptá: „Co vidíš?“ A já odpovídám: „Vidím afrického velblouda na poušti, sedí na něm hnědý Arab a mává karabinou.“ Anebo: „Vidím černochoy na břehu veliké řeky, která se jmenuje Kongo, ti cení zuby na sloní chobot, jež si pekou na rožni.“ Anebo: „Vidím Ameriku, veliké město, jež sluje New York, stojí v něm mrakodrap. Mrakodrap je vysoký dům, který má aspoň pětadvacet poschodí, slyšíš, pětadvacet! A teď vidím: z nejhořejšího poschodí vrhá se dolů slečna, nejspíš z nešťastné lásky. Padá, padá, ale než dopadne, promění se v dým a páru. Tak to bylo vysoko!“ „Hm, z nešťastné lásky? Co je to nešťastná láska?“ ptá se Soňa. „To ti povím, až se vrátíme do Evropy a do Bílovic nad Svitavou. To však nejde tak rychle, jak víš.“

Tak tedy cestujeme, já a Soňa, a proto Soňa ví, co to jest Afrika. „A cos tam dnes viděl?“ ptá se. „Holečku,“ odpovídám, „dnes velice mnoho. Všecko, od Kapského města až do Kahýry. Ale sedl jsem si na telegrafní drát, a teď jsem tedy už zde a mám po takové cestě veliký hlad...“

Po obědě odešla Soňa do školy a já – ech, ještě je mnoho bláta venku! – jdu psát fejeton...

Listopadové slunce zlatě svítí, ze strání kynou holé lesy, ale nesvádějí, poněvadž to bláto neumrzlo dosud řádně. Zato ty dráty rozezvučely ve mně píseň civilizace a já jí naslouchám

stále ještě i přesto, že jsem tváří v tvář slunci a lesům, které teď opět vidím i vnitřním zrakem. A je mi přitom velice dobře.

Myslím si také, že těchto tří věcí – to jest slunce jako představitel tajemného všehomíra, venkovská příroda jako představitelka země, z níž máme své příjemné živočišné pudy (které velmi ctím v opak prof. Mareše) a svůj chléb, a pak civilizace jako představitelka úsilí lidského – jest tří věcí velmi lahodných, krásných a stačících k spokojenosti západního člověka neobalamuceného východním dualismem, ba tří věcí velmi povznášejících, tří zdrojů víry pro každého, kdo víry potřebuje. (Neboť nutno uznati, že jsou i lidé, zcela hodní a spořádaní lidé, kteří víry nepotřebují.)

Nevím, liší-li se lidé jiného zaměstnání tak příliš od lidí, kteří píšou básně. Zato nepochybuji, že jsou básníci, kteří jsou básníky přesto, že básně nepiší. Ti mohli by tedy porozuměti snad dobře tomu, co chci říci a čeho snad nepochopí lidé, kteří nejsou básníky ani písíci, ani nepísíci. (Což pravím z toho důvodu, aby každý čtenář těchto řádků vzdal se své přelidské přirozenosti a řekl si: nu, já jsem přece také tajný básník, nemysli si, já ti rozumím! A tož zamyslel se jistě, než kdyby mu nenapadlo, že jest podceňován.)

Tedy my, básníci písíci i nepísíci, máme (což dokazuje příslušná literatura) anebo mohli bychom mít, kdybychom nebyli chorobní, v předsudky zavrtaní či hypochondriemi stížení (což jest velmi pravděpodobné), určité hluboké pocity před třemi skutečnými mocnostmi života, jež nazýváme všemírem, přírodou a lidským úsilím.

Co se děje s námi, staneme-li za jasné zimní noci uprostřed jiskřících se sněhových plání a pozdvihneme oči k nebesům, která nám odhalují svou hvězdnou propast a zářivý koloběh nebeských těles, obraz stejně živý jako pravdivý? Promiňte, lidé střizliví a studeně filozofující: my máme nádherný pocit, intuitivní jistotu, že stojíme před dějem tak skvělým, ohromným, hlubokým, před dějem neznámého dosud smyslu tak krásného a neznámé účelnosti tak velkolepé, že život nejchudší stál by za to býti žit kvůli tomuto divadlu pouze. A zároveň máme jasný pocit organické příslušnosti země a jednoho každého z nás k tomuto mohutnému dění a pocit smyslu našeho v něm. Kde je člověk tak tupý, jenž v takovém okamžiku mávl by lhostejně rukou a řekl: To všechno je nesmysl! To dovede učinit toliko filozof, který rozešel se se zdroji víry a zabloudil docela na scestí planého rozumování.

A co se děje s námi, staneme-li ráno v červnové přírodě svobodné, když zeleně dmou se kolem nás ve všech odstínech, ptáci zvoní a křičí a poletují jako opilí, legiony hmyzů a jiných živočichů bzučí všude, šustí a hemží se v slunci, když vroucí život tryská ze země a rozlévá se

po ní v proudech oddaně, bez otázek, ale šťastný – my to víme, že šťastný –, může-li jen volně rozvíjeti se a prouditi? Promiňte, kněží a vitalisté, my máme pocit, intuitivní jistotu, že toto radostné dění je vznešené a svaté, jednoho původu a smyslu s tím, co se děje všude ve všemíru, nahoře i dole, v lidech a mezi lidmi, a že jedna a táž energie puďí vše, aby se naplnilo něco, čeho dosud neznáme. A je-li i na světě tolik lidí slepých, kteří nevidí krásy a vznešenosti volné přírody, a tolik lidí zpupných a domýšlivých, kteří přírodu považují za bezduchou a k pokoření určenou duchem (užijme z nouze tohoto dutého slova) lidským, nás to nezmate, my tušíme příští harmonii mezi přírodou a člověkem, ovšem člověkem osvobozeným z otroctví sociálního i z bludů dualistických.

A konečně, co děje se s námi, nasloucháme-li ohromné hymně lidské práce a snažení lidského, vidíme-li před sebou veškeru kulturu lidskou a civilizaci s jejich zázraky krásy a techniky a svobodné myšlenky? Odpusťte, estéti a velekněží nadpřirozeného: nesváděla-li mohutnost lidského úsilí svobodářského a civilizačního k hymnám básníky staré, špatně vychované blasfemickými prostředníky mezi světem a jimi, svádí k nim našťestí pro osvobození člověka z pověr básníky nové, ale před nimi sváděla statisíce a statisíce k hlubokému účastenství na stavbě této velebné babylonské věže, která není již v dosahu žádného boha. Jsme dnes našťestí již na tom, že západní lidstvo zajímá se povšechně mnohem více o nový let Védřinův nebo Pégoudův než o nové náboženství nebo o nový deismus a že filozofům naslouchá jen potud, pokud podporují pochod pokroku. A záleží na tom, aby tento stav potrval nejdéle a eventuální hypochondrická reakce byla nejvíce oddálena a zmírněna. Proto noví básníci, kteří to pochopili a chtějí opěvovati život tak, jak jest, život rušný a plynoucí, mohou si dobýti velikých zásluh o lidstvo, naučí-li je, aby to, co dosud konalo a milovalo přes hlavy kněží spíše pudem, konalo a milovalo nyní vědomě a racionálně ke větší slávě a svobodě svého rodu.

Vírou moderního člověka může býti toliko víra v život, v ten, který jest a rozšřřuje se (poněvadž nejsme dosud u konce svého poznávání) a o jehož kráse, mohutnosti a neznámém dosud smyslu poučuje nás nejlépe pohled ve všemír, přírodu pozemskou a lidskou civilizaci, v tyto tři zdroje lidského nadšení, jež třeba však neustále zbavovati závojů, které na ně navěsily náboženské a filozofické pověry. Cílem tohoto života může býti pro nás prozatím toliko svobodný občan všude nad zlobu se vztyčující a jemu rovněž uvolňujeme cestu potíráním mátoch a bludů, jichž jádro pochází z doby,

kdy bydlil v skalním doupěti

a podobal se zvířeti.

Kterýmžto přirovnáním nechci ubližovati ovšem zvířeti po způsobu našich vitalistů, neboť ono při svých omezených možnostech je dokonalé a krásné, kdežto člověk pravěku stál nízko, poněvadž jeho možnosti byly teprve na cestě.

Primitivní člověk hrozil se všehomíru, přírody i (později) civilizace, to byl jeho přirozený stav před nimi. Vypělý člověk moderní nezná již této hrůzy, cítí se zajedno s nimi, ale jest schopen rovněž zvláštních pocitů před nimi, pocitů opojení a intuitivní jistoty, jež jsou u něho rovněž přirozený stav. Od tohoto přirozeného stavu odvádějí ho toliko bludy náboženské a filozofické, učíce ho tázati se, kde by se byl netázal, učíce ho otázkám, na něž není prozatím nebo nikdy nebude odpovědi, a pak odpovídajíce na ně tak, že jej uvádějí ve zmatek a ochromují.

Hledati nové náboženství, nový deismus, nebo filozofovati o marnosti všeho jest ovšem také zaměstnání a my je můžeme každému rádi ponechat; toliko o jeho užitečnosti a nevyhnutelnosti nesmí nás přesvědčovati. Řekli jsme již, že většina dnešních lidí nemá pro ně smyslu. Moderní hrdina má zcela jiné věci na práci. Kdyby Védřine nebo Pégoud hledali nové náboženství, nebyli by vykonali dalekých a obdivuhodných letů, a kdyby uvažovali o marnosti světa, nebyli by vůbec aviatiky a seděli by v domácích papučích. Což by byla ztráta pro nás, neboť dnešní svět potřebuje více nových letů než nových bohů (i starých ovšem). Ale o to běží, aby tradiční pověry a bludy, hypochondrie, estétské rozmary a okázalosti atd. nestavěly se mezi moderního člověka a život, uvažuje-li o něm člověk, nezbraňovaly čisté intuici: bude dobře jen tehda, když dnešní člověk bude státi přímo, beze starých prostředníků před životem. Neboť nebude se ho již lekati, opojí se jím a pozná v něm zdroj pravé víry.

To se děje moderním básníkům. Nicolas Beauduin, mladý francouzský básník (paroxysta, chcete-li znáti jeho ism), končí jeden svůj veliký pokus Člověk kosmogonický těmito slokami:

*Den ze dne vesmír křídla svá rozpíná ve mně,
nic tajno mi není ze živoucích země,
a rychleji než blesk magnetický nebo větru van
telefon zprávy nové právě přináší, hle, mně z veškerých pevnin a stran.*

*S Asií, Evropou, Amerikou jest mi se chvět
lomozy glóbu a pohromami, jež neznají míry.
Veškeren vezdejší a zběsilý svět
v mém nitru rozněcuje své uragány a víry.*

*Vědecké objevy a války,
paniky, smutky, revoluční vzněty,
hrdinství náhlá, aviatické lety
v mračen a hromů plné dálky,
veškerých bank a burz vzdálené hřmění,
horečky zlatá a kancelářských okének,
veškero úsilí, rozmach a chtění,
za jměním, rozkoší honba a jek,
konflikty ras a spory a turnaje
a města, jež vztyčují světla, tužby a dýmy,
to všecko víří ve mně a mám to vše, svíraje
svět svými rameny ohnivými.
Mám jarní mizu a těl krev,
mám to, co mnohonásobné i jedinečné sluje:
jsem Člověk kosmogonický, nový zjev,
v němž vesmír se integruje.*

A na jiném místě své básně, kde pan Beauduin opěvá touhu po novém bohu, který by se zrodil z tohoto nového opojeného pojetí světa, praví básník: „Chceme jej, třeba nám viděti, kterak se rodí, a nepřijde-li tento širý bůh, nuže dobrá, všichni jako jeden blok a jediným ohnivým gestem zaujmeme bez milosti jeho místo, abychom se jím stali.“

To je řeč zcela jinak důstojná moderního člověka než fňukání našich a německých hledačů náboženství, kteří v pravé poledne chodí s lucernou. Tento bůh básníkův není bůh náboženský, nýbrž toliko koruna jakási postavená na vrchol celého životního dění, koruna, bez níž nakonec také obejdeme se, spokojivše se s korunou, kterou tvoří lidstvo životu oddané horoucně a vědomě. Slovo „bůh“ neznačí tu ostatně původ a počátek života, nýbrž spíše výsledek jeho paroxystického napětí, a tož máme tu co činiti s pojmem novým, jež ostatně ani zde neměli bychom označovati starým slovem.

Pohled na hvězdná nebesa a obdivuhodnost přírody vzbuzovaly ovšem v člověku bezpochyby vždy pocity, jež nazývány bývají náboženské, poněvadž poměrně odedávna vykládány byly nábožensky lidmi, kteří tak nebo onak chtěli vládnouti. Moderní člověk však prošlý panteismem a monismem uvědomuje si je mnohem intenzivněji a přikládá jim hodnotu mnohem širší a

absolutnější; přiřadil k nim pocit, který má z lidského úsilí a civilizace, a tu jest pak tré zdrojů jeho víry, která se obejde bez tradičních bohů a náboženstev, ohnivé víry v život.

XVIII

Lidé jsme a jenom lidé

Máme první dny prosincové, ale zdá se, jako by příroda chtěla nám letos odpustiti tré krutých zimních měsíců a my byli na počátku března nebo dubna. Vyšel jsem si opět jednou po dlouhé době hlouběji do údolí Svitavy, jen tak v lehkém kabátě. Je teplo, větřík, oblaka letí a za nimi prokukuje veselá nebeská modř, Svitava hučí a vzduch je čistý, že vidím loňská hnízda v holých stromech nahoře na stráních. Kdyby pták tu a tam se ozval a ty holé lesy byly již ojiněny neurčitou předzvěstí rozpuku, iluze podjaří byla by dokonalá. Slunečné skvrny, jež se chvílemi objevují, mají takový rekonvalescentní lesk.

Jsem skromný člověk a mám radost již z dobré vůle. A iluze přicházejícího jara není nikdy k zahození. Ani po podzimku tak pěkném, jako byl letošní. Neboť jeseň jest přece jen sezona pro mystiky a sentimentální ženy; jinochům a mužům patří jaro, jaro akce, pochodu a zbystřených smyslů.

Člověk vkládá jak známo do přírody velmi mnoho ze sebe. A tak vidím bezpochyby rozmar oblohy z těchto dnů ve světle růžovějším, než bych měl, poněvadž mám sám již po mnoho neděl jarní náladu.

Jest ovšem poněkud jednostranná. Není myslím předčasná. Dosti bylo mizerných nálad, ptačího pípání v poušti. Dosti jsem se i na tomto místě nanaříkal. Na politiku, na literaturu, na umění, na pasivní národ, jenž se k ničemu nemá. Teď, kdy původce naší bídy stíhá rána za ranou a ze zdrojů energie téměř vyschlých tryskají opět živé prameny, člověk mládne volky nevolky, hledí veseleji do světa a tuší, že jeho slova mají více smyslu a nemizejí s větrem jako pápěří.

Není ovšem čas k lacinému optimismu. Abychom mohli býti optimisty, bylo by nutno, aby zcela jinak vyhlížela náš národ a – poněvadž nežijeme toliko skrze svůj národ – aby také zcela jinak vyhlížela celá dnešní společnost, která stále a všude klade nekalá osidla naší radosti života. Ale chuť k životu, s kterou jsme se narodili, stoupá, jakmile vidíme aspoň dobrou vůli vztyčiti hlavu, jednati, bít se, tvořiti a – míti radost z nového dění.

Nevím, stojíme-li před znovuzrozením národních energií. Jistě aspoň velmi všeobecně se chápe, že nesmíme již tak živořiti, jako se to dělo v posledních letech. A jsou všeliká znamení. Negativní a pozitivní. Negativní hlavně v politice, pozitivní v různých kulturních oborech.

První podmínkou nového dění a obrody v některém oboru jest však myslím úplně jasno, dokonalé rozlišení lidí. Nic tak nepoškozuje nového vývoje jako nejistí lidé, vůle, o nichž se neví, jsou-li dobré či zlé. Proto každý nový život v kterémkoli oboru předchází větší nebo menší revoluce, násilné vyjasňování.

Na světě budou bezpochyby vždy vedle vůlí dobrých i vůle zlé. Je jich třeba k životu jako smrti. Vše záleží toliko na tom, aby vůle dobré byly lépe organizovány než vůle zlé a abychom nebyli příliš často v pochybnostech, s jakou vůlí máme tu čest.

Vedle politiky, kde se snad pomalu blížíme k takové rozlišovací revoluci, která prozatím měla by aspoň ukázati, kdo jest s mladočeskou korupcí a kdo proti ní, což musí býti první krůček k ozdravení našemu v tomto oboru, je to literatura, kde nejvýznačněji jeví se touha po novém životě a kde rozlišování vůlí jest v plném proudu.

Spisovatelé nebývají, jak přirozeno, lidé nejsilnějších nervů. Jejich citovost i citlivost jsou nutně velmi vznětlivé. V literatuře ještě více než v politice stačí nepatrná jiskřička založiti veliký požár. Předvídal jsem na tomto místě živý rozruch, jež způsobí v letošním podzimku Almanach na rok 1914, a vynasnažil jsem se také dle svých sil, abych přispěl k jeho povzbuzení. Nicméně, posuzujeme-li tuto věc poněkud z ptáčích perspektivy, řekneme si, že taková malá, krotká knížka může míti takové následky věru jen v literatuře a jen v poměrech, v nichž je více chorobné citlivosti než zdraví, více malichernosti než rozumu.

Toho jsme myslím neočekávali, že tento almanach dá popud k tak radikálnímu rozlišování. Že naráz rozestoupí se vůle dobré na jednu a vůle zlé na druhou stranu. Že naráz bude jasno, komu literární stagnace naše v několika právě minulých letech byla – vhod.

Sluneční skvrny naproti na plotě, na domku a na střechách smějí se mi laskavě do oken, také modrý průlom v oblacích. Elektrické dráty na jednom místě svítí jako rozžhavené. Hledím vesele ven a myslím si prostě: Lidé jsme a jenom lidé, a nejen chybičku, mnoho chyb má každý z nás. V zájmu lidí nutno se s tím smířiti, aby člověk člověku nebyl příliš odporný, aby člověk sám sobě nebyl příliš odporný. Ale v zájmu věci nutno aspoň rozlišovati dobrou vůli od zlé, nedopouštěti, aby zlá vůle bujela bohatě na úkor vůle dobré. Jinak bychom skončili vzájemným požíráním se nebo blázincem. Pročež napiše-li se o tobě: „Hle, to, co tento člověk nám

odpověděl, je vzor slušné polemiky“ (stalo se), máš právo mít milý pocit vykonané povinnosti; napíší-li však o tobě nestranní lidé: „Ten člověk ve svých polemikách snaží se především zesměšnit, snížit, urazit svého odpůrce“ (stalo se), je čas, abys šel do sebe.

V ohni boje stane se ledacos. Také v ohni boje literárního. Nesčetněkrát přestřelíš. Byl bys nemístně chladný, kdybys dovedl vždy jen dobře mířit. Ukřivdíš stejně často, jako se zmýlíš ve svých sympatiích. Byl bys neomylný, kdyby se ti to nedělo. Ale kdyby voják, který má jít do boje, myslil toliko na sebe a na své dobro, nepůjde tam: proč tedy vidáme v literárních půtkách tolik bojovníků, jimž nejde o literaturu, nýbrž toliko o jejich osobu? Což opravdu jsou tu jen ti nesobečtí zranitelní? A nezůstává tak často na bojišti ležeti právě ten, jemuž nejde o věc? Vždyť přece o tom, padl-li jsem čili nic, nerozhodují nakonec moji partyzáni nebo nějaký kavárenský dav, nýbrž především a hlavně soud, jež nepřímo pronáší další literární vývoj.

Probírám-li se svou literaturou, mívám hojně nepříjemných pocitů. Byl jsem často naivně sebevědomý. Byl jsem chlapecky prudký ve svých sympatiích i antipatiích. Byl jsem nesnášenlivý, nedůtklivý, lehkomyšlný, zbrklý, náladový. Ale jedna věc byla mi vždy cizí: ona podivná směs literární ješitnosti, závisti a žárlivosti, s níž básník snižuje básníka ve svůj prospěch a s níž kritik snaží se spisovatele uvrhnouti ke svým nohám a vštípiti mu představu, jako by rozhodoval o jeho osudu.

Jako chlapec, jenž těžce robil první verše, válel jsem se v naší zahradě za městem, která byla plna květin, ovocných stromů a vysoké trávy. Teď vede tamtudy silnice. I vrací se mi často v mysl obraz slunného dne prázdninového, kdy jsem ležel za kři v palouce a četl druhou nebo třetí knihu Macharovu, své první skutečné literární lásky, a pak namáhaje se s první slokou nějaké rýmovačky a hledě do nebes, pociťoval jsem cosi jako žárlivost, takovou malou, dětinskou žárlivost: on již třetí a ty ještě nic.

Zlaté světlo cudné mladosti, která je neodvolatelně pryč jako ta naše zahrada, leží na tomto obrázku. Za několik let přišla literatura, moje verše skutečné a tištěné, knížky, první nehorázný výprask, který mi za Apoštola ušetřil Gamma v Čase (starém týdeníku), a pak zase knížky, knížky a boje. Rostla moje literatura, nerostla ona naivní žárlivost. Pociťil-li jsem ji ještě někdy, byla mi nejvýše popudem k práci. Machara jsem miloval dlouho, velmi dlouho, a nebál jsem se to hlasitě říci ani tehdy, když ho již kdekdo jako básníka bil. A redigování všelijakých plátků nutilo mne slídit po mladých lidech, milovati svěží literární život kolem. Ale od časného mládí měl jsem ještě jiné zájmy. Literatura a umění nebyly mi nikdy alfou a omegou života. Měsíce, ba i leta minula, aniž jsem napsal beletristického víc než trochu příležitostných veršů. A to

jen proto, že jsem myslil na zcela jiné věci. A hlavní moment: anarchismus a jiné zločiny vyloučily mne navždy z řad oficiálních. To mělo svou cenu. A má dosud.

Nehledím neskepticky na lidskou povahu. Není ani dobrá, ani zlá, ale v přiměřených okolnostech je schopna všeho. Nepochybuji, že ledačemus z vlastností cechovních, které se mi dnes protiví u spisovatelů, byl bych býval blížek, kdybych byl žil jinak. Věnuje-li člověk veškeren čas, jež mu ponechává jeho výdělečné zaměstnání a nutné životní funkce, toliko zájmu literárnímu, básnění a čtení kritik a knih, a veškerá jeho ctižádost vybíjí se jen a jen v literatuře, dostaví se velmi snadno cechovní ješitnost a cechovní žárlivost. Literatura snadno se zapomene kvůli literátům.

Měli jsme vždy nedostatek takových básníků občanů, jako byl například Viktor Hugo nebo Emil Zola, a oč jsme jich měli méně, o to více bylo u nás malicherné zloby, žárlivosti, závisti, malicherných literárních půtek. Pro naše největší polemiky literární res publica jako by neexistovala; neprojeví nikdy nějakého charakterního mínění o věcech veřejných, ač právě u nás nebyla nouze o příležitost k tomu, ač právě u nás mělo se leckdy promluvit i z této strany.

Má-li však člověk řadu zájmů, křížujících se a navzájem velmi odlišných, a jsou-li za ním spáleny všechny mosty k oficiálnosti, jest myslím citelně volnější ve svém úsudku i konání. Literární úspěch není mu vším, literární porážka není mu největší ranou. Nejsa hodnostář ani kandidát hodnosti, není nucen snovati intriku proti konkurentovi a není také ani ze slušnosti, ani z prospěchářství nucen vyjadřovati se opatrnicky. Smí pojmenovati všechny věci jejich jménem, ať je to vhod komu nebo nikoli, a ukládá-li si rezervu, činí to kvůli věci, nikoli kvůli osobám.

Jsou ovšem i dobré vůle, které se projeví za všech okolností. Nicméně je charakteristické, že pokud se ukázaly při příležitosti našeho almanachu na straně starších pánů, náležely osobám, které zdůrazňují sociální úlohu umění a u nichž charakter (byť poněkud přímočarý) má převahu nad temperamentem.

Vůle zlé bylo však tentokrát mnoho, více mnohem než vůle dobré. Až to překvapilo. Těch několik klidných a věcných úsudků bylo přehlušeno povykem simulovaného rozhořčení, jehož refrén, přeložený do prosté češtiny, zněl by asi takto: „Jakže, vy se opovažujete bez nás vyvolávat nové hnutí básnické! Jedinou pravou českou modernou jsme my, a jednou provždy!“

Naproti svítí teď rudé květy muškátů v malých oknech staré chalupy. A nahoře stále ještě usmívají se modré průlomy, na nichž ostře se rýsují beznadějně holé vršky stromů. A já tu sedím

u okna v nejdylitčtějším zákoutí naší dědiny a oplácím úsměvy obloze, slunci, muškátům. A píší.

Vím, psáti, toť hloupé zaměstnání v takový krásný den. Tak rád bych praštil perem a znova zašel k řece a podle ní tichým údolím kráčel až do soumraku. Jsem přece „naturista“. Bohužel, nemám pera jen k tomu, abych jím tu a tam za něco bojoval; když mne nejvíce pálí v ruce, a já ho přece neodhazuji, je to proto, že mne také živí. A tak píší, píší a vyhlížím jako nejliterátštější literát, kterého bůhvíjak bolí, že někdo nechce ho pochopiti nebo že pan kolega snaží se mu rozdrtit podpatkem kuří oko.

Ale ve skutečnosti nebolí mne nic a mrzí mne jen to, že nejsem milionář. Ve skutečnosti trochu se zasměji literárním žárlivostem, když zajdu do kavárny, a moje myšlenky, sotva dopíši, když přátelé něco chtěli nebo povinnost velela, toulají se ihned jinde.

A zabolí-li mne přece něco, je to tak vzdáleno literatury.

Leží mi na stole dopis matičního učitele z českého severu. Píše mi, že ti naši staří dobří druzi, havíři severští, nějak často si teď vzpomínají opět na bývalé lepší časy a na mne, že... nu zkrátka abych aspoň s přednáškou přijel k nim. Mají iluze. A snad také tam nahoře nad tou černou půdou pociťuje se nějaký svěžejší vzduch. Nevím ještě, co jim odpovím. Nejsem optimista, abych jim mohl říci to, co by chtěli slyšeti. Ale náhoda tomu chtěla, že snad právě v touž skoro chvíli, kdy se radili o tom dopisu a vzpomínali na mne, vzpomínal jsem také já na ně, sedě v kinematografu a dávaje se dojímati obrázky z *Germinalu*, rakouským strachem ohavně zkomoleného.

Je to sehráno dobrými herci. Suvorin je nádherný a ten jeho hořký úsměch je dnes tak ukrutně spravedlivý. S hrdlem poněkud staženým seděl jsem na svém sedadle mezi nepříjemným obojživelnickým davem, a když se odcházelo, stál jsem a čekal: myšlenky byly daleko, pohled měl jsem divně drzý a divil jsem se, že nikdo nezanotuje Šrámkovu Velkou stávku.

S tou písničkou ještě v Rečkovících ukolébával jsem dcerku. Teď jest někde daleko, daleko, zcela přikrčena k rudohorským kopcům...

Zabolí-li mne něco, není to věru výpad literárního augura nebo žárlivého básníka: spíše van větru, v němž slyším zaškrcenou píseň svobody, nebo – například odpověď, kterou jsem zůstal dlužen příteli, jenž vykládaje mi o jakémsi projektu pravil: Budeme psáti nikoli jako kdysi, nýbrž dle nových, dnešních svých zkušeností. Zapomněl jsem odpověděti: Kdybych mohl vždy

psáti po svém rozumu, ze srdce a dle všech svých nových zkušeností, psával bych zase tak jako kdysi: jen obratněji snad a jistě ostřeji.

Literatury se tohle netýká. A zdá se mi, že o literaturu zajímám se tak příliš mnoho jen proto, že nesmím se zajímat o nic rozumnějšího. Čímž ovšem nepravím, že to, oč se zajímá většina mých bližních dnes, jest rozumnější pravidelně než literatura.

XIX

Na velmi staré téma

U některých východních národů je ten zvyk, že tu člověk, jenž má veliký žal a pláče, kolébá se ze strany na stranu. Na tuhle věc vzpomenu si pravidelně, kdykoli – teď ovšem vždy po dlouhé době až – spatřím z dálky chůzi Viktora Dyka. Je v ní jakýsi nepatrný náznak onoho smutečního kolébání z Východu. Aspoň se mi to zdá. A zdá se mi to patrně, poněvadž osobnost Viktora Dyka připadá mi často a v nejednom směru jako neustálý pláč – pláč nad národem. Ovšem. Viktor Dyk pláče úsměvem. Věčným, neměnným úsměvem, jemuž jen oči za ním dodávají různý smysl. Ale tyto oči za tímto úsměvem dovedou býti ukrutně vyčítavé. Zakusil jsem to. Hledím přece příliš jinak než on na mnohé věci. Viktor Dyk byl to myslím, který mne nazval c. k. anarchistou. To bylo ovšem ve šťastnějších dobách, kdy v českých zemích bylo zvykem a bylo hlavně dovoleno mluvit od srdce.

Teď jsme oba počítáni k vlastencům, k radikálům a pokrokářům. Neboť máme sice u nás spoustu stran a strániček, ale ve skutečnosti politická kritéria jsou u nás nečetná a takměř primitivně jednoduchá. Jako politické myšlenky. Také jsou lidé teď nuceni vyhledávati spíše to, co je spojuje, než co je rozlišuje. Ale z oněch lepších časů víme, my dva, že jest mezi námi propast, a že dožijeme-li se ještě jednou doby šťastnější pro národ i pro sebe, budeme bezpochyby protivníky. Místo Viktora Dyka je napravo, a já bych přece jen nejraději zastavil se až někde na nejkrajnější levici, kdyby existovala více než na papíře anebo kdybych já aspoň měl to, o čem jsem snil ve svém mládí: mravní sílu a – dobrý žaludek apoštola.

Nicméně velmi různé názory, které vidím a tuším mezi sebou a Viktorem Dykem, nemohou mi zabrániti, abych neviděl ještě něco mnohem důležitějšího. A počal jsem tuto kapitolu tak, jak jsem ji počal, a nikoli jinak, abych to mohl konstatovati. Setkal jsem se v životě s mnoha českými lidmi, ale poznal jsem mezi nimi jen zcela nepatrnou část těch, kteří jsou tak cele srostlí se svým národem, že vše, co se s ním děje, cítí na vlastním těle a nemohou jinak. Viktor

Dyk jest jedním z nich. Až do kořání své bytosti je postižen touto krásnou kletbou. A mně se zdá, že to jest to nejkrásnější, co můžeme říci o svém člověku. Byli bychom nebetyčný národ, kdybychom to mohli říci o každém českém spisovateli aspoň.

Mohu takto mluvit o Viktoru Dykovi přesto, že jest považován za mého přítele, poněvadž nejedná se mi o Viktora Dyka, nýbrž o něco zcela jiného. A pravím to o něm přesto, že Viktor Dyk patří k českým spisovatelům, na něž se pořádají periodické štvance, poněvadž si myslím, že řádnému člověku nezáleží dnes již docela nic na úsudku panstva, které u nás uděluje uznání a vynáší ortely a k oživení své blednoucí augurské vznešenosti tvoří komploty.

Neběží mi o Viktora Dyka. Běží mi o poměr spisovatelův k politice, lépe řečeno: k politikům. A počal jsem Viktorem Dykem, poněvadž jeho osobnost považuji za dobré východisko pro svou úvahu.

Viktor Dyk je spisovatel silného a samostatného politického citění. To je přirozený důsledek jeho poměru k národu, o němž jsem mluvil. Kdo tak cítí s národem jako Viktor Dyk, musí cítiti i politicky, musí cítiti s národem do detailů i jeho politické radosti a žaly. Ovšem, ne každý má odvalu přiznati se k tomu, zejména včas k tomu se přiznati. Jsou delikátní spisovatelé, kteří se straní hluku. Není to vždycky zdravé. Ale jsou i zbabělí spisovatelé, většina dokonce je zbabělá. Těch nenávidím, zejména mají-li dravé pero, které kouše a bije – literárního protivníka, ale nic více. Viktor Dyk nebyl zbabělý. Považuje politické citění a konání za povinnost. Je to ovšem těžká a krutá povinnost, poněvadž ten, kdo ji nekoná mechanicky a bezcitně, trpí při ní, hlavně u nás, jako svobodmilovné zvíře, které si zraněné tlapy rozdírání o studené, kovové mříže. Ale Viktor Dyk a lidé jemu podobní jsou idealisté: svědomí jim nedá mlčeti, když nemlčeti považují za svou povinnost. Jsou také političtí idealisté.

Přesto či právě proto nebude Viktor Dyk považován za velikého politika. Nepronese skvělé a uchvacující řeči, není veliký řečník. Neprovede bezpochyby ani nějakého geniálního politického tahu, nýbrž naopak bude asi v tom, čemu se dnes říká praktická politika, klopýtati stále přes – svůj idealismus. Zato však já vím tohle: Kdykoli mne něco politického u nás bolí a já vidím, že to Viktora Dyka také bolí, jsem si naprosto jist, že se nemýlím, že mne to právem bolí. Zde jsme u jisté ryzí hodnoty politického citění a konání spisovatelova.

Bylo to letos na podzim. Kráčeli jsme spolu vzhůru podle Svitavy mezi adamovské lesy. Nebyl den příliš krásný, podzimní panychida nehořela v našich lesích tak jako jindy. Nemluvili jsme spolu mnoho. Snad jsme nebyli jaksi ani spokojeni jeden s druhým. Neshodneme se ani v

literárních otázkách. Ale když jsme přicházeli ke Skalnému sklepu, svítícímu již do šera, shodli jsme se přece v jedné věci: „Politikové nemají rádi spisovatelů. Politikové jim nedůvěřují.“

To je antagonismus velmi přirozený. Spisovatel, který jako Viktor Dyk nevyhýbá se politickému působení – jež jest ovšem pravým opakem například politické činnosti K. M. Čapka v Národních listech, případu nepřiliš povznášejícího, o kterém zde vůbec nemluvím, aniž o jemu podobných –, má snad ambice literární, ale nemá de facto ambicí politických. Mluví o politice, poněvadž nemůže nemluvit; jedná v politice tu a tam, poněvadž nemůže nejednat. Ale jde mu především o politické myšlenky a ideály, a nikoli o praktickou politickou moc. Jest krátce řečeno vždy spíše kritik politiky a vztyčovatel politických ideálů než praktický politik. Kdežto praktickému politiku jde vždy, musí jíti o moc, o to, aby přišel k veslu. Dnešní praktická politika je zápas o moc. Je-li vedle toho a často spíše z ptačí perspektivy než zblízka i zápas o politické ideály a myšlenky, není to tak zásluha politiků, jako lidí ostatních. V zápasu o moc nemůže býti politik příliš citlivý ve výběru prostředků; u vesla nemůže býti příliš pamětliv programových slibů. Jeho konání jest výslednicí akcí a reakcí téměř živelných. Spisovatel se svým politickým idealismem, se svou poměrnou objektivností a přímočarostí může se mu zdáti i státi nepohodlným.

Ve Francii, která plodné otázky, umělecké právě tak jako sociální a politické, řeší předem za celý evropský svět (neplodné náboženské a podobné ponechává Němcům), je tenhle rozpor reprezentován přirozeně vybranými typy. Takové exempláře moderních politiků, jako jest Clemenceau a Briand, mají snad již jen a v jiné podobě toliko Spojené státy. Jest ovšem poněkud nudno sledovati onu část politické Francie, jejíž kozelce neustále a bravurně metané řízeny jsou těmito a jim podobnými muži. A vlast Hugova a Zolova byla by na tom velmi zle, kdyby toto byla celá Francie politická. Ale Francie má naštěstí dobře vyhraněnu i druhou stranu politickou (rub? líc? jak si přejete!) a ta jest reprezentována také vybranými exempláři. Anatol France jest například jedním z nich...

Při nedávném jubileu Heřmana Bahra byl i na tomto místě článek o něm. Bahr není veliký, nýbrž toliko milý spisovatel. Jádro jeho významu však nespočívá vůbec v jeho díle básnickém. Rakouským Němcům prokázal ohromnou službu svou činností publicistickou. Nuže, ve zmíněném článku mínil pisatel (kolega Klíma), že Bahrovy názory politické neběře nikdo vážně. Dovolují si o tom pochybovati.

Bahr jak známo řekl rakouským Němcům mnoho bystrého a ostrého, spravedlivého a svobodného. Ledacos bylo citováno z toho v našich časopisech. Tak jsem tedy sledoval při jeho

jubileu mnohé z příležitostných článků o něm ve vážných publikacích a revuích německých. Zejména jsem hledal to, co se týkalo právě jeho publicistického významu a co bylo psáno mladšími rakouskými spisovateli německými. Shledal jsem, že právě tito spisovatelé, dobře s našimi poměry obeznámení, nejen berou velmi vážně jeho politické názory, nýbrž ztotožňují se s jejich jádrem a považují je za nevyhnutelný základ pro lepší život v Rakousku a Bahra za jakéhosi buditele, který první poskytl rakouským Němcům možnost správné orientace.

To jest ovšem jisto, že německý poslanec X nebo Y neběře Bahra vážně, že ten neb onen nacionál hledí naň opovržlivě se zaťatými zuby, že páni z Presse nebo z Tagblattu se mu posmívají a vídeňské kavárny dělají na něho vtipy, – ale i v Rakousku jest již ona druhá strana, tvář politická, nevelká dosud, ale pokud běží o Němce, dobře opřená o stejný živel v říši. A spisovateli musí stačiti, uznává-li tato část jeho národa jeho názory; se souhlasem politiků počítati nemůže a nesmí. Tato část národa jest jeho soudcem, a nikdo jiný. Pro ni jen pracuje, poněvadž ona toliko má sluch pro něj, ona má jasný sluch a jasný zrak i v nejhorších zmatcích, ona stejně s ním jest rodu šlechtického. A nakonec ona nese osud národa na svých bedrech. Politikové již pohřbili národy, ale žádný národ nebyl jimi z hrobu vyveden; to dovedli jen spisovatelé národa.

Nepatřím jistě k lidem, kteří mají důvěru a lásku k německé povaze. Tahal bych denně za uši české lidi, kteří snášejí k nám z Německa všecky pitomosti, chodíce jako slepí mimo jeho projevy skutečně kulturní. A byl jsem pokrokovými lidmi nazván dokonce šovinistou, když jsem na tomto místě řekl několik snad drsných, ale pravdivých slov o Roseggerovi – který je stejně prostřední duch jako prostřední spisovatel –, neboť byl k nám zatahován jako novokřesťan, a jeho šulferajnský kousek byl mi vítanou příležitostí ukázat, jak takový autor náboženských traktátů vyhlíží tedy zblízka. Ale to vše mi nebrání, abych viděl, že i v Německu tvoří se kulturní vrstva, složená nejen ze spisovatelů a umělců, ale i z obchodníků a lidí i pro politika zcela střízlivých, která jest syta nejen vojáckého a junkerského pořádku, ale i štvání nacionálního. Tato vrstva, která má dnes svou odnož i v Rakousku, jest již velmi mocná a její řeč velmi zřetelná. Kdožví, jak by byla dopadla savernská aféra, kdyby nebylo tohoto činitele. A mohu opakovati jen, co jsem již jednou řekl na tomto místě: tak, jak se mluví o německých diplomatech a poslancích ve velmi významných revuích a literárních listech německých, tak u nás mluví se o nich nejvýše v lístečku anarchistickém – a i tu bylo by to často zkonfiskováno. A čteme-li právě v tomto listě tak často názor, že Rakousko buď se vyrovná slušně se svými národy, anebo bude rozneseno svými sousedy, stojí doslovně totéž například v loňské ročence

nakladatelství Fischerova, v článku o Bahrovi; psal to rakouský Němec a neprojevil radosti nad druhou eventualitou.

Nepatřím konečně ani k optimistům. Zaboha bych nenabízel Němcům ani nejslušnějším pravici a dýmku míru: nikoli, boj mezi námi nemůže přestat, dokud nenastane vyrovnání sil. O co běží, jest forma boje a především to, aby nešovunistická kulturní vrstva jednoho národa poznávala ducha a dílo téže vrstvy v národě druhém. Také se nedomnívám, že je tak zcela jist takový rychlý vzrůst politicky poctivých a kulturně pevných vrstev v Rakousku, který by zabránil včas politikům dovést nás na okraj oné propasti, za kterou nalézá se veliký rakouský otazník. Nejsem optimista.

Ale člověk, kterému je milejší sebe těžší a trpčí práce v míru než válečné dobrodružství neznámých konců, musí si říci, že jest na čase, aby hlasy z oné druhé strany, kterou má dnes každý kulturní národ, byly slyšány obecně aspoň tak často jako hlasy oficiálních politiků. Píše-li se tolik o tolika takměř bezvýznamných řečech francouzských ministerských předsedů a jiných pohlavárů francouzské korupce politické, proč nedostáváme slušné výtahy z řečí takového Anatola France například, kterého poslouchají lidé, na nichž závisí budoucnost Francie, a v nichž se mluví o věcech pro nás tisíckrát zajímavějších, než jsou zjištěné a falešné tlachy francouzských parlamentárníků. To jest jen jeden případ, ale dalo by se jich počítati do set. Právě v českých zemích, kde se stále ještě tak hnije, kde je tolik malicherností a taková potřeba svěžejšího vzduchu, víme o každé módní hlouposti, o každé aférce, o každém vtipu a tingltanglu, ale takměř nic o názorech a soudech nejlepších, ale ovšem neoficiálních myslících lidí v cizině.

Politikové nám ovšem těchto věcí nedonesou, neboť pocházejí od lidí, jichž oni neberou vážně. Ale naši spisovatelé a externí žurnalisté, kteří jsou v cizině a mají přístup k nezkaleným pramenům svobodné a kulturní myšlenky nebo kteří zabývají se doma cizími literaturami a hledají, o čem by referovali, co by překládali? Člověk odkázaný toliko na ně řekl by věru, že svět jest jen jedno jediné triviální dění, v němž není ani energie, ani ducha.

Spisovatel politicky myslící a cítící patřívá k onomu druhu spisovatelů, kteří nepovažují se za doživotní obyvatele věžičky ze sloni, nýbrž za celé občany. Neberou-li politikové jeho mínění vážně, jest jeho hlas zato tmelem oné vrstvy, kterou v národě tvoří nejlepší lidé. Proto měli by mu všeobecně věnovati více pozornosti aspoň lidé, kteří také spisují. Nikoli kvůli němu, nýbrž kvůli svému národu a kvůli utužení oněch mezinárodních pout, jichž politikové nemohou přervati.

Jako nekonečná rozbláčená silnice vleče se otázka českoněmeckého vyrovnání. Snad jediná vláda má přitom naspěch – ze studu. Ale člověku, jehož politické názory neberou se vážně, je při tom hnusno. Slyší třestění nějakého pána z Volksratu a cítí náhle, že válečný tanec Křovákův byla velmi krásná, velebná, ušlechtilá věc. Evropané jej zašlapali: nebyli to, ale mohli to konečně býti ti, kteří vykonávají rozkazy Volksratu. Slyší také lidský názor prostého spisovatele. Ale ti, kteří naslouchají Volksratu, nepovažují za nic hlas spisovatelův. Rozbláčená silnice táhne se, táhne... Kdyby aspoň člověk mohl si trochu mysliti, že vina jest na obou stranách, že vina jest na dvou národech, kteří stojí proti sobě jako dvě hladové šelmy nad kořistí: který z kterého! Ulevilo by se mu. Bylo by to divadlo krásné jako osud. Ale takhle! Jeden národ je lhostejný, až k smrti lhostejný, a druhý činil by bezpochyby něco zcela jiného, kdyby jej nebodali, aby řval a oni mohli vybírat vstupné.

Ale jindy dá se člověk náhle do smíchu. Tady řve kdosi kvůli české škole, kvůli českému divadlu, kvůli českému nápisu na hřbitově, kvůli českému úředníku ve Lhotě – a tam, o kousek dále: Bahr píše předmluvu k Šrámkovým povídkám, které přeložil Němec v Praze a vydá německý nakladatel v Lipsku. A knížka vyjde, jiné české knížky vyjdou po německu, německé revue píšou o nich pěkně, člověk čte seznamy mladých autorů v různých publikacích, kde česká jména jsou s německými pomíchána, a člověk je ani nezná všecka a brzy nebude vědět, kdo je Čech a kdo je Němec. Pan Strobl z Brna má pěkný talent a je vítán mezi těmito mladými autory; může se tedy státi, že co nejdříve octne se v jedné německé knize vedle autora českého...

Snad tohle dělají všecko mladí židé, kterých je teď plno v české i německé literatuře. Jisto však, že to nejsou první pokusy. A že jsou to spisovatelé, již to považují za samozřejmé.

XX

Stále se píše, píše...

Tak tedy máme konečně jakési zimní dny. Sněhy a mrazy. Všecky mlhy jsou pohlceny, ruměnc jest i na těch nejbledších tvářích, které potkáváme, mnoho svěžesti a veselosti je všude. Člověk by byl s venkovem opět docela spokojen, kdyby taková zima nestála o tolik a tolik korunek více za palivo a kdybychom netušili, že pouta, jimiž sepjala celou přírodu, nepuknou tak snadno a rozmrzávání v únoru a březnu bude nekonečné.

Vyšel jsem si údolíčkem Melatína, chrupe to pod nohama, tenký potok bublá zvláštním, vrkavým způsobem pod ledovým poklopem a tu a tam hvízdne věrný pták. Jinak je tu širé ticho,

natažené ze stráně na stráň. Neřekli bychom, že v neděli a ve svátek mění se tato polozavátá cesta v bujnou turistickou tepnu. Pozoroval jsem chvíli v olšovém mřížoví nad potokem párek dlasků: ohnivě samečkovo bříska zavýsklo v té šedi a hnědi kolem, když jsem kráčel mimo. A pak jsem šel, šel, nu, jako člověk, jenž jde sám, nemá naspěch a nepřeje si setkat se s lidským bližním.

Nálada poněkud melancholická jako by se plížila shora zpod kadeřavého mlází a protahovala se skupinami olší mým nitrem. Napadlo mi, kde se tu vlastně vzala. Rodí se opravdu někde nahoře v tom tichu strání, pod drobnými smrčky a keříky habrovými a dubovými, anebo je pouze mou představou? Rozhlížím se po všech těch stráních, které mne tu kol dokola uzavírají: jsou, pravda, opuštěné, v sebe skrčené, ztuhlé, ale s těmi temnými skvrnami na bílém sněhu vyhlížejí spíše urputně než melancholicky. Příčina je tedy asi ve mně. Hm, ovšem. Jak je to směšné! Měl jsem psáti, a mozek nechtěl se tomu podrobiti. Tak jsem si tedy vyšel, abych si jej provětral. Ale bylo by nutno ještě něco jiného, bylo by mi kopati pařezy zde nahoře někde, káceti stromy, řezati dříví, aby se mi mozek skutečně provětral a shodil ze sebe můru jej tísnící, to jest neodbytnou myšlenku, že až teď se vrátíme domů do milé a příjemně vlažné světnice, musí se podrobiti, musí přinutiti do chodu svá kolečka, i kdyby sebehůře vrzala, poněvadž já musím psáti.

Chtěl bych býti tím hloupým chlapcem, který kdysi nemohl se dosti vynadiviti svým prvním tištěným řádkům. Chtěl bych býti zeleným hochem, který píše, píše, píše, snadno a rychle, bez nechuti, bez únavy, bez výčitek svědomí. Nemá to valného smyslu, ale slůvka tančí, tančí, jako by věděla, že budou na světě toliko několik hodin nebo několik dní a že by tedy bylo zcela zbytečno, aby se zahleděla vážně do života. Ale k tomu je třeba býti mladým, docela mladým, kdy intelekt podobá se klackovitým dorůstajícím dětem, kteří nevědí si rady se svými údy a šermují jimi prudce a nazdařbůh.

Někde mezi třicítkou a čtyřicítkou dostavuje se však únava a nechut' k peru. Ti, kteří cítí, že pero bylo jim vždy toliko nástrojem výdělečným, počínají jistě trpěti nemálo teď, kdy již nepíší tak lehce a snadno. I kolečka nejlepšího stroje se opotřebují, a spisovatel je stroj, v němž žádného kolečka nelze vyměnit, zejména tehda, když spisovatel je skutečně toliko stroj. Myslím si, že ne jeden z těch hochů, kteří mezi dvaceti a třiceti mrhají vesele svou obratností v ovládnání pera a hledí růžově na své síly, na možnost úspěchu, na laskavost života, naučili by se rychle nějakému snadnějšímu a poctivějšímu řemeslu, nějaké manuální práci, při níž jsou zaměstnány více ruce než mozek, více ruce, které se snáze podrobují než mozek, jenž se vzpírá

krvavě zotročení, kdyby věděli, s jakou krutou tíhou bude na jejich ruce ležeti pero po nějakých dvaceti letech, a oni nebudou praničemu vyučeni, aby je mohli odhoditi.

Ti ovšem, jimž pero jest něčím více, jichž osudem je tvořiti z mála nebo z hojnosti, mohou si zachovati dlouho úctu a lásku ke svému nástroji. Ale, a zejména, když mají trochu té dnes tak prazbytečné a nebezpečné věci, které se říká svědomí nebo stud, pocít'ují dvojnásobnou nechuť k peru, když musí mu dáti běhati po papíře bez vnitřní nutnosti, na objednávku, které vyhověti velí jim existenční nutnost. A nechuť, únava, hnus zesteronásobňují se jistě, když spisovatel vidí, kterak tato nutnost je tak častá, že mu brání v pokojné práci tvůrčí, v té, která by jej těšila a měla hlubší význam a která ovšem není tak regulovatelná a obecně vyhledávaná, aby živila.

Ač však tento osud zdá se jistě dosti trpkým spisovateli, jenž není již mlád a pochovává mrtvolu za mrtvolou ze svých snů, nestačil by myslím sám vzbuzovati melancholické nálady u rozumného člověka, který ví, že život je zábava trochu drsná a bezohledná, takměř jako sport boxerský. Je to velmi nepříjemná věc, má-li spisovatel otupělý nebo vysílený mozek toužící po zahálce, kterou by rád vyplnil třeba lámáním kamene nebo sekáním ledu (znám vás, chvíle krásné lopoty, buďte požeňnány!), anebo má-li právě nějakou drahou myšlenku, s níž by se chtěl pohodlně polaskati a jíž by rád dal vyzrát, aby udělala radost jemu i jiným, ale povinnost velí, aby psal o čemkoli, to jest jedno, pokud píše dovoleným dnes způsobem, ale psal, psal a vydělával – je to velmi nepříjemná věc. Nicméně vem to d'as, je tu dosud síla ukazovati se pánem, přikazovati mozku, aby jakžtakž logicky myslel, dokud nebude vyplněno tolik a tolik stránek, kolečka, nechtějí-li jíti sama, postrkují se, a když člověk udělá poslední tečku, připadá si jako drakobijce, a nenastaví-li mu právě princezna náruč, vezme jej pak do svého objetí aspoň pohovka, je-li venku ošklivo, nebo bystrý venkovský vzduch nebo kniha nebo cokoli jiného příjemného a dávajícího zapomenout.

Jenže s léty a se vzrůstající nechuť k tomu, co není radostí, nýbrž jen velmi hloupou povinností, přichází vtíravě myšlenka trapná jako jistota nějaké nezhojitelné nemoci, pro kterou se lidé zabíjí. Spisovatel vidí náhle příliš jasně budoucnost. Řekne si: Drakobijce dostal princeznu a ostatní příjemné věci, které se dostávají s princeznami. To bylo v pořádku: rázem zabil, rázem vzal svou odměnu. Ty však zabíjíš draka po troškách, po kousku jednou dvakrát týdně, je tedy přirozeno, že dostáváš také princeznu rozměněnou v drobné mince. Ale drakobijce zabil draka a měl pokoj. Teď je tvou otázkou, kdy ty budeš hotov se svým drakem. Za deset, za dvacet let?

Odpověď na tuto otázku je opravdu schopna rozestříti před spisovatelem hustý závoj myšlenek velmi melancholických. Vidí, že zůstane doživotním drakobijcem, nenastane-li nějaký zázrak.

Vidí to jako důsledek logické úvahy, vidí to jako skutečnost u zestárých kolegů. Vidí, že to archandělovo „V potu tváře dobývati si budeš chléb svůj“ znamená pro něho: Ten tvůj nejméně týdenní fejeton nebo humoresku nebo příležitostný článek a ještě ledacos stejně ušlechtilého k tomu budeš psát až do konce dnů svých, dokud udržíš pero v ruce. Pochovej báchorku o vavřínech, na nichž se mile odpočívá, pochovej dvě třetiny svého díla, které stvořil bys možná, kdyby psaní ti nebránilo ve tvoření, pochovej iluzi o důstojném stáří. Větší než ty předcházeli, větší než ty budou následovati: Jaroslav Vrchlický, génius a člen panské sněmovny, přinucen byl na stará kolena překládat Tři mušketýry, on, překladatel Danta a Goetha. Jan Neruda takměř do posledního dechu byl nucen robit fejetony. Mikuláš Aleš (nikoli básník, ale umělec také) teprve se smrtí na jazyku šel si vyhledat pro sebe chaloupku na venkově. Není-li ti toto dostatečnou útěchou, lehni si na pohovku a uvažuj, jaká krása a jaká pomsta to bude, až vyhraješ některou hlavní výhru na turecký los nebo v třídní loterii...

Boží jsou svědky, že tohle činím, kdykoli jsem v konci se svou moudrostí. Z poctivé práce ještě nikdo nezbohatl, natož spisovatel, český spisovatel. A je-li ke všemu ještě špatně zapsán nahoře a dole, od černožlutých až po rudé, a je nenapravitelný i v době, kde jeden po druhém leze ke kříži, o nichž bychom se toho nejméně nadáli, nezbyvá mu než naděje v hlavní výhru.

V poslední době zavádí tu a tam někdo o existenční otázku spisovatelovu poněkud vážněji. Počíná se tušiti – pomalu –, že zde je kořen malosti naší literatury. Když se mluvilo o novém umění a jeho kladném poměru k modernímu životu, vyslovil prof. Vodák v čase velmi bystře obavu, že naši spisovatelé nebudou moci v tomto směru náležitě vyniknouti, poněvadž znají život takměř jen – z doslechu. Ale soudíme-li dle dosavadních projevů, nechápe se dosud jasně celá složitost otázky a lidé pomáhají si hesly.

Probíjejte se! volají jedni. Čím a k čemu? Čím se probíjí spisovatel? Tím, že hodně píše, kam se dá? Nu, za to dostane svůj honorář a literatura kvantitu místo kvality. Tím, že bojuje za sebe a své druhy? Z toho nemá zhola nic, leda napomenutí: Umělče, tvoř a mlč! Tím, že dělá intriky? To se nevyplácí. Mohli bychom pokračovat velmi dlouho. Spisovatel, básník sám, bez cizí pomoci může se probíjovati toliko k čestnému místu v literatuře, které se bohužel však nehonoruje. K uznání honorovanému tak, aby si uspořil něco na stará kolena, dostává se u nás toliko jako výjimka potvrzující pravidlo, a to ještě nestává se obyčejně, aniž odložil své přesvědčení a svou občanskou hrdost. Za tuto cenu také dostává spisovatel ona úřednická místa podobající se sinekurám, jež kdosi jiný navrhoval jako lék v této spisovatelské otázce, při níž přece musíme vycházeti od spisovatele neodvislého, a nikoli od poslušných vykonavatelů cizí vůle, kteří se mají vždycky dobře, pokud právě jsou poslušní.

Organizujte se! volají druzí. To by mohlo býti něco. Ale předpoklady jsou takměř nespelnitelné. Taková organizace musela by například soustřediti velikou většinu českých beletristů bez ohledu k domovskému listu. Bylo by jí starati se přísně jen o ty hospodářské otázky, jež by měla v programu. Nesměla by býti žádným tribunálem nad spisovateli. Nesměla by míti žádnou barvu literární nebo jinou. Musela by býti náležitě bezohledná. Její výkonný orgán nesměl by býti složen z literárních bačkor, obvyklých u nás na takových místech.

Takovou organizaci musí předcházeti úplně jasno o všech četných bodech, jež tvoří jádro existenční otázky spisovatelské. Je to vlastně velmi složitý komplex otázek, a jejich řešení jen poněkud praktické – o tom nesmíme býti v pochybnostech – řalo by do živého, způsobilo by pravé vzbouření známých „vlastenců“.

Je to otázka nakladatelská, kde by bylo nutno mluvit velmi zřetelně. Je to otázka honorářová; u nás jen několik časopisů platí slušně. Je to otázka podpůrných institucí literárních a dotací. Je to otázka rozdělení oficiálních literárních cen, o němž by se muselo rovněž velmi zřetelně mluvit. Atd.

Dokud nebudeme míti nakladatele a obchodníky, jako jsou v Německu Fischer nebo Cassier, kteří jednou rukou shrabují peníze a druhou se bijí za své autory, dokud budou se velmi oficiální literární podniky udržovati jen tím, že žebrácky platí spisovatelům, dokud naše literární poroty budou jedna intrika a zaostalost a piklů a komplotů chtivost, ale žádný stud a smysl pro spravedlnost, dotud vinu za bídné poměry českého spisovatele nesmíme hledat mimo kruhy, jež s literaturou zabývají se z povolání.

Tvrdím, že vážných českých spisovatelů je tak málo poměrně, že prostředky, které mají dnes již po ruce příslušné instituce a které by se zdvojnásobily rozumnou organizací knižního trhu našeho, stačily by zajistiti klidnou práci všem potřebným českým spisovatelům, kdyby byla dobrá vůle u těch, kteří mají literární vládu, dobrá vůle, smysl pro čest a spravedlnost.

Ale žijeme ve znamení korupce. Má delší prsty, než se obecně myslí. V takové době je nebezpečno raditi komukoli: probíjej se! Nutně by došel k tomu, že by se probíjel nikoli zbraněmi, ale čachry. Také organizovat se je v takové době obtížno: pochybuji, že by poctivý spisovatel mohl jíti s těmi, kteří by se dnes postavili v čelo takové organizace. Dr. Kramář má protějšky v literatuře tak jako jinde.

Tedy nezbývá než psáti, psáti a ve volných chvíličkách těšiti se nadějí na hlavní výhru.

XXI

Sociální svědomí a sociální cit

Není tomu dávno. V zadní části tohoto listu, tam, kde bývají podrobnější zprávy o neobvyklých věcech, o velkých rodinných tragédiích, o krásných aviatických letech, o katastrofách a pohromách, vyskytla se delší lokálka o matce s mnoha dětmi, která, byvši opuštěna svým mužem a nemohouc se uživit, zabila své děti i samu sebe. Svůj osud vyličila v dopise, jež poslala Právu lidu.

V dnešním shonu života a při kinematografickém letu všech věcí před našimi zraky a před naší myslí pamatuje si člověk takovou událost, příšerně všední již, sotva do příští ranní hodiny, kdy přichází nové číslo žurnálu s novými senzacemi.

Byl bych také ovšem zapomněl na onu matku, jako jsem nevzpomínal mladého francouzského básníka, o němž předtím psalo se na tomto místě a který také špatně skončil z bídy, a jako jsem nevzpomínal anonymních tisíců, o nichž psaly noviny, že se tlačily v štědrovečerní noci do azylů. Tyto takměř denní kapky, dopadající stále na jedno místo našeho nitra, jsou ovšem schopny udělati dosti rychle díru do našeho mínění o sociální spravedlnosti, díru skrz naskrz, ale zeje-li v nás již tato díra a nemůže-li již býti ani širší, ani hlubší, propadávají se kapky a člověk je pocítuje jako samozřejmost. Ano, je to opravdu zcela samozřejmé, že se lidé z bídy a neúspěchu věší, otravují uhelným plynem, střílejí, topí a zabíjí na elektrických drátech a že vraždí ze stejného důvodu i jiné, když – co bych mohl dodat, vyhlíželo by jako demagogická fráze. Byla by to nicméně holá pravda.

Na onu matku vzpomínal jsem z důvodu méně sentimentálního. Kolega – je mi příjemno, že mohu o něm říci, že je to český spisovatel –, který psal onu zprávu, povzdychl si přitom způsobem dosti u nás neobvyklým. Že prý kdysi leckde, a také u nás, byly doby, kdy lidé chodili s kapsami plnými sociálních reforem. Že prý – krátce řečeno – z tohoto sociálního úsilí pranic nezůstalo. Tak nějak to řekl, tak si povzdychl a upřímně.

Rozumí se, že jsem si tedy nejprve vzpomněl na to, nač při podobné příležitosti vždy si vzpomenu. Že totiž Masaryk jednou v Čechách prorokoval, že český socialismus bude nejsocialističtější. Jsou výroky nezapomenutelné pro ironickou příchuť, kterou jim dodá čas. To bylo ovšem v době, kdy české „navazování na reformaci“ nemuselo se zdáti ještě každému beznadějně. O naší husitské a českobratrské krvi ještě se mluvilo. Ale Masarykův výrok mohl míti jen ten smysl, že český socialismus bude ze všech stran nejvíce opřen o sociální svědomí národa a o jeho cit pro sociální spravedlnost. Čehož opak je myslím pravda.

Pak jsem se pozastavil nad faktem, který kolega připomněl. Čtenáři těchto mých řečí o mnohém a o ničem vědí, že mi není nový. Ale je vždy možno znova o něm uvažovati, nedomníváme-li se, že tím něco změníme. Je to snad i radno, poněvadž se tím udržuje jisté pouto mezi jistými lidmi, kteří cítí se často ve svém okolí tak ukrutně sami.

Je tedy známo, že nejen u nás, nýbrž téměř všude usnulo ono sociální svědomí, z něhož vyrostlo tré velikánů minulého věku, Karel Marx, Petr Kropotkin a – s náboženskou příchutí – Lev Tolstoj, z jejichž díla pila výživnou šťávu celá plejáda francouzských spisovatelů, kteří svého času kráčeli vedle francouzského anarchismu, a z něhož nabrala síly zašlápnutá revoluce ruská. Jak se toto sociální svědomí jevílo u nás, u Masaryka, v pokrokovém hnutí a později u několika mladších spisovatelů, ví se celkem; je také známo, že u nás jeho spánek je dokonce tak silný, že převládl zcela bařtipánský světový názor, nejen nahoře, ale i dole, hlouběji dole, než si snad myslí nezasvěcenec.

Říkám tomu odliv. Jiní snad míní, že sociální svědomí vyšlo prostě z módy. Ale říkám odliv, poněvadž věřím v příliv, poněvadž jsem přesvědčen, že otázka sociální spravedlnosti jest součástí veliké lidské touhy, která má ovšem své zimy jako svá jara, ale je nezníčitelná.

Tato představa odlivu a přílivu, která i jinde bývá nasnadě, nemůže nám však brániti v pátrání po důvodech toho, co právě jest. Také odliv, o němž mluvím, má v různých zemích různou povahu a různý rozsah. Slyšeli jsme, jaké zvláštní myšlenky přišly na ruskou inteligenci, sociálně citlivou, po pádu ruské revoluce. Na západě není dokonce ani příčiny k pesimismu. Ve Francii pokračuje rozlišovací proces dvou sociálních táborů pod povrchem. Také Anglie, střízlivá Anglie zachvívá se teď častěji významnými otřesy. A v Německu pokračuje velmi rychle ono hnutí, jež vyneslo na povrch T. T. Heinovy zdrcující karikatury lidské bídy a jež je tu smíseno nutně s bojem za občanskou svobodu vůbec. Bude vůbec lépe, řekneme-li, že sociální svědomí v širém světě spíše čeká, než spí.

Spí ve skutečnosti jen u nás, v našich zemích, v této říši, které není dosud – a bude někdy? – dáno, aby jala se řešiti něco ze sebe sama. Nezdá se nám, že by se něco dělo kolem nás, a proto se neděje nic ani u nás. Toť jeden důvod. A pak ještě jeden.

Naše inteligence, vedle toho, že ztrácí ze své bývalé svobodomyšlnosti a mravní hrdosti, pozbývá očividně a zcela jistě i sociální cit. Kapsy nejsou již plny sociálních reforem, spisovatelé, studenti nechodí k dělníkům, literatura, pokud se vůbec ještě interesuje o něco, zná jen docela povrchní a soukromé bolesti, nemáme vzpurných osobností. Každý se raději paktuje. Ale není tento fakt u nás, a trochu i jinde, jakýmsi protějškem jiného faktu, totiž toho, že také

dělnictvo, věčný pionýr sociální spravedlnosti, myslí spíše na malé hospodářské vymoženosti než na velkou touhu? Myslím, že obě tato fakta mají v nemalé míře společný původ v tom, že sociální svědomí proměnilo se v politickou stranu. Sociální svědomí není již ta nebezpečná, ohromující voda, která se hromadila mezi nepřátelskými břehy ji obkličujícími a jedny děsila a druhým učarovala svou krásou; má teď široký, velmi spořádaný odtok. Má-li někdo nějakou choulostivou sociální bolest, jde s ní prostě do Práva lidu, do Rovnosti nebo do Arbeiterzeitungu a věc je vyřízena. A není-li tím vyřízena, dostala se aspoň do rukou, které dle obecného mínění jsou povolány ji vyřídit.

I ta matka, než zabila své děti a sebe, poslala svůj výkřik do Práva lidu. Říká se, že veliká bolest je tichá. Ale to není pravda. Anebo pravda jen pro lidi, kteří nemají sociálního vědomí. Kdo cítí jasně, že je zde pro společnost a společnost pro něho, má-li strašlivý žal, vykřikne hlasitě, aby to všichni slyšeli. Jsou radostná a bolestná pouta mezi lidmi. Tímto se udržuje jedno bolestné. Ta matka byla by snad vykřikla zcela jinak, mnoho lidí křičelo by zcela jinak, ale poněvadž žijeme ve spořádaných poměrech, vycházejí výkřiky v socialistických novinách.

Bojím se, že právě tyto spořádané poměry neposkytují inteligentů s vroucím sociálním citem dosti příležitosti, aby se v tomto oboru uplatnili, a že proto raději mlčí. To nejsou také doby, které rodí nadšení.

Co si může říci takový člověk, který snad tu a tam ještě mezi námi žije? Řekněme, že nějaká tragédie bídy nebo bezpráví rozruší jej tak, že zapomene na její samozřejmost v dnešním světě. Pojme jej soucit? Soucit, který nemůže nebo nechce jednat, je holá zbytečnost. Věc pro ty, kteří dávají almužnu nebo pořádají dobročinné bazary. Ale kterak jednat – řekne si –, když mrtvých nelze vzkřísiti a živých, kteří půjdou touže cestou za nimi, jest legion? Zde musí zakročiti zákonodárci, buď ti, kteří hlasují, nebo ti, kteří rozkazují, až uši zaléhají. Tamti pracují a mohou „přivést věc na přetřes v parlamentě“; tito dnes mlčí, nebo neexistují vůbec. Tedy? Tedy vykřiknout? To však můžeš učinit buď oním způsobem, jímž to činí ti, kteří to mají v programu a rozumně regulováno; poneseš dříví do lesa. Anebo druhým způsobem, od srdce a jako sekera, která jde ke kořenům, způsobem, jakým se dnes nemluví. Je pochybno, najdeš-li tribunu, z které bys byl slyšán. Ale najdeš-li ji, vykřikneš-li, bude ti odpovězeno: To jest naší starostí. Jsi ztřeštěnec, snílek, blázen, a kdožví, možná i agent provokatér. Sbohem.

Ostatně, není vlastně nedůstojno nás, kteří víme, že taková senzační tragédie, kterou má na svědomí společnost, je toliko jediná krůpěj z nesmírného poháru, jež vypadla a zařinčela, a kteří

známe prameny plnící stále až k vrchu tento pohár, – není nás nedůstojno křičeti a rozčilovati se pro tu jednu krůpěj jako nějaký slepý nebo licoměrný dav?

Mnoho může učiniti jeden člověk. Mnoho může statečný spisovatel. Bylo by ohavno, kdybychom toho zapomněli, kdybychom neopovrhovali těmi, kteří mohou a zalézají. Zola vykonal nesmírně mnoho pro sociální spravedlnost. Ale mohl napsati žalobu na několik určitých lidí. V našem případě však psali bychom žalobu na společnost. A těch už bylo tolik marně napsáno. Neboť společnost mění se jen tehda, když její část nejpodstatnější objeví se náhle ze svých doupat na slunci jako vojsko. Kus nové sociální spravedlnosti jen toto vojsko nám vydobude. A sociální svědomí, sociální cit, čekající i dřímající, probudí se s novou výrazností, až toto vojsko se probudí...

Myslím si to aspoň. Těším se tím. Věřím právě v příliv. A když zase jedna krvavá kapka padá dírou jako samozřejmost, nejsem-li právě naladěn ke krvavé ironii, naslouchám v dálku...

Charles Baudelaire napsal v předmluvě ke knize Pierra Duponta Chansons: „Když jsem slyšel píseň dělníků, tento nádherný výkřik bolesti a melancholie, byl jsem omámen a něžně dojat. Jak dlouho jsme čekali na trochu silné a skutečné poezie! Ať člověk patří ke kterékoli straně, ať byl živěn jakýmikoli předsudky: jest nemožno nebýti dojat divadlem tohoto nemocného zástupu, který vdechuje prach dílen, polyká bavlnu, otravuje se bělobou a rtutí a všemi jedy, jež pomáhají tvořit mistrovská díla, – tohoto zástupu, který hyne a úpí a jemuž země děkuje za zázraky, který cítí v žilách divokou purpurovou krev, který posílá dlouhý, smutkuplný pohled za sluncem a v stinné aleje velikých parků a který za to vše jako pro útěchu a zotavení z plna hrdla stále jen propukává v spásitelnou zvěst: Chceme se navzájem milovat!“

Baudelaire byl dandy. Vedle toho však jeden z největších lyriků světa a autor takových křišťálových krůpějí sociálního citu, jako jest Koláč nebo Oči chudých v Malých básních prózou. V únorových dnech byl na ulici. Od té doby mnozí spisovatelé, vši demagogie vzdálení, vyslovili se ještě zřetelněji. Vždycky se poklonili veliké touze, když dělníci o ní zpívali. Také jiní lidé to zpívali.

A tak tedy se mi zdá někdy, že dnes tímto směrem nutno hledati vinu. Neslyšeli jsme již tak dávno písně dělníků. Slýcháme jen odrhovačky.

XXII

Dostali jsme řád...

O naší dědině psalo se zase jednou v novinách. Totiž, o naší dědině právě nikoli – tak na to hledí jen naivní místní patrioti, kteří se bojí, že jim letní byty zůstanou nepronajaty, anebo chytráckové, kteří chtějí hodně zakaliti vodu, aby v ní mohli lovit pro svou partaj. Psalo se jen o několika místních voličích klerikálních, voličích dr. Dolanského.

Psalo se o lidech, kteří jsou leckde a všude stejní, stejně neurvalí, stejně zjištní, stejně podvodní. Nemají náboženství, natož politického přesvědčení, jsou to prostě klerikální voliči. Tím je řečeno vše. Před volbou těší se na chlast a guláš, po volbě čekají takovou neb onakou odměnu. U nás čekali, že dr. Dolanský stane se přisedícím zemského výboru, a byli velmi zarmoucení, když fešáckému právnímu zástupci starobrněnského kláštera sklaplo.

O těchto lidech se tedy psalo, právem psalo. Nikoli o naší dědině: bývám první její obhájce, když ji někdo haní, poněvadž ji zná toliko zdálky nebo jako nedělní turista. Je to krásná dědina a k její chvále dá se říci mnohem více než k její haně. Že má chyby, to je tak přirozené, poněvadž všecko má nějaké chyby, každá obec, každá věc, každý člověk.

Naše dědina má tu chybu, že má trochu blízko Brno, blízko Brno germanizující, Brno korumpující prodejnou politikou jistých a známých živlů, Brno všelijakých radů, Brno národních bastardů. Ale ani to není chyba zcela beznadějná, aspoň od té doby, co toto Brno jest pod vydatnou a nemilosrdnou kontrolou, které neubývá a která bohdá k prospěchu celé Moravy poroste.

Miluji naši dědinu tedy, třebaže se vyhýbám velmi jejím lidem. Jsou z nejbližší stráně ostatně tak malincí, milosrdného skutku hodní, neškodní, za jeden krásný den zapomenutelní. Trochu slunce a dobré nálady stačí, aby člověk tu viděl nejen ty řady spravedlivých, ale i nejednoho z těch, kteří se zdají špatní a zlí, jako beránka, beránka poněkud zkaženého ovšem, ale nevinného.

Je tu opravdu málo lidí skutečně zlých; je-li tu však mnoho zkažených, sluší se vinu hledati – poněkud dále, až tam, kde v této zemi tryskají dosud vysoko prameny vědomé a ryzí zlotřilosti. Stane se něco ošklivého, člověk se otřeše odporem; ale pomine ošklivost, pomine hněv, počneš se dívati hlouběji a nakonec řekneš si: mizerů rodí se tak málo, většina těch, kteří jsou v cestě ušlechtilějšímu životu národa, jsou jen svedení.

Život by byl strašlivé peklo, kdyby mizerů rodilo se mnoho. Život byl a je všude strašlivé peklo, kde mizerové vládou bez vydatné kontroly. Víme to z historie, vidíme to i dnes ještě leckde.

Víme to z vlastních dějin našich. Mizera má hroznou moc. Nejen protože vystupuje pravidelně v rouše beránčím a dovolává se nejvyšších sankcí, nýbrž a hlavně protože předem dovoluje všecko svým přívržencům. Je veliký, temný stín, pod jehož záclonou daří se všem zločinům jako v pařeništi.

Proto veškera očistná, osvětová a kulturní práce musí si hleděti více mizerů než svedených, více pramenů zlotřilosti než těch, kteří z nich ze slabosti nebo nevědomosti pijí. Odstřelíme-li jednoho mizeru, zasypeme-li jeden pramen mravní zhouby, zaženeme-li světlem jeden stín táhnoucí se po kraji, vysvobodíme sta a tisíce svedených z otroctví zločinu.

A tohle vlastně, nic jiného, děje se dnes na Moravě, v této idylické a vzorné kdysi zemi, která idylicky a vzorně hnila jako zemáky zapomenuté ve sklepě. Pokrokový svět náš není jistě bez chyb, jako nic není bez chyb, ale kdyby jich měl i stokrát více, než jich má, dokud bude činiti to, co dnes činí, a aspoň tak, jak to dnes činí, že zřetelným prstem ukáže vždy na pravý pramen zlotřilosti, dobře bude Moravě. Bláznivý jek mizerů, jejichž slovník právě u nás vyčerpává až z nejhlubšího dna veškeru pomyslnou sprostotu a surovost, již sám o sobě dokazuje, že Morava je na dobré cestě a poslední shnilé zemáky jdou ze sklepa ven.

Děj se co děj, jen když prst zřetelně ukáže na pravé místo. Že povstává z toho bouře? Povstává tedy bouře. Není-li to pravda o každém národě, je to jistě pravda o národě českém: že nám v bouři vždycky dobře bylo a že v krotké své sezoně dopracovali jsme to až k „pozitivním politikům“ a Švihům.

Jsou lidé zcela dobří, kteří se bojí boje a vřavy; je to jejich povaha. Jiní by bojovali, kdyby vojna dala se vésti v bílých glazé rukavičkách; ti zapomínají, že nejlepší rukavičkou na světě je čisté svědomí, víra v sebe, krása úlohy.

Má-li vřava takový krásný smysl jako nynější několikaletá již vojna moravská, cítíme-li, že při ní nejde o nic menšího než o vysvobození české země z drápů mizerů pod sluncem nejbídnějších, kteří se domnívali, že tu jsou pro věky doma – och, jakou líbeznou hudbou je skřek bitek, jakým štěstím moci zúčastniti se jich, i když člověk je přitom nucen například přeskakovati lejna vysezená v rožáku na brněnském Dominikánském náměstí.

Ty prsty, ukazující statečně na pravé zřídko národních chorob, ty jsou předpokladem národního zdraví. Dobře je národu jen tehda, najde-li každá nemoc jeho takový lékařský prst, který se nespokojuje s důsledky, nýbrž hledá a zřetelně obnažuje příčinu. Proto je zcela v pořádku, že například po aféře Švihově neizoluje se jeho skutek jako nepochopitelný a nesouvislý zjev, že

se považuje za důsledek, ještě k tomu tak dlouho a hanebně a vlastizrádně utajovaný. Je zcela v pořádku, že si říkáme: Šviha byl špicl, Kramář je vlastizrádce – nikoli ovšem onoho druhu, jež Národní listy vídávaly v každém pořádném člověku –, a že tvrdíme: vinen je ten, kdo první přistavil žebřík k jisté zadní části drahé Austrie, kdo učil české lidi měsíček na nás vystrčený považovat za blahosklonný úsměv, kdo učil české lidi lézt po žebříku vzhůru, do – tepla. Šviha neprovedl nic jiného, než že nerozeznal, kdy je radno přestati lézt, kdy přestává politika placená z dispozičního fondu a počíná špiclovské řemeslo.

Podobně – je-li dovoleno srovnávat malé věci s velikými – je na místě takový k prameni ukazující prst například, i když voliči dr. Dolanského provedou nějaký násilnický kousek. Je nutno říci, že to byli tedy klerikální voliči, je nutno po tisícáté opakovati, že příslovečná neurvalost klerikálů je právem příslovečná. Každý sebemenší paprsek, jímž se osvítl stín hubící zemi, je prostě dobrý. A každý obnažuje kousek zdroje zlotřilosti, odvrací pozornost od svedených k svůdcům.

Vím, slyšel jsem to do omrzení od tichošlápků a povrchních soudců, že se říká: Dokud jste dali klerikálům pokoj (tj. dokud jste je nechali vládnout), nebyli tak bídní a suroví. Jaká to logika! Jako by mor byl morem teprve, když se z člověka svlékne košile a obnaží se jeho vředy. Jako by mizera počal býti mizerou teprve, když odloží beránčí roucho a stane se „žurnalistou“ na Dominikánském plácku. K vrhnutí je logika tohoto druhu „objektivních“ lidí.

Prst sem! Prst znova a stále! Zásluhou antiklerikálního odporu spatřila celá země, jak vyhlízejí nazí, a mohla z toho, čeho viděla, že jsou schopni veřejně, poznati, čeho jsou schopni tajně, co konají proti tělu i duchu, když jsou nekontrolováni. O tom, jak zásluhou téhož odporu stavění jsou lidé pěkně napravo a nalevo, jak se sluší a patří, a o jiných úspěších probuzené Moravy ani nemluvím. Jen hlupák může viděti zlaté časy v přítmí, které halilo Moravu, dokud klerikálové nebyli vytaženi na světlo.

Jeden z oněch voličů dr. Dolanského řekl: „Dříve když někdo dostal několik facek nebo kopanců, spolkl je, a bylo dobře. Teď se z toho udělá vražedný útok.“ Dříve, ano dříve, to byly zlaté časy! Bavorští klerikální sedláci mají je dosud. Na jednom přeraženém žeburu jim věru nesejde. Dříve! To žil nekontrolovaný klerikální lid, který v míru a bázni boží rozbíjel si hlavy a vyrážel zuby. Kde jsou ty krásné časy!

Po tomto „dříve“ stýská se neurvalcům stejně jako jejich pastýřům, ale pranic se po něm nestýská řádným lidem, kteří jsou snad hrdi na výsledky své osvětné práce, ale nikoli na boule

utržené v hospodské rvačce, a kteří nepochybují o tom, že vrátiti klerikálům moc znamenalo by vrátiti se k systému přerážených žeber a jiných krásných věcí ještě ušlechtilejších. — — —

Ale jakže je tomu tedy s tím mým řádem? Ze skromnosti ponechal jsem si to až na konec.

Takhle to je: Když se tedy mluvilo v novinách o té naší dědině, dovolil jsem si malým prohlášením ukázati docela maličko prstem v pravý směr, od svedených ke zdroji zlotřilosti. Řekl jsem, že věci nehezké pášou u nás klerikální voličové.

Za to dostal jsem řád. Krásný řád nejčistší ražby. Medaili, kterou, kdybychom žili v romantičtější době, připjal bych si na kabát a chodil bych s ní všude, kam noha mne vede.

Pro jiného byla to jen líbezná lokálka ve Dnu, pro mne je to řád. Blažící a ješitnost mou burcující vyznamenání. Řád Černého Potkana! Nejsem sice první, jemuž byl udělen, ale jaká radost, jaká pýcha, jaká sláva, že jsem mezi těmi, jimž byl udělen, že jsem konečně mezi nimi! Konečně! Co jsem se po něm natoužil, navzdychal, jak daleko zdálo se mi býti k němu, jak mi zářil z dálky! Teď jej tedy konečně mám. Och, jak je krásný, jak svítí, září a žhne!

Jest ovšem pravda, že v onom obsáhlém a delikátním listě, na jehož nehodný papír kanou vzácné perly ducha Šrámkova, Maškova a jiných brněnských slovutností, byla již někdy nějaká pochvalná zmínka o mně nehodném, ale řád, nečekaný, a přece tak vroucně kýžený řád dostal jsem až – myslím, v úterý dne 10. března 1914 to bylo.

Už mne teď skutečně záda bolí od toho, jak vzpřímen nyní chodím, hrdě vzpřímen, tvář má je jeden jas a oko mé jedna radost. Och, mám tedy, mám Řád Černého Potkana!

Jediná věc kazí mi poněkud radost, dusí jásos mého nitra. Řád za pouhé maličké prohlášení, není to mnoho? Mám pocit vyznamenání nedosti zaslouženého, mám výčitky svědomí a říkám si: Mrhals čas klábosením o literatuře, o umění, o lesích a rybách, ale teď dostals pokyn, šlechtný pokyn, abys konal užitečnější věci. Je nutno, abys ukázal se hodným takového vyznamenání.

A tak zároveň s tím, že jsem si dal tisknouti navštívenky, S. K. N., rytíř Řádu Černého Potkana, umínil jsem si onehda svatosvatě, že si nedám uíiti příležitosti, která mi poskytne možnost osvědčiti se vděčným.

P. S. Gratulace se s díky odmítají. Dejte místo toho dvacetihalěř na Matici.

XXIII

Přednáška přírodě

Milá přírodo – zde nalevo vy, zelené borčky s temnou hlubinou, zde napravo ty, stráni pruhovaná řadami malých smrčků, předloni vysazených, s podrostem dosud hnědě kadeřavým, s břízkami tenkými a bílými jako svíčky, tam vzadu ty, hradbo vysokých modřínů, po nichž splývá již seshora dolů první žlutavý závoj, a tady přede mnou ty, paloučku ozářený dubnovým sluncem, vy, ptáci, kteří jste všude a všude zpěv, hvizd a nepokoj, ty, vzduchu, svěží a silný, mezi tím vším, a vy, všechny věci živé i neživé, které vidím, stoje zde před vámi, i vy, kterých nemohu vidět a které jste za vším a ve všem, co vidím –, přírodo milá, jak jsi krásná, lahodná, závažná! Jakou událostí je tento kout světa! Jakým děním ty, přírodo celá a měnlivá!

A teď si představ, matko moudrosti! Přijde človíček z města sem mezi tyto lesy a stráně, sem před tento palouček; naučil se někde potíratí barvami plátno a papír, říká tomu, že také maluje. Zastaví se, učiní gesto niklového nadšení a s patosem duté nádoby, na kterou bylo zaklepáno, řekne: „To by byl krásný obraz!“

Nepřejde-liž tě mrazení nelibosti? Máš jistě chuť shoditi jednu borovici svou, štíhlou a vysokou, aby přerazila tu ruku, vykrajující z tebe pomalované plátno. Neboť ty víš dávno, k čemu lidé, ještě vzácní, docházejí vědomě teprve dnes: že jsi nenapodobitelná, že jsi mocnost nezaměnitelná nikterak za onu druhou mocnost, kterou lidé nazývají uměním. Ty víš, že bloudí a zneuctuje tě, kdo tě chce skutečně zobraziti. Ty víš, že čím více snaží se malíř napodobiti tě, tím více lže a tím jistěji mu unikáš. Jsou zapomenuti všichni, kteří to činili, budou zapomenuti všichni, kteří to dosud činí. Nějaká hromada lidí, kteří tě nikdy nepochopili a kteří nikdy se nedovědí, co to jest umění, tleská jim a filistři kupují jejich dvojnásobně blasfemickou patvorbu. Ale život zavírá se nad nimi jako jezero, aniž po nich zbude i jen pomalý rozchod kruhů na jeho hladině: jsi spíše v arabesce divochově než na jejich plátnech.

Přírodo, stálá matko a rozněcovatelko jar našich, všechno má svůj čas, i blud. Dokud tě lidé milovali a ctili, nenapodobovali tě, ale jsouce umělci, stáli před tebou nikoli jako malomocní fotografové, nýbrž jako silní muži, Dürer nebo Rembrandt, kteří skrze tebe vysílali do dálky nekonečných věků šíp svého snu. Bylas jim vychovatelkou, nikoli předlohou. Jinak tě viděli očima prostě lidskýma a jinak zrakem uměleckým. Znali propast, která zeje z tvárného hlediska mezi tebou a každým dílem rukou našich a které nemožno překročiti žádnou obratností. Nebyli dosti zpupní, aby se o to snažili, byli dosti hrdí, aby tvořili bez pokusů o to.

Teprve když lidé přestali tě milovati, když docela přestali ti rozuměti, jali se malíři jejich tě napodobiti. Zuřivému býku a jankovitému oslu zároveň podobají se dnešní lidé. Mohli by s tebou a mezi sebou uzavřít smlouvu, z níž by vzešla harmonie a život bohatý, jakého nebylo ještě na světě. Zatím však zdá se jim nutno, aby pokořili a zdeptali všecko, co ty jsi v nich a mezi námi. Nejednají s tebou jako syn s rodnou matkou, ale svéhlavě, opojeni sebevědomím staví se na zadní nohy a stojí na nich vzpurné, dokud jim smrt jich nepodrazí a nedokáže jim, že všecko si vyvzdorovali, kromě štěstí. A jako všechny tyto děti kapitalistického ducha jsou ukrutně pyšné na organizaci své civilizace a věří, že například antický svět nežil tak hloupě jako my, nikoli poněvadž nechtěl, nýbrž poněvadž toho nedovedl, tak i malíři jejich, všichni ti salonní a oficiální žongléři štětce, jsou přesvědčeni, že staří nenapodobili tě, poněvadž toho nedovedli, a jsou tak zpupní, aby věřili, že oni tě zdolali a poslušnou na plátno posadili.

Ale čistý a svobodný proud života jde dnes vždy vedle struh a stružek regulovaných tak, aby hnaly vodu na výnosné mlýny nebo zavodňovaly luka pro žirný skot. Část lidstva myslící a vynalézající za všechny ostatní a případně proti všem ostatním rezignovala dávno na důvěru davu, korumpovaného svým ztotočením v loupeživém podnikání, a zároveň vzdala se i ohledů k němu. V její oblasti, kde se připravuje nová budoucnost, pracuje se dosud s čistými hodnotami a přes meze určené organizovanou ziskuchtivostí a slepou dobytčností soudobé oficiální společnosti. V její oblasti zůstáváš, přírodo, nepopíranou a nepopíratelnou mocností, s níž, a nikoli proti níž dlužno žít, s níž nutno se vyrovnávat, aby nebylo ani vítězů, ani poražených. A v této oblasti také, jen v této oblasti žijí praví umělci, dosti pokorní, aby cítili tvou nenapodobitelnost, dosti hrdí, aby hlásali naprostou autonomnost umění.

Také ty, přírodo milá, jsi docela autonomní. Pro sebe žiješ, po své chuti, nikoli pro člověka. Veškeré naparování se člověka vítězstvím nad tebou je postoj křečka, na kterého hledíš bezpochyby s bolestným úsměvem, ale který jedinou ranou tvé ruky silné jako osud může býti rozdrcen. Řídíš se širými zákony, které máš ze všehomíra, jsi svá a nutně cizí všemu, co se řídí zákony nikoli celku tvého, nýbrž oné podivné části, kterou nazýváme lidským intelektem. Přes veškerou souvislost a jednotu všeho, kterou ty znáš a kterou my vyznáváme, neví jablono nic o červu, který pracuje v tom neb onom jablku, a červ musí jednati tak, jako by nebylo jabloně.

Všichni skuteční umělci tušili více nebo méně, že jsou tvůrci od tebe neodvislí a že jejich povoláním není kopírovati to, co ty tvoříš, čím autonomnější, od tvého obrazu neodvislejší byl některý umělecký styl, tím byl silnější, vyšší, hlubší. Styl jest ještě více než soustava odchylek od tebe, styl je svézákonné přetvoření, prohnětení a zhmotnění vidiny, kterou jsi toliko probudila, která vznikla možná takměř bez tvého popudu v lidské obrazotvornosti. V umění

nejenže nejsi, ale nezrcadlíš se v něm ani, nejsi to, co prochází individuálním temperamentem lidským, než je vyjádřeno. Anebo jsi v něm jen potud, pokud také obrazivost, senzibilitu a intelektuální činnost lidskou zahrnujeme v pojem přírody.

A proto, přírodo, hledající tě, půjdeme tam, kde zcela jistě jsi, nejčistší venku, kde pudy tvé mají volnost, a nikoliv tam, kde nemůžeš býti, k umění. A hledající umění vyhneme se všemu, co snaží se tě napodobiti.

A proto takzvané publikum, dokud bude tebe hledati v umění, nenalezne a nepochopí znova umění a najde v paumění toliko tvůj paskvil, idealisticko-realisticou a sladce sentimentální omáčku barev a linií.

K těmto poznatkům, kterých staří nepotřebovali, poněvadž jejich poměr k tobě i k umění nebyl zakalen ani domýšlivostí jedněch, ani námezdnictvím druhých, probjovali jsme se těžce, ale šťastně, a kdo chce k umění, musí jíti za námi. Musí přiznati tobě nenapodobitelnost a umění autonomnost.

V dobách velikých stylů, dokud neodvislost umění od tebe byla věc samozřejmá, instinktivně cítěná a uplatňovaná, bylo zdání podobnosti mezi dílem tvým a dílem uměleckým velmi značné a přirozené. Styl byl uznán, častěji a soustavněji dovedli lidé hleděti kolem sebe jeho očima, přizpůsobovati tě tomu, co viděli v umění. Ale s úpadkem přirozeného poměru k umění, jehož příčiny byly v novém společenském řádu, nastal i úpadek umění samého, akademismus, líbivé napodobování tvých děl, jež na jedné straně smysl pro každý nový styl ubilo a na druhé straně, která umění dosud neznala, nastolilo výhradní vládu kýče a řemeslné mazanice. Tak si lidé zvykli sytiti se paskvilem tvého obrazu a každý pokus o nový styl je od té doby vítán řevem rozhořčení a posměchu. Počínajíc Manetem vřava stále se stupňuje při každé částečné nebo úplné obrodě umělecké a zároveň stále výrazněji projevuje se propast mezi tebou a uměním.

Přírodo milá, člověk nedovedl dlouho postrádati onoho zdání podobnosti mezi díly tvými a uměleckými, které z umění činí velikého přetvořovatele života. V pročištěném umění, které přijde, budou opět předměty obrazu vyvolávati dojem skutečnosti vzaté z tebe, třebaže budou něco zcela jiného. Ale pomyslíme-li si, v jakých bludech a jak hluboko v nich a jak nutně vězí většina lidí, kteří jsou také povoláni, aby z umění něco měli, přejeme si skoro, aby to dnešní programové odcizení umění všemu, co vyhlíží jako ty, potrvalo ještě dlouho, šíříc neustále dištanci mezi tebou a uměním, ženouc k posledním důsledkům odpor proti napodobování tebe, tak dlouho, dokud nebude zapomenuta neb aspoň zcela do temných koutů odsunuta ta hromada představ vražedných pro umění, kterou zplodila a rozšířila vláda akademického kýče. A třeba

tak dlouho, dokud umění, pro něž všechny dnešní radikální a statečné směry (rozumíte, pane K. z Práva lidu, autore Kubistického Mánesa, jinak příspěvku k moral insanity jistých kritiků?) znamenají jen etapy veliké obrody, nové, jasné, umění přístupné všem zdravým duchům, nebude moci zakotviti v společnosti nově organizované a nezatarasující cestu k umění přichylným srdcím.

Tak bychom si přáli, aby umění definitivnější a širší, které musí přijíti po dnešních očištných směrech, bylo velikým uměním, obecným stylem. K tomu však vedle nutných předpokladů společenských je třeba také, aby lidé se odnaučili hledati ve výtvarném díle obraz předmětu vzatého z tebe. Dokud nepochopí, že například malířské dílo je svézákonný systém barev a linií, světél a stínů, jimiž jest vyplniti určitou plochu, a z hlediska uměleckého nic jiného než to, dotud každý pokus o styl setká se s odporem.

Že ty, přírodo, že zdání tvých děl přírodních, skutečných předmětů přichází do uměleckého díla jako něco zcela nepodstatného z hlediska uměleckého, že hledati tebe v uměleckém díle znamená hledati podobu jabloně v jablku a přehlížeti to, čím jablko jest jablkem, jeho tvar, vůni, chuť, tomu chce lidi naučiti dnešní nové malířství, aby umění mohlo si volně oddychnouti a vrátiti se k své kulturní a mravní úloze, kterou přes vše, co se o tom říká, koná jen tehda, když je zcela svým, jen svými prostředky pracujícím, autonomním.

Ty kopce, stromy a ptáci zde, ten palouček zelený, před kterým sedím, tos ty, přírodo, a ty víš, jak tě miluji. Ale kdyby sem přišel člověk a chtěl tyto věci okopírovat, jak se to bůhvíkdě naučil dělati pro předsíně advokátů a zubních lékařů, spust' tu jednu sosnu svou, krásný koute mé domoviny, a přeraz mu ruku! Nedej se hanobiti!

XXIV

Noční lov

Z mnoha věcí, kterých lidé často nechápou, jedna jest, že pod zevnějškem drsným jako drvařská ruka a za řečí hrubou jako houžev může býti loajální mysl, která po svém způsobu dovede býti milá a uctívá. Aspoň k tomu, kdo s ní jedná přátelsky, přívětivě a bez falše. A tak nemnoho lidí vzpomíná u nás laskavě na mistra Band'oucha, který je teď v království. Snad jen já, jenž jsem měl v něm jediného druha zde. Já však zato vzpomínám často a v ne jeden krásný den, kdy mám dravou chuť na nějaký kus zahradní nebo lesní práce, stýská se mi po něm a po oněch časech, kdy mi vypravoval své bosenské vzpomínky ve skleníku nebo v lese na pařezech. Nemám si co

řící s lidmi, kteří mívají mimo mne vpřed i vzad, s těmi zlomyslnými „křesťany“, s těmi vyhřívajícími se měšťáky, ukrutně domýšlivými na peníze, o něž okrádají zemi nebo stát nebo své bližní, s těmi neurvalci, prodávajícími se za trochu piva nebo za kousek postavení, s tou zdvořilou sprostotou a nezdvořilou hloupostí. Nikomu z nich nesvěřil bych již svých veselých hodin.

Nebývám s tím spokojen u sebe. Říkám si, čím více trpí náš život všemi těmi bláhovostmi, které dělí člověka a člověka, tím úsilněji máme se snažiti my, kteří toužíme po vyšší souvislosti, abychom jasným pohledem překlenuvali propasti mezi lidmi, především ovšem ty, které dělí nás a bližní, s nimiž se denně potkáváme. Jindy však říkám si také: Nebudeme přece hráti směšnou úlohu trpného idealisty, který nejen poprvé, ale i podruhé a posté reaguje přívětivostí na pohledy tak neb onak urážlivé nebo vyhýbavé. Neodporovati zlému není v našem programu.

Nedovedu odpověděti vždy na tuto otázku: Nemiluješ těch, kteří přece zasahují denně aspoň ve vnější tvůj život, poněvadž vidíš, že nemají k tobě důvěry, anebo nedůvěřují ti oni, poněvadž vidí, že jich nemiluješ? Zato často vím toto: Byl-li mi druhem mistr Band'ouch, mohl by mi jím býti možná ne jeden z těch, kteří zde mívají a nejsou zcela jistě zlí, kdyby to záleželo jen na mně, a nikoli také na nich. A tož: oko za oko. Jsem pak rád, zůstává-li při oku a nedochází-li také na zub, ačkoli – někdy – vyrazil by člověk tak rád nějaký zub hlupáku, o němž smýšlí dobře a který mu to oplácí zlobou.

Krátce řečeno: od té doby, co mistr Band'ouch je pryč, nemám s kým pojídati onen černý chléb venkovského života, o němž jsem na tomto místě psával v kapitolách, které měly několik vděčných čtenářů. Potulky samotářské pak, při nichž nic se nekoná tělesně kromě kroků, málo mne osvěžují: klubko myšlenek rozvinuje a svinuje se ustavičně, až hlava rozbolí anebo báseň se urodí. To není odpočinek. I v lese nutno je něco hledati, máš-li se zbaviti neviditelného davu, který tě obstupuje. A tak, poněvadž konvalinky již odkvetly a houby ještě nerostou, sedávám zase u vody s udicí a napjatá její šňůra tvoří hráz proti myšlenkám. Před ní všecky se zastavují; dupají netrpělivostí, ale není jim to nic platno. Dokud nesložím svého náčiní a nevykročím k domovu, musí se pásti po lukách.

Začíná to jako předloni. Jednoho, druhého pstruha dostanu, třetího ne a ne. Omlouvá mne nevalná dosud má zkušenost odborná, útěchou je mi, že jezdí k nám nadšenci až z města a nedostanou vůbec nic. Ale snažím se poctivě, aby osobní zkušenost vycepovala mne na zralého rybáře, snažím se vůbec, seč síly mé jsou, abych nedržel vnadidla na udici a myšlenek na uzdě zhola bez odměny.

Největší záhadou zůstává mi posud, kdy ryby nejlépe berou. Teorie málo mi pomohly. Ostatně naše nezbedná říčka má velmi nespolehlivou vodu; srážky, takměř malému odlivu a přílivu se podobající, jsou u nás na denním pořádku. Průmysl rozhoduje. A tak si myslím, že spíše naučím se prorokovati počasí než hodinky, kdy ryby u nás berou. Snáze zodpověditelná jest zato otázka, nač ryby nejlépe berou. Například teď na jaře jelci na chrousty a pak na třešně. Čistým a pohodlným vnaidlem jsou kuličky ze syrového těsta: vytáhneš ji z kapsy, nabodneš a už to jde. Ovšem, nutno předem ryby na ně naučit. Nakonec však, pro ty ryby, které tu máme, není nad pořádné červy. Pro pstruhy červené hnojáčky, pro ostatní rousnice. To je takové starosvětské, tradiční vnaidlo. Když všechno zklame, v pytlíku s červy najde se vždy oběť, kterou ryba aspoň „drbne“. Což je ovšem úspěch jen platonický, ale přece jen úspěch, a člověk jde pak veseleji domů a myslí si: nechytla-li jsi se dnes, dojde si pro tebe zítra.

V tom suchu teď byla nouze o pěkné rousnice. Nešlo to splášiti narychlo nějaké rýčem v zahradě. A tak, sotva trochu sprchlo, vypravil jsem se k jedenácté na noční lov. Nešel jsem daleko. Jen mezi záhony zeleniny. Ale stačilo to. Takový noční lov na rousnice není ostatně maličkost. Jsou tyto mršky obezřetnější, než si laik bezpochyby myslí. Proto se tento lov pořádá nejlépe ve dvou. Jeden svítí lucernou, druhý činí hmaty a červy hází do pytlíku. Poněvadž však byl jsem sám, vzal jsem do pravé ruky lucernu a levou jsem lovil, a abych to měl nejpohodlnější, abych jednoduchostí akce učinil ji náležitě obratnou a vydatnou, strkal jsem červy rovnou do kapsy kabátu.

Místo za místem ozařuje si člověk, pomalu a tiše. Červ hlásí se leskem svého hladkého a slizkého těla. Je vždy u své díry, nejčastěji polovinou těla v ní. Šramot, neobratný pohyb, často i pouhé světlo rázem jej zaplaší. Mžikem stáhne se do díry a jen špičatou tmavočervenou hlavou vykukuje v noční svět. Za tu ho člověk nevytáhne. Je kluzká, pružná, silná; vyklouzne z prstů jako pomorančové jádro. Nutno tedy plížiti se jako kočka a skokem ruky vrhnouti se mu na prostředek těla právě u díry a zde jej uchopiti. Při prvních pokusech nerozeznáme, když tu tak leží a sotva zřetelně se pohybuje, kterým koncem je vpředu a kterým v díře. Ale brzy postřehneme, že přední část, hlava, je tmavočervená, kdežto zadní a napjatější část je bledá, a pak už vždy uchopíme jej správně, na konci bledé části, právě u díry. A uchopivše jej pevně, ale nikoli zběsile, abychom ho nerozmáčkli, vytahujeme jej s citem, jemuž nutno se naučiti, lépe řečeno držíme jej napjatého, dokud jeho síla, s kterou se nám brání a v díře udržuje ostatní tělo, neumdlí. Pak jej vytáhneme snadno. Chtítí jej však rázem vyškubnout ze země znamenalo by přetřhnouti jej. Ve skutečnosti lov jde dosti rychle vpřed; těch, kteří se zachrání, je stále

méně, čím přibývá nám s loveckou vášní obratnosti. Také ubývají ti, jichž dostáváme toliko polovinu.

Lovil jsem se zápalem, a když jsem došel na konec záhonů, měl jsem kapsu náležitě těžkou. Upřímně řečeno, ani tento noční lov nezdá se mi nezábavný. Nutno ovšem spřáteliti se předem s těmito živočichy, jichž občan jemný se pravidelně štítí. To konečně musí každý rybář. Jejich slintající slizkost stane se ruce brzy zcela lhostejnou: vždyť ruka rybáře bývá při navlékání červa často zbrcena veškerým obsahem jeho nitra. Utře se do kapesníku, nebo když je naspěch, o kalhoty na zadní části těla, a je dobře. Rousnice je krásný červ a boží tvor docela respektábl. Na čistých venkovských záhonech a trávnících, vykoupaný v rose anebo v krůpějích deště, jenž právě minul, vyhlíží velice chutně a nelze nic namítati proti tomu, že usmažen jako vídeňský řízek chutná s hlávkovým – nebo, aby to bylo stylovější – s pampeliškovým salátem velice dobře. Nutno jej ovšem předem ponořiti na nějakou dobu do mléka, aby se napojil touto znamenitou tekutinou a vypustil ze sebe obsah poněkud hliněný. Prohlédněte si jen někdy nějaký vyvinutý a zdravý exemplář ze svěží prsti, jeho špičatou, kutací hlavu, pěkně zardělou, jeho kroužkovité tělo mladistvě pleťové barvy, jeho poněkud placatou, drsnou nohu, která se dovede tak opírat a držet ve své chodbě!

A tak, uvážíme-li k tomu ještě, že rybář nemá červů nikdy dost a že nejlidštější skutek, jež může rybář rybáři prokázat, jest, vypomůže-li mu v nouzi o červy, nedivte se, že i tento noční lov mne rozohní. Nejdříve jde o počet. Tolik a tolik jsem jich dnes ulovil. A pak jde o exempláře. Ono sice není vlastně ani třeba při tom našem rybaření nějakých zvláštních červích mamutů, ale zato ta radost pro lovce, když vytahuje červa z díry a táhne, táhne, jako by konce mu nebylo! A jak se ta mrška svíjí mezi prsty! V celou dlaň nutno ji někdy sevřítí. Jako hada, věru.

Dobrý lovec je zvláštní směs krvežíznivosti a něžných sympatií. Co má rád, to zabíjí – stará historie. Jsme nejněžnější v míru, ukrutní jako lovci. Kdybychom ve dne spatřili červa zápoliti s prachem cesty, zdvihneme jej a hodíme do trávy (předpokládám-li, že nejdeme s udicí). Ale za noci přepadáme je zákeřně, nic netušící a libující si svěží rosou a čerstvým vzduchem, když opustili své podzemní rajóny. Vyrveme je z jich drsně vonných sídlišť, uvrhneme je do nějakého pytlíku nebo – jako já – do kapsy, páchnoucí laciným tabákem, a doma uložíme je do nějakého starého hrnce nebo do bedničky, kde mají špatnou potravu a ztuchlou hlínu a tísní se jako vystěhovalci v podpalubí nebo vězni v barbarských zemích. Boží, v zápalu loveckém neuvědomíme si ani svého skutku, když některého přetrháme. A všeho vrchol: jak zdlouhavě, krutě je popravujeme, navlékající je na háček a vrhající je napospas rybám, které zaživa z nich trhají

maso, nejsou-li právě – bohužel pro rybáře – naladěny celé je spolknouti. Krátce: řádíme mezi červy jako mexický претендент mezi svými spoluobčany, aniž pomalu víme, co činíme.

Ale na mém nočním lovu, prvním letos a jarním, přece se mi zachvěla poněkud ruka, zaváhala, nalomila chňapavé gesto ve dvou ve třech případech. To se vznášela po několik vteřin nad červem jaksi neobvykle dlouhým a lesklým, takměř planoucím, a uprostřed podivně nabotnalým. Poprvé jsem se skoro lekl, pak jsem měl již toliko drobnou, ale přece jen určitou výčitku svědomí. Neboť jsem brzy poznal, že to není jeden červ, nýbrž pár červů, a celý ten poněkud pitvorný zjev jest dlouhé milostné objetí... Jak pravím, ruka se mi nad nimi zachvěla, ale lovec ve mně zvítězil: roztrhl jsem sňatek a sameček zmizel v mé kapse, zatímco viditelný krátký kus těla samičky celý zmatený zapomínal se schovati... Tak zlé to mají červi a tak dobré lovci červů, že zde není zahájených časů.

V shrbené pozici plíží se člověk nad zemí při tomto lovu a to jest jediná jeho nepříjemnost. Ukřutně bolí pak záda. A tož když jsem červy z kapsy poslal v zaslintaném klubku do připraveného hrnce, protáhl jsem se náležitě jednou, dvakrát, ještě několikrát, a pak jsem usedl na okraj studny, nacpal jsem si a zapálil lulku a jal jsem se před spaním ještě chvíli mysliti do květnové noci. Dokud jsem lovil sehnut nad záhony, myšlenky byly daleko, ale sotva jsem usedl, byly zde. Nu, nebránil jsem se jim ani trochu: od té doby, co chodím opět na ryby, mají se u mne velice zle.

Nejen u mých nohou, také mým mozkiem proudí denně v mnoha hodinách bujná říčka a nepouští v těch dobách do něho nic kromě pstruhů, párem, jelců, okounů a jedné štiky, kterou jsem předloni viděl pod mlýnem na poledním slunci a která nebyla dosud lapena.

XXV

Papíry v lese

Žiji myslím již dosti dlouho mezi lesy, a nejsou to lesy docela ztracené, které by neznaly vůbec pěšinek vyšlapaných lidmi, kteří k nim nenáleží. A přece často, znova a znova mívám pocit, že jsem rušitel jejich pořádku, když tak bloudím – třebaže tiše a diskrétně – místy hlubokými a vzdálenými, docela svěžími, k nimž se neodváží dojíti průměrný výletník nebo letňák. Tu bývám rád, že sám sebe nemohu viděti na jejich půdě a že jsem přece jen tak maličký v jejich širé rozloze, že se v nich ztrácím jako nepatrná chybička, která se snaží ostatně, aby byla nejméně znatelná.

Vnitřní krása přírody, do níž nezasahují lidské prsty ustavičně, jest něco jiného než její náhodná a povrchní členitost, romantická nebo idylická. Podstatou této krásy je stálý řád, jímž řídí se každé místo ve volné přírodě, jest vkloubení jedné věci do druhé, postoj zeleně k světlu, vyplňování mezer, jež tak nebo onak povstaly, a tak dále. Sblížíme-li se náležitě s touto krásou přírody, staneme se snad lhostejnějšími k výjimečným a vyhledávaným přírodním efektům, zato však naše láska k přírodě nabude pravé hloubky a staneme se velmi citliví ke všemu nepřátelskému zasahování v její pořádek, pokud je zhola zbytečné a neodůvodněné.

Je někdy vkusno a účelno sevřít přírodu zákony zahradní architektury například. Je někdy nutno podsunouti pod její řád nějaký výnosný lidský pořádek. Je také potřebno tu a tam zahlazovati ji. Dobrá. Sentimentálnost je všude nemístná a v přírodě zejména. Což nesměje se příroda vždy naposled? Něco jiného je však základní poměr člověka k přírodě, poměr, který udává míru našeho znásilňování jejích řádů a vděků. Buď jsme k ní šetrní jako k nehraditelnému zdroji mnoha radostí a úlev, anebo ji bezohledně vykořisťujeme a hubíme. Dnes již se ví, že každý z těchto dvou poměrů k přírodě odpovídá jednomu lidskému typu: onen pokojnějšímu, mravnějšímu, toužícímu po harmonii, tento horečnému, ziskuchtivému, loupeživému.

Jsou lidé, kteří nemohou spatřiti takměř kus volného, zeleného místa, aby nevyšetřovali, jak by se dalo nejlépe vykořistiti, neskrývá-li pod povrchem výnosné suroviny nebo nedalo-li by se parcelovati. Podobně cítí dnes většina i těch lidí, kteří nejsou podnikateli nebo spekulanty. Jdou do přírody nikoli jako zdvořilí hosté, kteří vědí, že se tu osvěží, pobaví a popřípadě budou i pohoštěni nebo obdarováni, nýbrž jako lupiči, vtrhují do ní jako nepřátelské vojsko do dobytého města, přicházejí, ženou se drancovat, pálit, vraždit a znásilňovat. Kterýkoli vyrudlý koberec na bídně lakované podlaze jest jim posvátnější místo než svěží kus lesní nebo luční půdy. Je přirozeno, u nich zejména, že úcta k cizímu majetku je zde opouští, jakmile hajný nebo jiný hlídač obrátí se k nim zády a není tu nikoho, kdo by tohoto majetku bránil. Ale že aspoň čistý a svěží, bezbranný a kyprý vzhled takového zdravého koutku přírody, plného vitální energie a radosti, nevnukne jim trochu taktu, to je téměř podivno. Ti lidé jdou přece do přírody, aby dýchali ryzí vzduch, aby okřáli vůní a svěžestí, aby poseděli v trávě a potěšili se pohledem na jiný, hezčí a pokojnější život. Toho všeho dosáhnou. Ale ani jich nenapadne, že by měli býti za to také trochu vděční. Třeba jen potud, aby se chovali šetrně. Naopak. Vyjdou, vidí, vítězí. Zničí a znečistí všecko, co se zničití a znečistiti dá. Ověnění trofejemi, na nichž by si vždy jedna koza nejméně dosyta a užitečně pochutnala, odtáhnou s ryčným zpěvem a pokřikem, zanechavše za sebou zkázu a věci velmi odporné. Na to, čeho se jim dostalo, měli právo, dokonce právo bezohledně toho vymáhati, násilně to uzmouti. Jsouť přece – pokud hajný nebo

četník nezakročí – pány přírody. A poněvadž v dnešním takzvaném boji o život, z něhož stala se ničemná zásada, všechno omlouvající, pohodlným činící a dovolující, kdo dříve přijde, ten dříve mele, užili všeho neohlížejíce se na ty, kdož přijdou po nich. Také oni si myslí bezděky, po nás ať přijde potopa; ale tato potopa byla by zhola zbytečná, poněvadž její dílo vykonali již tito hltaví lidští mravenci.

Mnoho je dovoleno v přírodě a na přírodě. My, kteří jsme v ní doma, nemazlíme se s ní, také ona s námi nikoli. Jdeme si přímo a hrdě do ní pro to, čeho potřebujeme. Chceme-li místo v ní, uděláme si je oběma rukama, až to praští, a také my jsme sešleháni a okrvaveni. Potřebujeme-li hůl na nějakou výpravu, zde je větev krásnější andělského křídla: uřízne se, oklestí a „kůň“, jak říkával mistr Bandouch, když jsme chodili na hříbky, je hotov; před jeho zahradní boudou stávalo jich deset patnáct. Ale tisíc jiných věcí necháme na pokoji, poněvadž jich nepotřebujeme, poněvadž nehasíme, co nás nepálí. A po mechu dovedeme chodit, aniž nás cokoli postřehne. A řekl jsem vpředu, jaké pocity vetřelce někdy mívám, když nejdu do přírody ani jako dělník, ani jako dobyvatel, nýbrž za osvěžením, za povzbuzující, přátelskou rukou.

Jsou prostě jisté odstíny, na nichž všechno záleží. Když jde člověk na honbu, tak bude přece střílet. Když jde do lesní bitvy, při níž padají kmeny, tak se bude ohánět sekerou. Ale jsou ovšem parádní honby, při nichž velcí páni vraždí jako ze řemesla. Jsou lesní bitvy, kterým se říká drancování lesů. Takovým věcem se dobrý člověk vyhne.

Je mnoho závažných odstínů. Bojuji-li s přírodou o něco, užívám zbraní. Přijdu-li však do jejího tichého, pokojného koutu jako host, nepovažuji jeho travnatého místa za cirkusovou manéž a nakonec za smetiště.

Je přirozeno, že tam, kde jsme leželi, nezůstane tráva nebo mech státi. Nevadí. Však se zase zvedne. Po někom dříve, po jiném později. Po jedné lidské dvojici ležela takměř týden – hledával jsem v té končině hříbky – a já měl z toho radost, i z těch místeček rozrytých dvěma páry podpatků, a pozoroval jsem denně, jak pomalu okřívá a jak žloutnou a vadnou dva bílé karafiáty, jež tu zbyly pomačkány. To však má člověk stále dojem malých samozřejmostí a snesitelných lidí. Hůře je, shledá-li, že na některém milém a pokojném místě řádilo stádo – lidské stádo, poněvadž jen toto dovede tak znečišťovat vlastní hnízdo.

Brněnské okolí je tak šťastno, že je krásné daleko široko. Lidé tu nevpadají na jedno místo jako kobylinky. Dlouhými cestami jdou sem, jdou tam. Jdou mimo většinu kopců a vrchů, na nichž nahoře zůstává ticho v mnoha zákoutích a hustých sečích. Turistických a výletních směrů je tu tolik, že stačí pohltnout svými cestami celé město; nemnoho měšťáků dostane se až tam, kam

měšťáci již nepatří. A příroda je tu tak bujná a hojná: její houževnatá krása zahlazuje rychle stopy nepovolaných.

Nicméně, tu a tam přece se stane: jdeš, jdeš, jdeš, tichý a spokojený, pěšinami nepěšinami, docela mimo obvyklý dosah nedělního města, a tu náhle... Viděl jsem doupata pytlácká, viděl jsem místa, kde cigáni tábořili, zajímalo mne to, ale netrkalo, neuráželo. Místo však, na kterém jen hodinu strávili měšťáci, je poznamenáno na celé týdny. Rozbité láhve, vaječné skořápky, pomorančové slupky (och, těch nesčetných slupek, posévajících lesy od té doby, co jsou na světě zásadní abstinenti!), všelijaké věci a zejména papíry, mastné, nečisté papíry a papíry!

Těch papírů v lese! Všecko nakonec dosti brzy zapadá hluboko do trávy a je zahlazeno zelení, jen tato nejtíravější věc, nejméně čistá a přiměřená, zůstává stále na povrchu a vzdoruje všem živlům. Nikdo by neřekl, jaký ten novinový a jiný podobný papír, jenž se nám začerstva takměř v rukou rozpadá, jaký má tuhý život, octne-li se v lese, jak dlouho upozorňuje na sebe na velikou vzdálenost. Jak straší náhle na místech zdánlivě opět zcela neporušených. Zimu přetrvává a na jaře je tu ještě, zešedlý a zchátralý ovšem, ale tím odpornější, nějaká ohyzdná, nečistá hmota, jejímiž děrami prodírá se bohudík nová odhodlaná tráva.

Po všech krocích a skocích a tělech se rozvalujících vstane lesní tráva za nějaký čas a opět se seřadí a opět se zaskví rosnými perličkami jako věc zcela nevinná a nezkušená. Všecky střepiny, skořápky, slupky a kosti zmizí pravidelně v několika dnech, ponoří se do vegetační vrstvy a ztratí veškeren provokativní ráz. Všecky polámané větve, vytržené byliny, zlomené stvolky uschnou, seschnou se rychle a jiná zeleň nastoupí na jejich místo a skryje jejich zbytky. Houževnatě, rychle, jistě a stále zahlazuje příroda svým řádem veškeren neřád lidský: jen papír vzdoruje jí nepochopitelně dlouho. Zdá se, že celou mrtvolu se vším všudy roznesla, zanesla, zahladila by příroda dříve než takový kus bledého papírového hadru, jímž všecko živé opovrhuje.

Opouštějíce místo, na němž v lese tábořili, mají výletníci ve zvyku rozhlížeti se po něm, nezapomněli-li zde něčeho. Jsou skutečně tak tupí, že nepostřehnou v té chvíli rozdíl mezi tím místem, které tu našli, a tím, které tu zanechávají? Což opravdu zhola nic nenašeptává jim, aby aspoň ty papíry po sobě sebrali, dohromady zmačkali, v prázdném vaku domů donesli nebo někam neviditelně zastrčili? Nebývají to přece lidé bohatí, zvyklí na služebnictvo, které po nich uklízí. Ať je tomu však jakkoli. Jdeme-li lesem, ty zanechané papíry, nesčetné papíry, nejen na obvykle frekventovaných cestách, nýbrž i v zátiších, charakterizují nevychovanost, hrubost, pánovitost měšťáka a jeho sobecký poměr k přírodě.

Nešetřnost měšťáka k přírodě je ostatně proslulá a káravé a varující lokálky objevují se v novinách periodicky. Ostatně dráty, tento barbarský ochranný prostředek, necharakterizují barbarství těch, kteří chrání kus své přírody, nýbrž surovost útočníků, kteří kvůli několika kopretinám jsou schopni sešlapati celou louku a z pánovité ležérnosti dovedou cigaretou zapáliti les. Och, kdo poznal zblízka divochy, vysílané ve svátek městem, může se diviti jen, že těch ostatných drátů je tak málo a že hajní mají rozkaz chovati se zdvořile. A já, odpusťte mi, vy tiší a spravedliví, kteří máte úctu k přírodě a býváte vděčnými jejími hosty, já, nedivte se mi, přeji si často, aby každou neděli a svátek hrom bil a lilo se.

Existují okrašlovací spolky. Pokud nejsou jen k tomu, aby pan X mohl býti ještě jedním předsedou a pan Y ještě jedním pokladníkem, na místech, kde je skutečně krásná příroda, měly by míti jen účel obranný a ochranný. Mohou-li býti v koutech starého zdiva tabulky Znečišťování tohoto místa zakazuje se pod takovou a takovou pokutou, našel by se jistě způsob, jímž by se dalo stíhati nedělní drancování a znečišťování přírody. U nás dává tuším okrašlovací spolek zametati po nedělích a svátcích papíry – ale toliko z obvyklého nedělního rejdiště, a papíry zametou se rovnou do vedlejšího potoka!

Všecka taková opatření mohou však v nejlepším případě toliko zmírniti následky sobecké bezohlednosti, která pomine teprve s vládou ziskuchtivého lidského typu, s vládou pana Buržousta a jeho opic. Až lidé přestanou nekonečně vykořisťovati a poznají opět, co to je ruměnc studu a střelka svědomí, až profesori a filozofové přestanou tlachati o geniálním pánu přírody a o vítězstvích lidského ducha nad hrubou hmotou, až člověk a příroda budou opět bratr a sestra.

XXVI

Jaro, jež bude nutno odložit

Pro ty lidi, kteří se těší na jaro – a to jsou stále nejmilejší lidé –, bývají nejtrapnější dobou tyto únorové a první březnové dni. Člověk jest již tak netrpěliv, ale volky nevolky musí stále znovu přihlížeti k stejné hře, k dennímu takměř vraždění nemluvnátek, k stále stejnému škrcení slunečních paprsků, majících již jarní lesk a jarní vůni. A když už se zdá, že železná brána do jarní atmosféry je nadobro a definitivně otevřena, tu to máš, přijdou spousty sněhu a stará hra se opakuje.

Letos je jinak; letos právě je všechno vůbec jiné. V říjnu jsme čekali, že jednoho jitra spatříme venku novou zeleň, která se přes noc rozpukla, pak jsme živořili v nekonečném močálu, a naše denní modlitba: Kéž by už mrzlo! zůstala takměř docela oslyšena. Po celou zimu objevovaly se tu a tam dni, jež voněly dubnem, jakoby na posměch nám, kteří místo na jaro zcela prozaicky myslíme tentokráte na legiony morových zárodků, jež jsou na pochodu.

Nemyslím tedy, že ti milí lidé těší se letos na jaro. Ještě dnes raději by snad bruslili na silném ledě, než hledali v hájích první podléšky. Jaképak také těšení na jaro, když člověk v zimě rádně nepromrzl a když to jaro, které přijde, bude prý jarem neštovic, tyfu a cholery? Ostatně proti jaru jsou letos všechny důvody snad. Netěší se přátelé přírody, netěší se ani básníci. Říkáme ovšem: kdyby už raději to jaro tu bylo, poněvadž tajemně doufáme, že s ním přijde pomalu i velká odpověď na hrozné soudobé otázky – ale je zřejmo, že tohoto povzdechu nevydáváme kvůli jaru samému. Nechceme ho kvůli jeho oblažující svěžesti, pro kterou budeme mít sotva jedno oko, ani kvůli jeho blahodárnému vlivu na naši tvůrčí energii, která zůstane tak nalomena, jak jsme ji sebrali po první válečné panice.

Letošní jaro krátce řečeno bude toliko věcí přírody, mezi níž a námi stojí studená stěna. Studená stěna zvláštního vzájemného odcizení, snad velmi významného pro ty, kteří považují válku za přírodní zjev.

My, lidé z doby světové války, jsme s přírodou tu více, tam méně, ale všude aspoň poněkud na kordy. Ta studená, šedivá stěna je složena z našich lidských starostí onoho druhu, kterého příroda nemůže pochopiti. Dívá se na nás cize, snad si myslí, že jsme ji zradili, a my, zvyklí na její hluboké, konejšivé oči, oplácíme jí ten cizí pohled, poněvadž v nich nevidíme bývalého pochopení. Počlo to loni v červenci, potvrzuje to, dokud válka potrvá. Ať si příroda činí cokoliv se svým jarem, my si svoje jaro odložíme tentokráte – na neurčitou dobu.

Onoho dne však, kdy počne naše lidské jaro a zvony na věžích popletou si křesťanské svátky a velikonočním hlaholem zazpívají vánoční „pokoj lidem dobré vůle“, pak necht' příroda je třeba až do kosti zkřehlá a až po uši zahrabaná ve sněhu, my spatříme kolem sebe třešňový sníh, petrklíče a anemony.

Tohle myslím však docela prostě. Naše lidské jaro počne s prvním dnem opravdového míru, neboť toho dne bude mít většina lidí za všech okolností pocit, jako by po dlouhé tuhé zimě vycházela poprvé do polí, nad nimiž zpívá skřivan. Prosté a zdravé lidství, které cítí, že nejtěžší břemeno v době míru není o nic těžší než to nejlehčí v době válečné, vzpřímí se v pokojné

atmosféře, vydechne mocně a pak celou svou bytostí potáhne každý k tomu, aby mohl počítat tam, kde při vypuknutí války přestal.

Rozumí se: jedni půjdou za svou prací křepce s hrudí mocně rozšířenou nesmírnými nadějemi, druzí závažně, těžce s nejednou vráskou, jedni posílení, druzí zklamáni, ale všichni v podstatě zůstanou těmi, jimiž byli.

Mnoho podivných hlubokomyslností vypravuje se o tajemných účincích války na lidskou mysl, mnoho se bájí o tom, jak se teď lidé mění a jací budou po válce. Přinejmenším věří někteří v jakési záhadné „jíti do sebe“, jemuž se lidé prý oddali.

Klam a mam. Někdy také špatná spekulace.

Kromě jediné (veliké ovšem) výjimky, lehce pochopitelné a po válce i odůvodnitelné snadno, zdá se naopak, zejména u nás, že lidé osvědčují v těchto zlých časech zcela zdravé a statečné pozemšťanství, pěkné prosté lidství bez mystických zájezdů, bez lásky k umělým hlubokomyslnostem.

Dnešní vzdělaný člověk přeje si jedinou věc, aby totiž vše dopadlo brzo trvale dobře s ním a s jeho národem, ale ví zároveň, že o tom rozhodne se především na bojištích, kde rozhodují věci velmi střízlivé, pročez že jest se mu ozbrojiti klidnou trpělivostí a střízlivostí, které pečují více o uchování osobních energií při síle než o nějaké hloubání o bohu a smrti, o čtení náboženských traktátů, sebehezčích, a neopijí se marnými nadějemi, že svět se rázem změní a všecko, co bylo nebo zdálo se černé, bude bílé. Ví také, že vlast nebude chtít po něm nic jiného, než aby nejrychleji vrátil se ke svému řemeslu a konal je nejpoctivěji.

Tací zdraví lidé těší se zcela prostě na okamžik, kdy budou konečně opět moci pokojně zasednouti ke své práci, které jsou oddáni a o jejímž smyslu nepochybují. Bude to ve většině případů jich stará práce, poněvadž zůstanou po válce těmi, jimiž byli před válkou. Domnívati se něco jiného byla by nebezpečná iluze. Jsou-li dnes v jejich tenatech tu a tam někteří proroci a moralisté, jsou to zpravidla lidé tak neb onak zneuznaní. Duchovní otec, který měl rozmišky se svými farníky, chce věřiti, že po válce bude konečně jeden ovčinec s jedním pastýřem. Politik kdysi špatný domnívá se, že po válce bude nejlepší. Nejasný básník těší se, že po válce bude pochopen. A všichni tací iluzionisté věří, že jejich protivníci po válce nenajdou nikde sluchu.

Skutečnost svědčí pro něco jiného. Tito všichni budou velmi zklamáni. Také ti, kteří věří v náhlý duchovní převrat a domnívají se, že vše, co jsme dělali před válkou, bude náhle vyhlížeti

malé a směšné a že přijdou věci toliko veliké, nové jaro evropského lidstva a v něm i našeho národa.

I toto jaro bude nutno odložit na neurčitou dobu. Přejde, jistě přejde, ale pomalu, nebudeme toho ani pozorovati, bude se rozvíjet zvolna a organicky s léty míru, bude od prvních počátků růsti z půdy více nebo méně nehotové.

Nezapomínejme, že v poměrech po válce přirozeně tu více, tam méně změněných octnou se v první době opět ti lidé, kteří rostli před válkou. Mnohý bude ovšem na jiném místě, ale se stejnou povahou. Máme denně možnost pozorovati, že ti, kdož se vrací z pole, mladí jako staří, vzdělaní jako nevzdělaní, jsou právě tací, jací byli, když do pole teprve šli. A stejně denně vidíme již z toho mála projevů, které může na veřejnost, že i ti, kdož zůstali doma, zůstali si věrni. Ve všem všude. V dobrém i špatném.

Učence nepohne válka k tomu, aby změnil metodu své vědecké práce, umělce, básníka nepřesvědčí, že musí změnit směr svého tvoření. Z politika upřímně konzervativního neudělá pokrokáře. Shledáme se krátce se starými známými a ve většině případů bude nám zaujmouti k nim staré stanovisko.

Jako je jisto, že po válce bude svět hustě osídlen zárodky nějakého nového života, tak je také jisto, že to budou pouze zárodky a nový život v slunci nového míru poroste jen zcela pomalu a organicky z života starého.

Zázrak se nestane.

Březen 1915

XXVII

Mistr Band'ouch a vojna

Trochu udiven slavím tiché jubileum. Je tomu pět let, celých pět let a několik dní, co jsem na tomto místě psal poprvé o mistru Band'ouchovi. Pět let!

Jejich první polovina byla doba idylly s mnoha krásnými dny divošské radosti z venkova a doba fejetonů, které jsem psal nejraději. Byla to také doba mnoha nářků, nářků nad českým životem, který chátral. V jejich druhé polovině ledacos počalo se měnit. Mistr Band'ouch zmizel v cizích službách, moje idyla stávala se tak samotářskou, že se snad dala předvídati nějaká reakce, bída

českých poměrů dostoupila vrcholu. I jiné věci spěly rychle ke svému zenitu. Čichali jsme zvědavě k husté a dusné atmosféře, chtějíce vycítiti, co skrývá, co chystá.

Dočkali jsme se. A moje idyla chystá se doživořiti, škrcena dobou zcela neidylickou. Hromy bijí, věci se převracejí. Teprve ten, kdo vyvázne se zdravou kůží, může pomýšleti na nový pořádek ve svém životě.

Ale jak, jak se teď vzpomíná! Přes těch pět let vidím stále před sebou ten starý těsný skleník v Lukách, kde jsem poprvé mluvil s mistrem Band'ouchem. Zdá se mi, že by stačilo jen pero odhodit, klobouk vzít a v pěti minutách že bych seděl opět na nějaké dřevěné improvizaci pod kalnými skly, ve vlhkém horku, v němž neustále cvrlikají kapky vody, a naslouchal s bylinami dravé bystřině, která proudí neoblomně z hrdla mistru Band'ouchovi, když má dobrý den a vypravuje. Naslouchal bych opět drsným rapsodiím o tom, jak se žilo v Dolní Tuzle, jak se pekli skopci na horách a jak se milovaly nebezpečné krasavice...

Jak se vzpomíná! Chtěl bych ještě jednou s blahým klidem v mysli „pikýrovat“ lobélie nebo stavět pasti na myši nebo cokoliv jiného činit z toho stera věcí, jež jsou nutny k životu tichému tropickému ostrůvku, jímž je v našem chladném zeměpásu skleník. Chtěl bych také hrnouti se opět po stráních měkkých mechem nebo sněhem; za proutky, za jmelím, za smrkovými šiškami, za dary těch lesů, do nichž mistr Band'ouch chodil jako domů...

Chodím však tiše a unaveně lesními alejemi, do nichž až nahoru doléhají cizí zvuky z údolí, kde se cvičí rekruti. Také pochod vojenské trubky nebo píseň vracející se kolony.

Mistr Band'ouch prodělal už kus vojny, přinesl si z ní třetí hvězdičku a dvě rány.

Čas zdá se míti teď spád vodopádu, snad proto, že válka připadá nám pomalá jako rafije hodin, když nechtějí a nechtějí setkat se na dvanácté, ač bychom již tak rádi zasedli k obědu. A tož je tomu velmi dávno již, co mi řekli, že také mistr Band'ouch už je „tam“, že jeho pluk projížděl naší dědinou. Band'ouch stál v otvoru vagonu, volal, kýval, dával nás pozdravovat. Pak jednou přišel první růžový lístek od něho. Nic než pozdrav. Ale zajímalo mne, kde jest. Představoval jsem si ho, kdysi četníka v Tuzle, opět někde dole, po srbsku sakrujícího. Tedy kde jste? Odpověděl pohlednicí z Krakova. Pak to šlo již ráz na ráz. Nejprve růžový lístek: „Vemte laskavě na vědomí, že jsem byl jmenován četařem.“ To jsem učinil a gratuloval mu, že je dosud zdrav. Pak růžové lístky hustě popsané droboulinkým písmem: člověk by byl neřekl, že Band'ouchova na pařezech vyzkoušená pravice je schopna takového výkonu. Bylo to vyličení jeho prvních bojů. Bojoval na Sanu a bil se jako lev. A konečně pokračování v dopise: ten psal

už vleže z nemocnice v Rábu. A pak příběhla jednoho dne Soňa ze školy rovnou ke mně: „Máš přijít večer k Band'ouchům, Julek je doma.“

Takový starodávný obrázek z pohnutých dob: Sedíme v koutku horké a nízké selské sednice při blikavém světle, je zimní večer, před námi mistr Band'ouch s tlustou holí, kolem něho matka, sestry, jejich mužové, a raněný vypravuje.

Stará známá bystrina proudí opět neoblomně. Ale dnes jest ještě živější a syrovější než dříve, tehda, ve skleníku. Není to chvála skopců na rožni se pekoucích, ani chvála bosenských krasavic. Je to skutečná rapsodie válečná: praskají v ní šrapnely a hrčí kulometry. Pro mistra Band'oucha je hlavně maximovka učiněný d'ábel: neznal ji dříve, nevěděl, co umí. Tamhle v tom keříku je ukryt ten d'ábel, a oni zde na silnici, každý za jedním stromem. Hú, kosa toho d'ábla sežne všecko, co se odváží jen hlavu vystrčit. Nakonec přece však umkla, našli ji opuštěnou a vedle ní polní kukátko, válečnou kořist pro mistra Band'oucha...

Mám toho mnoho na těch růžových lístečích, na nichž písmo je napěchováno. A mistru Band'ouchovi věřím, že se bil jako lev. Kdo ho viděl šplhati na nejvyšší jedle za jmelím, ten mu to musí uvěřiti.

Teď je někde v Čechách, v místě svého pluku. Jistě touží, aby mohl ještě jednou do pole. Chtělo se mu toho již tehda, když se belhal po svém návratu po dědině. Je také z těch vojáků, kteří v duchu stále si myslí: Kdybych byl generálem...! Lidé s jinou krví neporozumí mu ihned; jsou to lidé, kteří by také nelezli za ním na vrcholky jedlí kvůli kytičce jmelí...

Přál bych mistru Band'ouchovi, aby ještě jednou mohl napojiti svou divokou mysl vřavou skutečné bitvy a vyšel z ní ještě šťastněji než poprvé. Snad se někdy shledáme ještě v nějakém skleníku, kde by mi mohl dopověděti svou válečnou historii. Snad...

A tak tato kapitolka je prozatím neukončena. Také z jiných důvodů. Představoval jsem si ji jako epilóg ke knize fejetonů, v nichž jméno mistra Band'oucha nevyskytuje se toliko jedenkrát. Ale vidím, že konec takového epilógu dá se lépe napsati až po válce. I v tom případě, že by jej psal někdo za nás.

Duben 1915

Poznámky:

[1] Dvorní rada. *Pozn. red.*

[2] To je jádro pudla. *Pozn. red.*

[3] Umění je přítel, ale větším přítelem je pravda. *Pozn. red.*

[4] Obchod je obchod, *Pozn. red.*

[5] Přišel jsem z jiných časů a doufám, že do jiného jdu. *Pozn. red.*

[6] Rozlehlé, rozpínající se město. *Pozn. red.*

[7] Bůh to chce. *Pozn. red.*

[8] Melodrama. *Pozn. red.*

[9] Obnova. *Pozn. red.*

[10] Zaklení, dosl. „prasečí Bože“. *Pozn. red.*

[11] Švestky. *Pozn. red.*

[12] Rmoutit. *Pozn. red.*

[13] Zanechte veškerých nadějí. *Pozn. red.*

[14] Vykořeněný. *Pozn. red.*

[15] Morální šílenství. *Pozn. red.*

[16] Psáno den po smrti Jaroslava Vrchlického.

[17] Čistému vše čisté. *Pozn. red.*

[18] Zátíší, dosl. „zemřelá příroda“. *Pozn. red.*

[19] Šťavnatý, chutný, pikantní. *Pozn. red.*